

وینە کێژۆلە یەکی هەورامانی، نەقل لە گرشە کوردستان.

کۆمهله و تارى

(:وارگه و ناودارانى) كورد

به ليكۆلینه وه ونوسین به شیوهی دایره تۆلمه عاریف

به رگی دوهم ۰/۲۰۰۸/۲/۳

هه ركه سی فهرهنگ و زانین به دهس بیی
رهحمهت و به ره كهت به سه ر خویدا دهباریتی (شه پۆل)

نوسه ر: محهمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل)

لاپه‌ره‌ی کتیب وه ک شاپه‌ره که روچی ئیمه
بولای نورو روناکی ده‌خاته هه‌لفرین: ویلتیر.

ناسنامه‌ی کتیب:

کۆمه‌له و تارێ: وارگه و ناودارانێ کورد

به ئیکۆلینه وه‌نوسین به شیوه‌ی دایره‌تولمه‌عاریف
به‌رگی دوه‌م

□ - نو‌سراوی: دوکتور محه‌مه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل)

□ ویرستار: ئەندازیار مام ئازاد ئیبراهیمی.

□ پیت‌چینی به کامپیوتیر: مؤ‌ئسه‌سه‌ی نه‌قش چه‌لیپا خانم تاهیره شامانیان

هه‌رکاتێ ده‌چمه په‌رلانه خه‌فه‌تمه؛ که ته‌مه‌ن، چه‌ن
کورت‌ه، بو‌که‌لک وه‌رگرتن له‌و سفره‌ره‌نگینه (شه‌پۆل).

ئهم کتیبه پیشک‌ه‌شه به باوک و دایکم. و ناسر و
شایسته و مسته‌فا و نه‌سرین و ئازاد و دایکی منالان.

سهره تا، کتیبی سهرچاوه و پیگه‌ی زانین

هه‌بوونی کتیبی سهرچاوه و پیگه‌ی زانین که جیبی دلنایایی بێ، شوینی فره‌گرینگی له به‌رز کردنه‌وه و بردنه‌ سهریی، پله‌ی زانین و فره‌هه‌نگ و هونه‌ری کو‌پرو کو‌مه‌ لگادا، هه‌یه، نه‌خ‌ش و رو‌لی دایره‌تولمه‌عاریف (کو‌مه‌له‌ و تارێ: وارگه‌ و ناودارانسی کورد)، ئه‌وه‌یه، که ئاگاداری و زانینه‌ کانی جیبی دلنایایی، له‌هه‌ر، ره‌وت و رێباز و ریشه‌یه‌ کدابی، ئه‌وه‌ی که له‌ نیو ده‌رونی خویدا، گردو کو‌ی کردوه‌ته‌وه، راست و ره‌وان له‌ سهر لا په‌ره‌ی زیرینی خویدا، به‌ چروپری و به‌ کورتی، ده‌بیننه‌ به‌رده‌سی خوینده‌وارانی هوگرداری خو‌ی، جا تو‌یژه‌ر له‌ باتی گه‌ران به‌ دوای کتیبی جیا‌جیاو خو‌ماندو کردن و ورد بو‌نه‌وه، له‌وان، دیا‌ره ئه‌وه‌یش فره‌وه‌خت گروکات و سات به‌ره، به‌لام له‌ کو‌مه‌له‌ و تاردا، بو‌ هه‌رجو‌ره ئاگاداری و زانین و فی‌ربوون، له‌ پله‌ی یه‌ که‌مدا، به‌ ناوی سهرچاوه‌یی فره‌ وجیبی دلنایایی، ده‌چینه‌ پیی و شوینی کو‌مه‌له‌ و تارێ، جائه‌ گه‌ر، دوای په‌یدا کردنی مه‌به‌سته، گشتی وشته‌ سهره‌ کیه‌ کان، پیی خوشبوو، ئاگاداری و زانینی پتر به‌ ده‌س بیتی، ده‌ کارێ و ده‌ توانی به‌و سهرچاوه‌ی وا له‌ به‌رچاو گیر دراوون و له‌بن هه‌رمه‌ به‌ستیکدا، له‌ کو‌مه‌له‌ و تاره‌ که‌دا، ناو براون، بر‌وا بیان‌دو‌زیته‌وه و بیان‌خو‌یینه‌وه و له‌و گه‌نجینه‌ و کو‌مه‌له‌ و تاره، که‌ بنچینه‌ی پیگه‌ی سهرچاوه‌ی سهرچاوه‌ کانه، که‌لک و هه‌ریگری باشه‌ بزانیان دایره‌تولمه‌عاریف (کو‌مه‌له‌ و تارێ زانین) ئه‌شی، بێ لایه‌ نانه‌ و پر و چرو به‌ کورتی، راست بی‌زانه، بێ پیش داوه‌ری کردن، ئاگاداری و زانینه‌ کان، راست و دروست و واقعی، سه‌باره‌ت، به‌ یه‌ ک مه‌به‌ست یا مه‌به‌سته‌ کان، که‌له‌و کو‌مه‌له‌ و تارانه‌دا، نو‌سه‌ر، گردو کو‌ی کردونه‌ته‌وه، به‌ خو‌ینه‌ری بدا (شه‌پۆل).

تاریخ: می‌زو نو‌سین، هونه‌ریکه‌، ناسراو، کوری خه‌لدون ده‌لی: تاریخ نو‌سین، یه‌ کی‌که‌ له‌و هونه‌رو فه‌ن و فنونانه‌ی که‌ له‌ نیو هه‌مو، نه‌ته‌وه و رگه‌زه‌ جیا‌جیا کاندایا، باوه، هه‌م ئاپۆره‌ی به‌ره‌ی مرو، هه‌م پاشایان و گه‌وره‌ مرویان، هه‌ز له‌ زانینی ده‌ که‌ن و له‌

تيگه يشتني ميژو، زاناو نه زان به رامبه رن، چونکا به رواله ت دهنګ و باسيکه، که له بابته روژگارن، پاشايان دهوله تان و دهسه لا تداراني پيشين و به سهرهاتي نه وانه يه، له سده کاني سهره تاو رابوردوا...، به لام له راستيدا بيرکردنه وه و تيفکرين و ليکولنه وه و ليکدانه وه ي روداوه کان و هو ي سهر هه لداني نه وانه يه و هه روا تويزينه وه ي ورد و گه رانه، به دواي نه وانه دا، بو دوزينه وه و هو ي په يدا بوني روداوه کانه و له راستيدا عيلم و هونه ر و زانينکه، له بابته جوړي روداوه کان و هو ي بنه رتي نه و روداوه يه، جاهر له به نه مه فه لسه فه و هو ي نوسيني ميژو له حیکمه ته وه، سهر چاوه، ده گري و تافگه ده کاو شياوي نه وه يه، که له زانينه کاني حیکمه ت بژميږدري، به شايه دي تويزينه راني خوراوا سهره تايي که کوري خهلدون نوسويه تي، زانيني کوږ و کوښکار: (جامعه) ناسي بنيات، ناوه. به لام باشه بزانيه لم ده وره ي سهرده مه دا (۲۰۰۸ ز) دا، ميژو؛ خه ريکه، له زانينه کاني مرو (: ويژاوه ري: ويژه واني) دور، ده که ويته وه و خو له زانينه کاني کوښمهل و کوښمهلگا نيژيک و نيژيکتر، ده کاته وه و به ره سمی و به فه رمی ده پيښه ريښته يه ک له ريښته کاني زانينه کاني کوښمهلگا و کوښمهل و کوښمهلگا ناسين. هه ندي له زانين و فنون بونه ته، دهرس له زانکو کان، هه روه کو، که ونارناسي، جوغرافياي تاريخي، کتيب ناسي و کولنه وه له دهق و مه تني کوته، فيقهولوغه، کات ناسي (: ته قويم نوسي / تويزينه وه يي) سه ندوبه لگه ناسي، که تيبه ناسي، سکه ناسي، زانيني نه سه ب يا نه سه بناسي، ره گه زو ره چه له ک ناسي، مرو ناسي، له خه ت: (ده سنوس) کولنه وه، خه تي که ونارا، موژناسي و ناسيني، ناساري موژه خانه، نوسوره ناسي، داب و ده ستور و کلتور، زمان و ويژه (: زمان ناسي و له ويژه کولنه وه)، ژيناوه ري: ژيان نامه کاني تاكي و به کو و به گشتي و تاييه تي و ته خه سوسي (نوسيني شهرحي حالي تاك ياچين به چين). بيره وه ري نوسي و روزانه نوسي (: يادداشتي روزانه، هم جوړي حوکومه تي نه وه که فره تر به روژنامه ناوداره و ناو ده بري و دياره مه به ست له واژه ي روژنامه واتا (و ميسدا قه که ي) نه مرو يي

نیه. به‌لکو نویسنی ده‌نگ و باس (:نوچه) و روداو ه‌گرینگه‌کانه، به‌شیوه‌ی روژ به‌روژ و سالانه، که سالنامه و روژ ته‌ژمیریش ده‌گریته‌به‌ر. ئەم جوهره‌ نویسنانه که به‌شیکن له میژویاری که یارمه‌تی میژو و نوس ده‌دهن، دیته‌ ژمار. جاله‌ نه‌و روژ (:نه‌وگروژ): (خاکه‌ لیوه: نوسان) بیگری یا له‌ مانگه‌کانی دیکه‌وه، جاج‌باری سیاسی یا کۆمه‌لایه‌تی یا تاکی و فه‌ره‌نگی هه‌بی یا شتانی‌تر. نوکته: شاری مه‌هه‌بادی ناوچه‌ی موکریان که تا سالی ۱۳۱۴ی هه‌تاوی به‌ سابلاخ (جاو‌جیلاخ)ی موکری ناوبراوه، به‌ پیشنیاری دوکتور ره‌شیدا یاسه‌می کرماشانی، ناوه‌ که، بوته‌ مه‌هاباد، که‌ناوه‌ بو‌ پیغه‌مه‌هرانی ئەو ناوچه‌و ده‌وره. سرنج راکیشه‌ فیرده‌وسی ده‌لی: (ئهم پشت‌زردشت، پیشین‌بد، او مه‌هاباد پیغمبر راستگو) و میرزاده‌ی عیشقی کورد، ده‌لی:

(بوی این درد دل خسرو، از آن باد آمد

من چو از خسروم، این ضایعه، دریا آمد

در و دیوار مه‌هاباد، به‌ فریاد آمد

خوسرو!!؟ کاخ مه‌هاباد، تو این بود؟! بین)

بروانته: په‌ره‌ی ۴۸- تاریخی نایه‌توللا مردوخ کوردستانی به‌رگی ۱ بی‌تاریخ و دیوانی

سه‌ید ره‌زا میرزاده‌ی عیشقی کورد.

توانج وه‌ کو ده‌گیرنه‌وه‌ روژی ناسره‌دین شای قاجار، ده‌چیته‌ ته‌ویله‌ی ئەسب تا

چاویکیان لی بکاوبه‌ ئەمیر که‌بیر- ی کورد ده‌لی: «ئەو ئەسپانه‌ی وه‌ ک شه‌ودیت، بو‌ره‌و

ره‌خش، کوان و له‌ کوین؟»، ئەمیر که‌بیریش له‌ وه‌لامدا پیی ده‌لی: «قوربان! مروی وه‌ ک

په‌رویت، ئیسکه‌نده‌ر و رۆسته‌م- ی کورد، سواریان بوون و بردیان. شه‌پۆل ۲۰۸/۲/۳

به ناوی خوای به خشه رو دلاوا

به شکی په گهم

ناوی پیروزی هه نندی له وزانا کوردانهی که خزمه تیان به زانین و فرههنگ کردوه:

خوینته رانی به ریزو هیژا درود و ره حمه تی خواتان له سه ربی:
سپاس بو زاتی پاکی خودا که په سه نندی ته وله نیو دل وه دهرونی رونا که وه، وه کور و ژ
به نورو به تیریز، گوپی زهوی و ئاسمان ده ته نیته وه و روناکیان ده کا.
درود و ئافه رینیک که هه رگیز له بنه نهیی و سهروبنی دیار نهیی بو دیداری چاک و
پاکی پیغه مبه ر و یارانی: (د - خ).

لام وایه هه ر ئیرانی و کوردی که خوینده وار و ئوگری میژوبی، ده زانی ئهم مه لبه نده
که کوردی ئیمه ی تیدا نیشته جیی به و له ویدا ده ژی میژویه کی دورو دریزی هه به و له دل
و دهرونی ئهم خاکه دا هه زاران ئاسه واری که و نارای به رهی مرو، شار دراوه ته وه و
رابوردویه کی له گهل تاریخی نوسراوه ی به رهی مرو، له نیو سینگی خویدا بوپی
راگرتوین، چونکا به که م دهس نوسراوی مرو، له دهرونی ئهم مه لبه نده دا سه ری هه لداوه.
هه ری می که له کوته وه به نیوی مزوپوتامیا (mesopotamia) یا نیو دو رووان (بین النهرین)
ناسراوه، هوژ گه لی که ژیارو شارستانی سازدا وه له سینگی پرپیت و به ره که تی ئهم
زهوی به، مه مکیان مژیوه و فرچکیان گرتووه و ئهم مه لبه نده به نیوی لاندکی شارستانی و
ژیار ناو براوه.

قورثانی که ریم له قه ولی حه زره تی نوح پیغه مبه ره وه ده لی: [...] رَبِّي أَنزِلْنِي
مِّنْزَلًا مَّبارکاً] ئایه تی ۲۹ سوره ی مؤمنون - یانی ئهی: پهروه رهنده م له جیی پرپیت و
به ره که ت دام به زیته و له نگه ر به که میه که م بگه ر - (وَسُتَوِّتُ عَلَى الْجُودِي ...) ئایه تی ۴۴
سوره ی هود، یانی (که می حه زره تی نوح). له سه ر گئیو جودی (گوتی، کوردی)
له نگه ری گرت: ته رجه مه و ته فسیری قورثان به زمانی کوردی محمه د صالح ئیبراهیمی:
(شه پۆل) چاپی به که م ۱۳۷۶ (سازمان تبلیغات اسلامی ایران).

ناوی پیروزی زانیانی کورد، که خزمه تیان به زانین و فهرهنگ کردوه:

شه پوئل / ۲

جودی: (جبال ۴۰۰۰ م فی اقلیم) بوټان (علی بعد نحو ۴۰ کم شمال شرقی جزیره ابن عمر. قيل إن سفينة نوح حطت عليها بعد الطوفان - المنجد فی اعلام) چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ حیرزان ۱۹۸۲. ز - کتبی (مسلم و بخاری) له حەرفی ج چاپی ۱۹۸۸. ز. بیروت. ده نووسی: پیغه مبهەر (د - خ) فهرمویه تی: دوئا و له جیبال: (کوردستان) به نیوی سیحان و جیحان = ده جله و فورات، سه رچاوه ده گری که ئاوی به هه شته، یانی وه ک ئاوی به هه شت پرپیت و به ره که ته و روژی دی، خه لک وه ک ئاوی زه مزه م به به ره که ت و به پر نرخ، بوئی ده روان. (موعجیزه: کشگیری ئه م فهرموده ی) پیغه مبهەر (د - خ) له م سه رده مه ی ئیمه دا ده رکه و تووه، که ده و له تانی هه ری می ده جله و فورات له سه ر ئه و ئاوه شهرو قره قریانه. چونکا ئه و ئاوه ودمی په یدا کردوه.

له بهر ئه وه ی ئه و مه لبه نده ی که وتوته نیوان (ده جله و فورات): دو روان، زور پرپیت و به ره که ته و ته ژری به له ئاز و خه ی ژیر زه وی، وه سه ر زه وی به که ی پر بهر هه مه، هه ر له میژوه، که وتوته بهر سه رهنجی خه لکی نیشته جیی و خه لکی لاوه کی و هیرش هین، که داگیران کردوه، که سانی وه ک کورش و ئیسکه نده ری مه قدومی خستویانه ته بن چنگی خویان، مزو پوتامیا چون پرپیت و به ره که ت و ته ژری بووه و ته ژیشه له نیعمه ت، وه نیازی به ژماردن و حساب کردن بووه، زانینه کانی وه ک ریازی (ریاضی) له وی بنه ره تی دانراوه، یاله سوئنگه ی بهر زبوونه وه ی ئا، یا هه ستانی سیلاوی روباره کان یا وشکه سالی، بوته هوټا کاریز و کانالی ئاو هینان وجوگه، هه لبه ستن و سازی بدن، له و روژگاره دا خه لک، سیلاو یا بوله رزه و وشکه سالی و شتی وایان له ته بیعه ت و خوړسکه وه، ده زانی، جا بو بهرگیری کردن له وانه و لابر دنی به لا، په نایان ده برده، بهر خویان و نه زرو نیازیان دگر ته ئه ستو، یا بو پیش بینی رو دانی ئه و کاره ساتانه، له حه ره که تی گوئی زه وی و ئاسمان و ئه ستیره کانیان دهروانی، که ئه وه ش بووه هوئی په یدا بوونی زانینی وه ک ئه ستیره ناسی له و مه لبه نده دا، واژه گه لی وه ک ئه ستیره و ستیر

له کوردی دا یا (ئیشتر) ی سوّمیری یا (سوّرانی) که ئیلاهی بهرهم و بهردار بوون، بووگه.

نیوان دو رووان (دهجله و فورات) یه کهمین شوینه له سهرهم گوئی ئهرزه که ئوستورهی بهرهی مروّفی، وه کتوف و توفانی نوح و چریکه و چیروکی (گیلگه میّش) و پهیدا بوونی یه کهمین دین باوهری بهراستی یاشیبهه خودایان و ... ی له م مهلبهنده سهریان ههلباوه و بونه ته ویردی سهرزار و زوان.

بابل: باب: نییل: دهروازهی خوا یا بهههشتی شه داد، وه باغه ئاو یزه: (موعه له ق) ه کانی ئهو، به ناو دهنگترین شاری دنیای کون و که و نارایه، یا به غداد: به غ: داد (: خوادا) گه وهرترین شاری سه ده کانی ناوین - ههر دو شاری (بابل و بهغا) ناوهندی شارستانی و ژیری نیوان دو رووانه، بهرله ئیسلام و دوا ی ئه م دینه. ههریمی مزو پوتامیا جگه له وهی بېشکهی شارستانی بووه، شوین، جیی پیک هه لته قان و مهیدانداری و جیگه ی ژیری جور به جوریش بووه و له راستیدا: ده توانین بلین: یه کهمین ئیده ی جهنگی شارستانی کان له ویدا سهری ههلباوه - شارستانی سامی (ناثاریایی). وه سوّمیریان، میتانیان، کاسیتیان و عیلامیان، شارستانی یه کانی سامی، ئه کادیان، کهلدانیان، ئاشوریان و ته مه دون و ژیاره کانی ئاریایی، وه کت ماد - ه کان، پارسه کان و سلوکیان، گشتیان له سهر بابل به شهر هاتوون و بو ماوه یی که م یا بو ماوه یی بهر فره، ده سیان به سهر اگرتوو، ته نانه ت له ده ورائی بره وی شارستانی دا، له کات و ساتی شارستانی عهره بی - ئیسلامی که خه لیفه ی هه باسیه کان له م مهلبهنده به سهر به شی زور و بهر فراوان له جیهان له خوراوی چین - ه وه تا باکوری ئه فریقا حوکماتیان ده کرد، ناوهندی خه لیفه گهری جار به جار، ده که وته بن دهس هوژه کانی ئیرانی به کورد و ئه وانی دیکه وه، یا تورک تائه و کاته ی خه لیفه گهری به دهسی مه غوله کان، له نیو چوونه ما (به فره مانی هولاکو خواجه نه سیره دین توسی) موخته سه م بیللای عه باسیان له نیو تیرئاخنی و ههروه کت لباد ساوی یانه وه تاخه فه بو لباد

سویان کرد خواجه نه سیر، ده یزانی که هزاران ساله به غا به کیوه کانی کوردستان له ئاوی ده جله و فوراته وه بیگره تا هر نیمه تی که مرو نیازی پییه تی و پیی ده ژی، بی کورد ناتوانی بژی، ئه و مرو ژیره زور به کارزانی هات شه مسه زو حاشالورکه) خاتونی کچی عه بدولخالق بن مه لیکشا بن سولتان صه لاحه دین یوسف ئه ییوبی که ئه بو عه عباسی کوری خه لیفه ی به غا میردی ئه و خاتونه له شه را کوژرا بووله (عه تامولک مونشی جووه ینی) ماره کردو عه تای کرده فهرمانده ی به غا له جیی خه لیفه دا، ئه م کاره له ٦٥٦ و ریکه وتی ٢٢ فهوریه ی ١٣٥٨ ی زاینی روی داوه. کتییی هه فت قه له م دوکتور (محمد ابراهیم) باستانی پاریزی چاپی ٣ پهره ی ١٩٩٣). سه عدی ئه و زانا و موسلیحه گه و ره که ماموستای نیزامیه ی به غا بووه، بو به غا خه لیفه به شیعی عه ره یی و فارسی شین ده گیر و ئه و قسه به گوئی خاجه نه سیر ده گاو سه عدی شیرازی دارکاری ده کا و ئیر سه عدی له ترسا به هه له داوان خود ده گه ییته، شیراز. (سه رچاوه ی به رو) به داخه وه کوردستان له به ربی مشوری سه رانی کورد، له سه رده می ده هه زار سواره ی گزنفون (٤٠١) به رله زاینه وه تائیستا، جیی له وه رگه ی بابل، ئاشور، سومیر. که لده، تیسفون، به غا، تورکان و صه فه وی یانی کورد و ... بوگه، میژو ده لی: به نوکه د: به ختونه سری زالم و خوین مژ بو ئه وه ی ئاو، نان و نیمه تی کوردستان بخوا و بیکاته مولگه ی خوئی، هات کیژه جوان و دل لاوینه که ی هو خشته ره ی شای ماد، که ناوی (ئه می تیس) بو و خواستی و ماره ی کردو باغه ئاویرانه کانی بابولی کرده، ماره یی ئه و کچه کورده، ماد - ه، (به نوکه د به خستونه سر) که چاوی نه یارانی خوئی به نوکی خه نه جهره ته لایه که ی ده ری دینا، به ناچار بو خواردنی نیمه تی کوردستان کچی شای کورده مادی ماره کردوه، وگه ر و فیلی له کوردان کردوه، تائه م سه رده مه ییش (ئاوریلی ٢٠٠٣ ز) کوردستان بو زالم ان گرینگ و مولگه بووه، نادرشای کوردی به ره گه ز قه راخلو - ی کورد (ناسرئازاد پور و جیمس فریزه - ی ئینگلیسی) نادرشایان به کورد، زانیوه (پهره ی ١٢٢ میژوی ئه رده لان به لیکدانه وه و وه رگیرانی زانا و لیکوله رو

شاعیری ناوداری کورد (عبدالرحمن شرفکندی: ههژار) چاپی هاوینی ۲۰۰۲ - ز - چاپی (تازه نگاه) ئێران. ههچهند نادرشا زۆری کورد کوشتوووه کوردی ئازارداووه. بو زۆر دوربروین ئینگلیس له ۱۹۲۰ دا بو سهقامگیر کردنی عیراق له نوری سه عیدی کوردی زاناو له کارزانی گوئی له مشتی خوئی که لکی وه رگرت، تو بلیی ئه مجاره جهنایی سه روک کاک مه سعود بارزانی و مام جهلال له دوستی ئه مریکا و ئینگلیس که لک وه رگرن و من و من و تو تو ساز نه دهن. هیوام زۆره، ئه مجاره کورد سه رکهوئی، خویار بی، به راستی هه مو کوردی به نۆره ی خوئی ده بی وریابی تائهم هه له زیرینه ی ۹ ی ئاوریلی ۲۰۰۳ ی زاینی که زالمی وه ک صه دام شرت و گوم کرا، له ده سی نه دهن و له سه ر به ره تی وه حده ت و پیکه وه ژیان، کورد و کوردستان سه ر به ست و ئازاد بکری تا سه ر به خو بژین، هه ربژین، - له پاشا ئه وه مه لبه نه ده که وه بن ده س خه لیفه ی تورکه عوسمانلی یه کان. هه ر چه نه ده جار به جاریش ده که وه به ر حوکماتی سه فه وی یه کانی کورد، وه ک شاسمایل و شاهه باس.

ئه و ئال و گۆریانانه ی که به سه ر مزو پۆتامیادا ها تووه، هه ریه که خوئی سه ر باسیکی ده ورائیکی تایبه ته له میژوی به ره ی مرو، له بابته پیوه ند و جهنگ و تیک رمان یا سه ر هه لدانی شارستانی یه کان، له و مه لبه نه ده دا، گرتنی بابل به ده س ئیرانیان و ماد و ماد ره گزه کان، بووه هو که هوژی هیئندو ئوروپایی (ئیرانیان، یونانیان، رومیان و ژهرمنه کان) بو ماوه ی ۱۲ سه ده به سه ر دنیا ی خیو شارستانی باو روژی ئه و سه رده مه دا حوکمات بکه ن، سه ر هه لدانی ئیسلام، دوباره سه رکه وتی شارستانی سامیانی به دی هیئا، به لام له ئاخری سه ته ی ناوین دوباره ئاریایی یه کان، ئه مجاره له خو راوای ئوروپاوه، رینسانس و راپه رینی سه نه عت یان، به دی هیئاو خه وی راحه تیان له چاوی نا ئوروپایی و موسو لمانان ساند، ئه مانه خو ی نیشانه ی ئه وه بوون که له دنیا ی کوئدا شه ره بیرو شه ره شارستانی بووه، بو خسته بن جنگی مه لبه ندی مزو پۆتامیا، دیسپو تیزیسم DISPUTISM

خۆر هه لاتی، باسی که مارکیسته کان بووینه خودی مارکس که له به لکه هینانه وه بو پاشکه وتنی ئاسیاوو خۆر هه لاتی، به ناوگه لێ وه ک شیوه ی به رههم هینانی ئاسیایی یا ملهوری و سه رکیشی خۆر هه لاتی، یادی ده کا. - له روانگای مارکیسته وه، له بهر ته وه ی له خۆر هه لاتی به راوه ژوی خوراوا، خۆرسک و ته بیعهت له گه ل مرو به قاروقینه و ئاسمان و هه وریش له گه ل زه وی ته و شوینه، نه بان و خو نه گره، وشکه سالی په یتا په یتا روده دا و نیاز به سیستمی ئاودیتری و ردو به رفراوان، په یدا ده بی و ته وه ش به ته نیایی به خه لکی جیی به جیی نابی، جاده ر ده که وی گهرو گهرفتی کو مه لایه تی، خۆر هه لاتی له که م ئاوی هه ری مه که یه و حوکومه تی چاک و دلسوز ته وه یه که باشتر بتوانی به ساز دانی دام و ده زگای ئاودیتری شوینی شومی وشکه سالی و که م ئاوی له نیو بیا یا که می بکاته وه، دیاره ته مه ش به ره به ره، سه رچاوه ی مالیکیه تیش ده گوژی و حوکومهت ده کاته خاوهن زه وی، خاوهن زه وی بونیشن خویی له دوایدا ده بیته هو بو ته وه حوکومهت بیته خویی ئینسان و به سه ر چاره نوی مرو زال بی.

ئه گه ر جوان، ورد بیته وه ده زانین نیوان دورووان یه کی له که ونارانه ترین هه ری مه که دیسپو تیسمی خۆر هه لاتی له وا، بچی گرتووه و ته وه ی له م سه د ساله رابوردووه دا. روی داوه، ته م ره وه نده توندتر ده کاو کردویه تی و خاوهن زه وی بوونی، بو ته خاوهن بوون به و شتانه ش که له بن زه وی و دهرونی زه ویدا یه و هه روا په یدا بوونی نهوت و گاز یه کی له و هو یانه یه، که ته وه نهوت و گاز ه، حوکومه تی له خه لک بی نیاز کردووه و هیزی بی سنوری به ده وه لته داوه تا به توندو تیژی یه کی پتر، خو به سه ر خه لکدا سه پینی و به سه ر چاره نویسیاندا زیاتر زال بی.

ئه بی بلیین: هه ر ته و دیسپو تیسمه ی حاکمانی ملهوری خۆر هه لاتی بو ته هو تانه ته وه ی کوردی ئیشه جیی مزو پوتامیا، ئاوا به رده وام، به دژی ملهوران راپه رن تاهم سه رده مه ش به دژی ملهوران راپه ریوو پرزاوین وه له ئه رده شیر ی بابه کانه وه، بیگه ره

تاده گاته، به درخان پاشا، یه زدان شیر، قوتبولعارفین شیخ عوبهیدیلائی نه هری شاهی شه مزین و شیخ عهبدولقادی کوری و شیخ سه عید پیران، ئیحسان نوری پاشا، شیخ عهبدوسه لام بارزانی، شیخ ئه حمده بارزانی، سه یید عهبدوللا گه یلانی زاده: سولتانولعوره فا، ژه نرال مسته فا بارزانی رابه ری که بیرونه مری نه ته وهی کورد، قازی محمه ده پیشه وا و سمکوی مه زن و شیخ مه حمود - ی نه مر و ئاپو عهبدوللا توجه لان، کورد و نه ته وهی ماد، له دژی دیسپوتیسم رهق راوستن و له ملهوران و دهس درێژ کاران، مهردانه و شیرانه بهرگیری و بهره وانی بکه ن و بهر په رچیان بده نه وه. ئیستا که له ١٩٩١ تائهم سهرده مه ٢٨/٣/٢٠٠٣ ی زانیی که حوکومه تی کوردی له کوردستانی بهشی باشوری بکریته نمونه و سهرمه شق بو بهشی خه لکی روزه لآت که فی ری دیموکراسی و پیکه وه ژیان به مروفانی بن و بهرامبه ری بژین و حوکومه تی له و چه شنه، به ویته ی فیدرال، سازبدری و حوکومه تی (سه دام حسین) زالم و ملهور و ئه مسالی ئه و له نیو بیرین، که به کو مه ل خه لکی ده کوژن و مافی مرو پپی شیل ده کهن، ئه و هه مو وه کورده بیچه ک و بی تاوانه ی له هه لجه به گازی شیمیایی له چاو لیکنانیکدا خه فه و قر کردو ئه و هه مو باغ و بیستان و دارستان و کانیا وهی کرده گوژ و قه بر بو خوپی، ههروه ها ئه و هه مو ئاوه دانیه ی کاول کردو خه لکی کوردی له مال و ژیان، بی بهش و مه حروم و ئاواره ی هه نده رانی کرد و ئه و هه مو وه بارزانی و کورده بیچه که ی به نیو ئه نفال (١٨٢٠٠٠) بارزانی و بارزانیانی شرت و گو م و بی سهروشوین کرد، ده بی نه مینی و له سهرده سه لات لبری و له دادگای نیو که لانی دا مو حاکمه بکری. ئه مه خوپی نیشانه ی ئه وه یه، مرو به ئه قل و به ژیری په ی به مه بردوه، که ده بی دیسپوتیسم نه مینی و دیموکراسی و پیکه وه ژیان به مروفانی و به رامبه ری جیی بکریته وه و ئه مه خو ی نه تیژه ی گشت ئه و جهنگ و شه ره ئه ندیشه یه، که له مزو پوتامیا تائهم مرو روی داوه، به شخوراوان له راست ملهوران راپه ریون و ئه وانیان راو ناوه و ده ریان په راندون

هه‌روه‌ك ديمان (سه‌دام حسين) له ۹ ی مانگی ئاویری ۲۰۰۳ - ز. به زۆری سه‌رنێزه‌ی ها و په‌یمانان له ده‌سه‌لات لا‌برا و عه‌ره‌به‌رق له ده‌كان له مه‌یدانی فێرده‌وس - ی شاری به‌غا، به‌لنگه‌كه‌وش له‌دم و له‌سی و یتنه‌ و موجه‌سه‌مه، داروخاوه‌كاني سه‌دام یان، ده‌دا و به‌جوتن‌دان به‌نالچه‌ی كه‌وش لیان‌ده‌دا و خه‌لكی مزو‌پوتامیا: كورد، شاره‌كاني كه‌ركوك، موسڵ و خانه‌قین و ... یان گه‌ته‌وه و له‌بن ده‌سی ره‌شی سه‌دام و سه‌دامیان رزگاریان كردن، خوا یاری كورد بێ.

هه‌روه‌ك له به‌را و تمان چون مه‌لبه‌ندی مزو‌پوتامیا پرو ته‌ژی به‌له‌نازوخه‌ی سه‌ر زه‌وی و بن زوی و نیاز به‌ژماردن و حساب كردن هه‌بووه، له‌زانیانی ریازی و حساب و هه‌نده‌سه‌بیركراوه‌ته‌وه و ته‌و زانیانه سه‌ریان هه‌لداوه، یا ته‌وه كه‌رامان گه‌یاند كه‌خه‌لك بوله‌رزه و سیلاو یاوشكه‌سالیان ده‌دا به‌پال خۆرسك و ته‌بیعه‌ت جا، بو‌خو‌پاراستن له‌وانه په‌نایان ده‌برده به‌ر خۆدایان و له‌و سۆنگه‌وه زانیانی ته‌ستیره‌ناسی په‌یدا بوو، نه‌ته‌وه‌ی كورد، كه‌نیشته‌جیی به‌ره‌تی مزو‌پوتامیا-ن هه‌ر له‌و كات و ساتانه‌وه ته‌و جو‌ره زانیانه‌فێر بوون و كه‌لكیان لی و هه‌رگرتوون.

كورد: ماد زاده‌كان دوا‌ی سه‌ره‌ه‌لدانی دینی ئیسلام كه‌هه‌ران (Corrnac - norron) له‌جزیره‌ی كوری عومه‌ر (بن عه‌بدولعه‌زیز به‌ر قه‌عیدی: به‌رده‌قیتی) كورد، له ۳۵ کیلومێتری باشوری ئۆرفه‌له‌به‌ر به‌ستی جهمی جه‌لاب دایه و ئیستا بو‌ته‌گوندی ویرانه، - هه‌ران له‌سه‌ر ده‌می باوروژی خۆیدا ناوه‌ندی زانیانی زانیاری یه‌كان: فه‌لسه‌فه، ریازی، ته‌ستیره‌ناسی و ... بووه، ئوگرانی زانیان و زانیاری له‌نیوكورده‌كاندا چه‌ر له‌ئیسلام و چه‌ دوا‌ی سه‌ره‌ه‌لدانی ئیسلام، زانا‌كورد هه‌كان زانیانی ریازی، گیاناسی و ... كه‌له‌ده‌ره‌وه‌ی زانیان و فه‌ره‌نگی ئیسلامیش دا بووه، بو‌ته‌وه فه‌ره‌نگ و زانیانی ئیسلامی و قورئانی پێی پاراو و تیروته‌سه‌ل بکه‌ن، ته‌و زانیانه‌یان هه‌ناوه‌ته‌نیو جه‌رگه‌ی فه‌ره‌نگی قورئان و

ئیسلاام و ئه وه یان پیی غه نی تر کردوه. (حه ران: harran) که رومیان به کاره (carrnae) ناویان بردوه، دوا ی ئیسلاامیش هه ران ناوه ندی زانین و حیکمه ت و فه لسه فه بووه و زایانی خه لکی هه ران تبه یان: (زانینی پزشکیان) هیناوه ته سه ر زاری عه ره بی و هه ندی له حوکه ما و پزیشکانی هه ران خو یان به (سابی: صابی) نا ساندوه و بنه ماله ی حه زره تی ئیبراهیم خه لیل، دوا ی کوچ کردن له (شاری ئۆر) هوه له هه ران: (هاران) نیشته جیی بوون (سه رچاوه: ته ورات) هه ران له سالی ۶۳۹ ی مانگی به دهس (عیاض بن غنم) که وه ته دهس عه ره ب و له فه لاسیفه و زانایان که سانی وه ک (ثابت بن قرة) و زاروگانی ئه و، یا که سانی وه ک (بتانی) له هه ران سه ریان هه لداوه. (المنجد فی الاعلام) چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ حزیرانی ۱۹۸۲. ز. ئه و لیره دا ناوی پیروزی هه ندی له و زانا کوردانه ی که له زانینه کانی ته ستیره ناسی و ریازی و حیساب و هه نده سه و زانینی نه سه ب نامه دا، شاره زابون و ئه و زانینانه یان هیناوه ته نیو فهرهنگی ئیسلاام، بو باش تر زانینی میرات و دابهش کردنی میرات له دنیای ئیسلاام دا، که له مروژگاره شدا گشت دام و یانه کانی داد و دادگوسته ری له ولاتانی ئیسلاامیدا سه رو کاریان له گه ل میرات و زانینی نه سه ب و ره چه له ک و ره گزی دا هه یه، جا ئه گه ر زانایانی کورد و موسو لمانان ئه و جو ره زانینانه یان نه هینا بایه نیو ئیسلاام، زانینی میرات که له ئیسلاام دا به (نیوه ی زانین) زانراوه، زانینی میرات و دابهش کردنی میرات به قسرو به ته ستیوری ده مایه وه.

میژو ده لی: نه ته وه ی کورد، له سه ره تای ده و ره ی (ماد) - هوه له ئیتراندا، تائهم سه رده مه، زیاتر له چارده سه ده یه، له گه ل دین باوه ری و ئیسلاام دا، رای ده بو یری، دینی ئیسلاام له نیوژین و ژیانی کورد؛ جیی گرتووه و بو ته به شی له ژیانی نه ته وه ی کورد، هه رچه نده ئه و ئازادی و به رابه ری و دادگه رییه ی که ئیسلاام هینای عه ره ب و ده سه لاتدارانی حاکم، کردیانه تایبه ت به خو یان و نه ته وه ی کوردیان له و ئازادی و به رامبه ری و دادگه رییه، بی بهش و مه حروم کرد.

خزمه تی زانایان و نه ته وهی کورد، له و سهر ده مه وه که په یامی قورئانی پپی گهیی، ده سی پپی کردوه، کاتی قورئان به هوپی پیغه ره وه (د - خ) مزگینی داو فهرموی: [...] قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ - ئایه تی ۱۵ و ۱۶ سوره ی مائده] یانی به راستی له خوا وه نور «پیغه مبه ر» و کتبی ئاشکرا «قورئان» تان، بو هاتو وه، خوا به وه: «به قورئان» که سانی که له رازی بوونی خوا پهیره وی بکه ن بو ریگای سلامه ت (و ئاشتی) ری نویتیان ده کاوئه وان له تاریکی به وه، به فهرمانی خوپی به ره و روناکی ده با، وه ئه وان بو ری راست ریئویتی ده کا. - قورئان ئایه تی ۱۵ و ۱۶ سوره ی مائده و ته رجه مه و ته فسیر به زمانی کوردی چاپی ۱۳۷۶ زمانی ته بلیغاتی ئیسلامی، تاران. محمه د سالح ئیبراهیمی: (شه پۆل).

نه ته وهی کورد کاتی ئه م په یامه ی پپی گهیی، به دل و داو، که وته سهر ریئازی قورئان و ئیسلام - ئیستا که ۱۴۲۳ سال له فهری ئیسلام راده بری کورده کانی شاری بانه و. ئه وه وه ره هیمان به ئیختیاره دینی (اختیارالدینی) ناو دارن. هه ره وه ش بو ته هو که نه ته وهی کورد له سه ره تای ئیسلامه وه باسکی هه لمه تی بو خزمه ت کردن به قورئان و فهرموده ی پیغه مبه ر (د - خ) هه لمالی و که سانی وه ک [جaban الکودی و ئه بو سیر (میمون ابن جیان الکودی)] کرده یار و سه حابه ی پیغه مبه ر - (الاصابه فی أسماء الصحابه حرف ج تألیف حافظ بن حجر عسقلانی - تفسیر ابن کثیر - تفسیر روح المعانی ذیل) ئایه تی ۱۶ سوره ی فتح قورئانی که ریم - (الطبرانی فی المعجم الصغیر) که هه دیس یان له پیغه مبه ر نه قل کردوه. به یارمه تی خوا له بابه ت (محدثان) ی کورد قسه ده که یان. زانایانی کورد بو غه نی کردنی فهرهنگی قورئان و ئیسلام ته نانه ت (علم گیاناسی) و (عیلمی ریاضی) شیان هینا وه ته، نیو فهرهنگی ئیسلامی بو باش به ریو ه بر دنی (علم الارث) و پزشکی، بو نمونه (ابن زکی) له (علم ریاضی) دا هه ره شه پۆلی داوه، شه رحیکی له سهر (خلاصة الحساب،

اشکال التأسيس) له (هندسه) دا، و کتییکی به‌نرخێ له (جبر و مقابله) داناوه.
 تاریخی (سلیمانی) په‌ره‌ی ۲۸۱ چاپی ۱۳۷۳ ی مانگی و مه‌شاهیری ئه‌مین زه‌کی ج
 ۲ په‌ره‌ی ۱۵۳ و ته‌فسیری روح‌ولمعانی عه‌لامه‌ ئالوسی ج ۲۵ چاپی چواره‌م بیروته
 ۱۴۰۵ ی مانگی و ۱۹۸۵: ز. په‌ره‌ی ۱۰۴ و ۱۰۲ له بابته‌ ئایه‌تی ۱۶ ی سوره‌ی
 فه‌تحي قورئانی پیروزی و کتییی زیره‌ی زیرین چاپی ۱۹۹۹ ز ژماره‌ی ۲۲۷ چاپه‌مه‌تی
 هه‌ولێر ده‌زگای ئاراس.

کوری کوردی ئه‌بو عه‌بدوللا شه‌مس بن محمهد بن ئه‌حمهد ناودار به (ابن الکوردی)
 گیاناسی ناودار که له ته‌شریحی ئه‌بدان و له‌ش و لار و پزشکی و جه‌راحی و شکسته‌به‌ندی
 زور شاره‌زاو زانا بووه و به‌گیا ده‌رمانی نه‌خوشی زوری چاک کردوته‌وه و له شاره‌ زور
 له ۷۸۱ ی مانگی له دایک بووه و له شاری مه‌که‌ نیشه‌ جی و له ۸۴۳ وه‌فاتی کردوه و
 له موسه‌لای ئه‌و شاره‌ نیژراوه - مه‌شاهیری کورد ئه‌مین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۱۵۲ و
 تاریخی سلیمانی و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۱۲۲ چاپی
 ۱۳۶۴ سروش تاران.

ئه‌بو حه‌نیفه‌ی دینه‌وه‌ری که له عیلمی گیاناسی دا زورزانا بووه و که شفیا تیکیشی له
 عیلمی شیمی دا هه‌یه.

جاهه‌رله به‌ر ئه‌وه‌یه: دوکتور گوستاو لوپۆنی فهرانه‌سوی له کتییی (تمدن اسلام و
 عرب) دا چاپی ۱۳۴۷ ئیسلامیه‌ی تاران ته‌رجه‌مه‌ی فارسی سه‌یید هاشم حوسه‌ینی -
 له‌سه‌ره‌تای کتیبه‌که‌ی دا له په‌ره‌ی ۱۵ دا رای گه‌یاندوه: «زانایانی ئیسلام له (ریاضیات)
 علم جبر. علم جغرافیا، فیزیک، مکانیکی) وه‌مه‌علماتی عه‌مه‌لی له‌به‌کاربردنی
 (رقاص) له ساعته‌: (ده‌م ژمیر)، داهیناوه‌و کارگه‌لی گرینگ و له‌به‌ر چاویان ئه‌نجام
 داوه، له زانین و عیلمی شیمی دا گرینگترین به‌ره‌تی شیمی «تقطیر» ه - که ئه‌گه‌ر ئه‌و
 که‌ره‌ستانه‌ی ئه‌زمونی لابراتواری موسولمانان نه‌بوای (لاوازی یه) له که‌شفیاتی تازه‌ی

خویدا سهرنده ده کهوت، لهم بارو بابه تا نه وه، زانایانی ئیسلام حهق و مافی گرینگ و گه وره یان له سهر ئورو پائیان هه یه) تاثیر ه قسه ی گوستاو لو بون بوو، که هه مه خوئی شایه دیی گه وره یه بو خزمه تی زانایانی ئیسلامی به عیلم و به فهره نگی مرویانی. یا له میژو دا (ابن خلکان) به هاو تای پلور تارک، داده نری و دیته ژمار، پلور تارک فه یله سوفی میژو وه، که وایی (ابن خلکان) ی کوردیش فه یله سوفی میژو ه -

فیرده ووسی توسی و کورانی ته سیر: (بنو الاثیر):

کورانی ته سیر سی بران: [۱ - عزالدین ابوالحسن (۱۱۶۰ - ۱۲۳۴) تاریخ زان - ۲ - مجدالدین ابوالسعادات المبارک (۱۱۴۹ - ۱۲۱۰) قورثان زان و فهرموده زان ۳ - ضیاءالدین نصرالله (۱۱۶۲ - ۱۲۳۹) خیوی (المثل السائر - وه زیری مه لیک ته فضه لی (کورپی صه لاحه دین ته ییوی). په ره ی ۸ کتیبی المنجد فی الاعلام چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ حزیران ۱۹۸۲. ز. کورپی ته سیر خیوی (المثل السائر له م کتیبه دا) زور به شاخ و بالی فیرده ووسی دا هه لی و تووه و سه باره ت به بژاره و هه ل سه نگانندی شانامه ی فیرده ووسی قسه کانی ته م زاناپله به رزو ته رزه کوئترین سهر چاوه ن له زمانی عه ره بیدا] و داوه ری ته م زاته جیی دلنایی و باوه ره، سه باره ت به شانامه، لیکو لینه وه ی کورپی ته سیر زانایانه ترین و باشتین مه به سه ته له بژاره کردن و ره خنه ی ویزه و ویزه وانی دا، چون ته وه له سه نگانندن و داوه ری یه، له لایه ن زانایه کی پیرمایه ی و او هیه که پله و پایه ی ته وه له هونه ر و فنونی شیعر و ویزاوه ری و ته ده ب و ئینشاوه، له ته واوی جیهانی ئیسلام دا، داوه ری کردنی ته م زاته زانا گه وره و گرانه، جیی دلنایی و باوه ره، ته وزاته شیعی ئیرانیانی به باشت و عالیتر له شیعی عه ره ب زانیوه و نرخی زورتری بو شیعی ئیرانیان داناوه و رای گه یاندوه و شیعی ئیرانیانی زور له شیعی عه ره ب به ته ر و پاراوتر و ئیسک سوکتر و ره وان تر، داناوه و ده لی: شانامه ی فیرده ووسی که پتر له ۶۰ هه زار به یته و داگری میژوی ئیرانیانه و له حوکمی قورثانی ئیرانیان دایه و ره وان بیژانی عه جه م به تیکرا لایان وایه له زمانی

فارسی دا تهرو پاراو تر له شانامه ی فیردهوسی، مه بهستی جوانتر بهدی نه هاتوو ه - لیکولینه وه و کو بهی محمه د عه بیاسی له سهر شه ره فنامه ی بدلیسی به زمانی فارسی پهره ی ۶۴۱ تا ۶۴۴ چاپی ۱۳۴۳. تاران.

یا بُنداری بن فتح علی ئیسفه هانی (۱۱۹۰ - ۱۲۴۵) تاریخ زان و مو ته رجیم که له دیمه شق: سوریه به زیاره تی (الملك العادل محمد بن ایوب بن شادی ابوبکر سیف الاسلام (۵۴۰ - ۶۱۵ مانگی - ۱۱۴۵ - ۱۲۱۸ - ز -) که بیوه، مه لیک عادل پیی و تو وه تو که شانامه ده زانی پیتم خوشه له سهری بکولینه وه و بیکه یته عهره بی - السکوک للمقریزی ۱: ۱۵۱ - ۱۹۴ و مرآة الزمان ۸: ۵۹۴ - الاعلام لابن قاضی شبهة و جلی القاهرة ۲۰۶ و ئه علامی زهره کلی پهره ی ۷۴ چاپی ج ۶ بیروت ۱۹۸۴. زو المنجد فی الاعلام چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ حریران ۱۹۸۲. ز. شانامه به عهره بی ته رجمه مه ی بُنداری که ره سه ن ترین سهر چاویه بو شانامه و شیعی شانامه.

له ساله کانی ۱۳۶۲ داله کتیب فروشی ئه سه دی له مه دیدانی به هارستان له تاران چاوم به و کاره ی بونداری که وت: (شه پوئل).

یا جه میل صدقی زه هاوی شاعیر و بیرمه ندوزانا به فه لسه فه و ویژه و ویژه وانی که له ۱۲۷۹ ی مانگی له دایک بووه و له ۱۳۵۴ و ۱۹۳۶ ی زاینی له به غا وه فاتی کردوه و نیژراوه و زیاتر له ۲۰ کتیبی به نرخى نووسیوه، له سالی ۱۳۱۳ له سهره تای مانگی میهر (ره ز بهر) وه: به نویته ری ده وله تی عیراق له گهل ئه حمه د حامد صهر راف بو به شداری کردن له جه ژنی هه زار ساله ی له دایک بوونی فیردهوسی توسی دپته تاران، باوه کو والی تورکی عوسمانی پیی ده لی راسته ئیمه له باری دوستی رامیاری یه وه، ئیوه ده نیینه ئیران به لام نابی له بابته فیردهوسی یه وه شتی بلی: چونکا فیردهوسی جویتی به خوا داوه، که ده لی: (تفو بر تو ای چرخ گردون تفو ...) دیاره مه به ست گهر دا نه نده و گهرینه ری گهر دونه. به لام صدقی زه هاوی کاتی دپته ئه م دیوی خاکی ئیران، دلی گهرم دادی و له

سه‌ره‌ه‌وای شیعرى شانامه به‌زمانى شیرینی فارسی به شیعر ده‌لی:

به فردوسی از من سلامی برید	پس از عرض حرمت پیامی برید
که ای شاعر خفته در زیر خاک	نهران از نظر، دور از جان پاک
سر از خاک بردار و آنگه ببین	چه شوری است بهرت بروی زمین
فرو ریخت اعجاز از خامه‌ات	بیفزود از آن قدر شهنامه‌ات
جهان برای تو جمع آمده	برای ثنای تو جمع آمده
ز هر مملکت صد صدا می‌رسد	ز هر سو نوایی جدا می‌رسد
چو پر شد ز شعرت زمین و زمان	ستودند نام تو در هر زبان
هزار است در قبر خود خفته‌ای	ولی زنده است آنچه تو گفته‌ای.

به لām کاتی ده گه‌ریته‌وه خاکی بن ده‌س تورکی عوسمانلی، هم له‌مه‌جلیسی مه‌عارف
که له‌وی ته‌ندام بووه و هم له‌ئوستادی زانکولای ده‌یه‌ن ورق و قینی لی هه‌لده‌گرن، که
بو‌تاریفی فیرده‌وسی کردوه - جه‌میل صدقی زه‌هاوی یه‌که‌م که سه‌که له‌عیراق به‌ره‌وانی
له‌مافی ژن کردوه وله‌سهر ژن به‌جواب هاتووه.

ملک الشعراى به‌هار به‌شیعر له‌شینی زه‌هاوی دا فره‌مویه‌تی:

مادر حکمت بر مرگ زهاوی گریست

پشت خم گشت سهروردی چشم افلاطون گریست

کی عرب را بود حکیمی این چنین فحل و فرید

تا بگویم دجله بر مرگش امروز خون گریست

نی زعراقست، جمیل فرزند ایرانست پس

گفت باید ملک ایران در غمش سیحون گریست

مه‌جه‌له‌ی ویرا: (WIBR) ژماره‌ی ۲ و ۱ سالی ته‌وه‌ل / ۱۳۸۱ ی هه‌تاوی (گاهنامه‌
فره‌نگی و اجتماعی، ادبی دانشگاه ایلام) پهره‌ی ۸ تا ۴.

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه تیان به زانین و فرههنگ کردو: شه پوئل / ۱۵

نوکنه ده لَین: کاتی ناسره دین شای قاجار ده چیتّه به غا موفتی زه هاوی باوکی جه میل صدقی زه هاوی له کوّری والی به غاو ته واند، دهس ده کا به قسه، ناسره دین شا ته و نه له عیلم و قسه زانی موفتی زه هاوی عه جبات ده میّتی به ناچاری ده لَی: (موفتی زه هاوی له ئیمه یه) یانی: ئیرانی یه و خه لکی سهر پیل زه هاوه. والی تورکی عوسمانی له وه لامدا ده لَی: (ئیسنا ئیمه له عیلم و زانینی ته و زاته ئیستیفاده، ده که ین).

- مه جه له ی یادگار ژماره ی ۹ سالی ۳ پهره ی ۶۴ و ۶۸ و سالی ۵ ژماره ی ۱ و ۲ پهره ی ۹۲ و دیوان (ملک الشعرا) به هار چاپی ۱۳۵۳ تاران و تاریخ ادبیات عرب احمد ترجانی زاده پهره ی ۳۱۰ چاپی ۱۳۴۸ و دیوانی زهاوی مصر چاپی ۱۳۴۴ مانگی و مه شاهیری کورد ته مین زه کی ۱: ۱۶۳ و الزهاوی دراسات و نصوص) بیروت ۱۹۶۶. ز. روژنامه ی الاهرام و المقطم ۴ ذی الحجة ۱۳۵۴ و المقطم ۲۳ ذی القعدة ۱۳۴۲ بقلم احمد سلیمان الطائی و ملوک العرب للریحانی ۲: ۳۸۱ و ۳۸۷ و ته علامی زهره کلی پهره ی ۱۳۷ و ۱۳۸ چاپی ۶ ج ۲ بیروت ۱۹۸۴ ز - و مه شاهیر ته ئلیفی زانای ناودار بابامه ردوخ روحانی ج ۲ چاپی ۱۳۶۴ تاران سروش پهره ی ۲۰۶.

زانایانی کورد، ته نانهت (یین، سیلاب، لهت، سریقکا و مه قته عی واژه یان له زمانی عه ره بیدا دیاری کردوه - که له زمانی کوردیدا ته گهر دو حهرف (پیت) و به یه ک بین بن وه ک ۱: چر، در، پر، بر، مس، کز، مژ، دژ، دش و مر ... ۲ سی پیت (سی حهرف) بن - سی پیتی وه ک: داو، راو، چاو، خاو ... ۳ - دو بین و چوار پیت: (حهرف) بن، وه ک: باوک: (با + وک) مامر: (ما + مر) - ۴ - پینج پیتی بن وه ک: هاوار: (ها + وار) نه خوش: (نه + خوش) ۵ - شهش پیتی بن وه ک: ههنجیر: (هه + جیر) و ... - یاسی بین بن، وه ک ئاره زو: (ئا + ره + زو). حهوت پیتی بن وه ک شاره زور: (شا + ره + زور) یا ههشت پیتی بن وه ک هه ورامان: (هه و + را + مان). سهرچاوه: کتییی ژیناوه ری زانایانی کورد

له جیهانی ئیسلامه‌تی دا چاپی ۱۳۶۴ ی هه‌تاوی چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت تاران و کتیی (سُر صِناعَة الاعراب) و کتیی (الخصایص) و کتیی المنصف و کتیی (شرح التعریف للمازنی) ابن جنّی (عثمان)، (۹۴۲ - ۱۰۰۲ ر) - ته‌علامی ته‌لمونجید په‌ره‌ی ۹ چاپی ۲۰ حزیران ۱۹۸۲ ز. بیروت. که کتیی (وه‌جیز) فی‌الفقه اللغة محمد انطاکی چاپی ۲، بیروت ۱۲ ایلول ۱۹۶۹ ز. - له په‌ره‌ی ۴۰ دا ده‌نوسی: داهینه‌ری ته‌م عیلمه (فقه‌اللغه) ابن جنّی‌یه، که له کتیی (الخصایص) دا دای هیناوه و بو‌زانینی قورئان ته‌م کاره‌گرینگه‌ی ته‌نجام داوه و کوری جنّی عوسمان له (سُر الصِناعَة) دا ته‌واو ته‌رین و ده‌قیقترین لیکولینه‌وه‌ی له بابته‌ ده‌نگه‌وه (صوت) لهو (فقه‌اللغه) دا ته‌نجام داوه و لایان وا بووه: به‌ره‌تی واژه له ده‌نگه‌وه (صوت) په‌یدا بووه، هه‌روه‌ک وره و هاژه‌هاژی‌با، شریقه و گرم و هو‌ری (ره‌عد و به‌رق)، خو‌ره‌ی ئاو، زه‌ره زه‌ری گو‌یی دریژ، قره‌ی قالاو یا قه‌له‌ره‌شه، حیه‌ی ته‌سپ و مایین و لوره‌ی گورگ و ... سه‌ره‌نجام واژه‌ش له و جو‌ره ده‌نگانه په‌یدا بووه - په‌ره‌ی ۳۸ تا ۶۰ (الوجیز فی فقه اللغة) چاپی ۲ بیروت ۱۲ ایلول ۱۹۶۹ ز. الخصائص ابن جنّی ج ۱ - په‌ره‌ی ۴۶ و ۴۷ - له پاشان الوجیز له په‌ره‌ی ۶۳ دا ده‌لی ابن جنّی به‌ر له هه‌زار سال رای‌گه‌یاندوه که بناغه‌ی واژه‌له زمانی ته‌قوامه سه‌ره تایه‌کانی مرو له سه‌ره‌تای سه‌ره‌له‌دانی مرو دا یه‌ک بوون و دوا‌یی جیا بو‌ته‌وه. ئیستا زانایانی دیکه، له ئوروپا و ته‌م لا و لا له‌سه‌ر (فقه اللغة) کارده‌که‌ن.

دوکتور صبحی صالح له کتیی دراسات فی فقه‌اللغة له په‌ره‌ی ۲۳ دا ده‌لی: (ابوالفتح عثمان) ابن جنّی له سالی ۳۹۲ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و داهینه‌ری ته‌م زانییه‌گرینگه کوری جنّی بووه: په‌ره‌ی ۳۳۳ تا ۲۳ چاپی ۱۳۸۸ ی مانگی بیروت ج ۱، دوکتور صبحی صالح ئوستادی فقه‌اللغة زانکوی لوبنان بوو که شه‌هید کراو لهو لیکولینه‌وانه، جوان ده‌رده‌که‌وی که ته‌و زانا کوردانه سه‌ره‌یان بو‌خه‌لک کردوه، که‌چی به‌نیان بو‌خویان نه‌کردوه، ده‌ی خو‌ئه‌وه نایته‌نان و ئاو بو‌کوردی به‌شخوراو، به‌لی له

به‌رئه‌وه، ده‌سم داوه‌ته‌ئهم ته‌حقیقه‌لام وایه‌نابی له‌ریشه‌وره‌گژی خو‌مان، دابیرین و له‌ئیس‌لام و قورئان و زانایانی خو‌مان دور‌که‌وینه‌وه، تا به‌تاریخ و فره‌نگی نامو‌و روژاوایی بی‌گانه‌و دور‌له‌بیرو باوه‌ری باو باپیرانمان ئو‌گرو پیوه‌ندی په‌یدا بکه‌ین، بی‌ئه‌و به‌مه‌وه‌بلکین و له‌وه‌ی بووین و هه‌مان بووه، **بتارین و بتورین و بی‌ئاگاداران له‌نیو بوته‌ی نامو‌یاند! بتاویته‌وه**، هه‌موو باش ده‌زانین کورد، نه‌ته‌وه‌یه‌کین پڕاپه‌رین و بزاو، جا‌هه‌ر له‌به‌رئه‌مه‌هه‌ست به‌بوون و که‌سایه‌تی خو‌مان ده‌که‌ین و ده‌کو‌شین جا‌په‌سه‌ست و هه‌ستیارین یا نا‌هه‌ستیار، تا‌هه‌رشتی که‌له‌بارماندا‌یه، ده‌ری بخه‌ین تا‌ئهم بوون و که‌سایه‌تی یه، له‌خو‌ماندا پایه‌دارو پته‌و رابگرین و خه‌لکیش تی‌بگه‌یی‌نین تا‌به‌وه‌که‌سایه‌تی یه‌بزانی، ئه‌وه‌راپه‌رینی جه‌ماوه‌ری کورده‌واری یه، که‌روخساری بوون و که‌سایه‌تی کوردی خو‌یی ئاشکرا‌ده‌کا و خو‌به‌زانین و هونه‌رو خو‌یی چاک و خودایی و هه‌روا به‌جوانی و به‌گه‌رم و گوری ژیار و زانین و شارستانی له‌نیو جه‌رگه‌ی خو‌یدا سه‌قام گیر بکا و به‌دینی پیروزی ئیس‌لامیش خو‌یی برا‌زینیته‌وه، دیاره‌ژین و ژیان ئا‌ژوته‌ (و‌حه‌ره‌که‌ت) بو‌پیشه‌وه، که‌به‌رده‌وامیش بی‌له‌ئا‌ژوته‌ن داو نه‌وه‌ستی، تاله‌ئا‌کامدا هه‌ربه‌ره‌و ئاسو‌ی رون برواته‌پیشه‌وه، دیاره‌ئهم کاروبزاوانه، زاف گرینگو‌گه‌وره‌یه، که‌خو‌ناسین و عی‌زه‌ت و ئیع‌جاب له‌دل و ده‌رونی ئیمه‌ی کوردا ده‌بو ژینیته‌وه‌و باوه‌ر کردن به‌خو‌مان، له‌خو‌ماندا زیاد و زیاتر ده‌کا و ده‌مان با‌ته‌پیشه‌وه و ده‌بیته‌نیشانه‌ی ئه‌وه‌که‌نه‌ته‌وه‌ی کورد شانازی به‌رابوردی خو‌یی بکا و شکو و جه‌لالی، بو‌خو‌ی بو‌یی، نه‌ک هه‌ر له‌خزمه‌ت نامو‌دابی، دیاره‌زو‌رمان پی‌خوشه‌وه‌ک رابوردو خیوی عیلم و زانین و به‌شانو و شکو و ئازاد و سه‌ربه‌خو‌یین.

به‌شی‌وه‌م

۱- کوری موسته‌فی ئه‌حمه‌د بن مو‌باره‌ک شه‌ره‌فه‌دین ئه‌بو به‌ره‌کات که‌له‌(۵۶۴)ی مانگی و (۱۱۶۹)ی زاینی له‌شاری هه‌ولێر له‌دایک بووه‌له‌(۶۳۷) و (۱۲۳۹) دوا‌ی ۷۳ سال ژایانی پڕله‌خیر و به‌ره‌که‌ت له‌شاری مو‌سل و ه‌فاتی کردوه. - ئهم زانایه‌له‌فه‌ن و

فنون و هونه‌ری موحاسه‌بات و مه‌سه‌له‌ی دیوانی و زانینی ریازی دا بی‌ویته بووه و له هه‌ولێر پله‌ی ئیستیفای پیدراوه و له پاشان بوته و زیر - کوری موسته‌وفی له هه‌ونه‌ری و پێراوه‌ری، نه‌حو، لو‌غه‌ت، عه‌روز، قافیه، زانینی به‌یان، شیع‌ر و شاعیری، ئه‌خبار و میژو، په‌ند و مه‌سه‌لی عه‌ره‌بی و له زانینی فه‌رموده (حدیس) و له زانینی نیوی پیاوان هه‌ر شه‌پۆلی داوه و به‌ ده‌ریا و پێچو پێراوه و ماله‌ که‌ی زانینگه و زیاره‌تگه‌ی زانینخوازان بووه و پتر له ۱۷ به‌رگ کتیبی به‌نرخ‌ی نووسیه.

بغیة الوعاة ۳۸۴ والوفیات (۴۴۲ والحوادث الجامعه ۱۳۵ والتکمة لوفیات النقلة -ح، الجزء الخامس والخمسون -و: ۱، Brock. -ئه‌لامی زه‌ره‌ کلی ج ۵ په‌ره‌ی ۲۶۹ چاپی ۶ و بیروت ۱۹۸۴. ز. و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۷۴ چاپی ۱۳۶۴ تاران س‌روش.

۲- یامه‌ولانا محیدین خه‌لاتی که‌ بوژماره‌ و پێوان (ریازی و هه‌یه‌ت) و زانینی له‌مه‌ر گۆی ئاسمان ناسی، زو‌ر زانا و کارامه‌ بووه و له‌شاری مه‌راغه‌ی لای ته‌وریز له‌گه‌ل (نه‌ سیره‌دین توسی) هاری کاری کردوه که‌ خه‌ریکی دامه‌زراندنی (روانگه‌: ره‌سه‌دخانه) و خه‌ریکی نووسینی (زیج): (جه‌دوه‌لی ئه‌ستیره‌) ناسینی گۆی ئاسمان بووه. شوینه‌واری شاری خه‌لات زو‌رکو‌نه‌، له‌ رو‌ژگاری نه‌وشیروان: (جاماسب)ی کوری فیروز، کوری یه‌زدیگورد، بیسته‌مین پاشای ساسانی له‌سه‌ر بووه‌ولای بتلیس له‌ باکوری ده‌ریاچه‌ی (وان) له‌ کوردستانی باکوری دایه.

شه‌ره‌فنامه به‌ کوردی به‌ سه‌ره‌تا و کو‌به‌ی (عبدالرحمن شرفکندی: هه‌ژار) په‌ره‌ی ۶۶۶ ئوفستی تاران جه‌ واهیری ۱۹۸۱. ز. - شه‌ره‌فنامه به‌ فارسی به‌ سه‌ره‌تا و کو‌به‌ی (محمد عباسی) په‌ره‌ی ۴۶۰ چاپی ۱۳۴۳ موئه‌ سه‌سه‌ی چاپه‌مه‌تی عیلمی تاران.

۳- سه‌یید حوسین کوری یوسف کوری عه‌لی خه‌لاتی که‌له‌زانستی ریازی و هه‌یه‌ت هه‌رشه‌پۆلی داوه و له‌ جزیر و بو‌تان‌ی کوردستان قازی بووه‌و به‌و زانسته‌ سه‌یرانه‌ی وه‌ ک

(جه فر و نه وفاق) و پیت زانی، په ی به وه بردوه که مه غۆل هیرش ده کاته سه ر ئیران و توران و شاری خه لات و بدلیس، به ره له وه ی مه غۆل، بگه نی به خو یی و به دوا زده هه زار مالی خزم و دوست و پهیره وانی، نیشتمانی به جیی هیشته ووه و چونه ته میسر وه تاماوه یی زور گهره کیك هه بووه له میسر، که تاخی ته خلا تیان ناو بووه - هه ردو شه ره فنا مه به کوردی و فارسی و کو به ی زانای ناودار: روژ به یانی.

۴- نه جمه دین ته ییوب مو حاسب بن عه پنده و له بن نه سرو لالا له کورده کانی خه لات که له زانستی ریازی، هه یهت و ته ستیره ناسی دا، هه ر شه پۆلی داوه و له ده رباری سولتان مه لیک سالح (۶۳۹ - ۶۴۷ مانگی) بن مه لیک کامل ته ییوبی، ژیاوه - ته ستیره ناس و ژماره نووسی ته و بووه و له و زانینه شه داکتیبی زور به نرخ دی داناهه. - کشف الظنون ج ۱ په ره ی ۱۱۳، گاهنامه ی تارانی ۱۳۱۰ ی هه تاوی په ره ی ۹۰ - هدیه العارفین ئوفسیتی ئیران ج ۱ په ره ی ۲۲۹ به نه قل له مه شاهیر ته ئلیفی بابا مه ردوخ رو حانی شیواج ۱ په ره ی ۱۳۷۹ چاپی سروش تاران ۱۳۶۴.

۵- یا (قاضی القضاة علامه کمال الدین) هه ولیری که به (قدوة المحققين و سلطان الحکما) ناودار بووه و (قاضی ابن خلکان له میژوی خویندا نووسیویه تی: که له ۶۱۶ ی مانگی له موسل به خزمهت که ماله دین گه یستم و (له گشت زانینه کاندای به بی وینه، هاته بهرچاو) و له ئیمام محهمه د غه زالی به زانتر دانراوه، چونکا له زانستی ریازی دا هه ر شه پۆلی داوه و غه زالی وای نه زانیوه. که ماله دین له ریازی و هه یهت و زانستی جه فری جامع و پیت زانی و نه وفاق فره زانابووه و هه روه ها له زانستی ئوسولی دین، (فقه) پزشیکی، حکمهت، مه نتیق، موسیقی، ته فسیری قورئان و فره موده و ته ورات و ئینجیل شاره زا بووه.

ته علامی زه ره کلی ج ۷ په ره ی ۱۳۲ چاپی ۶ بیرو ت ۱۹۸۴. ز. و نیوی ته م سه رچاوانه شی هیناوه: (مفتاح السعاده) ۲: ۲۱۴ و (طبقات السبکی) ۵: ۵۸ و (۱۶۲) و

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه‌تیاں به زانین و فره‌هنگ کردوه: شه‌پول / ۲۰

(روض المناظر بهامش ابن‌اثیر) ۱۲: ۱۳۵ و (الفلاکه و المفلوکون ۸۴ و (شذرات الذهب) ۵: ۲۰۶ و (الحوادث الجامعه ۱۴۹: ۸۵۹ BVOCV.S.L: (والبدایه و النهایه) ۱۳: ۵۸ و مرآة الجنان ۴: ۱۰۱ و (طبقات المفسرين للداوود -خ).

۶ - جه‌زه‌ری (بدیع الزمان اسماعیل) هونه‌روه‌ره که کتیبی (معرفة الحیل الهندسیه) له ۱۲۰۵ بو مه‌حمود ئه‌رته‌قی له ئامید داناوه و زانینی ساعه‌ت سازى تیدا به کاربردوه. (المنجد فی الاعلام) په‌ره‌ی ۲۱۳ چاپی ۲۰ حزیرانی ۱۹۸۲ - ز - بیروت.

۷ - کوری ره‌سول مه‌ولانا مه‌لا محمه‌د کوری مه‌لا ره‌سولی دوه‌م له ره‌چه‌له‌کی زه‌کی و له ۱۱۸۱ ی مانگی له چوارتای سوله‌یمانی له دایک بووه و بوته دهرس بیژی مزگه‌وتی سوری سابلآغ (مه‌هاباد) له‌وی له سالی ۱۲۴۶ وه‌فاتی کردوه و له (عیلمی ریاضی) دا هه‌رشه‌پولی داوه و شه‌رحیکی له سهر (خلاصة الحساب، اشکال التأسيس) له (هندسه) دا و کتیبیکی به‌نرخ له (جبر و مقابله) داناوه و موفتی زه‌هاوی که فه‌قیی بووه، ده‌لی کوری ره‌سولی ماموستای خوّم له‌زانینی زیازی دا هه‌رشه‌پولی داوه، هه‌روه‌ک میو بووه له ده‌سی دا. - تاریخی سوله‌یمانی په‌ره‌ی ۲۸۱ چاپی ۱۳۷۳ ی مانگی و مه‌شاهیری کورد ئه‌مین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۱۵۳ و ته‌فسیری روح‌المعانی عه‌لامه‌ ئالوسی ج ۲۵ چاپی ۴ بیروّت ۱۴۰۵ ی مانگی و ۱۹۸۵. ز. په‌ره‌ی ۱۰۴ و ۱۰۲ له باب‌ه‌ت ئایه‌تی ۱۶ سوره‌ی فه‌تحی قورئان و کتیبی زیره‌ی زیرین محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پول) چاپی ۱۹۹۹. ز. هه‌ولیر چاپه‌مه‌نی ئاراس.

۸ - شیخ حه‌سه‌ن بن (عبدالمؤمن) دوه‌م مه‌ردوخی سنه‌یی که له زانستی ریازی، هه‌یه‌ت و ئه‌ستیره‌ناسی زوّر ئاگادار بووه و که‌تیبه‌ی مزگه‌وتی (دارالاحسان و دارالحکومه) ی سنه به‌خه‌تی جوانی ئه‌وه. - مه‌شاهیری کورد ته‌ئلیفی بابا مه‌ردوخی روّحانی په‌ره‌ی ۳۳۵ چاپی سروش تاران ۱۳۶۴ ج به‌که‌م و تاریخی مه‌ردوخی.

۹ - عه‌لامه‌ی ناودار کوری ئاده‌م که له ۱۱۶۰ ی مانگی له دیی روّستی باله‌کی

کوردستان له دایک بووه و له ۱۲۵۲ وهفاتی کردوه و له زانستی ریازی، ههندهسه، ههیهته فرهزانا بووه و شهرحی له (رسالة الحساب) عهلامه عاملی و شهرحی لهسه (اشکال التأسيس) له ههندهسه و شهرحی لهسه (ربع المجيب) شهرحی لهسه (زیج) ئولخ بهگ داناو. - ههروا کتیبی (مفتاح التنجیم فی شرح التقویم) و کتیبی (تشریح السیارات فی الفلک و (شرحی) له (چه غمینی) قازی زاده له فهله کیات دانو سیوه و زیاتر له ۲۵ کتیبی به نرخی داناو و شهرحی له فرهیزی مهنه ج له (فقه) دا. داناو. - یادی مهردان پهری ۱۷ و ۲۲ چاپی ۱۹۸۳. ز. و مهشاهیری کورد ته ئلیفی بابا مهردوخ روحانی شیوا چاپی ۳۶۴ سروش تاران پهری ۳۳۶ ج ۱. و کو بهی ژبانی شیخ مارف نو دی: شیخ محمه د خال چاپی ۱۹۷۲ ز بهغا.

۱۰ - شیخ ئه بو حهسن بن شیخ نه جمه دین بن شیخ ئبراهیم بن شیخ شه مسه دین بن شیخ عهبدو غهفار، زانایی پرمايه و خواناسی پله بهرز له خانه دانی پر عیلم و هونه ری مهردوخیان بووه و له شاری سنه ی زاناو هونهر پهروه ژیاوه و له ئاواپی باقلاوا ی سنه له ۱۱۹۰ ی مانگی وهفاتی کردوه و له ۱۱۷۴ کتیبیکی له فهن و هونه ری (ههیهته و ئوستورلاب) داناو و چون له (۱۱۶۴ - ۱۱۷۸ ی مانگی) له چاخی حوکومه تی سلیمان پاشا (دوهم) ی بابان له شاری نیشته جی بووه. کتیبه که ی به (توحفه ی سوله یمانی) ناو ناوه. - مهشاهیری کورد ته ئلیفی بابا مهردوخ روحانی شیوا ج ۱ پهری ۲۴۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۱۱ - زانای ناودار مهولانا مهلا یه حیا عیمادی موزوری کوری خالداغا و برازای عهلیاغای بالتی که له کتیبه کاندای به (شیخ الكل فی الكل، سلطان العلماء، کعبه الاحبار) ناو براوه و له ۱۲۵۴ ی مانگی وهفاتی کردوه و له نیریک شیخ عهبدو لقادر که یلانی له بهغا نیراوه و له زانستی (ریازی و فهله کیات، زانینی ئه قلی و حیکمهت و فهلسهفه ههشه پوئی داوه و زنجیره ی ئیجازه ی مهلا و فهقیان له م دوا یانه ی کوردستان ده گاته

ئهم زاته و له مېشه وه ده گاته وه زانایانی چه یده ری یه کانی کورده واری که له مه نسوبانی
نوسخه ی نابغه و نوسخه ی جامیعه مه ولانا خالد شاره زوری نه خشه بندی بووه.

یادی مهردان په ره ی ۱۱۶ چاپی ۱۹۸۳. به غا و میرانی سوران په ره ی ۱۲۴
نوسراوی داما و: (حسین حزنی) موکریانی چاپی ۲ چاپخانه ی کوردستان هه ولیر
۲۵۷۴ کوردی (۱۹۶۲. ز). مه شاهیری کورد ته لیلی بابا مهردوخ روحنانی شیواج ۱
په ره ی ۳۵۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران - زانای ناودار بابا مهردوخ روحنانی شیوا له ج
۱ مه شاهیر - ی کورد په ره ی ۱۷۷ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران نووسیویه تی: یه کی له
زانایانی ناوداری چه یده ری ناودار به چه یده ره ی ماوه رانی شه قلاوه ی سهر به هه ولیر
شه رحیکی له سهر (تحریر اقلیدس) نووسیوه و نیشان ده دا که ئه وزانایه له زانستی
ریازی دا ههر شه پۆلی داوه و کتیی دیکه شی له فهن و هونه ری موسیقی دا نووسیوه و
ئهم دوکتیبه به ده سخته تی نووسهر له په راوه خانه ی زانایه کی مه هاباد (ی موکری) داهه یه.
روژیک له سالی ۱۳۳۴ ی هه تاوی که له فیرانکووی عه للامه ی ناودار ماموستا مه لا
حسین مه جدی له مزگه وتی بازاری شاری مه هاباد، ده رسم له خزمه تیدا ده خویندن باسی
ئهو دوکتیبه ی کردو، زوړیش تاریف و په سهندی زانایانی چه یده ره ی کردو فهرموی
زیاتر له سیسه د ساله ئهو خانه دانه زاناو هونه ره په وه ره، نور و زانین له کورده واریدا
بلاوه ده که نه وه و ئیستاش له سوریه، کوردستان، عیراق و باقی ولاتانی ئیسلامی نورو عیلم
بلاو ده که نه وه و سهر چاوه ی ئیجازه ی فتوا و تهدریسی زانینه کانن، له کوردستاندا، له
حه ریر و باتاس، به غا، دیمه شق، هه لب ده چیته وه سهر ئه وان و ئیستایش خه ربکی
نور ئه فشانین و له زانستی ریازی، هه یته، حیکمهت، ئهو زانایانه ی بنه ماله ی
(چه یده ری) چه یده ره ی ماوه رانی، وه ک ده ریا و ابوون. وه فهرهنگی ئیسلامی به رمنه
تیانه. (شه پۆل)

۱۲ - زانایه کی گه وه ری وه ک شیخ عومه ر فهره داگی کوری شیخ ئه مین شه رحی له کتیی
(اسطرلاب) کردوه که له بابته ئه ستیره ناسینه وه یه، وه له ۱۳۰۲ ی مانگی له سلیمانی

له دایک بووه. تاریخ السليمانية و انحائها به عهده بی پهره ی ۱۸۶ تا ۱۸۴ چاپی ۱۹۵۶. ز به غا. که نسخه یه کی له (کتابخانه ی دانشیرایعالی) تاران هه یه.

۱۳ - زانای فرههزان (شیخ محمد اول تختوی) مهردوخی ۳ مه نزومه ی به فارسی له زانستی (هه یه ت، به کوردی گورانی له حیسایی سالی که پیشه و مه نزومه یه کی له بابته کوره ی چه غمینی و مه نزومه یه کی له زانستی حیساب و قاعیده و زاکوئی ئه وه دا به کوردی داناوه. پهره ی ۲۳۷ کتیی مه شاهیری کورد داناوی بابا مهردوخ شیوا، چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران ج - ۱.

۱۴ - زانای فرههزان به دره دین محهمه د، بن ئه حمه د ناودار به (سبط الماردینی) که له زانینه کانی ریازی، ئه ستیره ناسی و فه له کیاتدا پر عیلم و زانین بووه و له ۸۲۶ ی مانگی و ۱۴۲۳ ی زانی له دایک بووه و چونه ته دیمه شق و له هه نده سه، ریازی، هه یه ت و (مَقْنَطَرَات و جِیوبِ قَوْس) ه کان دا ته ئلیفی هه یه و ۲ کتیی (تحفة الالباب فی علم الحساب و الجواهر فی تجدید الخطوط و الدوائیر) ی داناوه و له ۱۲۹۹ ی مانگی له میسر له چاپ دراو و له جه بر و موقا به له وه ی دیکه یش داناوی هه یه و له زانکوئی ئه زهه ری قاهره دهرس بیژ بووه و له ۹۱۲ و ۱۵۰۶ لهوئی وه فاتی کردوه - کشف الظنون ج پهره ی ۳۶۱ ئه علامی زهره کلی ج ۷ پهره ی ۵۴ و ۵۵ چاپی ۶ بیروت ۱۹۹۴. ز. البدر الطالع ۲: ۲۴۲ و به خه تی خوئی (سبط الماردینی) نووسراوه و مجلة المجمع العلمی العربی ۲۸: ۴۳۰ و

Princeton 3II Brock. 2:216 (167), S.2: 484, 329, 558

و نشرة دارالکتب ۱: ۳۵۹ و بدائع الزهور، لابن ایاس ۴: ۱۰۷ طبقه استانبول فی حوادث سنة ۹۱۲.

۱۵ - ئه بو حه نیفه دینه وه ری ئه حمه د بن داوود، که سه یید جه لاله دین تاران له گاهنامه ی سالی ۱۳۰۷ ی هه تاوی، دینه وه ری به یه کی له ریازی زانه کانی سه ده ی

سیۆه می مانگی داده نێ که له شاری ئیسفه هان خه ریکی ره سه دی ته ستیره کان بووه و زیجی داناوه و کتیبی (جبر و مقابله) ی نووسیوه و سه ره رای ته وانه له گیاناسی و شیمی دا که شفیاتیکی هه یه و نه سه بنامه ی کوردی نووسیوه و له گیاناسی و ته ستیره ناسی دافره زانا بووه، ته حمه د بن داود بن وه نه ند دینه وه ری له ۲۸۲ ی مانگی و ۸۹۵ ی زاینی وه فاتی کردوه. ته بو حه نیفه ته ندازیار، میژوزان و نایبغه ی روژگار بووه و حیکمه تی فه لاسیفه و به یانی عه ره بی کو کردو ته وه و لیکیدا ون و ته فسیری قورئانیشی له ۱۳ به رگدا نووسیوه و گیاناسی زوړ خاوه ن بیربووه - تاج التراجم و ارشاد الاریب ۱: ۱۲۳ و الجواهر المضیه ۱: ۶۷ و انباه الرواة ۱: ۴۱ و خزانه الادب للبعدادی ۱: ۲۵ و للامیر مصطفى الشهابی، فی مجلة المجمع العلمی العربی ۲۶: ۳۴۶ مقال عنه و انظر مجلة العرب ۹: ۲۹۵ و ته علامی زه ره کلی په ره ی ۱۲۲ ج ۱ بیرو ت ۱۹۸۴ ز - وکتیبی زانایانی کورد ج ۲ چاپی ۱۳۸۰ په ره ی ۱۵ شه پۆل و مه شاهیر - ی کورد بابا مه ردو خ ۵: (شه پۆل) نوسه ر، روژنامه نوس، لیکو له ر، ئوستادی زانکو ی تاران، دامه زریته ر و سه روکی ته نجومه نی زمان و فرههنگ و هونه ری کورد رو دامه زریته و کوئسه ی سه روکا به تی کو مکار (جامعه) ی کوردانی تاران.

به‌ناوی خوای به‌خه‌رو دلاوا

به‌شی سیعو

لیکۆلینه‌وه و ته‌حقیقی

هه‌ندی له زانایانی کورد، که ته‌فسیریان له سه‌ر قورئان نووسیوه

۱ - یوسف بن محمهد (الصغراتی الكردی). ناودار به‌ أَصَمَّ فقهی شافعی فره‌زانا به‌ زانینه‌کانی ئیسلامی، کاتی سه‌ری ده‌خسته سه‌رکتیب، وه‌ها غه‌رقی ورد بونه‌وه‌ی ده‌بو، سپا به‌ لایدا بروشتا، ئاگادرای نه‌ده‌ بوجا له‌ به‌رئوده به‌ أَصَمَّ ناو براوه‌ و ته‌وزاته ته‌فسیری (منقول التفاسیر) و چه‌ن کتیبی به‌ نرخي وه‌ ک (منقول الاکراد فی الفتاوی) مه‌سائیل و ده‌لائیلی له (فقه) و حاشیه له سه‌ر حاشیه‌ی عیسامی جامی و کۆبه‌ی له‌ کۆبه‌ی شه‌رحی قوتب له سه‌ر شه‌مسیه بو‌قه‌ره‌داوود، نووسیوه‌ وه‌ ۱۰۰۲ ی مانگی و ۱۵۹۴ ی زاینی وه‌فاتی کردوه، (علماؤنا فی خدمه‌ العلم و الدین) په‌ره‌ی ۶۳۳ تا ۶۳۱ چاپی ۱۴۰۳ ی مانگی و ۱۹۸۳ ز. - ته‌علامی زه‌ره‌کلی (قاموسی التراجم)، ج ۸، چاپی شه‌شه‌م په‌ره‌ی ۲۵۱ و ۲۵۲ بیروت ۱۹۸۴ ز. - خلاصة الاثر ۴: ۵۰۹ و هدیة العارفین ۲: ۵۶۵ و ایضاح المکنون ۲: ۵۸۴، مه‌شاهیر کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ - په‌ره‌ی ۱۶۰ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲ - مولانا حیسامه‌دین عه‌لی بدلیسی کوری عه‌بدوللا (سو‌فی حه‌نه‌فی) زانای به‌کار و کرده‌وه و خواناسی ته‌واو که له سه‌ر ریازی زنجیره‌ی شیخ عه‌ممار یاسر بدلیسی بووه و ته‌فسیری (جامع التنزیل و التأویل) به‌ شیوه‌ی ته‌هلی عیرفان له ۵ جه‌لدا نووسیوه‌ وه‌ ۹۰۰ ی مانگی وه‌فاتی کردوه. شه‌ره‌فنامه به‌ فارسی په‌ره‌ی ۴۴۸ چاپی ۱۳۴۳ تاران به‌خوش کردن و سه‌ره‌تا و کۆبه‌ی محمهد عه‌بیاسی - شه‌ره‌فنامه به‌ کوردی په‌ره‌ی ۶۴۵، چاپی دوه‌م ۱۹۸۱ ز. - ئوفسیتی جه‌واهیری تاران به‌ ته‌رجه‌مه و سه‌ره‌تا و کۆبه‌ی زانا و شاعیری ناوداری کورد: (عبدالرحمن شرفکندی - هه‌ژار) - کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۳۳ و هدیة العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۸۳۸ -

۳- زاتیکی وه‌ک (ابوالفضل محمد افندی) ده‌فته‌ری بدلیسی کوری مه‌ولانا‌حه‌کیم ئیدریس بدلیسی ته‌فسیریکی هه‌یه‌به‌ناوی ته‌رجه‌مه‌ی ته‌فسیری مه‌واهیب کاشفی حسین واعظی به‌تورکی و‌چه‌ن کتییی به‌نرخ‌ی دیکه‌یشی نووسیووه و‌کو‌به‌شی به‌زمانی فارسی له سه‌ر کتییی (هه‌شت به‌هه‌شت) ی‌باوکی داناوه، خیوی که‌شف زنون له‌جیی یه‌کدا ده‌لی: ده‌فته‌ری له ۹۸۷ و له‌جیی ترا ده‌لی له ۹۸۲ وه‌فاتی کردوه.

شه‌ره‌فنامه به‌فارسی به‌سه‌ره‌تاو کو‌به‌ی محمه‌ده‌بیاسی په‌ره‌ی ۴۵۰ و ۴۵۱ چاپی ۱۳۴۳ تاران، شه‌ره‌فنامه به‌کوردی په‌ره‌ی ۶۵۷ چاپی دوهم ۱۹۸۱ ژئوفستی چاپخانه‌ی جه‌واهیری تاران، به‌سه‌ره‌تاو کو‌به‌ی (عبدالرحمن شرفکندی - هه‌زار).

۴- عه‌للامه، مه‌ولانا‌مه‌لاخه‌لیل سیرتی «الاسعردی» ته‌فسیریکی به‌ناوی: (تبصرة القلوب من کلام علام الغیوب) داناوه و له ۱۱۶۷ له ۱۷۵۳ ز، له‌دایک بووه و له ۱۲۵۹ ی مانگی و ۱۸۴۳ - ز - وه‌فاتی کردوه و ته‌سریفی ره‌نجانی و هه‌ندی له‌کتییی وردیله‌کانی بو‌فه‌قی‌یان کردو ته‌کوردی و‌چه‌ن کتییی به‌نرخ‌ی دیکه‌یشی نووسیووه.

هدیه‌العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۳۵۷ - عثمانلی مؤلفری ۱ ج: ۴۰۳ و‌الازه‌ریه ج ۳: ۳۳۱ و ۴۵۸ و ۴۵۹ و ۳۱۷: ۷ و دارالکتب ۱: ۲۴۳ و ته‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۲ په‌ره‌ی ۳۱۷ و چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ - ز -

۵- حامید پالویی دیار به‌کری، زانا به‌زانینه‌کانی قورئان، ته‌فسیریکی به‌ناوی: (زبدة العرفان فی وجوه القرآن) نووسیووه و له‌چاپیش دراوه و له ۱۱۵۲ ی مانگی وه‌فاتی کردوه - هدیه‌العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۱۷۳.

۶- زانابه‌قورئان و زانینی ریازی و‌حیکمه‌ت و‌لیکوله‌رو پژی‌شکی زاناو دانا، کوری ساعد ژه‌نگاری محمه‌ده‌بن ئیبراهیم ساعد ته‌نصاری ناودار به‌ته‌کفانی ته‌بو‌عه‌بدوللا، ته‌فسیریکی به‌ناوی (نقب الطائر من بحر الزاخر فی التفسیر) نووسیووه و زیاتر له ۷ کتییی به‌نرخ‌ی داناوه، هه‌روه‌ک (غنية اللیب فیما يستعمل عند غيبة الطیب) و له‌قاهیره له‌سالی ۷۴۹ ی مانگی و ۱۳۴۸ ی زانینی وه‌فاتی کردوه.

هدیه‌العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۱۵۵ - الدرر الكامنة ۳: ۲۷۹ و‌البدر الطالع ج ۲: ۷۹

الفهرس التمهیدی ۵۳۳ و الكتابخانه ۶ : ۳۰ و ۴۸ : ۷ : ۱۸۴ Brock, 271 (137) S. 1699: به نه‌قل له ئە‌علامی زه‌ره‌ کلی په‌ره‌ی ۲۹۹ ج ۵ چاپی ۶ بیروٲ ۱۹۸۴. ز - و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوٲ روٲحانی شیواج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش - تاران.

۷ - زانایه‌ کی پرعیلم و زانین، کوری یونس: که ماله‌ دین ئە‌بوفه‌ تح موسابن یونس محه‌مه‌ دبن مه‌نعه‌: موسلی، فه‌یله‌ سوف، فره‌ زانا به‌ زانینی ریازی و زانا به‌ ۲۴ فه‌ن و زانا به‌ قورئان و به‌ ئینجیل که ته‌فسیریکی به‌ ناوی (کشف‌ المشکلات فی تفسیر القرآن) داناوه‌ و کوری خه‌له‌ کان ده‌لی: له‌ موسل چومه‌ خزمه‌ تیان له‌ گشت زانینه‌ کانی سه‌رده‌م هه‌ر شه‌پوٲی ده‌داو بی وینه‌م هاته‌ به‌ر چاو، که له‌ ۵۵۱ ی مانگی و ۱۱۵۶ ی زانی له‌ موسل له‌ دایک بووه‌ و له‌ ۶۳۹ و ۱۲۴۲ وه‌فاتی کردوه‌ - تاریخی کوری خه‌له‌ کان ج ۲ په‌ره‌ی ۶۳۹ - ته‌به‌تاتی شافعی به‌ ج ۵ په‌ره‌ی ۱۵۸ - ئە‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۷ په‌ره‌ی ۱۳۲ چاپی ۶ بیروٲ ۱۹۸۴. ز. وه‌ئهم سه‌رچاوانه‌شی هیناوه‌: مفتاح‌ السعاده‌ ۲ : ۲۱۴ و (طبقات‌ السبکی) ۵ : ۵۸ (و ۱۶۲) و (روض‌ المناظر بهامش ابن‌ اثیر) ۱۲ : ۱۳۵ و (الفلاکه‌ و المفلوکون ۸۴ و شذرات‌ الذهب ۵ : ۲۰۶ و الحوادث‌ الجامعة ۱۴۹ : Bvocy.S.L: 859 و البدايه‌ و النهايه‌ ۱۳ : ۱۵۸ و مرآة‌ الجنان ۴ : ۱۰۱ و طبقات‌ المفسرین للداوود - خ.

۸ - زاتیکی وه‌ ک عومه‌ر بن محه‌مه‌د عه‌بدوللا بن ئامویه‌ ئە‌بو‌حه‌فس شه‌هابه‌ دین سُه‌زُوردي (سوره‌ به‌رد) ی لای زه‌نجان [سه‌رورد: مدینه‌ فی شمال غربی ایران سکانه‌ها الاکراد فی القرن ۱۰ خَرَبَها المغول بحملاتهم الحریة فی القرون الوسطی - المنجد فی‌ الاعلام - چاپی ۱۲ سالی ۱۹۸۲. ز. ئوفستی ایران] زانا و خواناس خییوی (عوارف‌ المعارف) ته‌فسیریکی به‌ ناوی (بغیة‌ البیان فی تفسیر القرآن) داناوه‌. شسترتی ژماره‌ی ۳۹۵ فه‌قه‌ره‌ی ۹ و رشف‌ النصایح‌ الایمانیه‌ و کشف‌ الفضائح‌ الیونانیة، که له‌ کوواری Orien دا هاتوووه‌، و فیات‌ الاعیان ۱ : ۳۸۰ و التکملة‌ لوفیات‌ النقلة، الجزء‌ التاسع‌ و الاربعون‌ و الحوادث‌ الجامعة ۷۴ و الشذرات ۵ : ۱۵۳ و البدايه‌ و النهايه‌ ۱۳ : ۱۳۸ و ۱۴۳ و ته‌به‌تاتی شافعی به‌ ۵ : ۱۴۳ و الكتابخانه ۷ : ۳۷۰ و Brock. S. 1:788 و

Oriensvol681 و دایرةالمعارف دوکتور فه‌رید وه‌جدی ج ۵ په‌ره‌ی ۶۲ چاپی ۶ بیروٚت ۱۹۸۴. ز. (استاد شه‌ید مطه‌ری) له کتییی (خدمات متقابل ایران و اسلام) چاپی ۱۳۶۲ ی هه‌تاوی په‌ره‌ی ۵۸۸ ده‌نوسی: (شیخ سع‌دی شیرازی و کمال‌الدین اسماعیل اصفهانی) شاعیرانی ناودار مریدی ئەم شُهْرُورْدی یه‌ن، جا ئەوه‌یه که شیخی سه‌ع‌دی شیرازی له په‌سه‌ندی ئەم زاته پاکه‌دا به‌شيعر فه‌رمویه‌تی:

(مقالات مردان زمردی شنو نه از سع‌دی از سه‌روردی شنو)

(مرا شیخ دانای مرشد شهاب دو اندرز فرمود بر روی آب)

(یکی اینکه در نفس بدبین مباش دیگر آنکه در جمع بدبین مباش).

ئەم زاته پاکه‌ له ۶۳۲ ی مانگی له دایک بووه و له ۱۲۳۴ ی زاینی وه‌فاتی کردوه و فه‌قیه‌ی شافعی و شیخی گه‌وره و ناودار و زاف به‌ته‌قوا و خواناس بووه - په‌ره‌ی ۳۶۹، المنجد فی‌الاعلام چاپی ۲۰ حزیرانی ۱۹۸۲ بیروٚت.

۹ - زاتیکی وه‌ ک عه‌للامه (ئهبوسعود عمادی، محمّد أفندی شیخ الاسلام) خه‌نه‌فی و موفتی، کوری: (شیخ محمد محی‌الدین شیخ السلطان عمادی) ئیسکلیبی کوردی که له ۹۴۴ ی مانگی بوٚته قازی و له ۹۵۲ بوٚته (شیخ الاسلام و مفتی اعظم) ی ولاتی عوسمانی و تااخ‌ری ته‌مه‌نی که له ۸۴ سالیدا له ۹۸۲ ی مانگی وه‌فا کردوه، موفتی و شیخ الاسلام بووه و له نیٚریک (ابو انصار صحابی) نیٚراوه. (رضوان الله تعالی علیهم) ئهبوسعود ته‌فسیریکی به‌ ناوی (ارشاد العقل السليم الى مزايا الكتاب الكريم) نووسیوه له میسر له کوٚبه‌ی ته‌فسیری ئیمام فه‌خ‌ری رازی له چاپ دراوه. ئهبوسعود له ویٚره و ویٚره‌وانی عه‌ره‌ب‌دا هه‌ر شه‌پۆلی داوه و قه‌سیده‌ی میمیه‌ی ئەو زاته زو‌ر مه‌شه‌ه‌ره‌و ته‌فسیره‌ که‌یشی به‌ده‌ریای پر مه‌وج شوبه‌یندراوه و ته‌ژی‌یه له نوکته‌ی وردو جوان و عیلمی و هونه‌ری قورئانی، که دوجار له لایه‌ن سو‌لتان بایه‌ زیدی تو‌رکی عوسمانی جایزه به‌و ته‌فسیره‌ی دراوه. - (شه‌پۆل) له ته‌رجه‌مه‌ی قورئان به‌زمانی کوردی که (سازمان تبلیغات اسلامی ایران) له سالی ۱۳۷۶ ی هه‌تاوی له تاران، چاپ و بلا‌وی کردوٚته وه و تائيس‌تا ۷ جار له چاپ دراوه ته‌وه، له ته‌فسیری ئهبوسعود زو‌ر که‌لکی وه‌ر گرتووه. - (قد

انتقل المولى ابوالسعود) به حیسابی ته‌بجهد، تاریخی وه‌فاتی ته‌وزاته‌گه‌وره‌یه، که ده‌کاته ۸۹۲ ی مانگی. - هاشم ابن خلکان مصر ج ۲ په‌ره‌ی ۲۸۲ و ۳۰۵ و ته‌فسیری نمونه. ۱۰ - زاتیکی وه‌ک که‌واشی ته‌حمه‌د بن یوسف بن حسین بن رافع بن سویدان شه‌یانی موسلی مووه‌فه‌قه‌دین ته‌بو عه‌بیاس زانا به‌زانینه‌کانی قورئان که (تبصرة المتذکر و کشف الحائق) ی داناوه‌که هه‌ردوکیان به ته‌فسیری که‌واشی مه‌شه‌ورن و ته‌فسیریکی‌شی به‌ناوی (تلخیص فی التفسیر بقرآن العزیز) هه‌یه و کتییی به‌نرخ‌ی دیکه‌یشی داناوه‌و له ۵۹۰ ی مانگی و ۱۱۹۴ ی زاینی له‌گوندی واشه: (قه‌لا) ی سه‌ربه‌موسل له‌دایک بووه‌و له ۶۸۰ و ۱۲۸۱ وه‌فاتی کردوه. - (تاریخ الکامل ج ۱۲ په‌ره‌ی ۱۵۷ - کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۱۴ و ۲۴۵ و ۳۲۸ و ۳۱۸ - ته‌علامی زه‌ره‌کلی په‌ره‌ی ۲۷۴ ج ۱ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴. ز. ته‌م سه‌رچا وانه‌شی ناو بردوه: النجوم الزاهرة ۷: ۳۴۸ و نکت الهمیان ۱۱۶ و المكتبة الازهرية ۱: ۱۸ و ۲۵۹ و النشرة ۴: ۴ و برنامج القرويين ۲۵ و فيه ذکر جزءین مخطوطین من تفسیر الکواشی.

۱۱ - زاتیکی وه‌ک کوری ته‌سیر ته‌بوسه‌عاده‌موباره‌ک مه‌جده‌دین کوری محمه‌د کوری محمه‌د کوری عه‌بدو لکه‌ریم شه‌یانی جه‌زه‌ری، ناودار به‌کوری ته‌سیر فه‌رموده زان و قورئان زان، که ته‌فسیریکی به‌ناوی (الانصاف فی الجمع بین الکشف و الکشاف) و (جامع الاصول فی احادیث الرسول (د - خ) له‌ده‌جه‌لدا نووسیوه و (نهاية غریب الحديث) ی له‌۴ جه‌لدا داناوه‌و جیی دلنایی زانایان و فه‌ره‌زانان بووه‌و شه‌رحیشی له‌کتییی (أم) ئیمام شافعی کردوه. - تاریخی کوری خه‌له‌کان ج ۱: ۴۴۱ - ته‌به‌فاتی شافعی یه‌ج ۵ - په‌ره‌ی ۱۵۳ - بغية الوعاة ۳۸۵ و التكملة لوفیات النقلة) جوزوی ۲۲ - ته‌لکامل ۱۲: ۱۱۳ و ارشاد الاریب ۶: ۲۳۸ و ۲۴۱ و Brock. S. 1: 607 و دارالکتب ۱: ۱۲۴ ثم ۳: ۱۵۸ و الفهرس التمهیدی ۷۶ و ۷۷ و ته‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۵ په‌ره‌ی ۲۷۲ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴. ر. مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیوا ج ۱ په‌ره‌ی ۵۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش - تاران.

۱۲ - زاتیکی وه‌ک عه‌لامه‌به‌دره‌دین عومه‌ر بن نوح وانی ته‌فسیریکی به‌ناوی

(انيس الرمس فى تفسير آية جری الشمس) داناوه و له ۱۰۷۴ له دایک بووه و له ۱۱۲۴ ی مانگی وه‌فاتی کردوه. - ایضاح المکنون ج ۱: په‌ره‌ی ۸۸ و هدیة‌العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۷۹۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی ج ۱ په‌ره‌ی ۲۱۶ چاپی سروش - تاران.

۱۳ - سه‌یید محهمه‌د بن عه‌بدو ره‌سول بن عه‌بد سه‌یید به‌ رزنجی (محمد بن عبدالرسول بن عبدالسید الحسنی البرزنجی) شاره‌ زوری مه‌دینه‌یی، زانا به‌ زانینه‌ کانی قورئان که ته‌فسیریکی به‌ ناوی (انهار السلسیل لریاض انوار التنزیل) و چهن کتییی به‌ نرخ‌ی نووسیوه‌ و له ۱۲ ره‌بیعی به‌ که‌م له‌ سالی ۱۰۴۰ و ۱۶۳۰ ی زاینی له‌ دایک بووه و له ۱۱۰۳ ی مانگی و ۱۶۹۱ - ز - له‌ شاری مه‌دینه‌ وه‌فاتی کردوه و له‌ قه‌برستانی به‌ رزنجی به‌ کان نی‌ژراوه‌ و نایغه‌ و نادره‌ی رو‌ژگاری خو‌یی بووه‌ و به‌ بوو‌ژینه‌ره‌وه‌ی سه‌ده‌ی ۱۱ ناوداره‌. - ولای که‌سانی وه‌ ک محهمه‌د شه‌ریف گو‌رانی و ئیبراهیم بن حه‌سه‌ن گو‌رانی له‌ شاری مه‌دینه‌ خو‌یندویه‌تی. - ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۶ په‌ره‌ی ۲۰۳ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴. ز - و سلک‌ الدرر ۴: ۶۵ و مه‌شاهیری کوردی ئه‌مین زه‌ کی ج ۲: ۱۲۸ و تاریخی سوله‌یمانی ۲۷۷ و ۲۸۰ و کتییی گو‌رانی فه‌ره‌نگی زمانی کوردی په‌ره‌ی ۱۵۱ چاپی دوهم ۲/۳ سالی ۲۰۰۱. ز - و فهرس‌ المصنفین ۲۴۷ و Princeton4ss و مخطوطات‌ الدار ۱: ۲۹۲ و هدیة‌العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۳۰۲ کتانی عبدالحی، فهرس‌ الفهارس و الاثبات به‌ تیک‌وشانی ئیحسان عه‌بیاس بیروت ۱۴۰۲ ی مانگی و ۱۹۸۲ - ز - دایره‌ تولمه‌ عاریفی بو‌ زورگی ئیسلامی ج ۱۱ چاپی ۱۳۸۱ ی هه‌تاوی تاران.

Ahwardt: Deslane: GAL, S, Hitt, Phk. ctal Descriptivecalo 8 of the carrett collection of Aradic manuscripts. Princeton, 1938 loth, O, Acatologue of the Arabic manuscripts in the Library of the India of fice, osnabrück, 1975.

۱۴ - شه‌ها به‌دین ئه‌بو سه‌عید ئه‌حمه‌د، زانا به‌ قورئان و فه‌رموده‌، ته‌فسیریکی له‌ چهن

جەڵدا نووسیوه و کتیبی به‌ نرخیشی له‌ فهرمودهی پیغه‌مبەر، داناوه و له‌ ۷۶۳ ی مانگی و له‌ ۱۳۶۲ ز، له‌ میسر وه‌فاتی کردوه - درر الکامنه‌ ۱ : ۹۸ و الفهرست التمهیدی ۴۷ و ۴۸ و هو فيه احمد بن الحسين بن موسى من رجال العلم بالحديث: الدرر الکامنه‌ پهره‌ی ۹۹ به‌ نه‌قل له‌ ئه‌علامی زهره‌ کلی ج ۱ : پهره‌ی ۹۱ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ ز - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روخانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۱۵ - دینه‌وه‌ری کوری قوته‌یه‌، عه‌بدوللا بن موسلم ئه‌بو محهمه‌د له‌ زانایان و پیشه‌وایان و وێه‌وانان و نووسه‌رانه‌ و خبۆی (ادب الکاتب)ه‌ که‌ ته‌فسیریکی به‌ناوی (مشکل القرآن فی غریب القرآن و المشتبه من القرآن) و کتیبی (تأویل مختلف الحديث) و (المشتبه من الحديث و القرآن)ی داناوه و له‌ ۲۱۳ ی مانگی و ۸۲۸ ز - له‌ دایک بووه و له‌ ۲۷۶ و ۸۸۹ مردوه‌ - وفيات الاعیان ۱ : ۲۵۱ و الانباری ۲۷۲ و لسان المیزان ۳ : ۳۵۷ و Brock و آداب اللغة ۲ : ۱۷۰ و الفهرس التمهیدی ۵۵۱ و مجلة الجمع ۲۶ : ۲۸۳ و دائرة المعارف الاسلامیة ۱ : ۲۶۰ و مجلة الكتاب ۸۰۵۰۵ و ئه‌علامی زهره‌ کلی ج ۴ پهره‌ی ۱۳۷ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ ز.

۱۶ - زاتیکی وه‌ ک عه‌بدوللا ئه‌فه‌ندی موده‌ریسی کوردی کوری محهمه‌د، که‌له‌ سالی ۱۰۴۴ ی مانگی له‌ زانینگه‌ی ئه‌یاسوفی ده‌رس بیژوله‌ شاری مه‌دینه‌ش قازی بووه‌ و له‌ ۱۰۴۹ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و ته‌فسیریشی له‌ سه‌ر قورئان داناوه‌ - ه‌دییه‌ العارفین ج ۱ پهره‌ی ۴۷۷ و سه‌رتاو کوّبه‌ی کشف الظنون ج ۱ پهره‌ی ۴۱.

۱۷ - کوری شاره‌زوی ئه‌بو حه‌سه‌ن عه‌لی کوری موسلم کوری محهمه‌د کوری عه‌لی فه‌ره‌زی، که‌له‌ زانینه‌کانی قورئان و ریازی و ئوسول و فقه‌دا زور شاره‌ زابووه‌ و ته‌فسیریشی له‌ قورئان کردوه‌ . خاوه‌نی موعجه‌ مولموئه‌لفین عومه‌ر ره‌زا که‌ حاله‌ ج ۷ پهره‌ی ۲۴۱ چاپی بیروت بی‌تاریخ ده‌نوسی: (عه‌لی سُه‌رَوَرْدی) له‌ ۵۳۳ ی مانگی و ۱۱۳۹ ی زاینی وه‌فاتی کردوه‌ . دیاره‌ کوری شاره‌زوری دروسته‌، نه‌ ک (سه‌روردی). سبکی، ته‌به‌قاتی شافعی یه‌ ۲۸۳:۴ و ۲۸۴ و سیوتی و ته‌به‌قاتی ته‌فسیر نووسان ۲۶، یافعی مرآة الجنان ۳: ۲۶۱، نه‌عیمی: داریس ۱ : ۱۸۰ و ۱۸۱، ابن نعمان شذرات

الذهب ۴: ۱۰۲ حاجی خه‌لیفه: کشف الظنون ۱۸. Brocveimon: S, I: 858، دیه‌خودا ژماره‌ی ۸۵ په‌ره‌ی ۲۱۰ و هدیة العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۶۹۶ و مه‌شاهی‌ری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۱۸ - زاتیکی وه‌ک عه‌للامه‌ حه‌سه‌ن چۆری که‌ کو‌به‌ی زۆر و رد و جوانی له‌سه‌ر ته‌فسیری به‌ یزوا‌ی داناوه‌، تا‌که‌ یشتو‌ته‌ سو‌ره‌ی قیامة‌ وله‌ ۱۳۲۲ ی مانگی وه‌فاتی کردوه‌.
- یادی مه‌ردان به‌رگی ۲ چاپی ۹۸۳ - ز - کو‌ری زانیاری کورد، به‌غا، دانراوی ئیمام شافعی زه‌مان، عه‌للامه‌، مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم مو‌ده‌ریس په‌ره‌ی ۵۱۴ چاپی ۱۹۸۳. ز، به‌لام له‌ کتیی (علمائونا فی خدمة العلم و الدین و ترجمه‌ی فارسی یه‌که‌ی که‌ حه‌وا‌ری نه‌سه‌ب ته‌نجامی داوه‌ و رو‌ژنامه‌ی ئیتلاعات له‌ئێران له‌ ۱۳۶۹ چاپی کردوه‌، باسی ته‌م کو‌به‌ی له‌سه‌ر ته‌فسیری به‌ یزوا‌ی نه‌ کردوه‌.

۱۹ - یا شیخ ئه‌بو به‌ کرگه‌لالی که‌ ته‌فسیری (صفوة التفاسیر) ی نووسیوو، یادی مه‌ردان په‌ره‌ی ۹۵ و چاپی ۱۹۸۳ - ز - و ته‌علامی زه‌ره‌ کلی په‌ره‌ی ۶۲ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ ج ۲ و المشرع الروی ج ۲ و خلاصة الاثر ج ۱: ۱۷.

۲۰ - یازاتیکی وه‌ک ئیبن خالویه‌ حسین بن ته‌حه‌مه‌د که‌ له‌ ۳۷۰ ی مانگی له‌ دایک بووه‌ و دوکتیی به‌ناوی ته‌فسیری (مختصر شواذ القرآن و اعراب ثلاثین سورة من القرآن العزیز) ی داناوه‌ و چه‌ن کتیی دیکه‌شی نووسیوو - وفیات الاعیان ۱: ۱۵۷ و بغیة الوعاة ۲۳۱ و المكتبة الازهرية ۱: ۱۱۲ و عایة النهاية ۱: ۲۳۷ و آداب اللغة. و ته‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۲ په‌ره‌ی ۲۳۱ چاپی ۱۹۸۴ بیرو‌ت چاپی ۶ و مه‌شاهی‌ری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش - تاران.

۲۱ - یازاتیکی وه‌ک عه‌بدوسه‌لام کو‌ری سه‌ید عومه‌ر بن محه‌مه‌د ماردینی (حه‌نه‌فی) که‌ له‌ ۱۲۰۰ ی مانگی له‌ دایک بووه‌ و له‌ ۱۲۵۹ وه‌فاتی کردوه‌، ته‌وزانایه‌ گیاناس و شیخی ته‌زه‌ه‌ری قاهیره‌ و مو‌فتی ماردین بووه‌ و ته‌فسیری له‌ سه‌ر سو‌ره‌ی (فاتحة الكتاب) داناوه‌ و چه‌ن کتیی گرینگیشی نووسیوو. هدیة العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۵۷۲ و مه‌شاهی‌ری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی ج ۱ په‌ره‌ی ۳۵۶ چاپی ۱۳۶۴ سروش،

تاران.

۲۲ - یا مسته‌فا بن عه‌بدوللا کوردی شاره‌زوری داماد، وانێ په‌راویزی موده‌وه‌نی له‌سه‌ر ته‌فسیری ئه‌نوار ته‌نزیل - ی به‌ یزاوی له‌ عیلمی ته‌فسیر، داناوه و له ۱۰۹۸ ی مانگی له‌ شاری بروسه‌ وه‌فاتی کردوه و چه‌ن کتیبی دیکه‌شی داناوه. - ه‌دیة العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۴۴۲ و تاریخ مه‌شاهیری کورد، ته‌ئلفی بابا مه‌ردوخ روّحانی شیوا زانای ده‌س و قه‌له‌م جوان ج ۱ په‌ره‌ی ۲۰۵ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۲۳ - یا شاره‌زوری که به‌ قه‌رائه‌تی قورئان زور زانا بووه و کتیبی (المصباح الزاهر فی القراآت العشر البواهر) هی ئه‌وه و له‌ پێنسه‌ت رینگاوه‌ ریوایه‌تی کردوه و له ۴۶۲ ی مانگی و له ۱۰۷۰ ی زاینی له‌ دایک بووه و له ۵۵۰ و ۱۱۵۶ وه‌فاتی کردوه. - غایة النهایة ۲: ۳۸ و ارشاد الاریب ۶: ۲۲۷ و Brock. S. 1 : 723 و کشف الظنون ۶: ۱۷ و ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۵ په‌ره‌ی ۱۶۹ و ۱۷۰ چاپی ۶ بیروتن ۱۹۸۴.ز.

۲۴ - یا عه‌بدولموحسین بن سوله‌یمان گوڕانی ته‌فسیریکی به‌ناوی (جامع الاسرار) داناوه و تاسوره‌ی ئه‌عرافی ته‌فسیر کردوه و له ۱۰۴۰ ی مانگی له‌ شاری مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ ره، وه‌فاتی کردوه. - کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۵۸ و ه‌دیة العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۶۲۲.

۲۴ - یا مه‌ولانا عه‌بدولکه‌ریم چوۆری کوری عه‌للامه‌ مه‌لا ئه‌بوه‌ کری موسه‌نیف، که ته‌فسیری له‌ قورئانی که‌ریم تا سوره‌ی نه‌حل کردوه و له ۳ جه‌لدا یه‌و له‌ سالی ۱۰۵۰ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و چه‌ن کتیبی به‌ نرخیشی داناوه. خلاصة الاثر ج ۲ په‌ره‌ی ۴۷۴ و ایضاح المکنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۰۸ ه‌دیة العارفین ج ۱: ۶۱۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روّحانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۲۵ - یا زانای ناودار حاجی مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم ناودار به‌ شیرازی خاوه‌نی ئاوابی خاویران و پیر یونس - لای شاری سه‌قر که ده‌چێته‌ وه‌ سه‌ر قوتبه‌دین شوانکاره‌ی شیراز، که کوّبه‌ی ورود و جوانی له‌ سه‌ر ئایه‌تی نور و په‌را وێزیشی له‌ سه‌ر ته‌فسیری به‌ یزاوی نووسیوه. مه‌جه‌للای ئاویته‌ ئورگانی سازمانی ته‌بلیغات ئیسلامی له‌ تاران به‌ زمانی

- کوردی و فارسی ژماره‌ی ۱۷ و ۱۸ چاپی ۱۳۷۳ی هه‌تاوی.
- ۲۶ - یا مه‌ولانا شه‌مه‌دین محمه‌د شیرانشی له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ۱۱ وه‌فاتی کردوه و کو‌به‌ی له جوزوی (نبأ) له سه‌ر ته‌فسیری به‌یزاوی داناوه. کشف الظنون، توفسیت ج ۱ په‌ره‌ی ۱۹۳ و ۸۹۸ و شه‌ره‌فنامه به فارسی په‌ره‌ی ۴۵۶ به سه‌ره‌تا و کو‌به‌ی محمه‌د عه‌بباسی چاپی ۱۳۴۳ تاران و شه‌ره‌فنامه به کوردی په‌ره‌ی ۶۶۲ چاپی دوهم توفسیتی چاپخانه‌ی جه‌واهیری تاران سالی ۱۹۸۱.ز. به سه‌ره‌تا و کو‌به‌ی لی‌کۆله‌ روشاعیری ناو‌داری کورد: (عبدالرحمن شرف‌کندی: هه‌ژار).
- ۲۷ - یا عه‌للامه محمه‌د شه‌ریف سه‌دیقی گۆرانی شاهویی که ته‌فسیری به‌یزاوی له به‌ر بووه و کو‌به‌یشی له سه‌ر نووسیوه و له ۱۰۷۸ له‌یه‌مه‌ن وه‌فاتی کردوه. - خلاصة الاثر ج ۴ په‌ره‌ی ۲۸۰ و هدیة العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۲۹۱ و کو‌به‌ی کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۱۴۲ و مشاهیری کورد ته‌ئلیفی بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۲۰۲ و ۲۰۱ چاپی سروش تاران ۱۳۶۴ی هه‌تاوی.
- ۲۸ - یا عه‌للامه ولی‌کۆله‌ر ئه‌وره‌حمان بن ئیبراهیم سو‌رانی دیار به‌کری (شافعی) ته‌فسیریکی له سه‌ر سو‌ره‌ی یاسین داناوه و کو‌به‌یشی بو‌ (عصام‌الدین) له سه‌ر جوزوی ئاخیری قورئان داناوه و له ئامید له ۱۰۶۵ی مانگی وه‌فاتی کردوه و زیاتر له چل کتییی داناوه. - خلاصة الاثر ج ۲ په‌ره‌ی ۳۴۵ کو‌به‌ی کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۰۸.
- ۲۹ - یا شیخ ئه‌وره‌حمان موفتی عیمادی کۆری محمه‌د بن محمه‌د بن عیماده‌دین که (تحریر التأویل)ی له ته‌فسیری قورئان داناوه و کو‌به‌ی له ته‌فسیری که ششاف کردوه وله ۱۴ی ربیعی ئاخیر له سالی ۹۷۸ی مانگی و ۱۵۷۰ - ز. له دایک بووه‌وله روژی به‌کشه‌مه‌ ۱۷ی جیمادی به‌که‌م له سالی ۱۰۵۱ی مانگی و ۱۶۴۱ - ز. - مردوه و چه‌ن کتییی به‌نرخ‌ی دیکه‌یشی نووسیوه. - فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهرية، دیمه‌شق ۱۳۸۴ی مانگی و په‌ره‌ی ۱۰۴ مشاهیری ئه‌مین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۱۴ و ۱۵ به‌نه‌قل له خلاصة الاثر ۲: ۳۸۰ - ۳۸۹ و جامعة الرياض ۶: ۳۶ و ئه‌علامی زه‌ره‌کلی په‌ره‌ی ۳۳۲ ج ۳ چاپی ۶ بیرو‌ت ۱۹۸۴.ز و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱

چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۳۰- یا جه‌ماله‌دین ئیسحاق قه‌ره‌مانی ناوداره‌ حاجی خه‌لیفه، کوری محمه‌د سو‌فی که کو‌به‌ی له ته‌فسیری به‌یزاوی کردوه و چهن کتییی به‌نرخ‌ی دیکه‌شی نووسیوه و له ۹۳۳ی مانگی وه‌فا کردوه. - کشف‌الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۱۶۴ و هدیة العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۲۰۲ و تاریخی مشاهیری کورد نووسراوی بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیوا چاپی سروش ۱۳۶۴ په‌ره‌ی ۱۴۲.

۳۱- یا شیخ مه‌ولانا محمه‌د ناودار به (ابن الخياط) که له ۱۲۱۳ له دایک بووه له ۱۲۸۱ ی مانگی له قه‌ره‌داغ وه‌فاتی کردوه و مریدی نووسخه‌ی جامعیه و نووسخه‌ی نابیغه: مه‌ولانا خالد شاره زو‌ری نه‌خشبه‌ندی بووه و کو‌به‌ی له سه‌ر ته‌فسیری به‌یزاوی و (توحفه) داناوه و زیاتر له ۷ کتییی به‌نرخ‌شی نووسیوه. مه‌شاهیری کوردی نووسراوی ئه‌مین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۱۵۹ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۳۲- یا عه‌للامه‌ عه‌لی بن محمه‌د هه‌زوری ئامیدی (شافعی) که له سالی ۱۲۱۰ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و ته‌فسیریکی له سه‌ر سوره‌ی فاتحه‌الکتاب به‌عه‌ره‌بی به‌پیتی موهمه‌له داناوه. - لو‌غه‌ت‌نامه‌ی دیه‌خودا چاپی به‌که‌م تاران په‌ره‌ی ۷۶ به‌نه‌قل له تاریخی مه‌شاهیری کورد، ته‌ئلفی بابا مه‌ردوخ رو‌حانی چاپی ۱۳۶۴ سروش په‌ره‌ی ۲۷۰.

۳۳- یا مه‌ولانا عیسا خو‌شناوی سو‌رانی کوری ئه‌حمه‌د کوری میکائیل که‌رکوکی که له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی سی‌زده، وه‌فاتی کردوه و سوره‌ی مه‌ریه‌می تا ئاخ‌ری قورئان، به‌عه‌ره‌بی ته‌فسیر کردوه و سوره‌ی فه‌تح و ئیخلاسی کردو‌ته تو‌رکی عوسمانلی و (فاتحه‌الکتاب) ی ته‌فسیر کردوه. - هدیة العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۸۱۲ و کو‌به‌ی کشف‌الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۰۶ و ۳۰۷ و تاریخی مه‌شاهیر کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۲۶۲ چاپی سروش تاران ۱۳۶۴.

۳۴- یا مه‌ولانا خزر، به‌بی‌خێرانی که له زانینه‌کانی ته‌فسیری قورئان و فه‌رموده‌ی

پیغه‌مبه‌ر، بی‌وینه‌بووه - شه‌ره‌فنامه به فارسی په‌ره‌ی ۴۵۵ چاپی ۱۳۴۳ تاران - به سه‌ره‌تاو کوّبه‌ی محمه‌د عه‌بیاسی و شه‌ره‌فنامه به کوردی په‌ره‌ی ۶۶۱ و ۶۶۲ ئوفسیّتی چاپخانه جه‌واهیری تاران ۱۹۸۱ به سه‌ره‌تاو کوّبه‌ی (عبدالرحمن شرف‌کندی - هه‌ژار). ۳۵ - یا عه‌للامه عه‌بدو لغه‌فور ئه‌فه‌ندی ئامیّدی دیار به کری له سالی ۱۱۸۵ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و کوّبه‌ی له‌سه‌ر (انوار التنزیل قاضی بیضاوی) داناوه و به نیوی (له بیب) شیعریشی و تووه و کتیبی به نرخیشی له ئوسولی فیکه، داناوه. - هدیة‌العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۵۸۸ و مه‌شاهیری کورد ئه‌مین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۱۲۳.

۳۶ - یا زانای ناودار نوره‌دین حمزه قه‌رامانی کوّبه‌ی له‌سه‌ر ته‌فسیری به‌یزاوی و کتیبی دیکه‌یشی داناوه. - کشف‌الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۱۶۵ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوڤ روّحانی چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۷ - یا کوری عیراقی وه‌لی یه‌ دین ئه‌بوزه‌رعه ئه‌حمه‌د کوری ئه‌ولرعه‌حیم بن حسین کوردی بن ئه‌وره‌حمان، بن ئه‌بو به‌کر بن ئیبراهیم رازنانی سه‌ر به‌هه‌ولیرکه له ۷۶۲ له دایک بووه و له سالی ۸۲۶ ی مانگی له قاهیره وه‌فاتی کردوه و کوّبه‌ی له سه‌ر ته‌فسیری که ششاف داناوه و زیاتر له ۹ ته‌ئلیفی هه‌یه، باوکیشی له پیشه‌وایانی ته‌فسیری قورئان و زانیی فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ر بووه. - کشف‌الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۴۶۴ و هدیة‌العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۱۲۳ و لحظ‌الاحاظ ۲۸۴ و البدر‌الطالع ۱: ۷۲ و الضوء - ۱: ۳۳۶ - ۳۴۴ و المكتبة‌الازهریة ۲: ۴۶۰ و التبیان خ و الرسالة‌المستطرفة و فهرس‌المحظوظات المصورة: القسم‌الثانی من الجزء‌الثانی ۶۹ و ۱۲۷ به‌نه‌قل له ئه‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۱ په‌ره‌ی ۱۴۸ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ ز. مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوڤ روّحانی چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران. - □ ته‌فسیری سوره‌ی (فاتحة‌الکتاب) به زمانی کوردی چاپی ۱۳۶۷ ی هه‌تاوی (بخش بین‌الملل سازمان تبلیغات اسلامی ایران) له تاران به قه‌له‌می: (شه‌پۆل) و هه‌روه‌ها ته‌فسیری په‌ند یا ئه‌مسالی قورئان (امثال‌القرآن) به زمانی کوردی به قه‌له‌می (شه‌پۆل) چاپی ۱۳۶۲ ی هه‌تاوی نه‌لوسی شنۆ.

۳۸ - یا زاتیکی وه‌ک عه‌للامه ئه‌حمه‌د گو‌رانی کوری ئیسماعیل کوری عوسمان،

خه‌لکی شاره‌زور، ناودار به مه‌لاشه‌مشه‌دین ته‌فسیریکی به نیوی (غایه‌الامانی فی تفسیر سبع‌المثانی) داناوه، که ته‌فسیریکی بی‌ویته‌یه، گورانی له زانینه‌کانی قورئان و ته‌فسیری قورئان له پیته‌ختی عوسمانیدا به بی‌ویته‌داناوه، زور به ته‌قوا و نه‌ترس بووه و چهن کتییی دیکه‌ی به نرخ‌ی داناوه، یه‌ک له‌وانه شه‌رحیکه له‌سه‌ر (احادیث بخاری) به نیوی (الکوثر الجاری فی ریاض البخاری) و له سالی ۸۹۳ ی مانگی: (دولت جنت) وه‌فاتی کردوه و بو‌ناشتنی ئه‌وزاته، سولتان بابه‌زید - ی عوسمانلی و ئاپوره‌یی له موسولمانان به شدار بوون. - شه‌قایقی نه‌عمانیه ۸۸:۱ و الضؤ اللامع ۲۴۱:۱ و ۲۲۴:۱۲ و نظم‌العقبا و هدیة‌العارفین ۱۳۵:۱ و دارالکتب ۱۴۱:۱ و قیل وفاته ۸۹۴ و ۸۹۲ و دارالکتب الشعبیه ۹۸:۱ - ئه‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۱ چاپی ۶ په‌ره‌ی ۹۸ بیروت ۱۹۸۴ ز و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران. و تاریخ‌السلیمانیه و انحاءها به عه‌ره‌بی په‌ره‌ی ۲۳۳ چاپی ۱۹۵۶ ز. به‌غا. که نوسخه‌یه‌ک له‌وه له (کتابخانه دانشسرایعالی) تاران هه‌یه.

۳۹ - یازاتیکی وه‌ک حاجی شیخ کاک ئه‌حمه‌د به‌رزنجی له زانینی قورئان و ته‌فسیر و فهرموده‌ی پیته‌مبه‌ر، که‌م ویته‌بووه و مه‌کتوباتی کاک ئه‌حمه‌د که زیاتر له ۱۲۰ دانه‌یه هه‌موی له به‌یانی ته‌فسیری قورئان و شه‌ریعه‌ته وه‌یه و له ۱۲۰۷ له دایک بووه و له ۸۹ سالی‌دا له ۱۳۰۵ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و له مزگه‌وتی گه‌وره‌ی شاری سلیمانی نیژراوه و ئارامگا‌که‌ی زیاره‌تگه‌ی مریدانه و شیخ ره‌زا تاله‌بانی که به هه‌رکه‌س گه یوه‌قسیه‌یه کی ناوه‌ته پارسه‌نگی، به‌لام له بابه‌ت شیخ کاک ئه‌حمه‌ده وه به شیعر ده‌لی: - (خوزگه‌م به سه‌گی قاپیه‌که‌ی ئه‌حمه‌دی کاک).

کتییی تاریخی: گوزیده‌ی پیوه‌ندی ئیران و توکی عوسمانلی ج ۳ چای ۱۳۷۰ تاران (دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی) ده‌نوسی: نارنجو‌کینک له‌بن پیی سولتان عه‌بدولحه‌مید خه‌لیفه‌ی تورکی عوسمانلی ده‌ته‌قی سولتان عه‌بدولحه‌مید یه‌ک به‌خو‌هاواز ده‌کا نانا‌گولله یا نارنجو‌ک من نابری و ناتوانی بمکوژی چونکا‌دوغای گولله به‌ندی حه‌زه‌تی شیخ سه‌یید کاک ئه‌حمه‌د به‌رزنجی سوله‌یمانی ئه‌سه‌ییده‌گه‌وره‌م

پیی - ده بی بزاین بویی خوا سه یید شیخ کاک ئەحمەد بەرزنجی و ناودار و خوشەویست کردوه، له کاتی خویدا کاک ئەحمەد بەرزنجی عیلم و دارایی خویی بو خزمەت کردن به چینی نابینایان تهرخان کردبو و پیی ده خویندن و به خیوی ده کردن، خوايش هه ر له م دنیا جه زای داوه ته وه و خوشەویست و ناوداری کردوه . بروانته کتیی کۆزانی فهرهنگی زمانی کوردی نو سراوی (شه پۆل) چاپی ۲/۳/۲۰۰۱ - ز - تاران . - تاریخ السليمانية و انحائها سه رچاوه ی به رو . دیوانی شیخ ره زه تاله بانی - هیئانه سه رشیوه خه تی کوردی روژباو: ناسر ئیبراهیمی کوری (شه پۆل). چاپی سۆید ۱۹۹۷ ز.

۴۰ - یا شیخ ئەو ره حمان کوری شیخ مه لا محمه د، کو به ی له تهفسیری به یزای و (توحفه) کردوه و زیاتر له ۱۰ کتیی به نرخێ نووسیوه و له که رکوک ژیاوه و له ۱۳۳۵ ی مانگی وهفاتی کردوه و له ته کیه ی بابا گورگور له به غانیژ راوه . - تاریخ السليمانية و انحائها سه رچاوه ی به رو .

۴۱ - یا ته رجهمه و تهفسیری قورئان به زاراوه ی کرمانجی ژورو، به شیوه خه تی عه ره بی و لاتینی چاپی ۱۹۹۳ ی زاینی که له تهسته مبول به هو یی زانای کورد عه بدوللا واری ئاماده کراوه و چاپ و بلا و بوته وه و نوسخه یه ک له کتیبخانه ی (شه پۆل) دا هه یه . ۴۲ - به هاته دین محمه د عه بدو ره زاق دونبولی کورد، تهفسیریکی قورئانی به زوانی عه ره بی نووسیوه و چاپ نه بووه و به ده سه خه تی نووسه ر نوسخه یه ک له کتیبخانه ی ته ربیه ت له شاری ته ورێژ له ئێران هه یه . - مه جله ی ئاوینه به قه له می (شه پۆل) ژماره ی ۱۷ و ۱۸ چاپی ۱۳۷۳ و په ره ی ۱۲ تا ۱۶ .

۴۳ - یا خانای قوبادی شاعیری ناوداری کورد که له تافی خویدا قورئانی به شیعر و اتا کردوه . - ئاوینه به قه له می (شه پۆل) به زمانی کوردی سازمانی ته بلیغاتی ئیسلامی په ره ی ۲ تا ۱۰ چاپی ۱۳۷۳ ژماره ی ۱۷ و ۱۸ و مه جله ی گیتی تازه، په ره ی ۱۲۲

ژماره‌ی ۷ سالی ۳.

۴۴ - یا‌عه‌للامه و زانای ناودار ئیمام شافعی روژگار، مه‌لا‌عه‌بدولکه‌ریم موده‌ریس ته‌فسیریکی به‌ نیوی ته‌فسیری نامی به‌ زمانی کوردی له‌چه‌ن جه‌لدا، داناوه و ئیستا شوکر بو‌خوا له‌ ژانیایه و چه‌ندین کاری ته‌ده‌بی و فهره‌هنگی و دینی دیکه‌ی به‌ نرخیشی ته‌نجام داوه.

۴۵ - هه‌روه‌ها خوالیخوشبو زانای به‌ ناوبانگ شیخ محهمه‌د خال ته‌فسیریکی به‌ زمانی کوردی له‌چه‌ن جه‌لدا نویسویه و له‌ چاپشدراووه و چه‌ن کتییی به‌ نرخیش دیکه‌یش داناوه.

۴۶ - هه‌روه‌ها شیخ عوسمان عه‌بدولعه‌زیز هه‌له‌به‌جیی ته‌فسیریکی به‌ زمانی کوردی داناوه و قه‌رار بو له‌ ئێران له‌ چاپ بدری.

۴۷ - هه‌روه‌ها موته‌ رجیمی قانون، زاناو لیکو‌له‌ رو، وه‌رگیر و شاعیری ناوداری کورد (عبدالرحمن شرفکندی - هه‌زار) قورئانی به‌ زمانی کوردی وه‌رگیراووه و له‌ ۱۳۷۹/۸/۳ ئیجازه‌ی چاپی پێدراوه و له‌ لایه‌ن نه‌شری (تازه‌ نگاه) و نه‌شری ئیحسان له‌ ۱۳۸۰ ی هه‌تاوی له‌ تاران له‌ چاپ دراوه. - وزانا مه‌لا محهمه‌د شه‌لماشی ته‌فسیری له‌ قورئان کردوه.

۴۸ - زانا مه‌لا محهمه‌د کو‌یی قورئانی ته‌فسیر کردوه و سوره‌ی به‌قه‌ره‌یشی به‌ جودا ته‌فسیر کردوه.

۴۹ - هه‌روه‌ها شیخ مه‌لا حسین دزه‌یی جوزوی (نبأ) و سوره‌ی به‌قه‌ره‌ی ته‌فسیر کردوه

□ - هه‌روه‌ها (شه‌پۆل) ته‌فسیری سوره‌ی یوسفی به‌ ته‌واوی به‌ کوردی ته‌رجه‌مه و ته‌فسیر کردوه و ئیستاله‌ بن چاپ دایه و سوره‌ته‌ کورته‌ کانیش: (قصارالسوری) له‌ قورئان ته‌رجه‌مه و ته‌فسیر کردوه و به‌ ناوی (دین و ته‌ده‌ب) ج ۱ له‌ سالی ۱۳۶۲ ی هه‌تاوی له‌ لایه‌ن مه‌تبوعاتی عه‌تایی له‌ تاران له‌ چاپ دراوه و هه‌روه‌ها ئایه‌تی نور و چه‌ن ئایه‌تی دیکه‌یشی به‌ نیوی (که‌نجینه‌ی فهره‌هنگ و زانین) به‌ زمانی کوردی له‌ تاران له‌ سالی

۱۳۷۱ له چاپ دراوه و بلاوکراوه ته‌وه و ته‌نانه‌ت کو‌فاری سروه له سالی ۱۳۷۱ له ژماره‌ی ۸۶ و ۸۷ و ۸۹ چهن و تاري له مانای ته‌و ئایه‌تانه‌ی که پی‌وه‌ندی‌یان به زبان و چاو هه‌یه له چاپ داوه. -

۵۰ - حسینی و انی خوشایی که له ۱۰۹۶ ی مانگی وه‌فاتی کردوه (خلاصة التفسیر) - وه کو‌به‌یشی له سه‌ر به یزاوی له عیلمی ته‌فسیر، نووسیوه - کشف الظنون ج ۳ پهره‌ی ۱۱۳۱ و هدیه‌العارفین ج ۲ پهره‌ی ۲۹۹ و مه‌شاهیری کورد ته‌ئلفی بابا مردوخ رو‌حانی شیواج ۱ چاپی یه‌که‌م ۱۳۶۴ ی هه‌تاوی سروش پهره‌ی ۲۰۵.

۵۱ - عه‌للامه ته‌حمه‌د، تورجانی‌زاده ماموستای زانکو‌ی ته‌وزیر جوزوی عه‌ممه‌ی به فارسی ته‌رجه‌مه و ته‌فسیر کردوه و له راستی‌دا شا‌کاری‌که. - (تاریخ فرهنگ و ادب موکریان، بوکان ئیبراهیم ته‌فخه‌می پهره‌ی ۷۴۸ چاپی ۱۳۶۴. - ژیناوه‌ری زانایانی کورد له جیهانی ئیسلامه‌تی چاپی ۱۳۶۴ ی هه‌تاوی، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت له تاران، پهره‌ی ۲۷۴.

۵۲ - یا عه‌للامه (شیخ محمد قزلچی) تورجانی‌زاده، قورئانی له به‌ر بووه - هه‌روه‌ها عه‌للامه حاجی مه‌لا حسین مه‌جدی مه‌هابادی سی جزمه‌ی قورئانی به ته‌فسیره‌وه له‌به‌ر بوو.

۵۳ - عه‌للامه حاجی مه‌لا هادی (ته‌فخه‌م‌زاده) جوزوی (عم) به فارسی ته‌فسیره ته‌رجه‌مه کردوه. - تاریخی فه‌ره‌ه‌نگ و ته‌ده‌بی موکوریان، بوکان، سه‌رچاوه‌ی به‌رو. ۵۴ - (میرزا ابراهیم افخمی) سوره‌ی حه‌مدی به شیعری کوردی ته‌رجه‌مه کردوه. کتییی (تاریخ فرهنگ و ادب موکریان - بوکان - پهره‌ی ۷۴۸ - چاپی ۱۳۶۴ ی هه‌تاوی نووسراوی خوالی‌خوشبوو میرزا ئیبراهیم - ی ته‌فخه‌می.

۵۵ - هه‌کاری که له ۷۶۳ ی مانگی و ۱۳۶۲ ی زاینی وه‌فاتی کردوه، ته‌حمه‌دبن ته‌حمه‌دبن حسین بن موسا هه‌کاری شه‌هابه‌دین ته‌بوسه‌عید بن ته‌بی حسین زانابه‌ زاینی ته‌فسیر و فه‌رموده، کوردی که له میسر ژیاوه، ته‌فسیریکی له ۷ جه‌لدا نووسیوه و ریجالی سونه‌نی ته‌ربه‌عه و ریجالی بوخاری و موسلیمی نووسیوه و به‌خه‌تی خو‌یی له بن ژماره‌ی

۷۳:۱ و ۵۴۳ تهیمۆریه (بدار الکتب المصریه) ههیه - الدرر الکامنه ۱: ۹۸ و الفهرس التمهیدی ۴۷ و ۴۸ و هوفیه احمد بن حسین بن موسی خطاً و کان ابوه احمد بن احمد بن الحسین من رجال العلم الحديث ولد ۶۷۴ و توفی سنة ۷۵۰ و ترجمته فی الدرر الکامنه ایضا ۰۹۹ - تهعلامی زهره کلی پهره ی ۹۱ ج ۱ چاپی ۶ سالی ۱۹۸۴ - ز - □ پیوسته تههمیش رابگه یئین که زانایانی کورد گرینگ یه کی زوریشیان به (قُرَائِتِ قُرْآنِ کریم) داوه و تهجودیان بو قورئان داناوه، تاخه لکی موسولمان باشترفیری خویندنه وه ی قورئان بن، بو نمونه ههلامه شیخ مارف نویدی کتیبی (فتح المجید فی علم التجویدی) به زمانی فارسی و (الجواهر النضید فی قواعد علم التجوید) نووسیوه که له ۱۱۶۶ ی مانگی له دایک بووه و له ۱۲۵۴ وهفاتی کردوه و ۵۴ کتیبی داناوه. - تهعلامی زهره کلی ج ۷ پهره ی ۱۰۵ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴. ز و ایضاح المکنون و Princeton 9.71 و تاریخ السلیمانیه و انحائها - سه رچاوه ی به رو.

یازاتیککی وه ک شیخ عومه ر قهره داغی کوری شیخ تهمین شه رحی له (منظومه التجوید) کردوه و زیاتر له ۱۲ کتیبی نووسیوه، بوۆینه شه رحی له کتیبی (اسطرلاب) کردوه، بو تهستیره ناسی و له سالی ۱۳۰۲ ی مانگی له سلیمانی له دایک بووه.

یا ههلامه و فره زانا (شیخ محمد وسیم اول تختوی) مهردوخی ۲ مه نزومه ی به زمانی فارسی و کوردی بو زانیی ژماره ی سوره ی (مکی و مدنی) قورئان داناوه، ههروه ها مه نزومه یه کیشی به زاراوه ی کوردی گۆرانی بو تهجویدی قورئان داناوه. ته م زانایه زیاتر له ۲۲ مه نظومه ی له بابته زانیه کانی ئیسلامی یه وه به زمانی عهره بی، فارسی و کوردی داناوه و له سالی ۱۱۱۸ ی مانگی له دینی تهخته له دایک بووه و له پینجشه مه ی ۱۱۷۱ به نه خوشی چاو قولکه وهفاتی کردوه و له قه لا چوالان نیژراوه - تاریخی خانه دانی مهردوخی و تاریخی مه شاهیری کورد بابا مهردوخی روحانی شیواج ۱ پهره ی ۲۲۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش - تاران - ههروا ماردینی محهمه د (بن قیصر بن عبدالله بن نجم الدین ماردینی کتیبی (الدرالنضید فی معرفه التجوید) نووسیوه که له ۷۲۱ ی مانگی و ۱۳۲۱ ی زانی وهفاتی کردوه. - عنوان الاریب ۶۱۲ و تهعلامی زهره کلی ج ۷ چاپی ۶

په ره ی ۱۱ بیروت ۱۹۸۴ (رضوان الله علیهم اجمعین).

زین الدین الآمدي

(۰۰۰ - ۵۷۱۴ = ۰۰۰ - ۱۳۱۴ م)

به کئی له وزانا کوردانه که خه تی بو کویران سازداوه:

علي بن أحمد بن يوسف بن الخضر: أول من صنع الحروف البارزة. أصله من آمد (ديار بكر) سكن بغداد، و توفي بها. و هو من أكابر الحنابلة فقهاً و صلاحاً و صدقاً و مهابة. عمي في صغره و كان آية في قوة الفراسة و حدة الذهن و تعبير الرؤيا، عارفاً بلغات كثيرة، منها الكوردية، الفارسية و التركية و المغولية و الرومية.

احترف التجارة بالكتب و جمع كثيراً منها. و كان كلما اشترى كتاباً أخذ ورقة و فتلها فصنعها حرفاً أو أكثر، من حروف الهجاء، لعدد ثمن الكتاب بحساب الجمل، ثم يلصقها على طرف جلد الكتاب و يجعل فوقها ورقة تثبتها، فاذا غاب عنه ثمنه مس الحروف الورقية فعرفه. و صنف كتباً، منها «جواهر التبصير في علم التعبير»^(۱).

يازاتیکى وه ک مه لا ئه بولقاسم دینه وه رى لور، یا مه حمود عه ققاد، عایشه تیموریه کان، ئه حمه د شه و قى که له سه ر قه برى سه لاحه دین ده گری، پیی ده لئین: ئوستاد بو

۱. نکت الهميان ۲۰۶ والدرر الكامنة ۳: ۲۱ وفيه اسم كتابه «التبصير في علم التعبير». وفي المجلد السادس من مجلة «المقتبس» بحث لأحمد زكي «باشا» قال فيه: إن زين الدين الآمدي سبق «برايل» إلى اختراع طريقة في كتابة بنحو ستمائة سنة، لأن برايل الفرنسي اختراع طريقته في نحو سنة ۱۸۵۰ م. قلت: برايل، هو Louis Braille وينطق اسمه بالفرنسية «لوي براي» ولد سنة ۱۸۰۹ ومات سنة ۱۸۵۲ و كان كفيفاً، عمي في الثالثة من عمره. جهلدى ۴ الاعلام خيرالدين زركلى چاپى ۶ بیروت - نوامبرى ۱۹۸۴ - ز.

ده‌گری‌خو‌ئەو مردوه و زو‌ریش ناوداره، له‌وه لām‌دا ده‌لێ بویی ده‌گرم ئە‌گەر بمایی
باری ژيانی کورد، وانه ده‌بوو که ئیستا هه‌یه. ئە‌حمەد حامد صه‌راف که بو‌کله‌ی له‌ به‌غا
بو‌چه‌قاوه، یا عبدالصمد عبدالباسط قورئان خو‌ینی به‌ ناو بانگ، یا عبدالکریم جیلی
کرماشانی خبو‌ی کتیی (الانسان الکامل، یا حه‌ کیم ئە‌حمەد خانی، یا مه‌ولانا محمد
شرانسی که له‌ فقه و زانستی ئە‌ستیره‌ ناسیدا هه‌ر شه‌پۆلی داوه یا مه‌ولانا مه‌لا عبدالله ره‌ش
یاره‌شک یا شه‌مه‌دین بدلیسی که له‌ زاهیدی و ناوداریدا وینه‌ی (سن فه‌رانسه‌وی
مه‌سیحی) بووه، یا مه‌ولانا محمد به‌گ قه‌لسی یا مه‌ولانا حه‌سه‌ن سورچی و مه‌ولانا
زه‌ینه‌دین به‌بی که له‌ حیکمه‌تی زاهیری و باتنی‌دا ناودارن، یا مه‌نسورحه‌لاج، یا فه‌قی
ته‌یران. یا شیخ ئە‌حمەد ناودار به‌ بیژه‌ی موته‌ هه‌ریک (کتیی زریزه‌ی زیرین چاپی
۱۹۹۹ هه‌ولیر په‌ره‌ی ۱۵۸ تا ۱۵۲ نو‌سراوی دوکتور (شه‌پۆل).

□ هه‌ندی له‌و زانا کوردانه‌ی که خزمه‌تیان به‌فه‌رموده (حدیس) کردوه:

بەشی چاڵۆم

۱ - جابان الکوردی و ئەبو بەسیر مەیمون ابن جابان الکوردی که فه‌رموده‌یان له‌ حەزرەتی محەمەد (د - خ) پێغه‌مبەری ئیسلام نه‌قل کردوه و یار و سه‌حابە‌ی پێغه‌مبەر بوون - و ج ۱ پەرە‌ی ۱ مەشاهیر - ی کورد بابا مەردۆخ رو‌حانی چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲ - ئەبو‌عه‌لی ئەحمەد بن مەزید کوردی له‌ راویانی جیی دڵنایی فه‌رموده‌یه‌ که له‌ سالی ۲۸۶ ی مانگی و ۹۱۵ ی زاینی له‌ به‌غا وه‌فاتی کردوه - تاریخی به‌غا ج ۵ پەرە‌ی ۲۲۸ و مەشاهیری کورد بابا مەردۆخ رو‌حانی شی‌وا ج ۱ پەرە‌ی ۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران -

۳ - ئەبو بە کر ئەحمەد بن مەروان دینه‌وه‌ری که له‌ فه‌رموده‌ زو‌ر شارە‌زا بووه‌ و له‌ قاهیرە قازی و له‌ ۳۳۳ وه‌فاتی کردوه و کتیی (جواهر العلم) ی له‌ حدیس‌دا و چەن کتیی به‌ نرخ‌ی دیکه‌یشی داناوه - کشف‌الظنون ئوفسیتی تاران ج ۳ و هه‌یه‌ العارفین ج ۱ پەرە‌ی ۵۵ و سیرالنبلاء و لسان‌المیزان ۱: ۳۰۹ و حسن‌المحاضرة ۱: ۳۰۸ . Brock. I: 160 (154), S.I: 249, 937.

۵ - شارە‌زوری (قاضی‌الخافقین: قازی رو‌ژ هه‌لآت و رو‌ژاوا). ئەبو بە کر محەمەد بن ئەبو ئەحمەد قاسم بن (مظفر) له‌ زانایانی ناودار و راویانی فه‌رموده‌یه‌ و له‌ ۴۵۳ یا ۴۵۴ له‌ هه‌ولێر له‌ دایک بووه‌ و له‌ ۵۵۸ ی مانگی له‌ به‌غا وه‌تاتی کردوه. ته‌به‌قاتی شافعی میسر ج ۴ پەرە‌ی ۹۵ و مەشاهیر - ی کورد بابا مەردۆخ رو‌حانی شی‌وا، پەرە‌ی ۳۷ ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۶ - شارە‌زوری موبارە ک بن حەسەن بن ئەحمەد بن عه‌لی بن فه‌تحان (شیخ‌القراء ابوالکرام). له‌ زاینی هه‌دیس فه‌ره‌زانا بووه‌ و له‌ (قراات و تجوید و حدیث) دا له‌

ماموستایانی فه‌ره زانا هه‌سا و کریاوه و جوان بیر و هزر وه‌پیاوی خۆپاریژ بووگه و له ۴۶۲ ی مانگی و ۱۰۷۰ له دایک بووه وله ۵۵۰ و ۱۱۵۶. ز. وه‌فاتی کردوه. - غایه‌ النهایه ۲: ۳۸ و ارشاد الاریب ۶: ۲۲۷ و ۱: ۷۲۳، ی. Brock و کشف‌الظنون ۶: ۲۲۷ و ئه‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۵ په‌ره‌ی ۱۷۰ تا ۱۶۹ چاپی بیروٚ ۱۹۸۴. ز و معجم‌الادبا: یاقوت ج ۱۷ په‌ره‌ی ۵۲ و ۵۳ چاپی ۱۴۰۰ هـ و ۱۹۸۰. ز. دارالفکر: و تاریخی به‌غا، ج، ۷ په‌ره‌ی ۱۵۷ لوغنه‌نامه‌ی دیه‌خودا - ۱۳۲۵ پیتی میم په‌ره‌ی ۲۰۷ و هدیة العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۲.

۷- ئه‌بو تاهیر ئیبراهیم جه‌زه‌ری کوری محهمه‌د کوری میهران خه‌لکی جزیر و بوٚتان و له زانایانی فهرموده‌یه وله ۵۱۴ ی مانگی له دایک بووه وله ۵۷۷ وه‌فاتی کردوه. ته‌به‌قاتی شافعی سالی وه‌فاتی به ۵۹۹ داناوه - تاریخی کامل بن‌ئه‌سیر ج ۱۱ په‌ره‌ی ۲۱۵ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روٚحانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۵۰ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۸- پازاتیکی وه‌ک کوری ئه‌سیر ئه‌بو سه‌عاده‌ موباره‌ک مه‌جده‌دین کوری محهمه‌د که له فهرموده (حدیس) و قورٚتان زانیدا زوٚر ناودار بووه و (جامع‌الاصول فی احادیث الرسول د-خ) له‌ده جه‌لدا و (نهایه‌ فی غریب‌الحديث) له ۴ جه‌لدا داناوه. بروانته‌ زانایانی کورد که ته‌فسیریان له‌سه‌ر قورٚتان نووسیوه له‌م ریساله‌دا.

۹- ئه‌بو هه‌سه‌ن عه‌لی عیژه‌دین کوری ئه‌سیر، میٚوزان و برای ئه‌بو سه‌عاده‌یه و له ماموستایانی فهرموده‌یه و له میٚزو، نه‌سبنامه و ناسینی هه‌دیس و به‌سه‌ره‌اتی سه‌له‌ف و خه‌له‌ف بی وینه‌ی روٚزگاری خۆیی بووه و (اسد‌الغابه‌ فی معرفه‌ الصحابه‌) ی له ۶ جه‌لدا گه‌وره داناوه و چه‌ندین کتییی به‌نرخ‌ی دیکه‌یشی داناوه و له ۵۵۵ ی مانگی و ۱۱۶۰ ی زاینی له جزیره له دایک بووه و له ۶۳۰ و ۱۲۳۳ وه‌فاتی کردوه. تاریخی کوری خه‌له‌کان ج ۱ په‌ره‌ی ۳۴۷ و ته‌به‌قاتی سوکی ج ۵ په‌ره‌ی ۱۲۷ و ئادا بوللوغ‌ه‌ی

جورجی زهیدان ج ٣ پهره ی ٨٠ و ئەعلامی زهره کلی ج ٤ پهره ی ٣٣١ چاپی ٦ بیروت ١٩٨٤. ز. و مهشاهیر - ی کورد ج ١ ، پهره ی ٦٨ بابا مهردوخ روحانی شیوا چاپی ١٣٦٤ سروش تاران.

١٠ - کوری سه لاهی کوردی شاره زوری شافعی که له روژگاری خویدا ماموستایی بی وینه له زاینه کانی تهفسیری قورئان و فرموده و (فقه و اصول) بووه و کتیبی (معرف انواع الحديث) و چهندین کتیبی به نرخی دیکه یش داناوه و له ٥٧٧ ی مانگی و ١١٨١ ی زاینی له دایک بووه و له ٦٤٣ و ١٢٤٥ وهفاتی کردوه و دهرس بیژی (دارالحديث) دیمه شق بووه له لایهن مهلیک شهرف ئهییوبی بهوه. - وفيات الاعیان ١ : ٣١٢ و طبقات الشافعية ٥ : ١٣٧ و شذرات الذهب ٥ : ٢٢١ و طبقات المصنف ٨٤ و علماء بغداد ١٣٠ و الانس الجلیل ٢ : ٤٤٩ و مفتاح السعاده، ١ : ٣٩٧ و فهرست المؤلفین ١٧٧ و الكتابخانه ٧ : ٦٩١ و صفة التكملة، للحسینی و ئەعلامی زهره کلی پهره ی ٢٠٨ چاپی ٦ بیروت ١٩٨٤. ز. ج ٤ مهشاهیر - ی کورد بابا مهردوخ روحانی پهره ی ٧٧ چاپی ١٣٦٤ سروش، تاران.

١١ - جبریل بن عومهر بن یوسف کوردی ناودار به (ابوالامانة) که لای ئیمام نهوه و ی دهرسی فرموده ی خویندوه و له راویانی فرموده به و یافعی که له ٦٩٨ له دایک بووه، فرموده ی له م کورده ریوایهت کردوه و له ٦٥٣ ی مانگی له دایک بووه و له ٧٢٣ وهفاتی کردوه - حهرفی ج پهره ی ١٩٤ لوغه تنامه ی دیه خودا و مهشاهیری کورد بابا مهردوخ روحانی شیوا ج ١ پهره ی ١٠١ چاپی ١٣٦٤ سروش تاران.

١٢ - یازاتیگی وه ک نه بو فیدا ئهییوبی شازاده ی کورد، که کتیبی (جامع المسمانید فی الحديث) داناوه و کتیبی دیکه ی زور به نرخی وه ک (تاریخ البشر) له ٤ جهلدا به نیوی (تاریخ ابوالفدا) که به زمانه کانی ئوروپایی ته رجهمه کراوه و کتیبی ته قویمی شارانیشی نووسیووه و له ٦٧٢ ی مانگی له دیمه شق له دایک بووه و له ٧٣٢ ی مانگی

وه‌فاتی کردوه - ته‌به‌فاتی شافعیه ج ۶ په‌ره‌ی ۸۴ و آداب اللغة العربیة ج ۳ په‌ره‌ی ۱۸۷ و لوغة‌نامه‌ی دیه‌خودا په‌ره‌ی ۷۱۲ و مه‌شاهیر - ی کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۱۰۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۱۳ - زه‌ینه‌دین ئه‌بولفه‌زل عه‌بدو ره‌حیم بن حسین بن عه‌بدو ره‌حمان بن ئه‌بی به‌کربن ئیبراهیم رازنانی ناودار به (امام حافظ عراقی) له‌پیشه‌وانی ته‌فسیری قورئان و هه‌دیس و (فتح المغیث بشرح الفیه الحدیث - والفیه العربیة العراقی فی اصول الحدیث و الايضاح فی مصطلح الحدیث و الفیه فی غریب القرآن و چهند کتیبی به‌نرخ‌ی دیکه‌شی داناو. - رازنانی له‌ ۷۲۵ ی مانگی و ۱۳۲۵ ی زاینی له‌ رازنانی سه‌ربه‌هه‌ولیر له‌ دایک بووه و له‌ ۸۰۶ و ۱۴۰۴ له‌ میسر وه‌فاتی کردوه، که له‌وئ دهرس بیژ بووه. - الضوء اللامع ۴: ۱۷۱ و ذیل طبقات الحفاظ و لحظ اللاحاظ و غایة‌ النهایة ۱: ۳۸۲ و التبیان و هو فی‌ه ابن العراقی و العبدلیة ۳۱۱ و معجم المطبوعات ۱۳۱۷ و حسن المحاضرة ۱: ۲۰۴ و ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی په‌ره‌ی ۳۴۴ و ۳۴۵ چاپی ۶ ج ۳ بیروت ۱۹۸۴. ز. و مه‌شاهیر - ی کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی ج ۱ په‌ره‌ی ۱۱۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش. تاران.

۱۴ - عه‌للame شه‌مه‌دین محهمه‌د ئه‌بو‌خه‌یر ناودار به‌ کوری جه‌زه‌ری کوری محهمه‌دین محهمه‌دین محهمه‌دین عه‌لی بن یوسف له‌ زانایانی زور ناوداری کورده و کتیبی (البداية من علوم الرواية و الهداية) و (عقد اللآلی من الاحادیث المسلسلة الغوالی) ی له‌ زانستی هه‌دیس: (فه‌رموده) و چهند کتیبی به‌نرخ‌ی دیکه‌شی داناو و له‌ سالی ۸۰۵ ی مانگی که ته‌یموره شه‌له‌ی گورگانی هیرش ده‌ کاته (ده‌وله‌تی عوسمانلی له‌ ئاستانه‌ چاوی به‌م زانا پرعیلمه‌ ده‌ که‌وئ و ئوگری پرعیلمی و ئه‌قلی ئه‌و زانایه، ده‌بی به‌ تکاو پارانه‌وه له‌ گه‌ل خوئ. ده‌بیاته‌ شاری سه‌مه‌ر قهند و ئه‌و په‌ری ری‌زو قه‌دری لی ده‌گری، به‌لام دوا‌ی مردنی ته‌یموره شه‌له، له‌ ری‌گای هرات، ئیسفه‌هان و شیراز و به‌سره

و حه‌ج‌جاز و دیمه‌شق ده‌چینه‌ میسر و سه‌ره‌نجام دینه‌شیراز له‌ ئیران. کوری جه‌زه‌ری له‌ ۷۵۱ ی مانگی و ۱۳۵۰ ی زاینی له‌ دایک بووه‌ و له‌ ۸۳۳ و ۱۴۲۹ وه‌فاتی کردوه‌، ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۷ په‌ره‌ی ۴۵ و ۴۶ چاپی ۶ بیروت و ۱۹۸۴. ز. - طبقات الحفاظ للسیوطی ۳: ۸۵ و مفتاح السعاده - ۱: ۳۹۲ و الانس الجلیل ۲: ۴۵۴ و غایة النهاية ۲: ۲۴۷ و الضوء اللامع ۹: ۲۵۵ - ۲۶۰ و الفهرست التمهیدی ۴۳۵ و شرح ارجوزته فی القرآت و الشقایق النعمانیة ۱: ۳۹ و دائرة المعارف الاسلامیة ۱: ۱۱۸ و آداب اللغة ۳: ۲۴۷ و Princeton - ۱ نظر فهرسته و معجم المطبوعات ۶۲ و التمریة ۴: ۱۶ و ۳۲۶ ثم ۳: ۵۷ و Z:274 ی Brock و شسترتبی ۳۶۶۱ و مه‌شاهیر - ی کورد بابامه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۱۱۹ و ۱۲۰ و ۲۱ چاپی سروش تاران و (الشقایق النعمانیة فی علماء الدولة العثمانیة، هامش تاریخ ابن خلکان مصر ۳۹ و کشف الظنون ج ۲ ص ۶۶۹) و اعلام المنجد چاپی حزیرانی ۱۹۸۲ - ز. - په‌ره‌ی ۲۱۳.

۱۵ - ئه‌بو عه‌بدوللاکه‌ ماله‌دین محمه‌د بن عیباد بن مه‌لیک داد بن حه‌سه‌ن بن داود، سه‌دره‌دین خه‌لاتی له‌ زانایانی سه‌ده‌ی ۷ ی مانگی یه‌و له‌زانینه‌ کانی (فقه و اصول و حدیث) پرزانا بووه‌ و شه‌رحیکی له‌سه‌ر (صحیح احادیث مسلم) و (تلخیص الجامع الکبیر) له‌فقه‌دا و (مقصد المسند) که موسه‌ندی ئیمام ئه‌بو حه‌نیفه‌ی کورت کردوته‌ وه‌و حه‌نه‌فی مه‌زه‌وب بووه‌. چه‌ند کتبی دیکه‌ی به‌ نرخیشی داناوه‌و له‌ ۶۵۲ ی مانگی وه‌فاتی کردوه‌ - کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۲۳۳ و ج ۲ په‌ره‌ی ۴۳۲ - هدیة العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۱۲۵ - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی ج ۱ په‌ره‌ی ۸۰ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران - الفوائد البهیة ۱۷۲ و فهرست کتابخانه ۲۸:۳ و Brock, 1:975(381) و الجواهر المضية ۲: ۶۲ و ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۶ چاپی ۶ په‌ره‌ی ۱۸۲ بیروت ۱۹۸۴.

۱۶ - مه‌ولانا شه‌هابه‌دین ئه‌بو عه‌باس ئه‌حمه‌د بن ئیسماعیل بن عوسمان شاره‌زوری

گۆرانی که له‌ زانینه‌کانی فهرموده و ئه‌خبار و ته‌فسیری قورئان و (فقه) هه‌رشه‌پۆلی داوه ج ۱ مه‌شاهیری کورد په‌ره‌ی ۱۳۲ بابا مه‌ردوخ روّحانی چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران ئه‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۱ چاپی ۶ په‌ره‌ی ۹۸ بیروّت ۱۹۸۴ - ز -

۱۷ - مه‌ولانا که‌ماله‌دین حه‌کیم ئیدریس بدلیسی کوری حیسامه‌دین عه‌لی بدلیسی کتیبی چل حه‌دیسی به‌شعیری فارسی ته‌رجمه‌کردوه و کتیبی هه‌شت به‌هه‌شتیی - داناوه و شه‌رح، له‌سه‌ر (فصوص‌الحکم) شیخ محیدینی عه‌ره‌بی - شه‌رح له‌گۆلشه‌نی راز و چه‌ن کتیبی به‌نرحی دیکه‌ی نووسیوووه و له‌ ۹۳۰ی مانگی وه‌فاتی کردوه و شازده ئه‌یاله‌تی سه‌ر به‌خوویی بو‌کوردانی بن‌ده‌سی تورکی عوسمانلی دامه‌ز زاننده‌، که‌ به‌ داخه‌وه نه‌تیوانیوه خوویی بکاته‌ سه‌ر په‌رستیان و له‌بن‌ده‌س تورکان نه‌میئن و کورد، ئازادکرئ و به‌سه‌ر به‌خوویی بژین و ئه‌ویش هه‌لی له‌ده‌س داوه‌و کوردیش به‌مال ویرانی ماوه‌.

ه‌دیة‌العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۱۹۶ - کشف‌الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۲۱۷ - ۲۱۸ ج ۲ په‌ره‌ی ۶۵۶ و ۱۹۲ شه‌قایقی نه‌عمانی کوّبه‌ی (ابن‌خلکان) ج ۱ په‌ره‌ی ۲۵۳ - لوغنامه‌ی دیخودا پیتی ئه‌لف په‌ره‌ی ۱۵۶۳ - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روّحانی ج ۱ په‌ره‌ی ۱۴۰ چاپی سروش تاران.

۱۸ - شیخ حه‌سه‌ن عیمادی کوردی شافعی که‌له‌ زانینه‌کانی فهرموده (حه‌دیس) و ته‌فسیری قورئان و (فقه) هه‌رشه‌پۆلی داوه و له‌ ۱۰۴۸ی مانگی وه‌فاتی کردوه و له‌ قه‌رادیسی دیمه‌شق نیژراوه - خلاصه‌الاث‌رج ۲، په‌ره‌ی ۷۸ - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روّحانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۱۸۰ چاپی سروش تاران.

۱۹ - شیخ ئه‌بو‌عیرفان بوره‌انه‌دین ئیبراهیم بن‌حه‌سه‌ن شه‌هابه‌دین شارانی گۆرانی شاره‌زوری له‌ زانایان و (محدثین)ی که‌وره‌ی سه‌ده‌ی ۱۱ تا سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ۱۲ی مانگی به‌و له‌ ۱۰۲۵ی مانگی له‌ شارانی شاره‌زور له‌ دایک بووه‌و له‌ ۱۰-۱۱ی مانگی

له شاری مه دینه وه فاتی کردوه و چهن دین کتیبی به نرخي داناو. عجایب الآثار فی التراجم و الاخیار ج ۱ - ایضاح المکنون ج ۱ پهره ی ۱۰ - ذیل کشف الظنون پهره ی ۱۷ و ۱۸ و ۷۸ و ۸۷ و ۱۰۴ و ۱۵۹ و مه شاهیری کورد بابا مهردوخ روحانی شیوا، ج ۱ پهره ی ۲۰۷ چاپی ۱۳۶۴ سروش.

۲۰ - عه بدولقادر بن عه بدوللا بن ئیسماعیل عه بده لانی شاره زوری: کتیبی (تحفة الاحبّه) ی له زانستی فهرموده (حدیس) و (زبدة الیالی و شرح الجامع الصغیر) و چهن کتیبی به نرخي دیکه یشی داناو و له ۱۱۴۳ ی مانگی و ۱۷۳۰ ی زاینی له دایک بووه و له ۱۶ زیحه جهی سالی ۱۲۷۸ و ۱۷۶۵) له دیمه شق وه فاتی کردوه و له صالحیه نیژراوه - هدیه العارفین ج ۱ پهره ی ۶۰۴ و مه شاهیری کورد بابا مهردوخ روحانی شیوا ج ۱ پهره ی ۲۴۰ چاپی ۱۳۶۴ سروش - تاران - نه علامی زهره کلی ج ۴ پهره ی ۴۰ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ - ز - و سلک الدرر ۵۹:۳ و مجموعه لکمال الدین الفری.

۲۱ - یوسف بن مسته فا خزری حنه فی که کتیبی (الاستشفاء باحادیث المصطفی) و چهن کتیبی به نرخي دیکه یشی داناو و له ۱۲۴۱ ی مانگی وه فاتی کردوه - هدیه العارفین ج ۲ پهره ی ۵۷۰ و لوغتنامه دیهخودا پهره ی ۳۰۰ و مه شاهیری کورد بابا مهردوخ روحانی شیوا ج ۱ پهره ی ۲۹۰ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲۲ - مه ولانامه لایه حیا مزوری کوری خالداغا و برازای عه لیاغای بالتی که له زاینی فهرموده (حه دیس) جیبی نشینی ئیمام یه حیا نه وه وی و له (فقه و اصول فقه) دا هاوتای شیخ (ابن حجر هیتمی کلی) بووه و له زاینه کانی ئیسلامی و (ریاضی) و (فلکیات) دا، وه ک دهریای پر شه پوډل بووه - (سه رچاوه: ته فسیر نوسان له م ریساله داو مه شاهیری کورد بابا مهردوخ روحانی شیوا ج ۱ پهره ی ۳۵۲ چاپی ۱۳۶۴ - سروش تاران -

۲۳ - کوری ته سیر موباره ک بن محهمه د بن محهمه د بن محهمه د بن عه بدولکه ریم شه بیانی مه جده دین ته بو سه عاده (محدث) ی جه زهری (لوغه وی، ئو صولی)، که له هونه

رو فه‌نی فه‌رموده زوڕ شاره‌زابووه، که کتیی (جامع‌الاصول فی احادیث الرسول)ی له ده‌ به‌رگا و (نهاية فی غریب‌الحديث)ی له ۴ به‌رگا و کتیی شافی له‌ شهرحی موسه‌ندی ئمام شافعی و (الانصاف فی الجمع بین‌الكشف و‌ الکشاف) له‌ ته‌فسیری قورئان و‌ چه‌ند کتیی به‌ نرخ‌ی دیکه‌شی داناو. - ته‌به‌قاتی شافعی به‌ ج ۵ په‌ره‌ی ۱۵۳ و‌ تاریخی کوری خه‌له‌ کان ج په‌ره‌ی ۴۴۱ و‌ ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۵ په‌ره‌ی ۲۷۲ چاپی ۶ بیروت نوامبری ۱۹۸۴ - ز - بغية‌الوعاة ۳۸۵ و‌ التکمة‌ لوفیات‌ النقلة‌ و‌ الکامل ۱۲ : ۱۱۳ و‌ ارشاد‌ الاریب ۶ : ۲۳۸ و‌ Brock.s.1:607 و‌ دارالکتب ۱ : ۱۲۴ و‌ الفهرست‌ التمهیدی ۷۶ و‌ ۷۷.

۲۴ - زه‌ینه‌دین ئه‌بو فه‌زل عه‌بدو ره‌حیم بن‌ حسین بن‌ ئه‌وره‌حمان بن‌ ئه‌بی به‌کر بن‌ ئیبراهیم رازنانی میهرانی ناودار به‌ ئیمام‌ حافز عیراقی، (حفاظ و‌ ائمه‌ تفسیر و‌ حدیث) بووه‌ و‌ (فتح‌ المغیث بشرح‌ الفیة‌ الحديث، فتح‌ الاسانید، الفیة‌ العراقی فی اصول‌ الحديث) و‌ چه‌ن کتیی نه‌نرخ‌ی دیکه‌ش داناو و‌ له‌ ۷۲۵ی مانگی له‌ زارنانی هه‌ولیر له‌ دایک بووه‌ و‌ تادواته‌مه‌نی له‌ قاهیره‌ ده‌رس بیژبووه‌ و‌ له‌ ۸۰۶ وه‌فاتی کردوه‌ - (دايرة‌المعارف دکتر فرید وجدی) ج ۷ په‌ره‌ی ۲۸۷ و‌ لوغ‌تنامه‌ی دیه‌خودا پیتی ح په‌ره‌ی ۱۳۰ و‌ مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲۵ - عه‌بدو سه‌لام ماردینی کوری سه‌یید عومه‌ر کوری سه‌یید محه‌مه‌د ماردینی هه‌نه‌فی کتیی (رجال‌ الحديث) و‌ شهرحی (فاتحة‌ الکتاب) نووسیوه‌ و‌ چه‌ن کتیی به‌ نرخ‌ی دیکه‌ش داناو و‌ له‌ ۱۲۰۰ی مانگی له‌ دایک بووه‌ و‌ له‌ ۱۲۵۹ وه‌فاتی کردوه‌ - هدیة‌ العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۵۷۲ و‌ مه‌شاهیری کوردی بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۳۵۶ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲۶ - جابر کوردی زانایی له‌ راویانی فه‌رموده‌ی سه‌ته‌ی سیۆمه‌ و‌ ریواته‌کانی جیی دنیایی و‌ باوه‌ر بووه‌ - تاریخی به‌غدا ج ۷ په‌ره‌ی ۳۸ مه‌شاهیری کوردی بابا مه‌ردوخ

روحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۶ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲۷ - ئەحمەد حەنات بن محەمەد کوردی که له زانایانی ناوداری زانیی فهرموده (: حدیث) ه‌و له سه‌ده‌ی ۳ دا ژیاوه و کوری شاهین فهرموده‌ی و فره‌ی له‌وزاته نه‌قل کردوه - تاریخی به‌غاج ۵ پهره‌ی ۸۳ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۷ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲۸ - ئەبو محەمەد جەعفەر بن ئەحمەد بن موبارە ک ناودار به‌کوردانی خه‌له‌قانی که له زانیی فهرموده‌دا زور جیی دلنایی و باوه‌ر بووه‌و برای ئەحمەد کوردانه و له ۲۷۷ی وه‌فاتی کردوه - تاریخی به‌غاج ۷ پهره‌ی ۱۸۴ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ شیواج ۱ پهره‌ی ۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲۹ - ئەبو عەلی ئەحمەد بن مه‌زید کوردی زانایی جیی باوه‌رو دنیایی بووه‌ له‌ ریوایه‌تی فهرموده و له‌ نیوه‌راستی سه‌ده‌ی ۳ دا ژیاوه و له ۲۸۶ له‌ به‌غا وه‌فاتی کردوه - تاریخی به‌غاج ۵ پهره‌ی ۲۲۸ و مه‌شاهیری کوردی بابا مه‌ردوخ روحانی ج ۱ پهره‌ی ۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۰ - محەمەد بن عەبدوللا بن میهران (کوردی دینه‌وه‌ری که فهرموده‌ی به‌ده‌رس و تۆته‌وه و له ۲۸۸ی مانگی وه‌فاتی کردوه - تاریخی به‌غاج ۵ پهره‌ی ۴۳۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۹ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۱ - ئەحمەد کوردان کوری ئەحمەد بن موبارە ک له زانایانی زانیی فهرموده‌ی ئاخ‌ر و ئۆخری سه‌ده‌ی ۳ی مانگی به‌، ژمارێ زور له‌ ئەه‌لی حەدیس لای ئەم زاته خویندوبانه و فهرموده‌یان لی‌گێراوه‌ته‌ وه‌، تاریخی به‌غاج ۴ پهره‌ی ۳۵۷ و مه‌شاهیری بابا مه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۱۰ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۲ - ئەبو به‌کر ئەحمەد دینه‌وه‌ری که له به‌غا زانیی فهرموده و ئەخباری به‌ده‌رس و تۆته‌وه و له‌ راویانی ناوداری حەدیسە و له ۳۲۸ی مانگی له به‌غا وه‌فاتی کردوه -

تاریخی به‌غاج ۴ پهره‌ی ۴۲۷ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۱۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۳- ته‌بو چه‌فس عومهر بن سه‌هل بن ئیسماعیل دینه‌وه‌ری قرمسینی: (کرماشانی) له (حفاظ احادیث) و زانایانی ناوداری سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ۴ مانگی به و چه‌ن کتییی له زانینی فهرموده، داناوه و له ۳۳۰ ی مانگی وه‌فاتی کردوه - هدیة العارفین ج ۱ پهره‌ی ۳۸۱ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی ج ۱ پهره‌ی ۱۳ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۴- ته‌بو به‌کر ته‌حمه‌د بن مه‌روان مالکی دینه‌وه‌ری که له زانایانی فهرموده به و کتییی (جواهر العلم فی‌الحديث) و چه‌ن کتییی دیکه‌ی به‌نرخ‌ی داناوه و ماوه‌به‌ک له ته‌سوانی میسر قازی بووه و له ۳۳۳ ی مانگی له قاهیره وه‌فاتی کردوه - ته‌علامی زهره‌کلی ج ۱ پهره‌ی ۲۴۱ سالی وه‌فاتی به ۳۳۳ داناوه و کشف‌الظنون ئوفسیتی تاران ج ۳ و هدیة العارفین ج ۱ پهره‌ی ۵۵، سالی ۳۹۲ ی بو داناوه که دوا‌ی ۸۴ سال ژیان وه‌فاتی کردوه - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۱۴ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۵- ته‌بو عه‌لی ته‌حمه‌د، دیقاق کوردی بن محمه‌د بن به‌نان له راویانی زانستی فهرموده به که له ۳۰۱ ی مانگی له ژیان‌دا بووه - تاریخی به‌غاج ۴ پهره‌ی ۴۰۰ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی ج ۱ پهره‌ی ۱۵ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۶- ته‌بو به‌کر ته‌حمه‌د بن محمه‌د بن ئیسه‌حاق دینه‌وه‌ری ناودار به‌کوری سه‌ننی دینه‌وه‌ری له (محدثان) و زانایانی ناوداری ته‌خباری سه‌ده‌ی چواره‌می مانگی به و کتییی (الایجاز فی‌الحديث) و چه‌ن کتییی به‌نرخ‌ی دیکه‌ی داناوه و له ۳۶۴ ی مانگی وه‌فاتی کردوه - هدیة العارفین ج ۱ پهره‌ی ۶۶ و لوغتنامه‌ی دیه‌خودا پیتی ته‌لف پهره‌ی ۱۲۷۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۱۶ چاپی ۱۳۶۴

سروش تاران.

۳۷ - ئەبو نەسر ئەحمەد فەلاس بن محەمەد کوردی له‌ راویانی فەرموده بووه‌وله
 ۳۲۱ ی مانگی له‌ به‌غا وه‌فاتی کردوه - تاریخی به‌غا ج ۵ پهره‌ی ۸۳ و مه‌شاهیری کورد
 بابا مه‌ردوخ روّحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۱۹ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۸ - ئەبو محەمەد بن موزەفەر بن عەلی مامۆستای زانینی فەرموده و ته‌فسیری
 قورئان و قه‌رائه‌تی قورئان بووه‌ و له‌ ۴۱۵ ی مانگی له‌ به‌غا وه‌فاتی کردوه - تاریخی به‌غا
 ج ۳ پهره‌ی ۲۶۵ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روّحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۲۲ چاپی
 ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳۹ - (شیخ الاسلام) ئەبو حەسەن عەلی بن ئەحمەد بن یوسف بن جەعفەر هه‌کاری
 زانایی فرەزانا، له‌ گشت زانینه‌کانی ئیسلامی‌دا، به‌ تاییه‌ت له‌ (حدیث و فقه) دا مامۆستایی
 به‌راستی بووه‌ و له‌ ۴۰۹ ی مانگی له‌ دایک بووه‌ و له‌ ۴۸۶ وه‌فاتی کردوه - (وفیات
 الاعیان ابن خلکان) ج ۱ پهره‌ی ۳۴۶ (و الکامل فی التاریخ) ج ۱ پهره‌ی ۹۳ و
 مه‌شاهیری کورد، بابا مه‌ردوخ روّحانی شیواج ۱ پهره‌ی ۳۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش
 تاران.

۴۰ - ئەبو محەمەد عەبدوللاّ شاره‌زوری ناودار به‌ مورته‌زا کوری ئەبو ئەحمەد قاسم
 بن موزەفەر له‌ خانه‌دانی شاره‌ زوریان که‌ له‌ روژگاری خویدا له‌ زانیندا بی‌وینه‌ و له‌ به‌غا
 مامۆستا و دهرس بیژی (حدیث و فقه) بووه‌ و دوا‌ی ماوه‌ یه‌ک چۆته‌وه‌ موسڵ و بوته‌
 قازی ئەوی و برای (قاضی الخافقین) ه‌ - و له‌ ۴۶۵ له‌ دایک بووه‌ و له‌ ۲۱ ره‌بیعی
 ئەوه‌ل سالی ۵۱۱ ی مانگی له‌ موسڵ وه‌فاتی کردوه. (وفیات الاعیان ابن خلکان) ج ۱
 پهره‌ی ۲۵۳ - (طبقات شافعی) یه‌ ج ۴ پهره‌ی ۲۳۵ - ئەعلامی زهره‌ کلی ج ۴ پهره‌ی
 ۲۵۳ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روّحانی پهره‌ی ۳۴ ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش
 تاران.

۴۱ - شاره‌زوری (قاضی الحافقین: یانی قازی شەرق و غەرب) ئەبو به‌ کر محەمەد

ئه بو ئه حمده قاسم بن موزه فهر زانايى فره رانا و ناودار، له (روايت حديث) و له جزيره و موصل و شام قازى بووه و له ۴۵۳ له شارى ههولير له داىك بووه و له ۵۸۳ى مانگى وه فاتی كردوه - (طبقات الشافعية الكبرى مصر) ج ۴ پهره ۹۵ مه شاهيرى كورد بابا مهردوخ روحنانى شيواج ۱ پهره ۳۷ و ۳۸ چاپى ۱۳۶۴ سروش تاران.

۴۲ - شاره زورى ئه بو كه ره موباره ك بن حه سه ن بن ئه حمده بن عه لى بن فه تحان شاره زورى كه ماموستاى فهرموده و فره زانا و له ۴۶۲ى مانگى له داىك بووه و له ۵۵۰ له به غا وه فاتی كردوه - (معجم الادبا) ج ۱۷ پهره ۵۲ تاريخى به غاج ۷ پهره ۱۵۷ - لوغتنامه ى ديه خودا چاپى ۱۳۲۵ پيتى ميم پهره ۲۰۷ - (كشف الظنون) ج ۲ پهره ۱۷۰۶ (هدية العارفين) ج ۲ پهره ۲ و ئه علامى زهره كللى ج ۵ پهره ۲۶۹ چاپى ۶ بيروت ۱۹۸۴ - ز - و غاية النهاية ۳۸:۲ و ارشاد الارب ۶:۲۲۷ و

Brock, s.1:723.

مه شاهيرى كورد بابا مهردوخ روحنانى شيواج ۱ پهره ۴۰ چاپى ۱۳۶۴ سروش

تاران.

هه‌ندی له وژنه کوردانه‌ی له فرموده‌دا ناودارن

کورد، ده‌لی: شیر له لان، ده‌رکه‌وی چ نیرچ می

به شی

۱ - سیته لوبابه، کورد، خانم و خانوتی فره‌زانا و کچی به‌کی له فره‌مانره‌وایانی موسل و دایکی مه‌روان بن محمه‌د بن مه‌روان بن حه‌که‌می ته‌مه‌وی که‌له‌ نیوه‌ی سه‌ده‌ی دوه‌می مانگی ژیاوه. - خیرات حسان ج ۳ پهره‌ی ۴۹ - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ پهره‌ی ۴ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲ - حفصه‌گردیه‌ خانم و خانوتی عارف و زانا و دل و ده‌رون پاک و چاک و به‌ ته‌قوا و خو‌پاریژ بووه و تانیوه‌ی دوه‌می سه‌ده‌ی دوه‌می مانگی له‌ ژیان دا بووه - نفحات الانس جامی پهره‌ی ۶۱۸ - حفصه‌گردیه‌ هاو‌نشینی خاتو شه‌عوانیه‌ که‌ژنی عارف و به‌ ته‌قوا بووه و هه‌روا له‌ عارف و خواناسی ناودار ته‌بو عه‌لی فه‌زل بن عه‌یار فی‌ری زانی‌نی عرفان و خواناسی بووه - طبقات شیخ شعرانی ج ۱ پهره‌ی ۶۶ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ پهره‌ی ۵ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۳ - فخرالنسا شه‌هده‌ی دینه‌وه‌ری کچی ته‌بو نه‌سر ته‌حمه‌د بن فره‌ج کوری عومه‌ر، ئیبری: (ده‌رزی) که‌ خانم و خانوتی فره‌زانا له‌ زانی‌نی (حدیث و فقه) و فره‌موده و شه‌ریعت و ریوايات، زو‌رناودار بووه و زانی‌نخوازانی زو‌ر له‌ کور و کچ و ژن و پیاو له‌ به‌غا له‌ حه‌لقه‌ی ده‌رس و تنه‌وه‌ی شه‌هده‌ حازرده‌بون و که‌لکیان له‌ عیلم و زانیاری ته‌و ژنه‌ فازيله، وه‌ر ده‌گرت و هه‌روا خه‌ت خو‌ش و ده‌نگ و ئاواز خو‌شیش بووه و به‌ (شه‌ده‌ الکاتبه‌)ش ناودار بووه، چون زو‌ر خه‌ت و ئینشایی جوان و خوشیکی هه‌بووه و له‌ سالی ۴۸۲ی مانگی و ۱۰۸۹ی زانی‌نی له‌ دایک بووه و له‌ ۵۷۴ و ۱۱۷۸ له‌ به‌غا وه‌فاتی کردوه. - تاریخ ابن خلکان ج ۱ پهره‌ی ۲۲۶، ته‌علامی نیسای عومه‌ر ره‌زا که‌ حاله‌ ج ۲ چاپی ۵ بیروت ۱۹۸۴ - ز - له‌ تاریخی ته‌بو‌فیدا، و تراوه‌ که‌ له‌ ۵۷۳ی مانگی وه‌فاتی

كردوه. - مونته زه مى كورى جهوزى، تاجولعه روس زوبه يدى، ته به قاتى شافعى يهى سبكى، تاريخى كورى ته سير - خيرات حسان ج ٢ پهره ١١٨ و مراة الزمان ٨: ٣٥٢ و الدرر المنشور ٢٥٦ - مه شاهير كورد بابا مهردوخ ج ١ پهره ٤٨ و ٤٩ چاپى ١٣٦٤ سروش تاران - ته علامى زهره كللى ج ٣ پهره ١٧٨ چاپى ٦ بيروت ١٩٨٤ - ز - و عايشه تهيمورى كچه كوردىكى نابيغه بووه له ته ده بياني عه رب له ميسردا پهره ٢٤٠ ته علام: (النساء عمر رضا كحّاله) ج ٣ چاپى ٥ سالى ١٩٨٤.

٤ - زهينه ب خاتونى سىرتى كچى سلیمان بن ته حمده خه لكى شارى سىرت كه خانم و خاتونى پر عيلم و زانين بووه له زانينى فهرموده، وه له قاهره، له سالى ٧٠٥ مانگى وه فاتى كردوه و پتر له ٨٠ سال ژياوه. - ته علامى نيساي عومهر، رهاكه حاله ج ٢ پهره ٦٨ چاپى ٥ بيروت ١٩٨٤ - ز - دوره ي كامينه ي كورى حه جهر، شه زوراني زه هه بى كورى عيماد، تاجولعه روس زوبه يدى، حوسنى موحازهره ي سيوتى - مه شاهيرى كورد بابا مهردوخ روخانى شيواج ١ پهره ٩٧ چاپى ١٣٦٤ سروش تاران. ٥ - (أمّ محمّد) (محدث) هه كارى كچى يوسف كوردى هه كارى كه له زانينى فهرموده (حديث) فره زانا و پله به رزى روژگارى خو ي بووه و ژمارى زور له دايكه محمه د فهرموده يان، نه قل كردوه و له ٧١٤ مانگى وه فاتى كردوه - تاريخى ئيسلام زه هه بى جوزوى ئاخر - ته علامى نيساي عومهر، رهاكه حاله ج ٥ چاپى ٥ پهره ٣١ بيروت - ١٩٨٤ ز - مه شاهيرى كورد ته مين زه كى ج ٢ پهره ٢٣٣ و مه شاهيرى كورد بابا مهردوخ روخانى شيواج ١ پهره ٩٨ و ٩٩ چاپى ١٣٦٤ سروش تاران.

٦ - فاطمه خاتون هه كارى كچى ئيبراهيم بن داوود بن نه سر، كه له زانينى (حديث و فقه) دا هه رشه پولى داوه و ژمارى زورى پيگه ياندوه و له ٦٨٣ مانگى له دايك بووه و له ٧٥٧ وه فاتى كردوه. - ته علامى نيساي عومهر، رهاكه حاله ج ٣ پهره ٢٤ چاپى ٥ بيروت ١٩٨٤ ز - دوره ي كامينه ي كورى حه جهر - هدية العارفين و مه شاهيرى

کورد بابا مه‌ردوڅ روڅانی شیواج ۱ پهره‌ی ۱۰۶ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.
 ۷ - ئەسما خاتون هه‌کاری (محدث) کچی ئەحمەد بن ئەحمەد بن حسین هه‌کاری
 ئاڤه‌رتی زانا و فهرموده‌ زان و له ۷۱۵ ی مانگی له دایک بووه‌ و له ۷۷۰ وه‌فاتی کردوه‌
 - مه‌شاهیری کورد ئەمین زه‌کی ج ۲ پهره‌ی ۲۳۳ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوڅ
 روڅانی شیواج ۱ پهره‌ ۱۰۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران. - ئەعلامی نیسای عومهر ره‌زا
 که چاله‌ چاپی ۵ بیروت ۱۹۸۴ ز - دوره‌ی کامینه‌ کوری حه‌جهر - پهره‌ی ۴۳ و ۴۴
 ج ۱.

۸ - جوهریه‌ خاتونی هه‌کاری کچی ئەحمەد بن ئەحمەد بن حسین و خوشکی ئەسما
 هه‌کاری که له زانیی فهرموده‌ فره‌زانا و له‌ گه‌ل زانیانی فهرموده‌، دانیشتنی فره‌ زورو و
 تووژی پرسی بووه‌ و له ۷۸۳ ی مانگی دوا‌ی نه‌ود (۹۰) سال ژیان وه‌فاتی کردوه‌ -
 مه‌شاهیری کورد ئەمین زه‌کی ج ۲ پهره‌ی ۲۳۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوڅ روڅانی
 ج ۱ پهره‌ی ۱۰۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران، تاریخ سلیمانیه‌ و انحائها ته‌رجمه‌ به
 عه‌ره‌بی جه‌میل روژ به‌یانی چاپی. ۱۹۵۶ - ز - به‌غا. - پهره‌ی ۲۲۶ و ۲۲۷ ج ۱
 ئەعلامی نیسای عومهر ره‌زا که حاله‌ چاپی ۵ بیروت ۱۹۸۴ - ز - و دوره‌ی کامینه‌ی
 کوری حه‌جهر.

۹ - فاته‌مه‌ خاتون کچی ئەحمەد کوری سولتان صه‌لاحه‌دین ئەییوبی له‌ژنه‌ زانا و
 پرفه‌زیله‌ ته‌کانه‌ و له زانیی فهرموده‌ (وفقه‌) دا زور شاره‌زاو ئاگاداری روژگاری خویی
 بووه‌ و له ۵۹۷ ی مانگی و ۱۲۰۰ ی زانیی له دایک بووه‌ و له ۶۷۸ و ۱۲۸۰ وه‌فاتی
 کردوه‌ - الصحف العالمیه‌، و الحیاة ۱۶ - ۲۲ محه‌ره‌می ۱۳۹۵ و شذرات الذهب
 ۳۶۲:۵ و ئەعلامی زه‌ره‌ کلی ج ۵ پهره‌ی ۱۳۰ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ ز.

۱۰ - عایشه‌ خاتون جه‌زه‌ری کچی شه‌مه‌دین محه‌مه‌د کوری جه‌زه‌ری له‌ خانه‌دانی
 جه‌زه‌ری یه‌کانه‌ و زور زاناوژیرو له زانیی فهرموده‌ (وفقه‌) دا زور شاره‌زا و ئاگادار

بووه و له پشت په‌رده به زانینخوازان ده‌رسی و تووه و تاسه‌ده‌ی نو‌ی (۹) مانگی له ژیان دابووه - خیرات حسان ج ۲ په‌ره‌ی ۱۶۸ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیوا ج ۱ په‌ره‌ی ۱۲۴ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۱۱ - فاطمه خاتون جه‌زه‌ری (محدث) کچی شه‌مه‌دین محمه‌د کوری جه‌زه‌ری و خوشکی عایشه خاتونی جه‌زه‌ری که قورثانی که‌ریمی به ته‌واوی له به‌ر بووه و فهرموده زانی‌ شاره‌زا بووه و له پشت په‌رده وه، ده‌رسی به زانینخوازان داوه، ئەم خاتونه زانایه به کور و پیاوان، کچ و ژنان ده‌رسی داوه و له نیوه‌راستی سه‌ده‌ی نو‌ی (۹) مانگی وه‌فاتی کردوه - خیرات حسان ج ۳ په‌ره‌ی ۱۸ و مه‌شاهیری کوردی بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیوا ج ۱ په‌ره‌ی ۱۲۴ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران

۱۲ - سه‌لما خاتونی جه‌زه‌ری (ابن الجزری) کچی شه‌مه‌دین محمه‌ده، که زو‌ر وشیار و لی‌ها توو پریر و ژیر و له راویانی فهرموده‌ی پی‌غه‌مبه‌ره و له سی مانگی‌ی ته‌وه‌لی سه‌ده‌ی نو‌ی (۹) مانگی وه‌فاتی کردوه - شه‌قایقی نه‌عمانی، کو‌به‌ی تاریخی کوری خه‌له‌کانی کورد، میسر په‌ره‌ی ۴۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیوا ج ۱ په‌ره‌ی ۱۲۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران

۱۳ - ئەمه‌ توللا خاتون کوردی هه‌کاری کچی ئەبو‌عه‌بدو‌للآبن شه‌هابه‌دین کوردی له ژنه‌ زانا و به‌ ته‌قوا و ناوداره‌کانی سه‌ده‌ی نو‌ی (۹) مانگی، وه‌ ژنان و کچانی زو‌ر لای ئەم ئافره‌ته‌ زانایه، ده‌رسی ئەده‌بی و دینی‌یان خو‌یندوه‌و که‌سانی وه‌ ک خیوی (الضو‌ اللامع) له پیاوان لای ئەم خانمه‌ ده‌رسی خو‌یندوه - مه‌شاهیری کورد ئەمین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۲۳۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیوا ج ۱ په‌ره‌ی ۱۲۷ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۱۴ - فاطمه خاتونی گو‌رانی کچی به‌در محمه‌د بن جه‌مال گو‌رانی و له نه‌وه‌زای خزر (خذر) گو‌رانی یه‌که‌ ده‌رسی زانینه‌کانی ئیسلامی به‌ کچان و کوران و تو‌ته‌ وه‌ له ۷۹۴ ی

مانگی له دایک بووه و له ٨٧٣ وه‌فاتی کردوه، مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ١ په‌ره‌ی ١٢٩ چاپی ١٣٦٤ سروش تاران.

١٥ - سوتیه‌ته خاتونی گو‌رانی خوشکی فاته‌مه خاتونی گو‌رانی کچی به‌در محه‌مه‌دبن جه‌مال گو‌رانی که زانایی پایه به رز بووه و له عیلم و ئه‌ده‌بدا و له (رواة علم حدیث). بووه و له ئاخیری سه‌ده‌ی نویی (٩) مانگی وه‌فاتی کردوه - مه‌شاهیری کورد ئه‌مین زه‌کی په‌ره‌ی ١٣٩ ج ١ - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ١ په‌ره‌ی ١٣٥ چاپی ١٣٦٤ سروش تاران.

١٦ - سَریه‌ دیار به‌کری ئافره‌تی فره‌زانا و پرعیلم و هونه‌ روهر بووه که به‌ زمانی کوردی و تورکی هونه و شیعی و تووه و له ١٢٣٠ ی مانگی له دایک بووه و له ١٢٨٣ وه‌فاتی کردوه - مه‌شاهیری کورد، ئه‌مین زه‌کی ج ٢ په‌ره‌ی ٢٣٧ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ١ په‌ره‌ی ٤٢٧ چاپی ١٣٦٤ سروش تاران.

١٧ - سیته یا سه‌ییده فاته‌می خالیدی نه‌خشبه‌ندی کچی مه‌ولانا خالد نه‌خشبه‌ندی شاره‌زوری نوسخه‌ی نابیغه و نوسخه‌ی جامیعه که له عه‌جایی روژگاری خویی وزاف پر هوش و لیها توو شاره‌زا، به‌ویژ و ویژه‌وانی کوردی، عه‌ره‌بی و فارسی بووه و چه‌ شعی شیعریشی هه‌بووه و نوسهر و ئاگادار له (فقه) و شه‌ریعه‌ت و ته‌ریقه‌ت، که ژنانی زور له شه‌ریعه‌ت و ته‌ریقه‌تی ئه‌و خاتونه که لکیان وه‌رگرتووه و فی‌ربون و بارهاتون و له ١٢٤١ ی مانگی له دایک بووه و له ١٢٨٦ له مه‌که وه‌فاتی کردوه و می‌رده که یشی به‌کی له زانایانی دیمه‌شق و مریدی مه‌ولانا خالد - ی. باوکی بووه. - بغیة الواجد - نه‌نواری قودسیه - یادی مه‌ردان ج ٢ چاپی ١٩٨٣ - ز - کو‌ری زانیاری - به‌غا - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ١ په‌ره‌ی ٤٣٢ چاپی ١٣٦٤ سروش تاران.

١٨ - صاحیبه سولتان دونبولی کچی که‌ریمخان، خاتونی فره‌ زاناو بی‌روردو له زانیی

ئه‌ستێره‌ ناسیدا ته‌ئلیفاتیکه‌ هه‌یه‌، له‌ هونه‌ری ئینشا و زو‌ری له‌ سه‌نعه‌ ته‌کانی زه‌ریفه‌و نیکاریدا شاره‌زا و خوش‌خه‌ت بووه‌ و نازناوی شیعره‌ی (شه‌هباز) ه‌ - خیرات حسان په‌ره‌ی ١١٧ و آثار الشیعه‌ ج ٤ په‌ره‌ی ٢١٢ و مه‌شاهیره‌ی کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ١ په‌ره‌ی ٣٤١ چاپی ١٣٦٤ سروش تاران.

١٩ - مونسه‌ خاتونی کچی مه‌لیک موزه‌فه‌ر محمه‌د بن عه‌بدولمه‌لیک مه‌نسور بن ئه‌ییوب له‌ ٦٣٣ی مانگی له‌ نیۆ بنه‌ ماله‌ی ئه‌ییویان له‌دایک بووه‌، که‌ژنی خیر خواز بووه‌ و فیرگه‌ و مزگه‌وت و کاروانسه‌ رای سازداوه‌ - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌ حاله‌ ج ٥ په‌ره‌ی ١٢٩ چاپی ٥ سالی ١٩٨٤ - ز - تاریخی ئه‌بو فیدا - و مه‌شاهیره‌ی ئه‌مین زه‌کی ج ٢ په‌ره‌ی ٢٥٠ و ئابیده‌ر، دوکتور جه‌لال جه‌لالی‌زاده - په‌ره‌ی ٤ ژماره‌ی ١٦ چاپی شنبه‌ ٦ دیماه (١٣٧٦).

٢٠ - عه‌زرا خاتون ئه‌ییوبی کچی نوره‌دین شاهه‌نشا، کوری نه‌جمه‌دین ئه‌ییوب، عه‌زرا خاتون ژنی زانا و زانینخواز بووه‌ و به‌ ژنان ده‌رسی دینی و شه‌ریعه‌تی و تو‌ته‌وه‌و له‌ کو‌ر و کو‌مه‌لدا قسه‌ی بو‌کردون و په‌ندی داداون و فیرگه‌ی (عه‌زراوی‌یه‌) سازداوه‌، که‌ له‌ دیمه‌شق له‌ رو‌ژاوی مزگه‌وتی جامع - ی ئه‌حمه‌دی له‌ بازاری حه‌میدیه‌ دایه‌ (له‌ نیۆ باب النصر - لای قه‌لای دیمه‌شق) و له‌ سالی ٥٩٣ ی مانگی ئیمام فه‌خه‌ره‌دین بن عه‌سا کر و سه‌در سلیمانی کوردی له‌ و فیرگه‌ ده‌رس بیژ بوون و به‌ ده‌یان ده‌رس بیژ وزاناو زانینخواز، له‌وی پێی گه‌ییون، عه‌زرا خاتون، ئه‌ییوبی له‌ ١٠ محه‌ره‌می ٥٩٣ وه‌فاتی کردوه‌ و له‌ نیۆئه‌ و فیرگه‌ی خو‌یی نیژراوه‌ - خوته‌تی شام محمه‌د کوردعه‌لی، - نجومی زاهیره‌ی کوری ته‌غری به‌ردی - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌ حاله‌ ج ٣ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٢٥٩ و ٢٦٠ بیروت ١٩٨٤ ز - مه‌شاهیره‌ی کورد و کوردستانی ئه‌مین زه‌کی ج ٢ په‌ره‌ی ٢٣ - کوری خه‌له‌کان وه‌فه‌یات.

٢١ - ره‌بیعه‌ خاتونی ئه‌ییوبی خوشکی سولتان سه‌لاحه‌دین ئه‌ییوبی و خوشکی

ست‌الشامه، که له ۵۶۱ له دیمه‌شق له دایک بووه، کچی نه‌جمه‌دین ئه‌ییوب بن شادی و له ۶۴۳ له خانوی باوکی له دیمه‌شق که به (دارالعقیق) ناوداره، وه‌فاتی کردوه و نێژراوه و فێرگه‌ی هه‌نبلی‌یه‌ی له داوینیه‌ی فاسیون له‌گه‌ره‌کی کوردنشینێ صالحمیه‌ی دیمه‌شق سازداوه و مووقوفاتی پرپایه‌خیشی بو‌داناوه و ته‌نانه‌ت هه‌مو روژی ۲ دیره‌می بو‌یار مه‌تی ماموستا بو‌هره‌فه‌قی (زانینخوازی) نیو دره‌می بو‌ته‌رخان کردون و پیی داون، ئه‌و فێرگه‌ تا ئاخیرین پاشایانی ئه‌ییوبی هه‌ر به‌رده‌وام بووه - الروضة الفیحاء فی تواریخ النساء یا سین ابن خیرالله العمری ص ۲۸۰ - مه‌شاهیری کورد و کوردستانی ئه‌مین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۲۳۵ - ئه‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۳ په‌ره‌ی ۴۰ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ - ز - البدایه و النهایه ابن اثیر ج ۱۳ په‌ره‌ی ۱۷۰ - وه‌فیات کوری خه‌له‌کان، ج ۳ په‌ره‌ی ۲۷۷ - منادمة الاطلاع عبدالقادر - بدران - النجوم الزاهرة ابن تغری بردی ج ۶ په‌ره‌ی ۲۵۳

۲۲ - بابا خاتون کچی ئه‌سه‌ده‌دین شیرکو، کچ مامی سولتان صه‌لاحه‌دینه، فێرگه‌ی (عادلایه‌ الصغری) له دیمه‌شق سازداوه و مه‌ووقوفاتی پرپایه‌خیشی بو‌داناوه، له ره‌مه‌زانی سالی ۶۵۵ یه‌کخانو به‌ره‌وگه‌رماو، دیی کامیر، به‌شی له‌گوندی (بیت‌الدار)ی کریوه و وه‌قفی ئه‌و فێرگه‌ی کردوه. - سه‌رچاوه: ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ۵ په‌ره‌ی ۳۰۵ چاپی ۵ - ۱۹۸۴ ز - المرأة الكردیه فی تاریخ الاسلامی په‌ره‌ی ۲۲ - منادمة الاطلاع و مسامرة الخيال عبدالقادر بن احمد بن بدران په‌ره‌ی ۱۲۷ - ئاییده‌ر ژماره‌ی ۷ شه‌مه ۳ ی‌گه‌لاریزانی ۷۶ دوکتور جه‌لال جه‌لالی‌زاده.

۲۳ - ست‌الشام (زومورود) خاتونی ئه‌ییوبی عیسمه‌ته‌دین خوشکی سولتان صه‌لاحه‌دین و تورانشا، ژنی ژیر، و شیار، زاناو له کارزان بووه و ۲ فێرگه‌ی (برانییه) و (جوانیه) له شام سازداوه و له‌روژی هه‌ینی ۱۶ زیقه‌عیده‌ی سالی ۶۱۶ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و له یه‌کی له حوجره‌کانی فێرگه‌ی برانییه: (شامیه، حیسامیه) نێژراوه و ناسه‌ره‌دین

شیر - ی پاشای حیمس - ی می‌ردی و تورانشای پاشای یه‌مه‌نی برایشی، هه‌رله‌وی
نی‌ژراون.

- زو‌ری له زانایانی پ‌رعیل له فی‌رگه‌ی برانیه ماموستای ده‌رس بی‌ژبون، که‌سانی وه‌ک:
قازی شه‌ره‌فه‌دین ته‌بوصائب، عه‌بدوللا بن زین القضاة، (عبدالرحمن) قوره‌یشی
دیمه‌شقی که‌ له ٦١٥ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و چه‌ندین زانای وه‌ک: قی‌یه‌دین
سوبوکی، تاجه‌دین سوبوکی و ... وه‌ به‌ سه‌دان زانینخواز له وی ده‌رسی ته‌واو کردوه و
نوری عیلم له و فی‌رگه‌وه، جیهانی ئیسلامی روناک کردو‌ته‌وه و له باب‌ه‌ت چاره‌نوسی ته‌و
فی‌رگه‌وه، محمه‌د کورد عه‌لی که‌ له ١٣٧٢ وه‌فاتی کردوه، فه‌مویه‌تی: (ئه‌مرو بو‌ته
فی‌رگه‌ی سه‌ره‌تایی زارو‌گانی بی‌ سه‌ره‌پ‌ه‌ست، که‌ دامه‌زراوه‌ی یارمه‌تیه‌کانی خیرخوازانه،
به‌ ریوه‌ی ده‌با، فی‌رگه‌ی جوانیه: له به‌رامال و نشیمه‌نی (ست‌الشام) بو‌وکه و له دو‌اییدا،
کراوه‌ته‌ فی‌رگه‌) و مو‌فتی ری‌بازی حه‌نبه‌لی: کوری به‌دران که‌ له ١٣٤٦ ی مانگی وه‌فاتی
کردوه، له و فی‌رگه‌ دیدنه‌ی کردوه، وه‌رای که‌ یاندوه: (که‌ ته‌نیا ده‌روازه‌ که‌ی ماوه، له‌لای
سه‌روه‌ی ده‌روازه‌ که‌، تاشه‌ به‌ردی هه‌یه‌ که‌ ده‌قی وه‌قفه‌ که‌ی له سه‌ر هه‌لکه‌ ندراره،
دیواری لای رو‌ژاوا که‌ی، که‌به‌ به‌ردی زه‌لام و گه‌وره، گه‌وره، سازدراوه، هه‌یمان به‌سه
قامگیری هه‌روا به‌رده‌وام ماوه، زانایانی که‌ له فی‌رگه‌ی جوانیه ماموستای ده‌رس بی‌ژبون
زاتی وه‌ک کوری سه‌لاحی شاره‌زوری، شه‌مه‌دین مو‌قه‌ده‌س، کوری وه‌ کی‌ل،
جه‌لاله‌دین قه‌زوینی، شه‌مه‌دین بن حجی، شه‌مه‌دین به‌رماوی و عه‌للامه، کوری،
قازی زه‌یدانی که‌ له ٧٧٦ ی مانگی وه‌فاتی کردوه - (المرأة الكردية فی التاريخ الاسلامی
محمد خیر رمضان یوسف) په‌ره‌ی ٣٠ - ١٥ - البدایه و النهایه ابن کثیر ج ١٣ په‌ره‌ی
٨٤ - وفیات الاعیان، ج ٣ په‌ره‌ی ٢٤٤، الوافی بالوفیات، خلیل بن ابیک الصفدی،
په‌ره‌ی ١١٩ ج ١٥. النجوم الظاهرة فی ملوک مصر و القاهرة ابن تغری بردی ج ٦
په‌ره‌ی ٢٤٦ - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌ حاله‌ چاپی ٥ ج ٥ په‌ره‌ی ٣٠٩ که‌

به‌نیوی ئوم حیسامه‌دین کچی ئه‌ییوب ناوی بردوه، ئه‌علامی خه‌یره‌دین زهره‌ کلی ج ٣
په‌ره‌ی ١٢٠ و مه‌شاهیری کورد، بابا مه‌ردوخ روّحانی ج ٢ په‌ره‌ی ١٨٥ - چاپی
١٣٦٤ سروش تاران.

٢٤ - مه‌له‌ که‌ خاتون (دایکی) ئوممی موزه‌فه‌ر ئه‌ییوبی، ژنی که‌، میژو شانازی پیوه
ده‌ کا و موسولماناتیش به‌دین و دانیش و بنیش و زانایی و له‌ کارزانی ئه‌و فه‌خر ده‌ که‌ن،
دایکی روژگار به‌ ئاوه‌ها روّله‌ بی که‌ز که‌ز بالاده‌ کا، که‌ خاتونی و زانا، دل لاوین، پرعیلم،
زانین خواز، نه‌ته‌وه‌ ویست، مروّ دوست، ژیر و بیر و بیر مه‌ند، که‌خوا، که‌مال، جه‌مال
(جه‌مالی زاتی) ره‌سه‌نی بنه‌ماله‌ و دینی پیی دابوو موزه‌فه‌ر ئه‌ییوبی له‌ داوینی ئه‌ودایکه‌
په‌روه‌ رده‌ ببو، جاهه‌ر له‌ به‌ ره‌وانه‌، ژنی بوو سه‌ره‌رز، به‌ خته‌وه‌ری هه‌ردونیا، ئه‌م
خاتونه‌، کچی مه‌لیک عادل و خوشکی مه‌له‌ که‌ صه‌فیه‌ خاتونه‌ و له‌و ژنه‌ پاک و له‌
خواترس، کار چاک و ئاکار خاوین، له‌ کارزان، خوینده‌وار، زاناو دور ئه‌ندیش و
په‌ره‌زیله‌تی خانه‌دانی ئه‌ییوبی به‌، که‌میژو ده‌لی مالی هه‌ریه‌ که‌ له‌ تاکه‌ تاکی خانه‌دانی
ئه‌ییوبی نشینگه‌ی زانایان، عارفان، فه‌رموده‌ زانان، ته‌فسیرزانی قورئان، فه‌یله‌ سوفان،
شاعیران، و یژاوه‌ران و فه‌قیهان و چرای پرنوری موسولمانان و مروّفانی بوون، وه‌ کچ و
کوربان توگری زانین و عیلم و هونه‌ر و خوی چاک و ئاکار چاک و پاک بوون،
ئهم خاتونه‌ زاناو دلسۆزه‌ی گهل و نیشتمان، له‌ سوّنگه‌ی نه‌خووشی یه‌وه‌، بارگه‌ی به‌ره‌ و
لای خوا تیکناره‌ و شاعیری ناودار حیسامه‌دین، بن جوندی کوردی له‌شینیی وه‌فاتی ئه‌و
خاتونه‌ که‌وره‌ به‌شیعر و تویه‌تی که‌ ئه‌مه‌، هه‌ندی له‌ و شیعرانه‌، به‌ عه‌ره‌بی: الطرف فی لجة
و القلب فی سحر - له‌ دخان ز فیر طار بالشرر - لوکان من مات یفد قبلها لفدی - ام المظفر
آلاف من البشر - ماكنت اعلم ان الشمس قد غربت - حتی رایت الوجی ملقی علی: یانی له‌
خه‌می ئه‌وا (ئهو خاتونه‌دا) چاو نوومی ده‌ریای فرمیسک و روّندک بووه‌ و دل و
ده‌رونیش به‌ئاور ده‌برژی که‌ بلیسه‌ی ئه‌وه‌، گرو کلپه‌ کلپه‌تی - ئه‌گه‌ر بو مردنی پیشینان

فیدیە بدری، هزاران که‌سم له فیدیە‌ی ئومم موزە‌فەر، دە‌دا - نە‌مدە‌زانی روژ‌ئاوا دە‌بی، تا له‌ نا‌کاو دیتە‌م پە‌رده‌یی تاریک ک‌شا به‌ سەر مان‌گدا - بە‌ل‌ی روژ‌ئاوا دە‌بی مان‌گیش دە‌گیر‌دی، بە‌لام ئە‌وه ئی‌ره‌تی‌به‌ و دو‌بارە روژ‌ه‌لد‌ی و روژ‌گار له‌ بزاون‌ ناو‌ه‌ستی و هە‌میشە رو به‌ که‌مال له‌ سوراندایە، وه‌ هه‌وری ره‌ش و چ‌ل‌کن قه‌ت ناتوان‌ که‌ سایه‌تی خ‌زمه‌ت‌کاری مرو‌فانی و دین و دانیش دا‌پوشن و وندای ب‌که‌ن، - الروضة الفیحاء فی‌ تواریخ‌ النساء یاسین بن‌ خیرالله‌ العمری پە‌ره‌ی ٢٧٩ - مه‌شاهیری کورد و کوردستانی ئە‌مین زه‌کی ج ٢ پە‌ره‌ی ٢٣٩ و مه‌شاهیری کورد، بابا مه‌ردو‌خ رو‌حانی شیواج ٣ پە‌ره‌ی ١٨٥. هه‌وته‌نامه‌ی ئاییده‌ر پە‌ره‌ی ٥ ژماره‌ی ٢١ شه‌مه ١١ ر‌یبه‌ندانی ١٣٧٦ دو‌کتور جه‌لال جه‌لال‌ی‌زاده به‌ فارسی.

٢٥ - نائیفه‌ جون‌ولات: (گیان‌ پ‌ولا) که‌ له‌ ١٨١٠ ی‌ زاینی له‌ موختاره‌ی پ‌یته‌ختی باوکی له‌ لوبنان له‌ دایک‌ بو‌وه‌ و له‌ ١٩٠٠ وه‌فاتی کرد‌وه، ژنی خو‌ینده‌وار، نوسەر، قسه‌زان، زانا، له‌ کارزان، رامیار و سیاسه‌ت زان‌ بو‌وه‌ و له‌ کاره‌سیاته‌کانی س‌اله‌کانی ١٨٦٠ وه‌ک‌ خانمی رامیار و له‌ کارزان به‌ سه‌دان ژن، پیاو، زارو‌ک پ‌ه‌نایان به‌ مالی ئە‌وه‌ برد و ئە‌ویش ده‌سی به‌ سه‌راک‌یشان و ئە‌وانه‌ی هه‌وانه‌وه‌. فه‌رمان‌ره‌وایان و خه‌ل‌ک به‌ گشتی ر‌ی‌زیان بو‌ ئە‌وه‌ خاتونه‌ داده‌ناو‌گو‌ی‌یان بو‌ قسه‌کانی ش‌ل ده‌کرد. گو‌فاری خ‌در ١٩٢٣ - ز - ئە‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌ حاله‌ ج ٥ پە‌ره‌ی ١٤٣ چاپی ١٩٨٤ - ز - ٢٦ - خه‌جیجه‌ی ک‌چی مه‌لیک مو‌عه‌زه‌م عیسا بن‌ مه‌لیک عادل سه‌یفه‌دین ئە‌بی به‌ کر بن‌ ئە‌یوب، ئە‌م ژنه‌ (له‌ س‌الی ٦٥٤ ی‌ مانگی) فیر‌گه‌ی مورشید یه‌ی له‌ سەر چ‌ومی یه‌زید له‌ صالحیه‌ی دیمه‌شق سازداوه‌ و له‌ لای (دار‌الح‌دیث) ی ئە‌شر‌فیه، که‌ ئە‌میش له‌ صالحیه‌ دایه. ئە‌م ژنه‌ زاناو‌ ئاکار چاکه‌ له‌ ٦٦٠ ی‌ مانگی وه‌فاتی کرد‌وه. مال و مو‌ل‌کی پ‌ربایه‌خی بو‌ ئە‌وه‌ فیر‌گه‌، وه‌قف کرد‌وه. سه‌رچاوه‌کانی به‌رو، ئە‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌ حاله‌ ج ٥ چاپی ٥ س‌الی پە‌ره‌ی ٢١٢ - ١٩٨٤ - ز.

٢٧ - هه‌نا (هانا) که‌سبانی گۆرانی ژنی زاناو خێرخواز بووه، ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ٥ پهره‌ی ٢١٣ چاپی ٦ بیروت ١٩٨٤ - ز - گۆفاری کێژانی خۆره‌هلآت ٢/٣٦٢ - ٣٦٦ - ئه‌علامی عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله‌ پهره‌ی ٣٣٦ چاپی ٥ ج ٥ چاپی ١٩٨٤ - ز -

٢٨ - (م): دایکی موعیزه‌ دین بن بابه‌ ک: (خێزانی بابه‌ ک) که‌ بابه‌ ک برای نوره‌ دینه‌ که‌ له‌ ئه‌تابه‌ کانی زه‌نگی کورده‌، بابه‌ ک خێوی موسڵ بووه. - دایکی موعیزه‌ دین ژنی خێرخواز و ژیر و ئاکار چاک بووه، میژو ده‌لی: له‌ سالی ٥٧٩ له‌ کاتی رویشتن بو‌حه‌ج و زیاره‌ت کوری جه‌بیر چاوی به‌و خاتونه‌ کورده‌، که‌وتوووه‌ و به‌ کار چاکی زانیوه‌، پهره‌ی ٦٤ ئه‌علامی نیسای عومه‌ر ره‌زا که‌حاله‌ ج ٥ چاپی ٥ سالی ١٩٨٤ - ز -

٢٩ - موئینه‌ خاتونی کچی بالولی ماهی: مادی (بوهلول) کوردی، ژنی زور زاناو له‌ خواترس بووه، ئه‌حمه‌ دین چه‌واری که‌ له‌ ٢٣٥ له‌ ژيانا بووه، له‌و خانمه‌ی پرسویه‌، له‌ج بیروفریکری دایی، ئه‌و خانمه‌یش پێی ده‌لی: «ده‌مه‌وی له‌ هه‌ر چاو لێکنا نیکدا ته‌واوی ئه‌و نیعمه‌تانه‌ی خوا پێی داوم بیان ناسم، یا که‌مه‌تته‌ رخه‌می خۆم سه‌باره‌ت به‌و هه‌مووه‌، ناز و نیعمه‌ته‌ی که‌ خوا به‌منی داوه‌، له‌ چاو توروکانیکدا بیان زانم». ئه‌حمه‌ دیش پێی ده‌لی بیر له‌ شتی واده‌ که‌ بته‌وه‌، که‌ ئه‌قل و ئاواز پێی ناگا - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله‌ ج ٥ پهره‌ی ١٢٦ چاپی ٥ سالی ١٩٨٤ - ز -

□ میهرانکووی یتوینی ئه‌م کچه‌ کورده‌، ئازاو به‌ ناموسه‌ له‌ ٨٥٠ سال به‌ر له‌ دایک‌بونی چه‌زهره‌تی عیسا، ولاتی میسری هێناوه‌ ته‌ بن فهرمانی خو‌ی و میری کردوه‌ - کتییی زیرینا ئامیدی نوسراوی محمه‌د ئه‌مین مه‌نگوری چاپی ١٩٧١ ز - به‌ کوردی، کوواری کاروان ژماره‌ی ٢٣ سالی ٢ ئابی ١٩٨٤ ز -

□ زیرینا ئامیدی که‌ له‌ جه‌نگی قادسیه‌ له‌ گه‌ل له‌شکری سه‌عد - ی کوری وه‌قاص جه‌نگیوه‌ و له‌وان شه‌هید کراوه‌، زیرینا کچی شیروخان - ی ئامیدی بوه‌ که‌ باوکی له‌ جه‌نگی بارامی چوبین و خه‌سره‌و په‌روێژدا کوژراوه‌ - هه‌مان سه‌رچاوه‌. یافه‌وزیه‌:

(دوږبه) عه‌ونی که گه‌وره‌ترین روژنامه‌نوسه له میسر‌دا یا شیرین و شیرین‌هان که گه‌ورترین هونه‌ر مه‌ندن و له کورده‌ئاو‌اره‌کانن که‌ئیستا له میسر‌ده‌ژین...

٣٠- فاطمه‌کچی‌ئه‌حمه‌دبن یوسف‌صه‌لاحه‌دین بن‌ئه‌ییوب که له زانی‌نی فهرموده و هه‌دیس‌دا، زو‌ر‌شاره‌زا و ئاگادار بووه و له‌سالی ٥٩٧ ی مانگی له‌دایک‌بووه و له ٦٦١ وه‌فاتی کردوه - شه‌زورانی زه‌هه‌ب‌کوری عیماد - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ٤ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٣٢ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٣١- فاطمه‌کچی‌حسین بن‌عه‌بدوللا‌ئامیدی (ام‌محمّد) که له زانی‌نی فهرموده، زو‌ر‌شاره‌زا بووه و فهرموده‌ی له‌فه‌خری هه‌ولیری و زو‌ر‌که‌سی دیکه، ریوایه‌ت کردوه و له مانگی مو‌حه‌ره‌می ٦٩٨ ی مانگی وه‌فاتی کردوه - عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله، ئه‌عه‌لامی نیسا، ج ٤ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٤٣ بی‌روت ١٩٨٤ ز - تاریخی زه‌هه‌بی جو‌زوی ئاخ‌ر -

٣٢- فاطمه‌خانم‌کچی‌فه‌زل بن‌ئه‌حمه‌د بن‌ئه‌بی‌ئه‌حمه‌د بن‌متویه‌کاکویی، ژنی زانا به‌فهرموده و زو‌ر‌دین‌دار و پاک‌داوین و خیر‌خواز بووه و له‌هودودی ٤٨٦ ی مانگی له‌دایک‌بووه و له‌نیوه‌ی شابانی ٥٥٦ وه‌فاتی کردوه - ته‌جیری سه‌معانی - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ٤ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٩٠ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٣٣- فاطمه‌خانم‌کچی‌مه‌لیک‌محه‌مه‌د بن‌عادل‌ئه‌بویه‌کر بن‌ئه‌ییوب، ژنی زو‌ر‌دلا‌وا و چاک و له‌خواترس و کار‌چاک و خیر‌خواز بووه. خانه‌قای له‌شاری‌حه‌له‌ب به‌خیری‌خوی سازداوه و مه‌وقوفه‌یشی بو‌داناوه و له ٦٥٦ وه‌فاتی کردوه - خوته‌تی‌شام محمه‌د‌کورد‌عه‌لی - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ٤ چاپی ٥ په‌ره‌ی ١٠٦ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٣٤- قه‌تومه‌ک‌کچی‌محه‌مه‌د بن‌ئیه‌راهم‌ئه‌ییوبی دیمه‌شقی، ژنی فهرموده‌زان و له‌خواترس و پرزانی که له ٨٤٤ ی مانگی له‌دایک‌بووه و له‌سه‌ره‌تای سه‌ته‌ی ٩ ی مانگی وه‌فاتی کردوه - زه‌و‌ئوللامیع سه‌خاوی - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج

٤ چاپی ٥ پهره‌ی ٢١٦ بیروت ١٩٨٤ ز -

٣٥ - کورد جین کچی مانجو ته‌یمور له سالی ١٣١٦ ی زاینی بوته‌ پاشای هه‌ریمی فارس و شیراز، له روژگاری ته‌و خانمه‌دا ته‌و مه‌لبه‌نده، زور روی له ئاوه‌دانی بووه و زور خزمه‌تی به‌ وێژا وه‌ران و شاعیران و زانایان کردوه، فیرگه‌ی کوردجین و گه‌رماو، مزگه‌وت، فیرگه‌ی دیکه‌ی سازداوه و مه‌وقوفه‌ی بودا و ن وه‌ی ژبانی فه‌قیی و مه‌لای به‌ ته‌ستوگر تووه و له ١٣٢٧ ز - وه‌فاتی کردوه - گو‌فاری مو‌فته‌تیف ج ٥٧ - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ٤ چاپی ٥ پهره‌ی ١٩٨٤ ز -

٣٦ - مونیسه‌ کچی مه‌لیک عادل ته‌ییوبی، ژنی حه‌دیس زان که‌ له ٦٩٠ ی مانگی وه‌فاتی کردوه - دوره‌ری کامینه‌ی کوری حه‌جهر - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ٥ پهره‌ی ١٢٧ چاپی ٥ بیروت ١٩٨٤ ز -

٣٧ - مونیسه‌ کچی مه‌لیک موزه‌فه‌ر محمه‌ده‌بن عه‌بدولمه‌لیک بن ته‌ییوب، ژنی خیرخواز و کار چاک و فیرگه‌ی خاتونیه‌ی له‌ حیمات سازداوه و مه‌وقوفاتی زو‌ریشی بو‌ داناوه و له ٦٣٣ ی مانگی له‌ دایک بووه و دوا نیوه‌روی شه‌مه‌ی ٥ ج ١ ی سالی ٧٠٣ وه‌فاتی کردوه - تاریخی ته‌بو‌فیدا - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ٥ چاپی ٥ پهره‌ی ١٢٩ بیروت ١٩٨٤ ز -.

٣٨ - عایشه‌ کچی محمه‌ده‌بن یه‌حیا بن به‌در بن یه‌عیش جه‌زه‌ری صالحیه، ژنی فهرموده‌ زان و شاره‌زا و له‌ خواترس بووه، که‌ له ٧٤٣ ی مانگی له‌ صالحیه‌ی دیمه‌شق وه‌فاتی کردوه - دوره‌ری کامینه‌ی کوری حه‌جهر - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌حاله ج ٣ چاپی ٥ پهره‌ی ١٩٠ بیروت ١٩٨٤ ز -

٣٩ - عه‌زیزه‌ کچی مه‌لیک قوتبه‌دین خیوی ماردین، ژنی خیرخواز که‌ له ٦١٠ فیرگه‌ی ماردینه‌ی سازداوه که‌ زو‌ری له‌ فه‌قیهان له‌و فیرگه‌ ده‌رسیان خو‌ب‌ندوه، یا مام‌وستای ته‌وی بون - خوته‌تی شام محمه‌ده‌ کورد عه‌لی - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا

که‌ حاله‌ ج ٣ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٢٨٢ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٤٠ - سه‌له‌مه‌ کچی عه‌بدوللا عیماده‌دین بن مه‌لیک عادل ته‌ییوبی، ژنی فه‌رموده‌ زان بووه‌، داره‌ قوتنی - مه‌جموعه‌ی ژماره‌ی ٦٧ له‌ ده‌سخه‌ته‌کانی دارولکوتوبی زاهیرییه‌ - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاله‌ ج ١ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٢٩١ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٤١ - زوه‌ره‌ کچی ته‌بو به‌ کر بن ته‌ییوب، ته‌ییوبی، ژنی خه‌رخواز بووه‌و فه‌یرگیه‌ی سوغرای له‌ دیمه‌شق سازداوه‌و چه‌ن ئاواپی وه‌ک ئامید و ... له‌ لای سه‌له‌ب کردوته‌ وه‌قفی و گهرماوی به‌ خه‌یری خوپی سازداوه‌ - خوته‌تی شام محهمه‌د کورد عه‌لی، فه‌یرگیه‌ی - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاله‌ ج ٢ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٤١ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٤٢ - ست الشام کچی ته‌ییوب و خوشکی مه‌لیک عادل ته‌ییوبی، ژنی خه‌رخواز بووه‌ که‌ فه‌یرگیه‌ی له‌ دیمه‌شق سازداوه‌ و له‌ ٦١٦ ی مانگی وه‌فاتی کردوه‌ و له‌ فه‌یرگیه‌ی شامیه‌ له‌ دیمه‌شق نه‌ژراوه‌ - شه‌روراتی - زه‌هه‌ب، کوری عیماد - وه‌فه‌یاتی کوری خه‌له‌کان، کتیبی ره‌وزه‌ته‌ین له‌ ته‌خباری ده‌وله‌ته‌ین للمقدسی - نجومی زاهیری کوری ته‌غری به‌ردی - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاله‌ ج ٢ چاپی ٥ په‌ره‌ی ١٥٥ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٤٣ - سه‌له‌ما کچی محهمه‌د بن محهمه‌د بن جه‌زه‌ری (ام‌ الخیر) ژنی زانا، شاعیر، قاری قورثانی پره‌ونه‌ر و ده‌نگ‌خو‌ش و خه‌ت‌خو‌ش و قورثانی به‌ ده‌ قه‌یراته‌ته‌وه‌ له‌ به‌ر بووه‌و شه‌یری جوانی به‌ کوردی و فارسی و عه‌ره‌بی داناوه‌ - ته‌به‌ قاتی قورای جه‌زه‌ری - ته‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاکه‌ ج ٢ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٢٥٤ بی‌روت ١٩٨٤ ز -

٤٤ - سه‌فه‌یه‌ کچی مه‌لیک عادل ته‌ییوبی له‌ قه‌لای سه‌له‌ب له‌ ٥٨١ یا ٥٨٢ مانگی له‌ دایک بووه‌ و فه‌یرگیه‌ی فه‌رده‌وس و کاروانسه‌را و خانه‌قای به‌ خه‌یری خوپی له‌ سه‌له‌ب ساز داوه‌ و مه‌وقوفه‌یی باشیشی بو‌داناوه‌و له‌ ١١ ج ١ له‌ سه‌له‌ب له‌ ٦٤٠ وه‌فاتی کردوه‌ - تاریخی ته‌بوفیدا - خوته‌تی شام محهمه‌د کورد عه‌لی - وافی بیلوه‌فه‌یات - ته‌علامی نیسای

عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاله‌ ج ٢ په‌ره‌ی ٣٣٩ و ٣٤٠ چاپی ٥ بی‌روت ١٩٨٤ ز.

٤٥ - جووه‌یره‌ کچی هه‌کاری، ژنی زانا به‌ فهرموده‌ و له ٧١٢ ی مانگی وه‌فاتی کردوه‌ - دورهری کامینه‌ کوری جه‌جر - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاله‌ ج ١ په‌ره‌ ٢٢٨ چاپی ٥ بی‌روت ١٩٨٤ ز.

٤٦ - سیته‌ خانم کچی ئه‌ییوب بن شادی، ژنی خیرخواز بووه‌ و له‌ سالی ٥٧٤ ی مانگی له‌ حه‌لب به‌ خیر نه‌ خوشخانه‌ یه‌ کی ته‌واوی سازداوه‌ - خوته‌تی شام محهمه‌د کورد عه‌لی په‌ره‌ی ١٥٧ و ج ٣ ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاله‌ چاپی ٥ بی‌روت ١٩٨٤ ز.

٤٧ - سه‌ییده‌ خاتون کچی ره‌حیم بن ئه‌بو نه‌جیب سوره‌وه‌ردی، زانا به‌ حه‌دیس و فهرموده‌ - ئیستیدراک له‌ سهر، ربوایه‌تی فهرموده‌ - کوری نوخته‌، موشته‌ به‌هی مه‌زه‌بی - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زاکه‌ حاله‌ ج ٢ چاپی ٥ په‌ره‌ی ١٧٥ بی‌روت ١٩٨٤ ز.

٤٨ - فاته‌مه‌ کچی ئه‌حمه‌د کوردی، ژنی ژیرویروردو رامیارو قسه‌زان و به‌وزه‌ و پرده‌سه‌لات بووه‌، له‌ ١٥٨ ی مانگی یارمه‌تی ته‌غله‌بی کوری خویدا و عه‌لی ناسرده‌وله‌ی بوخی‌دا و قول به‌ستی کرد، - تاریخی کاملی کوری ئه‌سیر - ئه‌علامی نیسای عومه‌ر، ره‌زا که‌ حاله‌ ج ٣ چاپی ٥ په‌ره‌ی ٣٠ بی‌روت ١٩٨٤ ز.

چون بژی مهرج و شهرته، نه‌ک چه‌نده‌ بژی (پوشکین).

که‌سی نه‌توانی یارمه‌تی خوی بدا، هیچ‌که‌س ناتوانی یارمه‌تی بدا
(گاندی).

به‌خشه‌رو به‌خشه‌نده، نه‌و که‌سه‌یه، که‌ نه‌گه‌ر به‌لینی‌دا، جیی به‌ جیی بکاو
نه‌گه‌ر، ده‌سه‌لاتی هه‌بو، لی‌بورده‌بی.

پاراستنی حه‌ق و مافی مرو، باشت‌ترین و به‌رزترینی مروفانی و ره‌سم و
قانون و یاسا، یه‌.

عارف و خواناسانی کورد

پهشی

١ - (ئەبو نجیب عبدالقادر) سوهره وهردی بن عهبدوللا خواناسی ناودار) که له ٤٩٠ ی مانگی له سوهره وهردی لای بیجار له دایک بووه و له به غدالای (علی ابن نهانی و اسعد کوری مهنا) خویندویه تی و ته کیه ی لای روژاوی ده جله بو دروست کراوه و له ٥٤٥ = ١١٥٠ ی ز - بوته فیرکاری فیرگه ی نیزامیه و چهن کتیبی به نرخ ی داناوه و له ٥٦٣ = ١١٦٧ ز - وهفاتی کردوه و له که نار چۆم له نیو فیرگه ی خویدا نیژراوه. پهره ی ٨٣٠ فهرهنگی فارسی ته علامی دوکتور موعین چاپی ١٣٦٢ ته میر که بیر، تاران - وه ته بو حه فس عومه ر برازی ته م ته بو نه جیه که له بن ژماره ی ٨ ته فسیر نوسان له م ریساله دا باسمان کردوه، مورشیدی سه عدی شیرازی و مه مشادی دینه وهری و ته حمه د ته سوه د دینه وهری و و خه لفه و مریدی بوون.

٢ - شیخ ته بو تاهیر ته حمه د - ی کوردی که کتیب ده لی خدری زینده ی دیوه و که شف و که راماتی بووه و (شیخ الاسلام) ته حمه د جام مریدی بووه و یه کی له خواناسان ده لی: په ندیکم بده، ته ویش ده فهرمی: «هه رگیز به لێن مه شکیته، به تایبه ت ته و به لێنه ی به دوستان به لێت داوه، رازی ته م و ته و ده رمه خه، هه روا به هه وا و هه وه س ستایشی خه لک مه که و به غه ره زه وه به دوی عه یی مه ردوما مه رو، کاتی هه نگاوت به سودی که سی هه لگرت، مینه تی له سه ر دامه نی، کاتی چاکه و پیاوه تیت له یه کیکه وه، دی، به رمه نه تی به و مافی له ده س مه ده، تا روژ بوژ به ره و به رزی سه رکه وی» - دانشوران ناصری چاپی دوهم جوزوی ٥ چاپی موئه سه سه ی مه تبوعاتی دارولفکر پهره ی ٣٦١ تا ٢٦٣ و نه فه حات جامی پهره ی ٣٦٦ و لوغتنامه ی دیه خودا پهره ی ٥٦٢ چاپی ١٣٢٥ هه تاوی و کتیبی زانایانی کورد دوکتور: محمد صالح ابراهیمی شه پۆل) ج ٤ پهره ی ٢٥٥ تا ٢٥٨ که ئاماده ی چاپه (شیخ الاسلام) ته حمه د جامی یه کی له خواناسان

و زانایانی ناوداره، که له ٥٣٦ی مانگی وهفاتی کردوه.

٣- (تاج الدین اشنوی) که له سه دهی ٦ و ٧ی مانگی ژیاوه که له کتیبه ئیسلامی یه کاندایا به تاجه دین مه حمود بن خواداد (شنوی) و ئوشنه وی (شیخ شیوخ الاسلام، سلطان المحققین، ملک الحکماء و الواعظین، قدوة المحققین و سلطان المتکلمین تاج الملت والدین) ناوی پیروزی براوه و سه دری کوری ئه وزاته یش یه کئی له زانایان و خواناسانی ناوداره - غایة الامکان فی درایة الزمان و المکان تاجه دین شنوی، سه ره تای تاریخی گوزیده و (تحفة العرفان و تذکرة شعرا و مجموعه آثار فارسی تاج الدین اشنوی قرن ٦ و ٧ - به (مقدمه و تصحیح و تعلیق نجیب مایل هروی چاپ) ١٣٦٨ ی هه تاوی تاران.

٤- [تاج العارفین] ئه بولوه فای کورد محمه مد بن زهید له هوژی نه رگس - ی کورده و به کاکیش ناو براوه [چون ئوگری کاری کشت و کال] و یه کئی له ئه ولایا و خوا ناسه که و ره کان بووه و زوژی له خواناسان و ئه ولایا، لای ئه م زاته پیگه ییون و چهن خه لیقه ی وه ک شیخ عه لی هیتی، شیخ به قان بتو، شیخ ئه و ره حمان ته فسونچی، شیخ مه ته ر بارزانی، شیخ ئه حمه د به قلی و شیخ ماجد کوردی هه بووه (ماجد کوردی له ج ١ سالی ٥٦٤ی مانگی وهفاتی کردوه) - ئه م زاته، ئه و ماجده کورد، نیه که له ١٨٧٥ = ١٩٣١ ز - ژیاوه و وهفاتی کردوه و له مه که نیشته جیی بووه که عیلمی بلاو کردو ته وه و کاری چاپ و بلاو کردنه وه ی کتیب بووه، له حیجاز داو نوینه ری مه جلیس و سه ره په رستی وه زاره تی فه ره ننگ و ئه وقافی مه که بووه - ئه علامی زه ره کلی ج ٧ په ره ی ١٦ چاپی ٦ بیروت ١٩٨٤ ز - جه ریده ی حه ره م عه ده دی ١١ سالی یه که م. - له کتیبدا نووسراوه: [... پیغه مبه ر (د - خ) له خه وای پی فه رمووه: له قیامه ت شانازیست پی ده که م]، شیخ عه بدولقادر که یلانی له بابه ت ئه وزاته وه، فه رمویه تی: «له ده رگانه ی خوا میری وه ک ئه ونیه.» و ئه بولوه فایش فه رمویه تی [التسلیم: ارسال النفس فی میادین الاحکام و ترک الشفقه علیها من الطوارق] و حه کیم سه نایی به فارسی له په سه ندی ئه وزاته ده لی:

[قهرنھا باید که تا از پشت آدم نطفه‌ای بو‌الوفای (گُرد) گردد یا شود (ویس) قرن
عمرھا باید که تا یک کودکی از روی طبع عالمی گردد نکو یا شاعر شیرین سخن]
وه ئه‌بو عه‌بدوللا شه‌مه‌دین محهمه‌د کوری عیژه‌دین عادل یوسف به‌زازینی
ته‌وریزی ناودار به‌شیخی مه‌غریبی و ناسراو به‌مه‌لا محهمه‌د شیرین، که‌له‌ زانا و خواناسه
گه‌وره‌کانی کورده و له‌ ۷۰۹ ی مانگی له‌ دایک بووه و له‌ ۷۶۹ له‌ ۶۰ سالی‌دا وه‌فاتی
کردو، به‌شیر له‌ په‌سه‌ندی ئه‌بولوه‌فای کوردا فه‌رمویه‌تی:

[این (کرد) پریچهره‌ندانم که چه‌کرده‌است کز جمله‌خوبان جهان گویی ببردست
موسی کلیم است که دارد ید بیضا عیسی است کزو زنده شود هر که بمرdst
ده‌لین: یه‌که‌م که‌س که فه‌رمویه‌تی: [أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَ أَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا] ئه‌بولوه‌فای
کورد، بووه. - (تاج‌العارفین) ئه‌بولوه‌فای کورد، له‌ مانگی ره‌بیعی ئه‌وه‌ل له‌ ۱۶ ی
ره‌جەب له‌ سالی ۴۱۷ له‌ دایک بووه و له‌ ۵۰۱ ی مانگی دوا‌ی ژیا‌نی پروته‌ژی له‌ خیر و
به‌ره‌که‌ت وه‌فاتی کردوه. هه‌ندی و تویانه له‌ ئاوا‌یی پوشین ناحیه‌ی به‌رزنجه و ئاوا‌یی
قه‌له‌مینیا - ی‌سه‌ربه‌ به‌غا‌نیشته‌جیی بووه و له‌ سه‌ته‌ی ۶ ی مانگی ژیا‌وه و زانا‌یا‌نی
کا‌زا‌ویان ده‌چنه‌وه‌سه‌ر ئه‌وزاته. - فلا‌ندا الجواهر محمد بن یحیی حنبلی په‌ره‌ی ۸۰ و
۸۱ و به‌جة‌الاسرار شطنوفی په‌ره‌ی ۱۴۳ - نه‌قل له‌کتیی (شرح‌احوال و آثار دویته‌یا‌ی
باباطاهر عوریان چاپ دو‌م سلسله‌انتشارات آثار ملی ۱۱۳ بکوشش دکت‌ر جواد
مقصود) په‌ره‌ی ۵۰ چاپی ۱۳۵۴ ی هه‌تا‌وی تاران، (تاریخ‌المعتبر فی‌انباء‌من‌العبر
قاضی‌القضات‌مجیرالدین‌علمی‌مقدسی‌حنبلی) به‌نه‌قل له‌ (علماء‌نا) ئیمام‌شافعی
روژگار ماموستا، مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم موده‌ریس و ته‌رجه‌مه‌ی زانا‌ی خوالی‌خوشبو
ئه‌حمه‌د حه‌وا‌ری نه‌سه‌ب په‌ره‌ی ۳۳۸ تا ۳۳۷ چاپی ۱۳۶۹ روزنامه‌ی ئیتیلعات -
تاران و دیوانی حه‌کیم‌سه‌نا‌یی چاپی مه‌روی په‌ره‌ی ۴۸۶ و زیره‌ی زیرین، دوکت‌ور
محهمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل) چاپی ۱۹۹۹. ز. چاپه‌مه‌نی ئاراس هه‌ولیر و دیوانی

شه مەسی مەغریبی که تهژی به له شیعەر کوردی، به زاراوهی پههلهوی، په‌ره‌ی ۳ و ۱۰۷ و ۱۰۸ چاپی ۱۳۵۸ و ج ۴ زانایانی کورد په‌ره‌ی ۳۱۴ و ۳۱۵ (شه‌پۆل) که به کامپیوتێر پیت چینی کراوه و ئاماده‌ی چاپه، وه ته‌حلیلی له ئاساری حه‌کیم مه‌وه‌له‌وی کورد، په‌ره‌ی ۵ تا ۶۳ (شه‌پۆل) مه‌جموعه‌ مه‌قالاتی (کو‌نگره‌ی بزرگداشت مولوی کُرد) چاپی ۱۳۷۱/۶ سقز.

۵ - فیروز شا، کوردی سه‌نجاری با‌وی با‌پیره‌ی حه‌وته‌می شیخ صه‌فه‌دین سه‌فه‌وی که کورد بو‌گه‌ و سوننی و له سه‌ده‌ی ۵ی مانگی ده‌وره‌ی پاشایانی سه‌لجوقی، ژیاوه، شیخی سه‌ر به‌رمال و زاف به‌وزه و پره‌یز و دارا و ده‌وله‌ مه‌ندبووه و شیخ صه‌فی به زاراوه‌ی کرمانجی کوردی قسه‌ی ده‌کرد و چورینه‌کانی با‌شترین شایه‌ده‌ له سه‌ر کورد بونی صه‌فه‌ویان و شاهانی ئه‌و خانه‌دانه، شیخ صه‌فه‌یه‌دین ئیسه‌حاق بن شیخ ئه‌مینه‌دین جبرائیل بن صالح، بن قوتبه‌دین ئه‌حمه‌د بن صه‌لاحه‌دین ره‌شید بن محه‌مه‌د حافز بن پیروز یا فیروز شا، زه‌رین کلّو سنجاری (شه‌نگاری) بن محه‌مه‌د بن شه‌ره‌فشاو ... له کوردانی ئه‌و ده‌وره‌یه‌و له روی شیخایه‌تی و سو‌فی گه‌ری‌یه‌وه‌ پله‌ی دین و دنیا‌یان به‌ چنگه‌ینه‌وه - کتیی شیخ صه‌فی و ته‌باره‌ش ئه‌حمه‌د کیسره‌وی په‌ره‌ی ۴۸ چاپی ۲۵۳۵ شاهه‌نشایی و (۱۳۵۵) ی هه‌تاوی که ده‌لی: فیروز شا و باب و با‌پیرانی صه‌فه‌وی و شاهانی صه‌فه‌وی کوردن و له کوردانی سنجاری کوردستان و سوننی مه‌زه‌ه‌بن - (حرکت تاریخی کُرد به خراسان ج ۲ کلیم الله توحیدی) چاپی ۱۳۶۴ که له په‌ره‌ی ۳۷ دا‌نوسیویه‌تی شاعه‌بباس به‌زمانی کوردی له گه‌ل یه‌خسیریکی کورد، قسه‌ی کردوه‌و رای‌سپاردوه‌ به‌چینه‌ خزمه‌ت ئه‌میر شه‌ره‌فخانی کورد و پیتی و تووه (سوی‌زاده: بوزورگ‌زاده، شه‌ریف‌زاده، ئه‌صیل‌زاده، پیاوه‌تی و محه‌به‌ت فراموش نا‌کا). کتیی ده‌نه‌فه‌ر قزلباش ج ۲ په‌ره‌ی ۹۹ (حسین سرور) و (صفوة‌الصفا تألیف درویش توکلی) ناودار به (ابن بزاز اردبیلی) له مریدانی شیخ صه‌دره‌دین، بن شیخ صه‌فی‌یه‌دین صه‌فه‌وی چاپی ۱۳۲۸ ی مانگی

به مبه ئی و ده سخه تی کوته، به نه قل له لوغتنامه ی دیه خودا، پهره ی ۲۵۶ و ۲۶۲ و روژنامه ی سه حر ژماره ی ۲۵۷ ستیزده ی گولانی ۱۳۴۰ ی هه تاوی به قه له می مووه ریخ و موحه قیقی ناودار (محیط طباطبایی) که خانه دانی صه فه وی هه موی به کورد و سوننی مه زه ب داناون و مه شاهیری کورد بابا مه ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره ی ۳۰ و ۳۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران. و مه راوی پهره ی ۴۹ و التصوف والتشیع پهره ی ۳۷۴ و حمدالله مستوفی ده نوی: ئه رده ویل له ثقلیمی چواره مه و زور به ی خه لکه که ی شافعین و مریدی شیخ صه فیه دین و فیروزشای کورد له سنجاری کوردستانه وه که له ۱۲۰ کیلومتری موسلدایه هاتوته ئه رده ویل، نه زه تولقولوب پهره ی ۹۲ و صفوة الصفا ابن بزاز نوسخه ی خه تی کتیبخانه ی مه لیک له تاران ژماره ی ۳۸۹۴، دین و مه زه ب له عه سری صه فه وی پهره ی ۴۱.

۶ - خواناسی ناودار شیخ عه ماری یاسر و مریدی شیخ ئه بو نه جیب سوهره وه ردی (که له ۵۶۳ وه فاتی کردوه) و پیری ده ستگیری شیخ نه جمه دین کوبری (که له ۶۱۸ وه فاتی کردوه) و شیخی سه ره به مال و پر عیلم، و له زاناگه وره کان و به ته قوا بووه و له کوردانی بدلیسه که له سالی ۵۸۲ ی مانگی و ۱۱۸۶ ی ز - وه فاتی کردوه و یه کی له مه نسوبانی ئه م پیره ده ستگیره، عارف و زانای پر عیلم حسامه دین عه لی بدلیسی خیوی ته فسیری (جامع التنزیل و التأویل) بووه که له ۹۰۰ ی مانگی وه فاتی کردوه - (نفحات الانس) پهره ی ۴۱۷ و ۳۱۳ چاپی ۱۳۳۷ تاران و مه شاهیری کورد بابا مه ردوخ روحانی شیواج ۱ پهره ی ۵۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۷ - شیخ یوسف گورانی بن عه بدوللا بن عومه بن عه لی بن خزر ناودار به عه جه می که شیخی شه عرانی له ته به فاتی خویدا له بابته شیخ یوسف گورانی یه وه ده لی «هُوَ أَوَّلُ مَنْ أَحْبَبَ طَرِيقَةَ الشَّيْخِ جُنَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِمِصْرَ بَعْدَ أَنْدِرَاسَهَا وَكَانَ ذَا طَرِيقَةٍ عَجَبِيَّةٍ فِي الْإِنْقِطَاعِ وَالتَّسْلِيكِ وَ لَهُ تَلَامِذَةٌ كَثِيرَةٌ وَ عِدَّةٌ زَوَايَا ...» و له ولاتی میسر نیشته جیی

بووه و چهندين ته كيه و زاويهى بوَمریدانی ئاماده كرده و دهسى كرده به فیر كردن و بارهینان و رینومایی زانینخوازان و خه لك و كتیبيكى له بابته مهرجى توبه و خه رقه پوشى به ناوى (ريحانة القلوب فى التَّوَصُّلِ الى المحبوب) داناوه و له ٧٦٨ى مانگی وه فاتى كرده و له (قرافة الصغرى) نيز راوه. (طبقات كبرى ج ٢ مصر) پهره ٦٦ و (كشف الظنون) ج ١ پهره ٩٣٩ و مه شاهيرى كورد بابا مهردوخ رو حانى شيواج ١ پهره ١٠٧ و ١٠٨ چاپى ١٣٦٤ سروش تاران.

بهشی ۷

□ ساییئین یا حه‌رائیان: «هارائیان» هۆزه کوردی بون له لای سه‌روی نیو دوروان (بین‌النهرین) لای بهشی روژاوا (هه‌ریمی کوردنشین): کوردستان، ده‌ژیان، ساییئین له نه‌قل کردنی عیلم و زانین زو‌ریان یارمه‌تی به ئیسلام دا، ساییئین به ئه‌ستیره په‌رست ناسراون و زانایانی گه‌وره‌یان له نیو دا هه‌لکه‌وتوه، که به زانایانی تاریخی عیلم له ده‌وره‌ی ئیسلام دا، دینه ئه‌ژمار، ناودارترینیان (سابت بن قوره و ئه‌بوعه‌بدوللا محهمه‌د به‌تانی) یه. که (کپرنیک و کپلر) ئه‌م دوزانا گه‌وره، زو‌رجار له و دوفره‌زانایانه‌ی ساییئین یان نه‌قل کردوه و قسه‌ی ئه‌و دوانه‌یان به سه‌نهد و به لگه‌زانپوه و ئه‌مه‌یش بو‌فره‌زانایی ئه‌وانه به‌سه (دیویه‌لیندبرگ)، سه‌ره‌تای زانین و عیلم له روژاوا، ته‌رجه‌مه‌ی فه‌ره‌یدونی به دره‌بی کورد، ۱۳۷۷، عیلمی و فه‌ره‌نگی، وه‌روژنامه‌ی هاوشاری په‌ره‌ی ۶ چوارشه‌مه ۱۷ ی گولانی ۱۳۸۲ و ۷ مه ۲۰۰۳ - ز - و ۲۷۰۳ ی کوردی ژماره‌ی ۳۰۴۲.

سابت بن قوره خه‌لکی هاران بووه و چه‌ندین ئاسه‌واری له زانستی ئه‌ستیره‌ناسی، تیب و فه‌لسه‌فه‌ داناو و زیاتر له باب‌ه‌ت حه‌ره‌که‌تی نوخته‌ی ئه‌وجی گو‌یی روژ، ئه‌ندازه‌گیری ته‌قویمی ئیعتیداله‌ین، ساعت و دهم ژمیره‌کانی گو‌یی روژ، بیرو را ده‌ربهرین له باب‌ه‌ت عه‌ده‌دو ئه‌ژماره‌وه، ده‌کۆلیه‌وه و سی زمانی ده‌زانی و ئاسه‌واری ئه‌رشمیدوسی ده‌کرده‌ عه‌ره‌بی و له به‌غا بووه ئه‌ستیره‌ناسی خه‌لیفه‌ی عه‌بیاسی. سابت به‌یه که‌مین ریازی زانی گه‌وره‌ی خولی ئیسلامی ناسراوه. (ئه‌بولقاسم) قوربانی، ژیناوه‌ری عیلمی ریازی زانان ۱۳۷۵ نه‌شری زانکۆی تاران. - یه‌کی دیکه له زانایانی ساییئین ئه‌بو عه‌بدوللا محهمه‌د به‌تانی یه، که‌ئه‌میش خه‌لکی هاران و زیجی ساییی نوی که‌ ئه‌وجی نجومی ره‌سه‌دی له ئیسلامانیشان ده‌دا، ئه‌و زانایه‌راسته و پاسته‌یه‌کی له سه‌ر کتیه‌کانی بتلمیوس نوی، بو‌راست کردنه‌وه‌ی راستی و دروستی یه‌کان، که‌زو‌رگرینگه (ئه‌حمه‌د بیره‌شک، ژیناوه‌ری عیلمی زانایان ۱۳۷۲ عیلمی فه‌ره‌نگی) - هه‌وا ره‌وشتی ریازی

تازەى هیتانیۆ موحاسەبات کە لە دوا روژدا (کپرنیک و کیلر) کەلکیان لیۆەرگرت (کالین رنان، تاریخی عیلم کمبریج، تەرجه مەى حەسەن ئەفشار ١٣٦٦ مەرکەز). خۆیندەوێى ئەو زانایە، لە بابەت کوسوف (روژگیران) و خوسوف (مانگ گیران) ەو، تا سەدەى هەژدە، لە ئوروپادا کەلکی لیۆەرگیراوە و جیی دلنایی بوو، بە تانی بە یە کەمین ئەستێرەناسی گەورەى خولی ئیسلامی ناسراوە، ئەو کارە زانستیه گرینگانەى (سابت بن قورە و بە تانی) کە لە موحاسەبەى ئەوانا تیکۆشیۆن، تەقالادان بوو، بو دیاری کردنی ئەندازەى مەدارى سەیارەکانى جیا جیای گوپی ئاسمان، بە تاییەت لە سەر مەدارى گوپی مانگ «هەیف» فرە کوژاون. کیلر بە دواى ئەمەدا چو و هەروا بە سەرنجدان بە مریخ، ئەو کارەى گەیانده نەتێژە. ئەبوریحان لە ئاساروللباقیهدا، وانیشانمان دەدا کە ساییین لەو رەگزی یەن کە لە سەردینی میترائیسم یا ئایینی میهر، بوون، کە ئایینی میهر هی ئێرانیه کوته کانه، بە ماد و ئەوانی دیکەو، کە لە سەرتاسەرى ئیمپەرآتورى رۆم بلاوبووه و ئیمپەرآتورانی فرە بیۆنه میترای. جادواى ئەوێ دینی مەسیح لە سەدەى چواری زاینی بە هوێ ئیمپەرآتور (کوستانتین) و مردنی (ژولین) ئاخیرین ئیمپەرآتور، بوو، باو، میهری مەزەهەبی رۆم، میترائیسم کەم کەم چرای کوژاوه. ئەبوریحان ئەمە دەسەلمینی: «زەردەشتیان هەندێ لەوانە لە ئایینی خویاندا ناو دەبەن کە لە ئایینی میهر و پیشینانی هەرانیان (هەرانیان) وەرگیراوه. (ئەحمەد بیرەشکی ١٣٧٢ -) ئەبوریحان لە ئایینی میهر بە ناوی باوەرى ئێرانانی کوئی بەرله زەردەشت لە ژیرناوی مەجوسانی پیشینان، ناودەبا و دەلی بەرله زەردەشت موعەماد هەبوون و ئەمرو ناتوانی یەکی لەوانە پەیدا کەى، کە باوەرى بە فەرمودەى زەردەشت نەبی - ئەبوریحان بیرونی ئاساروللباقیه، تەرجه مەى داناسرشت ١٣٧٧ دیهخودا. - لە ئایینی میهدا) فرەسەرنج دراوه، تە، ئەستێرەناسی وله کیمیاگەری و هەروا ورد بوونهو لە دواترە بورجی ئاسمانی، حەوت سەیارە و چوار عونسور لە زور بەی ئاسەوارى باقی ماوه کانی میهرا بیه کاندا، دە کە ویتە

بەر چاو، لە بابەت بیرو باوەری سایبێن دا ئەبوریحان دەلی: «نەبیرەین و ئەستێرە کان و گشت گۆی روژ، مانگ، سەیارە، و ئەو چوار عونسورەیان تەقدیس دە کرد: (بە پاک دەزانی) وەچەو نەو و نەو و نەو زاکانی سایبێن لە حەرانی نیشتهجێن (ئەبوریحان سەرچاوەی بەرو) ئەبوریحان هەروا دەلی: «بۆ ئەوان پێغەمبەرانی فرەهەیه که زۆر بەیان لە فەلاسیفە یونان، وە ک فیساغورس باپیری ئەفلاتون و هیرمس (ئەبوریحان سەرچاوەی بەرو) مەسعودی لە موروج زەهەب دا لە بابەت سایبێن - هەو» دەلی «ئەفلاتون و فیساغورس لە پێشەدهمانی تا قەمی خویان، دەهینە ژمار و ریزی فرەیان بۆ گۆی روژ و باقی گۆیه، هەلخولاه کان داناوه. (مەسعودی موروج زەهەب تەرجمە می ئەبولقاسم پایەندە / ۱۳۷۴ عیلمی و فەرھەنگی. مەسعودی هەروا دەلی: لە سەر درگانی ئەنجومەنی سایبێن لە حەرانی بە چاوی خۆم دیتم که قسە یە ک لە ئەفلاتون، بە زمانی سورەیان نووسرا بوو، که وایان تەرجمە کرد: هەرکەس خوی ناسی، گە یشته خوا. - (مەسعودی سەرچاوەی بەرو). ئەم رستە بە کوردی بە مجۆرە بە «خۆت خۆت بناسە».

ئەو قسە سوقراتە، که دەیداته پال کاهینی مەعبەدی دلف که مەعبەدی ئاپۆلۆن یا روژ بوو و ئەفلاتون ئەم رستە لە کتیبی ئەلکبیاد، هیناوه. سایبان هەروە کو میتراثیان پیوەندی نێریکیان لە گەل (حەوت ئاسنەواله و حەوت ئەستێرە، سازداوه، بە وتە می مەسعودی لە موروج زەهەب دا، ئەوانە لایان وابوو لە نیوان حەوت ئەستێرە کاندایە لایە ک و حەوت ئاسنەواله کان لە لای دیکەو، پیوەندی هەیهو بە مجۆرە بە تاییەت پیوەندی ئەوانەیان نیشان دەدا (زیر بۆ روژ) و (زیر بۆ مانگ: هەیف) و (قەلایی بۆ موشتەری) و (مس بۆ زوهره) و (ئاسن بۆ مریخ): (کوری نەدیم). و (سورب بۆ زوحەل) و (جیوه بۆ عوتارید) - (مەسعودی سەرچاوەی بەرو). بە قسە کوری نەدیم سایبێن بە سەنەوی یەت باوەریان بوو و دنیایان تیکلاوی لە نیرومی زانیوه و ئەمە هەرئەو رەوشتەیه که کیمیاگەران، بە کاریان دەبرده و گوگردیان بە نیرو جیوهیان بە می

دهزانی و لایان وابو، باقی مه واده کان له تیلکلاو کردنی جیوه و گوگرد، به دهس دی، له بابەت میعماری دا ساییان بو سازدانی مه عایدی جهوت سه یاره که، نوکته یی سهیری یان له بهر چاوگر تووه، مه سعودی له بابەت شکلی هه ندهسی ته وانه وه دهلی: «مه عبه دی زو حهل شەش گوشه، هی موشته ری سی گوشه، هی مریخ چوار گوشتی درێژه، هی روژ چوار گوشه، هی عوتارید سی گوشه، هی زوهره سی گوشه له نیو چوار گوشتی درێژه و هی مانگ ههشت گوشه (مه سعودی سه رچاوی بهرو) به لام له (نحبة الدهر) ی دیمه شقی ته رجه مه ی سه یید هه مید ته بیان ۱۳۵۷ - له فهره نگیستانی (ته ده ب) دا، و تراوه: (زو حهل ۶ گوشه - موشته ری موسه له سی، هیره می یه - مریخ = موکه عبه یی درێژه، روژ = موکه عبه یی - زوهره = هیره م له نیو موکه عبه یی درێژه - عوتارید = ۶ گوشت له نیو موکه عبه ب - مانگ = ۵ گوشه). - ته م جوړه نیشان دانانه، ته قالای کپلر ده هیئته بیر، که له به کار بردنی چهند روه کانی مونته زه می ته فلاتونی له بیرو را ده برین که له بابەت دنیا ناسیه که ی ته و داهاتون و نیشان دراو، جا له هه رجیی وینه ی شکل و بیچمی مونته زه می هه ندهسی ده دوژراوه، ده یان دا پال ساییان، هه روه ک ته هرامی میسر که هیره می بوون یا مه عبه دی به عله به ک که موکه عبه یی شکله، خاله هاو به شه کانی نیوان ساییان و باوانه کانی عیلمی تازه، ده توانری به مجوره کو بکریته وه: ورد بونه وه و ئوگر بوون به نجوم. - ورد بونه وه و ئوگر بوون به ریازی - هه بونی پیشقه ده مانی هاو به ش وه کو: فیساغورس و ته فلاتون - ریزدانان و ئوگر بونی عیرفانی بو روژ - ورد بونه وه له بیچمی هه ندهسی مونته زه م - سه رنجدان به کیمیا گه ری - ورد بونه وه له ته ستیره ناسی - سه رنجدانی راسته و خو یاناراسته و خو به ئایینی میهر، به له بهر چاو گرتنی ته م خاله هاو به شانه و ریزدانان و ئوگر بونی که (کپلر و کپرنیک) سه بارهت به زانایانی ساییی نیشایان داوه، له وه ده چی کپلر له جوړی میعماری ساییی یان، ئاگادار بووه و میعماری ته و مه عبه دانه بو کپلر بونه ته سه رمه شق، بو به کار گیری چهن روه مونته زه مه کان، له بیرو را ده برین له دنیا ناسی خویدا

- دیاره ته قلائی زانایانی سایی له دیاری کردنی ئەندازهی مەداری گوگەرە کان، بە تایبەت گوئی مانگ بە حەتمی^(۱) سەر مەشقی دیکە بوو و تاکیلێر بتوانی بە پەرەوی لەوان قانۆنە کە بە دەس بینی. روژنامە ی هاو شاری پەرە ی ۶ دوکتور کامران ئەحمەدی - چاپی پینچ شەمە ۱۸ ی گولانی ۱۳۸۲ و ۸ مه ۲۰۰۳ و ۲۷۰۳ کوردی.

مادە کان لە سەدە کانی ۴ و ۵ ی زاینی دا فیرگە یلی گەرە و جیی دلنایی یان لە روحا (ئیدیس) و نەسیبە ی و هەندی لە شارە کانی دیکە ی کور دەواری ئەو سەردە مەدا، سازدا (سەفا، ۱۲ - ۱۳، ۱۸ - ۲۱) دیارە زانینگە و نەخۆشخانە ی گوندی شاپور، بە رله ئیسلام و دوای سەر هەلدانی ئیسلامیش، فیرگە ی زانینە کانی روژباو، بوو (دینەوهری ۴۶ - ۴۷، ئەبو فیدا، ۵۰/۱، سەفا، ۲۲، ئیقبال ۱۳۳، دانلپ، 219. ئەلگود تاریخی پزشکی A6-77 Amedical؛ قیفتی ۱۳۳) - (برواننە هەد ئالی بە ختیشوع، ئیرانیکا 17/207)، ئالی نەو بەختی کورد، کاریان ئەووە بوو، ئاسەواری پەهلەوی: (کوردی مادیان، پارتیان) دە کردە عەرەبی. بە نو موسابن شا کر لە بنە ماله ی مادە کور دەو ناو دار ولە زانا گەرە کان بوون، کە مۆتەر جیمانی گەرە ی وە ک حونەینی بن ئیسحاق و سابتی بن قورە (لە سایینی کورد)، بو ئەوان کاریان دە کرد و بە نو موسا خویشی چاوە دیری بە سەرەو، دە کردن (کوری نەدیم ۲۶۶ - ۲۶۷، ۲۷۱ - ۲۷۲، قیفتی ۲۰۸، ۲۸۶ - ۲۸۷) سەرەتایی کە ئەحمەد بن موسا بن شا کر لە سەر دەقی عەرەبی مەخروعات ئاپولونیوس، نووسیویەتی شیوە ی بەرزی ئەوانە لە تەرجه مە ی ئاسەواری یونانی و هەلە گیری ئەو، بە جوانی نیشان دەدا (بە نوموسا ۶۲۹ - ۶۲۱) - یە کی دیکە لەو زانایانە ی کە ئاسەواری زانینە کانی ریازی، ئەستیرە ناسی و تیب (پژیشکی) یان لە پەهلەوی و سانسکریتی و سورە یانی یان، کردو ته عەرەبی یا رافە یان کردو، نەیری،

1. Frantz Cumont /1942/ Le coq blanc des mazdeen et Les phythagoriciens, C.R.A.I.

سه هل (ره بهن: رَبن)، محمه دین ئیبراهیم فهزاری (یا ئیبراهیم بن حبیب فهزاری و ...) یه، (کوری نه دیم ۲۴۴، ۲۶۸، ۲۷۳، ۲۷۹؛ بیرونی ئاسار ... ۱۴۲. ئهلقانون ...؛ ۷۷۹/۲ زوتیر، ریازی زانان ... Diemothematiker - کاروتیکوشانه سه رکه و تووه کانی موهندیسی (ئهندازیاری و ده ریاهه ران و حسیب کردنی مالیات و ره سه د و زیجه کان که له و سه رده مانده دا ئه نجام دراوه، نیشانه ی ئه وه یه که کورده ماده کان زانا به و زانیانه بوون و ئه وزانیانه له و روژگاره دا بره ویان بووه، - ریازی زانانی کوردی ماد، له سه ده ی ۴ی بهر، له زاین، توانیویانه جه بر، حیساب، هه ندسه، موسه له سات و ناسیاوی به ژماره، ته ربیعی دایره، ته سلیسی زاویه، ته سبیع و ته تسیی دایره (ره سمی ۷ زیلعی و ۹ زیلعی مونه زهم، که له م روژگاره دا، موسولمانان پیی ناسیاون، له وانه وه، سه ر چاوه ی گرتووه - واژه گه لی وه ک زیج هیلاج، کویخا، گیان به ختان، جوزهیتر و هه نده سه (له هندازک - ی، په هله وی - ئه ندازه، گیراون، پروانه مه که نزی AZ) له ریشه دا په هله وین - ده توانین له دوزیج به نیوی زیجی شا (یا زیگ شه تر و ئه یار) نیو به ی که هی خولی (ئه نه و شیره وان و یه زدی گوردی، کوردی سیوه م) ن - ره سه دی thepersian (عه لی بن سلیمان، ک ۹۵، بیرونی، ئه لقانون ۱۴۷۳/۳ - ۱۴۷۴ و حه مزه. ۱۹۷ - ۲۰۱، (کوری نه دیم ۲۴۰ - ۲۴۱).

سودسی فه خری و که ره سه ته ی ره سه دی کوری سینا. (که مو ته رجیمی قانون، زانای ناودار (عبدالرحمن شه ره فکندی: هه ژار - کوری سینا به کورد، ده زانی) به سه رنج دان به وه که سال ۲۴۲۲ / ۳۶۵ روژه، سه ری سالی نه و روژ له جیی راستی خویدا (ده سی پیکی به هار) سابت نامینیته وه. چون سالیان به ۱۲ مانگ و هه رمانگیکیان به ۳۰ روژ داده ناو ۵ روژ به نیوی په نجه ی تار، ده ماوه، بو جو برانی ئه وکه م و کوری یه ی ۳۶۵ روژی سال، هاتن هه ر ۱۲۰ سالیان، یه ک مانگیان، به که بیسه (یه ک سال یان به ۱۳ مانگ داده نا، مقریزی ۲۷۴/۱؛ مه سه ودی، ته نبیه ۲۱۵، بیرونی ئاسار ۱۰ - ۱۱، ۴۲،

، ۵۲، یانی هه‌رسالیکیان به ۳۶۵/۲۵ روژ (له‌که‌بیسه‌ی ۱۱۶ ساله به ئیترافه‌ی $\frac{1}{116}$ روژ) داده‌نا. ده‌س پێکی هه‌رسالیکیش به تاج له‌سه‌ردانانی هه‌رشایی به‌نه‌وروژی ئه‌و ساله‌داده‌نرا، به‌لام چون له‌به‌رچاو‌گرتن یاژماردنی که‌بیسه به‌رله ئیسلام ته‌رک کرابوو، جیی نه‌و روژ، ده‌گۆردرا، هه‌روه‌ک نه‌و روژی ئۆلی سالی تاج له‌سه‌ردانانی یه‌زردی گۆردی، کۆردی سیۆه‌م که‌ئاخرین کاو: (گاه) ژماری خه‌لکی بووه به‌رامبه‌ر، له‌گه‌ل ۱۶ ی، ژوئینی ۶۳۱-ز-۱۱ مانگی (یانی ۹۱ روژ دوا‌ی ده‌س پێکی به‌هار) بوو، که‌ دوا‌ی هاتنی ئیسلامیش کاو ژماری زه‌رده‌شتی و ئه‌ستیره‌ ناسه‌کان، هه‌روا‌یی له‌ به‌رچاو‌گرتنی که‌بیسه به‌کار ده‌برا وله‌حسب و کتیی مالیاتیشدا به‌ره‌دار بوو، تاله‌ روژگاری مه‌لیکشای سه‌لجوقی روژ ئه‌ژمیری جه‌لالی به‌راسته‌ترین روژ ئه‌ژمیری دنیا، دانراو به‌کاربرا (ته‌به‌ری ۳۹/۱۰، بیرونی سه‌رچاوه‌ی به‌رو، ۱۰، ۳۱-۳۳، ۶۸، ئه‌م روژ ئه‌ژمیره‌ که‌ ئیمام ئه‌وره‌حمانی خازینی کورد له‌گه‌ل حه‌کیم عومه‌رخه‌ییام کاریان له‌ سه‌ر کردوه، له‌ ۱۳۰۴ ی هه‌تاوی به‌که‌می گۆران له‌نیو‌خه‌لکی داسراو له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی ئیعتیدالی به‌هاری ریک و پیک کراوه و ئیتر روژی تازه‌بونه‌وه‌ی نه‌و روژی پیروژ ناگۆردری. - نه‌و به‌خت (دح ۱۶۰ مانگی) فه‌زاری فیروزان باوکی یه‌حیا بن ئه‌بی مه‌نسور (خه‌تیب ۳۱۸/۴، کۆری خه‌له‌کان ۷۹/۶) یه‌که‌مین ئه‌ستیره‌ناسانی ده‌وره‌ی ئیسلامین، نه‌و به‌خت یه‌که‌مین ئه‌ستیره‌ناسی ناوداری بوختی یه‌- (دیاره‌ بوختی کۆرده‌و به‌درخیانیان کۆردی بوختین.) (هم) که‌کات و ساتی باشی بو‌سازدانی شاری به‌غا (۱۴۵ ی مانگی و ۷۶۲ ی زاینی) له‌به‌رچاو‌گرت (ابن‌فقیه ۲۹۰، ۳۳۸، بیرونی سه‌رچاوه‌ی به‌رو ۲۷۰-۲۷۱، خه‌تیب ۶۷/۱، یه‌عقوبی ۲۳۸، ۲۴۱) ئه‌بو سه‌هل کۆری نه‌و به‌خت و دو نه‌وه‌ی ئه‌و: حه‌سه‌ن و عه‌بدوللا بن سه‌هل (برازا‌کانی ئه‌بوسه‌هل) یش ئه‌ستیره‌ناسی ده‌رباری عه‌بباسیان بوون، (کۆری نه‌دیم)، ئه‌بوسه‌هل و زۆربه‌ی زانا گه‌وره‌کانی بوختی (نه‌و به‌خت) به‌موته‌رجیمانی کتیب - ی په‌هله‌وی یه‌کۆردی یه‌کان

داده نئێ که کردویانه ته عه ره بی (په ره ی ۲۴۴، ۲۷۴ - ۲۷۵ ابن ابی اصیبعه ۱/ ۱۵۲، قیفتی ۲۳۹ زو تیر (ریازی زانان) S,16 کۆبه ی 158-nachträge سار تین (1/S21, S31) فه زاری و یه عقوب بن تاریق، ماد و کورد بون، زو تیر (ریازی زانان) 3-4-70g، سار تین (1/S30) ته نانه ت یه که مین موسولمانی بوون زیج یان له روی ئاسه واری هیندی یه وه داناهه. دایرة المعارف بزرگ اسلامی ج ۱۰ په ره ی ۶۶۵ چاپی ۱۳۸۰ تاران. - کتیبه خه ته یه کوردی یه کان - (له هیرشی هولاکو سوتیرا، یا خرا نه نیو ئاوی ده جله و ئه و ئاوه زو ره ی رهش هه لگیرا - شیخی سه عدی شیرازی به عه ره بی شینی بو گیرا، به لام خاجه نه سیری توسی له سه ره ئه وه گرتی و دارکاری کرد، دوا ی ئازاد بون سه عدی هه لات و نه یویرا برواته وه (جوانروی) جیبی باوانی، روی کرده شیراز - (په ره ی ۲۹۰ قصص العلمای تنکابنی).

□ ئه ره ستو فه لسه فه و حیکمه تی زانایانی ماد و ئیرانی کوئی له فه لسه فه ی میسریش به کوئتر داناهه.

□ کوئریاس له زه رده شت به نیوی که سی ناو ده با که له ئه ستیره ناسیدا ده سی بالای بووه، نویره کان و دو عاکانی زه رده شت هه موی - که به گاسها ناو دیرن - هه ر پارانه وه له خوا یه که: «ئا هو ره موزدای مه زن! تو ماژه کانی مه ز دیسنه له ئازاری دیوه کانی ده ورو به ره ی ده ریاجه ی وان پیاریزه» بی گو مان خزمه کانی ئه و به تیره ی ماژ: ماد ناو براون. گاس که به مانای دو عایه و دو عاش یانی بانگ لیکردن، ئیستاش له نیو زو ری له کورداندا، گاس یا گازه، هه یه. بووینه: گاسی فلانی بکه! گازم کردی گویت لی نه بو، عه ره ب (ژی) بوئایی کردویه ته (زی) و (ژی) «ماژ» ی کردوته جیم «ماج» و «ماژیار» یان به مازیار و (مازو) - یان به «مازوج» خویندو ته وه. کیوی مازی «ماژی» و «سه رده شت» زه رده شت بووه و (زی) بو ته سین، چون ده شتی له ویدا نییه، هه ر «ژی» یه و بو ته (زی)، زه رتوشت له ترسی دیوه کانی و ان سواری لو که زه رده که ی بووه، به دوانزه روژ له «ورمی» وه، خو

ده گه ییئته سهر ئاوی «تیه تی» که ده ژیتته، چه می که لوی و تیه تی له کیوه کانی «که ورکانی» سهر چاوه، ده گری و له سهردهشت نیریکه و له لای سهردهشت گوندی «هورمزاوی» و له و دیوی سهردهشتیش، له لای چوارتا «هرمن» هه یه که ته هریمه ن له وی ژیاوه. پهری ۲۷ و ۲۸ میژوی ئهرده لان چاپی ۱۳۸۰ ی هه تاوی - تازه نگاه - لیکدانه وه و وه رگیرانی موحه قیق و شاعیری ناوداری کورد (عبدالرحمن شرفکندی: هه ژار)

Kamran Ahmadi, 1987, Recherche sur les religions les Achemenides, memoire de maitrise d'histoire, poitiers.

□ هه را کلید فیه قیی ئه فلاتون نو و سراوه که لی له بابته دنیا ناسی یه وه، ده داته پال زهردهشت و موغه کان.

Joseph Bidez, 1945, Eos ou plator net orient, bruxelles.

□ ئه دوکس کنیدی زاناو ریازی زانی ناودار، عیلمی موغه کان زور به کون داده نی و زانستی ئه و موغانه له گهل زهردهشت به چه ن هه زار سال به رله ئه فلاتون، ده زانی.

□ ئه ره ستو، ئه فلاتون به شوین وه رگر له موغان داده نی^(۱)

□ فیساغورسیان به موغی به ناوی زهر داتس داناوه و جارب به جاریش به فیه قیی زهردهشتیان زانیوه

Joseph Bidez, 1945, Eos ou plator net orient, bruxelles.

□ یونانیه کان به گشتی موغان یان به یه که مین که سانی ناو بردوه که زانینی دنیا ناسی یان به دی هیئاوه

Joseph Bidez, 1945, Eos ou plator net orient, bruxelles.

□ ئه دوکس کاتی که له ئایینی موغان، قسه ده کا، ئه وه به ناوی به کت فله سه فه، ده گریته

1. Joseph Bidez, Frantz Cumont, 1938. Les mages hellenises, I-II, paris.

به چاوه، وه به باشترین فهلسهفه، یادی ده کا،

Joseph Bidez, 1945, Eos ou plator net orient, bruxelles.

□ پولین موغان به فیترکاری هونهری که لک وه رگرتن له گژوگیا دهرمانی ده داته

ناسین.

Kamran Ahmadi, 1987, Recherche sur les religions les Achemenides, memoire de maitrise d'histoire, poitiers.

□ ئیستانس موغی مهزن له روژگاری هه خامه نشیان ده ژیا، که ناوبانگی تا یونانیش

چبوو به فه یله سوفی گه وری یونانی ناو ده براو تا سه ره لانی ریتسانس به کیمیا گهری مهزن ده ناسرا و له سالێ ۴۰۸ له کاتی له شکر کیشی خه شایار شا بوسهر یونان، له گهل ته ودا بوو.

□ له شاری ته بدهر ئیستانس میوانی باوکه دمکریته فه یله سوفی یونانی بووه،

مه رجه عه، جیا جیا کانی دمکریته فه قی ئیستانس، موغان بووه.

Joseph Bidez, 1945, Eos ou plator net orient, bruxelles.

□ ئیستانس یه کی له که و نارترین مه رجه عی کیمیا گهری هاتوته ته ژمارو فه قی ته و،

یانی دمکریته یه کی دیکه له مه رجه عه کانی کیمیا گهران بووه

Kamran Ahmadi, 1987, Recherche sur les religions les Achemenides, memoire de maitrise d'histoire, poitiers.

□ زوربه ی فه یله سوفانی ناوداری یونان، که سانی وه ک دمکریته، ته دوکسو

هراکلیته له مادستان و ئیرانی کون له خولی هه خامه نش له دایک بوون و ژیاون.

□ روژگاری که ئاکادیمی ته فلاتون له ئاتین به دهس ئیمپه راتوری ژوستین داخرا.

په نایان هیناوه ته ئیرانی کون و مادستانیان به لانه کی عیلم و هونه رو زانین زانیوه.

فیرگه

له م هه له و مهرجهی ئیستا، دومه بهستی ره گهزی (نیزادی) و ئه سلافی پێوهندی دار به بهر له چوارده سه دهی ئه م کات و ساته یه، - وه ئه وی دیکه یه عونسوری فیکری و دینی و باوی کۆمه لایه تی و فره ههنگی پێوه ندار به م چوارده سه دهی دوای فره جری ئیسلامه، ئیمه ی ئیرانیان به پارس و کورده وه، له بابته ره گهزو ره گزی خۆرسیکی و نیزادی به هۆزه کانی ئاریایی پێوه ندیمان هه یه و له بار، بیرو باوه، فره ههنگ، باوگه ل و نه هادی کۆمه لایه تی یه وه، به گشتی، پێوه ندمان به دینی ئیسلامه وه هه یه، که له لایه ن نیزادی نا ئاریایی یه وه داهاتوه - واتای ناسیونالیسم به م بیجمه ی ئیستا له دنیا دا میژو پیمان، ده لی له سه ره تای سه دهی نوژده ی زاینی له ئه لمان په یدا بووه و له راست که موکوری ئازادی راپه رین (ئینقیلابی که بیر -) ی فره انسه له ئوروپا سه ری هه لدا، هه رچه ند ئه گه ر به وردی بروانینه میژو، ئه و بیره له لایه ن هه کیم ئه حمه دخانی کورد له سه ده ی ۱۷ و بهر راپه رینی فره انسه ویان و فیخته ی ئه لمانی په یدا داهاتوه (بروانته دیوانی مه موزین چاپی مه سکۆ ۱۳۴۸ ش) راپه رینی فره انسه ویان له راست بیری ئه شرافیی کۆن بو، که بایه خیای بو ئاپۆزه ی خه لک دانه دنا، له وسه رده مانه وه تیمی به ره ته ی قسه ی قسه زانان و نوسه ران و فه یله سوفان بووه: (میلله ت) و ئاپۆزه ی خه لک ئازادی و به رانه ری تاکه تاکه یان ده و یست. فیخته فه یله سوفی ئه لمانی به که م ئه لمانی بوو که بو یی ده رکه وت له و ئازادی سازدراوه ی سازده رانی ئیعلامیه ی حقوق و مافی به شه ر ئه لمانی که م به ش یا بیبه شن، ئه وه بوله چوارده کونفه رانسا له ئاکادیمی بیرلین، خه لکی رون کرده وه و داستانی میلله تی ئه لمانی به نیوی واحیدی که نێژداد، زمان، فره ههنگ، باوی نیو ئه لمانیان، جوغرافیا و روشتی تایبه ت به خویان هه یه، که دارای (نبوغی زاتی) دوای ماوه یه ک بووه تیری ناسیونالیسم له دنیا دا و باوی په یدا کرد.

ئایه ره ی کلاسیک، دیا ره جیاوازی له نیوان، عه ره ب، فارس، کورد، تورک،

ئوروپایی، ئه فریقایی و ئاسیایی دا ههیه چه رهنگ، شکل و شه مایل، زمان و تاییه تی یا کاری فیزیکی ئاداب و روسوم، فهرهنگ و ته نانهت له بیر کردنه وه و تاییه تی به کانی روحي و رهوانی و لهش و لاریشدا جیانی ده بیندری -

ههستی نه ته وه یی یا ناسیونالیسم: (نه ته وه ویستی) بریه تی یه له وجودی ههستی هاو به شبنون یا وێژدان و شعوری جهمعی له نیوان ژماریی له مرو، که واحیدی رامیاری یا نه ته وه به دی دین. ته وه خوویی ده بیته هو بو لیک نیزیک بوون و پیوهندی سازدان له گهل یه کتر یا باقی نه ته وه ی دیکه.

کلاسیکی غه ربی ته مه یه (وتویانه): که ته م وێژدانه جهمعیه، زاده ی ههل و مهرجی ئاقاری ره گه زی: (نیژادی). زمانی، ئاداب و روسومی تاریخی و فهرهنگی هاو به شن. زمان هوویی نیزیکی تاکه تاکه له یه کتر و ریباریکه بو پیوهندی پتهوی دل و دهرون و عانیفه و پیگه یشتنی شعوری جهمعی و که رهسته ی نه ته وه یی یه.

ره گه ز، لیکوئینه وه ی میژویی و کوئمه لناسان نیشانیا ن داوه که هه موره گه زوره گزی هه ره گه زی له به ره ی مرو ته گه ره هل و مهرجی کوئمه لایه تی و ئابوری، رامیاری و ته خلاقی بو ده س بدا ده توانی له گشت تاییه تی مرو فانی که لک و هه ربگری و به تاییه تی یه کانی خوویی ده بیته هو ی پیگه وه لکانی وێژدانگه لی تاکه تاکی کوئمه ل و نه ته وه ره گه زی خوویی.

نه خشی رونا کبیران. ته وه یه به ده رد و مهرگی هوژه که ی ناسیاو بی و خوویی به ها و ده ردی ته وان بزانی و به راستی بی پیوهندی به فیکری ناو بیگانه هو ی ده رد و رنجی خه لک ئاشکرا بکاو هوویی ئازادی، به خته وه ری و سه ره رزی و تیگه یشتن و پیگه یشتیان نشان بدا، دیاره رونا ک بیر، هه رچی دلسوزتر و لیبوتر بی شوین دانانی بیرو باوه ری ته وه له نیو ئاپوره ی خه لکدا زیاتر و په ره دارتر و به کرده وه یش به په له تر شوینی خو ی داده نی و وێژدانی خه لکه که ی زوتر بیدار دیته وه و یه کده گرن و ده بنه پشتیوانی

یه کتر.

سنور: سنوری تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، رهنګ و زمانی هاوبهش له نیزیکی و لیک حالی بونی تاکه تاک و نه ته وه یه ک به عام شوین دانه و دامه زیته ری نه ته وه یه. دهر دی هاو بهش و یژدانی کومه لگا و ههستی نه ته ویی یا ناسیونالیسم: (نه ته ویستی) له نیوان کومه لی له خه لک روژگار و زمانه به دی دیی که دهر د له زولم و دس دریژی و ویستی هاوبهش، له و ئاپوره دا به دی هاتی، ئه و ویسته هاو به شه ی ئه وان، که ئامانجی هه مویان پیکه وه سازده دا، جادوا به دوی ئه وه یه که راپه ی و بز او (حه ره که ت) دس پیی ده کا و توشی دهر د و رهنج ده ی و به ویژدانی ئه وان قهوام و دهوام ده دا و پیوه ندی روحی نیوانیان به وینه ی یه که مین نه ته وه، وه نه ته وه خواری به دی دیی و جوان ده ی گونجی و ده ی سه لمینی.

که ره سته ی وه حده ت: هه ست کردن و لیبران بولابردنی دهر د و زولم و مارزو ویستی دادگه ری و به رامبه ری و به دی هیانی ئازادی یه.

فیخته فه یله سوفی ئالمان ده یویست ئه لمانیه کان له بن دس دهر د و رهنج و ئازارو ره خنه ی رامیاری و ئابوری فه رانسه وی یه کان رزگار بکا.

گاندی ده یویست خه لکی هیندله بن ده سالانی نیزامی، رامیاری، فه ره هنگی و ئابوری ئینگلیس ده ربینی.

ئیتالیا یی، ویتنامی، ئه لجه زایری، فه لسینی و مه لا مسته فا بارزانی رابه ری که بیری نه ته وه ی کورد و نه مر، وه کوردی عیراق، هه مو ویستویانه له بن ده سه لاتی زالم و زوردار و ملهور خو و ئاپوره ی خالکی خو یان رزگار و ئازاد بکه ن.

ئاپوره ی به شخوراو یابی بهش یا به شدار و ته سه ل یا ولاتی پیشه یی و پیگه یشتو یا ولانی دوا که و توو ناپیگه یشتو، ئه م جیا کردانه و نهش له بیرو رای تیور مه ند: (دنیا یی له نیوان ترس و هیوا) نوسه ر و لیکو له ری روژاو او غه ربی هه لقو لا وه.

دیاره ئەم کەرەستە بناغەیی و جەووەهەریانە: جاری کە بچیتە نیۆ ئاپۆرەیی، هەست و
وێژدانی هاوبەش بەدی دیی، روح و ژیرخانی نەتەوایی ساز، دەبی و ئەم ژیرخان و روحە
نیازی بە قالب و مەهەبتیکە، کە هەر ئەو سنوروکە وشەنە ئەبنوژەنی (مادی) و
خۆرسکی و قەرار دادی یە ک، خۆی نەتەو و نەتەو خوازی سازدەدا و پاراستن و
کەرەستە بناغەیی و جە و هەری یە کان، خۆی دەبیتە هۆبۆ پاراستن و راگرتنی قالبە کە، لە
دەس تی وەردان و رەخنە کردنی بیگانە و نامۆ، کە لە جەووەهەرا لە گەل یە ک نەتەو و
دژایەتی هەیه و دەرد و رەنج و ویستە کانی ئەو ناناسی یا لە گەل ئەوا دژو دوژمنە.

کردستان الشرقیة (ایران) .. ترجمة تفسیر القرآن الکریم بالکرديّة

(شەپۆل)

لأول مرة في كردستان إيران قام
البروفيسور - محمد صالح ابراهيمي
(وهو استاذ جامعي) بتفسير القرآن الكريم
باللغة الكردية كما راجع التفسير مجموعة
من علماء كردستان وقد ساعدت وزارة
الثقافة والارشاد الإيرانية على طبع هذا
التفسير.

ويعتبر عمل الدكتور ابراهيمي رافداً
جديداً للغة الكردية التي لا تدرس في
كردستان ومصدراً لأبناء كردستان
المحرومين من المصادر والكتب الكردية إلا
ما ندر.

27 نداء الحق چاپ لێکرد

بانگی هه ق - السنة الرابعة - العدد ١٤ - ١٥

/ سبتمبر ١٩٩٥ م ١٥٢٧ (شەپۆل) نوسەر،

روژنامەنوس، لیکۆلەر، نوستادی زانکۆی تاران، دامەزرێنەر

و سەرۆکی ئەنجومەنی زمان و فەرھەنگ و ھونەری کورد

و دامەزرێنەر و کۆتسەیی سەرۆکا یەتی کۆمکار (جامعە) ی کوردانی تاران.

Dr.Saleh Ebrahimi

مەستورە خانم کوردستانی

کوردستانیم و کوردستانم خوشهوی
 له خۆر هه لآت و خۆراوا هه ر ئیـرهم خوشهوی
 هه رکه سی به نـازەنینی ده نـازی
 من له جیهانا کوردستانی نازەنینم خوشهوی
 چون زادهی کورده واریم هه ر کوردستانم خوش وی
 من کوردم و هه ر کوردو کوردستانم خوشهوی (شەپۆل)
 حە کیم مەولەوی کورد (۱۳۰۰ - ۱۲۳۹) له پەسنی مەستورە ی کوردستانی دا به
 شیعەر فەر مویە تی.

خورشیده که ی ناز ئەوجی بوجی سه ور سه ر توغرای دهفته ر مه جویان ده ور
 هاله یانه که ی بوجی شه ره فا نور ئەفشانیشن، وه هه ر ته ره فا
 ئەحمەد به گ کو ماسی (۱۲۹۶ - ۱۲۱۵) له پەسنی مەستورە ی کوردستانی دا به
 شیعەر فەر مویە تی.

مەستورە و فەردەش وێه ی گە و هە رە ن نه مۆلک عیفاف ئە و چون جە و هە رە ن
 مەستورە خانم شاعیر، ئەدیب و تاریخ زان و تاریخ نوی زانا و ناییغە ی زەمانە،
 دەنوسی بەنی ئەردە لآن له ره گەزی ئەردە شیر ی بابە کاتن و له گە رانی زەمانە وه چوونە ته،
 شام و له کاتی خیلافە تی ئیمام حوسین کوری عەلی کوری ئەبو تالیب، به دەستوری
 ئیمام حەسەن، بابا ئەردە لآن، بنیاتنەری زنجیرە ی ئەردە لآن، دەبیته والی و حاکمی
 ئوستان (: ئە یالەت) ی کوردستان و نیشانهش بو ئەوه، ئەنگوستیلە یه کی عەقیقە به خە تی
 کوفی، که به ته به روک و مدفەرکی ئیمام حەسەن، به بابە ئەردە لآن ـ ی داوه و له و ساوه،
 تا ئەمرو ئەم تاریخە: (۱۲۶۲ مانگی) هه ر ماوه و بو ودم هه لگیراوه. پروانه تاریخی
 ئەردە لآن به هه له گیری و خوشکردنی ناصر ئازادپور، چاپی سالی ۱۳۳۸ ی هه تاوی.

خانمی ئەفگیناواسیلی ئافا، لیکۆلەری روسی لای وایە مەستورە کوردستانی لە ۱۸۰۵ ز. لە شاری سنە لە دایک بووە و لە باوکەووە لە بنە مالهێ قادری و لە دایکەووە لە بنە مالهێ وەزیری یە کانی شاری سنە، کە هەردو بنە ماله، بە ئازا و بۆیرو جەنگاوەر، ناسراون. - مەستورە خانمی کوردستانی ۴۴ یا ۴۲ سال ژیاوە و ئەو هەموو خزمەتە عیلمی، وێژاوەری ئەدەبی و میرویی و خەت خوێشی و ئەو هەموو، هورانی لەو تەمەتە کورتەدا ئەنجام داوە.

مەستورە خانم هەم شاعیر، ئەدیب، میژوزان و میژونوس، هەم تەزکەرە نوس، هەم ئەقیدە و شەریعت نوس بووە. دەتوانین بڵین: لە رۆژەلاتا، ژنی وە کو مەستورە خانمی کوردستانی سەری هەلنە داوە. میژونوسینی مەستورە تەنیا تاریخی بووە کان نیە. تاریخی ئەبێ بیی و ئەشی وایی یە و تاریخی ئەوانە، رویان نە داوە کانی، جا هەر لە بەر ئەویش، تاریخە کە مەستورە تەنیا تاریخ نیە، بە لکوئوستورەیش، ناکرێ بە چاوی سابت و یە ک لایە نانه، بر وانی مێرو مەستورە، لە وشوێتانی، کە نە ی توانیوە راستیە کان بنوسی، بوو خو پاراستن لە تەحریرف یامەسخی تاریخ، لە تاریخ زیاتر چۆتە بان و قسە ی لە ئوستورە ی سیاسی کردووە.

نالی (۱۲۹۵ - ۱۲۱۵) بە توانج لە گەل مەستورە خانمی کوردستانی دواوە کە فەرمویه تی:

(مەستورە کە حەسناو ئەدەبیە بە حیسابی

(هاته خەوم ئەم شەو بە چ نازیک و عیتابی

هاتوم، وتی: عوقدەم هەیه، قەت مومکینه، وایی

هی تۆم، ئە گەرەم مەسئەلە، حەلکە ی، بە جە وایی)

و...؛ حەزەرە تی نالی بەو هەموو زانایی و هەستە ناسکەووە، کە تەو قەسیدە ی

فەرمووە، لەو دەچی، لە غەنیمیک گەراوە، کە خوێ لە راست ئەودا تاقی بکاتەووە و

مەستورە ی بە شیرێ ئەو مەیدانە داناوە، هەربوێ ئەو هەموو، فەساحت و بە لاغە تە ی

لەو ھۆنەری خوێدا لە بابەت مەستورە خانمی کوردستانی بە کار بردووە.

لێکۆڵەر و زانا کا ک حە کیم مە لا صالح لای وایە مەستورە کوردستانی بە زمانی کوردی شیعری نێو غەزەلی، کە حەزەرەتی نالی لەوا بە توانج و تەشەر ناوی مەستورە کوردستانی بردووە، لە بەر ئەو بوو، بە کوردی شیعری نەو توو، بە لام نوسەر و لێکۆڵەری بەرپر کا ک حە مە باقی لای وایە، توانجی نالی لە مەستورە، لە بەر دژی و دوژمنایەتی سیاسی نێوان ئەمیرانی بابان و ئەردەلان بوو. چون نالی دەنگی بەرز و تەرزێ ئەمیرانی بابان و مەستورە ش شەرەف و ناموس و دەنگی زوڵالی ئەمیرانی ئەردەلان بوو. سالم سەنەیی دوستی نالیش، ھێرشی کردووە سەر حوکومەتی ئەردەلان دیارە یە کێ دیکە لە شاعیرە گەورە کانی کورد، حە کیم مە ولەوی کوردە، کە شاعیری سەر بە حوکومەتی ئەردەلان بوو و ئەو قسە دە کری کە نالی لە یە کێ لە غەزەلە کانیدا ھۆنە یە کێ ھە یە، کە لەوا سوخور مە ی لە حە کیم مە ولەوی کورد، وە شاندووە کە دەلی:

شکاری وە حشیان بەس دەسەموکەن نەو ک بەرپی شکاری خانەزاتان

لەو دە چێ کە مە ولەوی فرە لە ئەحمەد شای بابان نیزی ک بویتە وەو نالی لەو، دلمە ندبوو، یا نالی داو یە بە گۆی بابانە کاندای مەبەستی مەستورە خانم بوو، نە ک مە ولەوی، چون کاتی مەستورە لە ئاخری عومریدا، چۆتە سلیمانی لە لایەن بابانە نە کاندەو پێشوازی لیکراوە و ریژی لی گراوە و نالی لەو دلمە ند بوو، (برواننە و تاری کا ک حە کیم مە لا صالح، ژیان نامە، خزمەتی عیلمی، مەستورە خانمی کوردستانی ئەنجومەنی ئاساری مەفاخری فەرھەنگی، چاپی سالی ۱۳۸۵ ھەتاوی تاران). -

عەللەمە و پرزانا ماموستا مە لا عەبدولکەریم مودەررەیس ئیمام شافعی روژگار لەبن واتای ئەو شیعردا (شکاری وە حشیان... فەرمو یە تی: نەزانیی ھۆی دانانی ئەم پارچە شیعەر، جیی داخە، لەم ھۆنەدا، دیارە لە دەسە لا تدارانی دوستی، بە گلە بوو کە بیگانەیان بە سەریا، تەرجیح داو و نالیش بە دلشکاوی بە جیی ھیشتون، بە لام نالی دلی

هەر لە لایان بوو و دلی پرپوو و نکای لی کردون:

ئەو ئەند ئەر جو دە کا «نالی» که جار جار بکەن یادی موحیی، بی ریا، تان
(بروانتە دیوانی نالی - بە لیکۆلینەو و لیکدانەو و عەلامە و پرزانا ماموستا مەلا
کەریم مودەر یس نیمام شافعی رۆزگار، ئوفسیتی سالی ۱۳۶۴ هەتاوی بلاوکی
صەلاحەدین ئەییوبی، ورمی.

نوسخە ی خە تی

۱ - نوسخە ی خە تی بە نۆی مەستورە کوردستانی که لە یە کی لە کتیبخانە کانی
گەرە ی لە نەدەن بە خە تی میرزا عەلی ئە کەر، روداو وە نوس بە ناوی «بریتیش لایبری»
که ئەوانە بە دوا ی شیعری مەستورەو، ویلن لە و نوسخە که لک وەر دە گرن.
۲ - نوسخە یی تریش بە ناوی تاریخی ئە کراد، هە یە که ناوی گشتیە بو شەرە فنامە، یا
تاریخی خوسرە و کوری محەمەد خانی ئەردە لآن و تاریخی ئەردە لانی مەستورە ی
کوردستانی و کتیبی خە تی مەستورە لە و کتیبخانە، بە ژمارە ی ۱۴۱۰۸ - OR که ۳۳۶
پەرە یە، هە یە.

مەستورە - ۸ هەزار هۆنە و شیعری بوو و ۲۰۰ دانە ی بە دستوری ئیبراهیم خان
نیزام دە و لە، میرزا عەلی ئە کەر - ی، ئاموزای مەستورە، لیی هە لێژاردو و بە داخو وە،
ئامازە ی بە شیعری کوردی مەستورە، نە کردو وە. پەرە ی ۱۴۵ و ۱۴۶ ژیان نامە،
خزمە تی عیلمی و فەرە هەنگی مەستورە ی کوردستانی چاپی ۱۳۸۵ تاران.

□ مەستورە خانم بیجگە لە و خزمە تە فەرە هەنگیانە ش، لە خە ت خوشی، نوسینی
جوان، لە کاری کاپانی، چیش لێتان، خە یاتی، گۆلدوژی، بەرە و قالی چین و نەخش و
نیگار و... فرە کارا و لە کارزان و دەس رەنگین بوو، لە و دە چی مەستورە خانم لە پرزانا و
قوتبولە قتاب مەلا عەبباس شیخی ئیسلام خە ت خوشی فیربویی (حە دیقە ی
ئەمانە لاهی میرزا عەبدوللا موشی پەرە ی ۴۳۶).

مهستوره خانم له سه عدى، هاتفي ئيسفه هاني، هومام و سائيبي ته وريري و حافظ له شيعري فارسيدا شويئي وه رگرتوو وه له خهفته تي كه يخوسره و خاني ناکامي ميژدي كه به نه خوشي تاعون له ۱۲۵۰ مانگيدا مردوه، ههروه کو حافظ نالاندويه تي، به لام مهستوره خانم به کوردی هه ورامی لاواندويه ته وه و لورانديويه تي.

گهردوني گهردان

حه يف نيهن چون تو، هيچ شه هبازي
شوخ مه هوهشي، ئالوده ي نازي
يهك جيههت جه عه يش عيشهت جيا بو
په يوهسته ئه وقات، به رگش سيا بو
جه هاني يه كسه رج غهم مه شعوفه ن
خورشيدى چون تو دايم كسوفه ن
هيچ رهنگى نيهن جه مهستوره وه
زينهت ها به رهنگ سپى و سووره وه
ئهر سه د موله ققهب به مهستوره ني
توزيباي ديباي سپى و سووره ني

بپوشو ديباي زيبا به قامهت
تا په ي قامهت، خيزو قيامهت

يا ئهم شيعره كه پروتهژى يه له نوكتهى ورد و جوان و گرینگ له بابته ژيانى مهستوره خانم كوردستانى.

حەیف نیەن

سپەر کهچ گەرد، سپەر کهچ گەرد
 داد جە دەست تو سپەر کهچ گەرد
 مایە عەیش کیت وە تاراج نە بەرد
 مە جلیس شادی کیت بە تال نە کەرد
 دلە کیت جە غەم تو نە کەرد ناشاد
 خەزانە سووکی نە دای وە باد
 نە ونە هال عومر، کی نە کەردی پەیی
 وە یانەیی کام کەس تو نە دوستی وەیی
 جە نەخل و جووود نە وەرەس نە هالان
 کام مەردی وە جەور نە کەردی تالان
 هەرکو جوانی ساحب تەخت و تاج
 کولباغچەیی عومرش تو کەردی تاراج
 خوسووسەن خەسرە و شای کە مەر لالم
 مایەیی ئیقتیدار عومر و ئیقبالم
 سەرورە خاتەر غەمگین ریشم
 نە یاگەیی گشت کەس بیگانه و خویشم
 جە راگەیی جەفا و مەکر و حیلە و فەن
 نەخل جوانیش کەردی ریشە کن
 نە سەرایی تاریک کەردی دستاخش
 بەردی وە غارەت شادی و دەماخش
 بدیە جەفای تو گەردوون تا چەندەن؟
 هەزاری چون من بی ساحب مەندەن
 ساتویچ وینەیی من دەروون سیابایی
 بی بەهرە، بی عەیش، هەر نە عەزابایی

مامۆستا مەلاکەریم مودەررەیس ئیمام شافعی روژگار لە پەرەیی ۶۰ شەرح، لە سەردیوانی نالی نوسیویەتی: **گیوی موکوریانی** نوسیویە: ماھ شەرەفخانم کوردستانی که یەکی بوو لە وێژەوان و بوێژە هەرە پایە بەرزە کانی کوردی سنە و خێوی دیوانە و لەوانەشە، خەلکی تارقیان کردیی و نالی پێی خوش نە بویی و لە بەر خو پەسەندی پەردەیی **ئابروی مەستورەیی** درێو، لەم قەسیدەدا که دەلی: مەستورە که حەسناو و ئەدیبه بەحسابی...،

□ دوای ۱۴ سال نوسینه کانی **مامۆستاگیوی موکوریانی**، مامۆستا محەمەد ئەمین کاردوخیش نوسیویەتی: **تاقەژێکی** شاعیرەمان بە ناوی مەستورە هەبوو، کهچی نالی شاعیری هاوچەرخ، خەوی پێوەدیو و بە هەلبەستێکی دورو درێژ **شکاندویەتی**. مامۆستا مەلاکەریم موررەس **ئەوگە و گەزندانە بەهێرشی نابەجی بۆسەر نالی دادەنی** (پەرەیی ۶۸ هەرئەوی) و لە پاشان فەرمویەتی: «شێعرزادەیی هەست و خەیلی زاتی و تاقی کردنەو یەکی ناو خۆی شاعیر، بەرەمی روژو دوخیکی تایبەتی یە، **باوهرناکم** کهس مافی ئەو یی ریگای دەرپرینی (هەست) لە کهس بگری. شێعر بروسکە یە، که لەمیشکەو، سەرچاو دەگری، هەستیکە دەرونی شاعیر، پڕوتەژی دە کاو لە نوکی قەلەمە که یەو، سەر ئە کاو ئەرژێتە خواری، شێعر، کاریکی ئەفسوناوی یە و ئەو کارگەریەش که ئەیکاتە نۆدل و دەرونی خەلک، هەر لەو بابەتە یە. هەر بویی تەنانەت پێغەمبەریش (د - خ) فەرمویەتی: «ان من الشعر لحکمة و ان من الیاب لسحراً»: بەراستی هەندێ هۆتە پەندی زۆر بەرزە و هەندێ رەوان بیریش ئەفسون و جادو ئە کەن، هەر لە بەر ئەویشە، **پیشیان و تویانە: هەر شاعیرێک شەیتانیکی تایبەتی هەیه**، جاکە ی سەری لی بیدا شێعری بویدی! جا هەر لە بەر ئەو یە، شێعر که بوبە دەسمایەیی ژیان و پلەو پایە، هەر چەندە جوانیش بی، هەر بی تام و بی خۆی ئەبی.

مامۆستا مەلاکەریم دەفەرمی: «من لەو ی که نالی ئەو شێعرانە ی لە بابەت

مهستوره وه، داناوه، نه گلهه ههیه و نه نه گهر مهستورهش وه لآمی له وه تهتر به تالی بدایه ته وه، گازندهم ده کرد. ههروا ماموستا مه لاکه ریم فهرمویه تی: «به بیرو رای من ئه بی به چاوئ ریژلیگرتن و قه در زانینه وه، ته ماشای ئه و قه سیده ی نالی بکری، چونکا ئه وه ئه ده بی رو هه ل مالراوی کوردی به، که تائیستاداب و نه ریتی کو مه لآیه تی، نه ی هیشته وه، له وێره و وێره وانی کوردی دا جیی خوئی بکاته وه، ئه و شیعرانه ی نالی بیر تازیه و نوییه و فره به قه در و قیمه ته، که نالی خستویه ته سه رگه نجینه ی ئه ده بی کوردی. ئه مه بیرو رای عه للامه و زانایه کی موچه هیدی دینی کورده به ناوی چه زره تی ماموستا مه لاکه ریم موده ریس ئیمام شافعی روژگار، که چه ن مرویانه و خوا به سه ندانه، به ئاشکرا و بویرانه، بیرو رای خوئی له بابته ئه ده بی سیکسه وه ده ر برپوه و فتوای به ر حه قی داوه. ئه و بیرو باوه ره، خوا و مرو په سه نده یه، که کورد هه یه تی من (: شه پۆل) و توومه که نه گهر تورکی عوسمانی و قاجار و صفه وی له ئیزان و عه ره بی وه ک صه دام کوردیان دانه پلوسیانه ته وه ی کورد به رقی که شف ده کردو به عیلم و زانین دنیای پرده کرد له نورو مه عریفه ت و ئازادی و شادی و خوشی و به رامبه ری بو به ره ی مرو دابین ده کرد، چونکا، نه ته وه ی کورد، ئازادیخوازو به رامبه ر خوازو گه لی شاده و شادی ویسته، ماموستای دینی کورد، له ره گه زی خه لکی تر، رونا کتره و کورده به تیکرا بیرو رد ترو مرو، وانه تر بیرده که نه وه وتی ده فکرن. - ماموستا مه لاکه ریم ههروا فهرمویه تی نا کری ئهم شیعرانه ی نالی به هه جو دابنری چونکا به تیکرا پیا هه ل و تن به شان و شکو دار پێراوه، له دیمه نیککی به دنیو کردن و ئابرو بردنیش بی به ش نیه. به لآم چون هوئی دانانی ئه و قه سیده نادیاره و به لگه یی رون بو هوئی دانانی به ده سه وه نیه، ئه گونجی له به رامه ستور هه ر نه بی لای ئهم و ئه و نالی به ر پلار دابی و نالیش وه لآمی دابیته وه، له نیو شاعران شه ره قسه هه ربووه، بوو یته شه ره جنیوی فهره زده ق و جه ریر که هه ردوکیان له خیل به نی ته میمن (بروانه د - شه وقی زه یف، تاریخی ئه ده بی عه ره بی، عه سری ئسلامی

قاهیره، چاپی ۲، بئ تاریخ پهره‌ی ۲۴۲ و ۲۴۷ و پهره‌ی ۷۰ دیوانی نالی، شهرحی مامۆستا مه‌لا که‌ریم). ره‌هی موعه‌ییری کوردی کرماشان، به‌توانج و ته‌شه‌ر به‌شیر به‌مریم فیروز - ی فه‌رمافه‌رما سازاده‌ی کمونیستی ژنی کیانوری کوره‌ئاخوندی کمونیست، به‌شیر و هوته‌به‌و خانمه‌ی وتوو:

مریما! از چه‌برافراشته‌ای پرچم سرخ

تو که‌چندین دل خون‌گشته به‌دامن داری

بروانته‌پهره‌ی ۲۲۹ کتیی ته‌ده‌بیاتی مه‌عاسری ئیران، سه‌ید حه‌سه‌ن نه‌مین چاپی ۱۳۸۴ هه‌تاوی تاران.

عه‌للامه، مامۆستا مه‌لا که‌ریم ده‌فه‌رمی: زوڤه‌ی واژه، به‌توئکله‌کانی نالی ته‌وه، ته‌گه‌یه‌نن که‌مه‌ستوره‌له‌وکاته‌دا شوی نه‌کرد بئ وه‌کو ته‌مانه: عوقده‌م هه‌یه، هئیی تۆم، ته‌م مه‌سه‌له‌حه‌ل‌که‌ی، بیکر، مومکین نه‌که‌س ده‌خلی بکا، میسلی سوهابی نه‌سوابی. دوری سه‌مایی نه‌سمایی، نه‌قوایی، ئاوی نه‌درابی، ته‌لیسمی نه‌شکابی، هئیشتا کو له‌حه‌ق جینگه‌یی خاسی نه‌درابی، ئیکسیری ته‌لای ته‌حه‌مری چه‌ن قه‌تره‌له‌لابی، ده‌عوای ئومه‌را چه‌ند له‌سه‌ر ته‌ختی کرابی، چه‌ند خوینی رزاییت و چ خوینی نه‌رژایی و...؛ ته‌وانه‌وه‌ی دیکه‌یش وا ده‌رده‌خه‌ن که‌مه‌ستوره‌شوی نه‌کردبی، به‌لام له‌به‌شی وه‌لامه‌که‌یدا ته‌م شیره‌هه‌یه‌که‌به‌باریکدا واتای شوکردنی مه‌ستوره‌ده‌گه‌یه‌نی

شه‌و نایم و قائیم عه‌له‌می بابی ره‌زایی

بئ دیده‌هه‌لستی به‌مه‌سه‌ل عه‌ینی عه‌سا بئ

بابی ره‌زا، واتای درگای قه‌ناعه‌ت: ره‌زا به‌مه‌وجود، ته‌گه‌یه‌نی، واتای (باوکی ره‌زا قولیخان) یش ده‌گه‌یه‌نی، که‌کوری که‌یخه‌سه‌ره‌وخانی ناکام بووه‌له‌حوسن جیهان کجی فه‌تالیشای قاجار، یانی چاری ته‌م مه‌سه‌له‌یه، به‌دیوانه‌یه‌ک ته‌کری، شه‌و له‌خه‌ویشدا به‌پپوه‌بئ و ئالای مالی باوکی ره‌زا قولیخان بئ! ته‌گه‌ر ته‌م باره، ره‌وا بئ، کو‌کردنه‌وه‌ی

ناوی مه ستوره، له گه‌ل ره‌زا دا، ئه‌وه ئه‌گه‌یه‌نی که مه ستوره خانم کوردستانی له و سه‌رده مه‌دا، ژنی که یخه‌سه‌ره و خانی ناکام بووه. (۱)

۱. بریا ماموستا و زاناو مه‌لادینی یه‌کانی کورد، وه‌ک ماموستا مه‌لا که‌ریم موده‌ریس ئیمام شافعی رۆزگار بیریان بک‌ردایه‌ ته‌وه. - چونکا قورئان ده‌فه‌رمیی: یا یحیٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ، اٰی خذ التوراة بقوة القلب - ئایه‌ تی ۱۲ سوره‌ی مه‌ریه‌م - ئه‌م ئایه‌ ته‌ شه‌ریفه‌، به‌ ئاشکرا پیمان ده‌لی: هه‌ر وه‌ کو‌یه‌ حیا پیغه‌مبه‌ر کتیی پیغه‌مبه‌ری پیشینی خو‌ی به‌ ده‌ستوری خوا، گر‌تووه‌ به‌ ده‌سه‌وه‌ به‌ زمانی خو‌ی بو‌خه‌لکه‌ که‌ی واتاو به‌یان ک‌ردوه‌، زانادینی یه‌کانی کورده‌ واریش، به‌ پیی ئه‌و ئایه‌ ته‌ و ئایه‌ تی ۳۶ سوره‌ی نه‌حل که‌خواده‌ فه‌رمی: (وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا... و هه‌روا به‌ پیی ئایه‌ تی ۴۷ سوره‌ی یونس (لِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٍ): یانی بو‌هه‌ر ئومه‌ تی پیغه‌مبه‌ر یکمان ناردوه‌ و هه‌روا، بو‌هه‌ر ئومه‌ تی ره‌سولی هه‌یه‌ - دیاره‌ أُمَّةٍ به‌ واتای ملة - ه‌م‌لة ابراهيم حنیفاً، به‌م پیی، ئومه‌ت، به‌ واتای میله‌ ته‌ و کوردیش له‌ باتیان: نه‌ ته‌ وه‌ و گه‌ل، به‌ کار دیشت. یا ئایه‌ تی ۴ سوره‌ی ئیبراهیم: (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ) یانی هه‌ر پیغه‌مبه‌ر یکمان به‌ زمانی خیل و هو‌زه‌ که‌ی بو‌ناردون. ماموستا دینی یه‌کان، به‌ پیی واتای ئه‌و ئایه‌ تانه‌، ده‌ توانن قورئانی که‌ریم به‌ زمانی کوردی بو‌خه‌لکه‌ واتا و به‌یان بکه‌ن پیغه‌مبه‌ر (د - خ) فه‌رمویه‌ تی: «تَفَكَّرْ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ» یانی خوله‌ کی: بیرک‌ردنه‌ وه‌ خیری له‌ عبادته‌ تی سالی پ‌ته‌. با بیر بکه‌ینه‌ وه‌ که‌ خوا فه‌رمویه‌ تی: أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَ تَكْفُرُونَ بِبَعْضِ سوره‌ی به‌قه‌ره‌ ئایه‌ تی (۸۵) یانی ئایا برواتان به‌ هه‌ندی ئایه‌ تی قورئان هه‌یه‌ و برواتان به‌ هه‌ندی تری نییه‌؟ ئه‌م ئایه‌ ته‌ پیمان ده‌لی: ئه‌ گه‌ر ئیمه‌لامان وایی، ئه‌ گه‌ر به‌ زمانی کوردی عبادته‌ بکه‌ین و له‌ به‌ر خوا بیاریته‌ وه‌، ئه‌له‌ بازو بیلا، خوا لیمان حالی نابیی و ئه‌بی به‌ عه‌ره‌بی بی، کوف‌ره‌ چونکا خوا عالم و زانا به‌ دل و ده‌رونی هه‌مو که‌سیکه‌ (إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ - سوره‌ی لوقمان ئایه‌ تی ۲۳). جاهه‌ر له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی خه‌لکه‌ که‌باش و باشت له‌ واتای قورئان بگه‌ن، له‌ سه‌ر زانایانی دینی کورد، واجبه‌، به‌ رو‌حی ئه‌و ئایه‌ تانه‌، عه‌مه‌ل بکه‌ن و به‌ ئاشکرا، له‌ حوکومه‌ تی عه‌ره‌ب و تورک و ئێران، داوا بکه‌ن، نابیی له‌ خو‌یتدن و به‌ کار هیئانی زمانی کوردی به‌رگیری بکه‌ن، چون خوا له‌ ئایه‌ تی ۲۲ سوره‌ی رۆمدا فه‌رمویه‌: «وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتَلَفَ الْأَلْسِنَ كُمْ وَالْوَاكِم...»

→ یانی دروست کردنی گووی ئاسمانه کان و گووی زه‌وی و جیاوازبونی زمانه کانتان و ره‌نگه کانتان له ئایه‌ت و نیشانه‌کانی خودان، بو‌ئه و که‌سانه‌ی و عالم و زانان) هه‌روه‌ کوده‌بین و ده‌زانین خودا له‌م ئایه‌ته‌دا، زمانی له‌ریزی گووی ئاسمان و گووی زه‌وی و روژو شه‌وو ره‌نگه‌کانی مرو‌ داناوه و به‌ ئایه‌تیک و نیشانه‌گه‌لی خووی ژماردوه، مه‌فهوم و واتا که‌ی ئه‌مه‌یه: که‌ قه‌بول نه‌ کردن و بایه‌خ نه‌دان، به‌ زمانان، هه‌روه‌ ک قه‌بول نه‌ کردن و بایه‌خ نه‌دان، به‌ دروست کردنی گووی ئاسمان و گووی زه‌وی و شه‌وو روژ و گوڕانی شه‌وو روژ، وایه، ئاخه‌ که‌ی یانی: قه‌بول نه‌ کردنی ئایه‌ت و نیشانه‌گه‌لی خوا و ئینکاری به‌ دیه‌یات، ئه‌م ئایه‌ته‌ به‌ ئاشکرا، راده‌گه‌یتیی، هه‌ر که‌سی ئینکاری زمانی کوردی بکاوه‌ ک ئینکاری به‌ دیه‌یاتی کردبێ وایه و ئینکاری به‌ دیه‌یاتیش، سه‌ر له‌ کوفر، ده‌ساوی. مامۆستا ئایینی یه‌ کانی کوردستان له‌ سه‌ریان پتویسته، له‌ کاتی په‌ند و مه‌و عیزه‌ و له‌ کاتی نوێزی هه‌ینی، ئه‌وه‌ بو‌ خه‌لک و اتاو به‌یان بکه‌ن و به‌ خه‌لکی بلیین خوا زمانی کوردی و زمانی ئینگلیسی و روسی و فه‌رانسه‌وی و گشت زمانه‌کانی دنیا ده‌زانی و لیان حالی ده‌بێ.

هه‌روا له‌ سه‌ر مامۆستا دینی یه‌ کانی کورد، واجبه‌ رو‌حی ئه‌م ئایه‌نانه‌ش بو‌ خه‌لک و اتاو به‌یان بکه‌ن که‌ خوا ده‌لی: و ماکان لمؤمن ان یقتل مؤمناً - ئایه‌تی ۹۲ سوره‌ی نسا - یانی بروادار مافی ئه‌وه‌ی نیه‌ برواداری بکوژێ - هه‌روا خوا ده‌فه‌رمی من قتل نفساً بغير نفس أو فساد فی الارض فکأنما قتل الناس جميعاً - ئایه‌تی ۳۲ سوره‌ی مائده‌ یانی هه‌ر که‌سی چ عه‌ره‌ب، تورک، ئیرانیان که‌ خویان به‌ بروادار ده‌زان، دیاره‌، نه‌ته‌وه‌ی کوردیش، برواداره‌، نابێ کورد بکوژن و خواده‌فه‌رمی (إنما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین أخویکم / سوره‌ی حوجورات ئایه‌تی ۱۰ - یانی برواداران بران، ئیوه‌ ئاشتی و صلح له‌ نیوان برا کانتان ساز بدن. هه‌روا ده‌فه‌رمی: - و ان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فاصلحوا بینهما سوره‌ی حوجورات ئایه‌تی ۹. یانی برواداران (خوشک و) بران، هه‌روه‌ ختی ۲ تایفه‌، ۲ ره‌گه‌ز له‌ برواداران پیکه‌وه‌ به‌ شه‌ره‌اتن و ده‌سیان دایه‌ کوشتنی یه‌ کترین، ئیوه‌ی برواداران ئاشتیان بکه‌ نه‌وه‌ و مه‌یه‌لن شه‌ر بکه‌ن و یه‌ کتر، بکوژن. ده‌ی با مامۆستا دینی یه‌ کانی کوردستان له‌ سه‌ر میمه‌ری پیغه‌مه‌ر، هاوار بکه‌ن، بروادارانی عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م بانک بکه‌ن تابین به‌ هاواری ئه‌و گوشت و کوشتاره‌وه‌ و نه‌لین که‌س به‌ قسه‌مان

مه‌ستوره خانم کوردستانی، به شیعر و هوته خوئی، به‌مجۆره ده‌ناسیٔی که ده‌لی:
 تا در مقام صدق و صفا پا‌گذاشتم پایی به فراق عالم بالا‌گذاشتم
 برتافتیم از همه عالم رخ نیاز حاجات خویش را به خُدا وا‌گذاشتم.
 ماه‌شهره‌فخ‌انم پریرو‌هووش و زاناو‌هوشیار و لٔهاتوو‌تاریخ زانو‌تاریخ‌نوس‌که
 تاریخ - ی ئه‌کراد - ی به فارسی نووسیه. شاعیری کوردک، بیژو‌پارسی بیژبووه‌و له‌سالی
 ۱۲۲۰ مانگی و ۱۸۰۵ ز - له‌شاری‌زانین و فره‌ه‌نگ و هونه‌رو ئه‌ده‌ب په‌روه‌ری
 سته‌ی کوردستان له‌دایک بووه.

له‌ته‌مه‌نی ۲۴ ساله‌دا، سالی ۱۲۴۴ مانگی و ۱۸۲۸ - ۱۸۲۹ز - شوی به
 خوسره‌و‌خان، کوری ئه‌مانه‌للا‌خان حاکمی کوردستان کردوه و ئه‌م شوکرده، باری
 سیاسی بووه، به‌لام حوسن جیهان‌خانم (: والیه) کچی فه‌تجه‌لیشا‌قاجار و ژنی ئه‌وه‌لی
 خوسره‌و‌خان، که ده‌ه‌یی حوکومه‌تی کوردستانی به‌ده‌س بووه و ئافره‌تی نه‌ترس و
 سیاسه‌ت‌زان بووه، هه‌میشه‌حه‌سودی به‌مه‌ستوره، ده‌بردونه‌ی ده‌ویست ئافره‌تی وه‌ک
 مه‌ستوره‌خووش‌سیما و له‌کارزان و زانا، له‌که‌ناری خوسره‌و‌خانی می‌ردیدا، بیینی،
 حه‌سودی ژنانه‌ی والیه‌دوای‌مردنی‌خوسره‌و‌خان له‌ ۱۲۵۰ مانگیدا. فره‌ترخووی
 نشان‌دا و به‌هیرش‌هینانی حوکومه‌ت و گرتنی ره‌زا‌قولیخان‌کوری‌خوسره‌و‌خان،
 بنه‌ماله‌ی ئه‌رده‌لان و قادری، به‌ناچار، په‌نایان‌برده‌لای‌میرانی‌بابان له‌سلیمانی و

→ ناکه‌ن، له‌سه‌رئه‌وان‌را‌گه‌یاندن و هاوار‌کردنه‌و له‌سه‌ر‌خوایش‌پی‌بیساندن و حال
 کردنه و مامۆستا‌دینی‌یه‌کان‌لانی‌که‌م‌له‌م‌ریگای‌هاوار‌کردنه، ده‌نگی مه‌زلومی‌کورد
 و کوردستان به‌خه‌لکی‌عه‌ره‌ب، تورک و نه‌ته‌وه‌کانی‌ئیران و به‌دنیا، ده‌گه‌دیینن و
 ئه‌مه‌یش‌یه‌کی له‌و‌ریگایانه‌یه، تا‌ئاو‌ی به‌و‌ئاوره‌دابکری و له‌وه‌زیاتر‌ریگا له‌ئازادی
 کورد و کوردستان، نه‌گرن‌تانه‌ته‌وه‌ی‌کورد له‌و‌کوشاره‌بی‌ره‌حم و بی‌به‌زه‌بیانه.
 رزگاریان‌بی.

مەستورە خانم لە ۱۲۶۳ مانگی لە گەڵ مامیدا: میرزا عەبدوللای رەونەق چوونە شاری سلیمانی و لە کلکەیی ئەو سالا، دا، نە خوش کەوت و لە مانگی موحرەمی ۱۲۶۴ مانگی و ۱۸۴۷ ز. لە ۴۴ سالی، مەستورە، بە نە خوشی تاعون وەفاتی کرد و لە گوردی سەیان، لە نزیك شاری سلیمانی بە خاکیان سپارد. سالی ۱۲۵۰ تالترین سال بو مەستورە خانم بوو کە خوسرە و خانی ناکامی میردی لەو سالا، دا مردووە و مەستورەیی بە بیوژنی بە جیی هیشتوو.

مەستورە خانم ئاfrهتی زانا؛ واقع گرا، دلی به دنیا نه دابوو، دنیای به سپله پهروه دهزانی، نهوینداری، عیلم و هونهر بوو، زیاتر له ۲۰ ههزار هۆتهی به کوردی و پارسی داناوه، که حاجی شیخ یه حیا مە عریفهت کوردستانی پارسی یه کانی له چاپ داوه و شعره کوردی یه کانی پشت گوێ خستوو. نوکته نه میر شه ره فخان (۱۳ ۱۰ - ۹۵۰ مانگی و ۱۶۰۴ - ۱۵۴۱ ز)، شه ره فنامه ی به فارسی له سالی ۱۰۰۵ مانگی دا نووسیوو و تاریخ نوسانی کورد، وه ک چاولینکهری چاویان له وزاته زانا دلسوژه کورده کردوه، (خوزیا نه میر شه ره فخان شه ره فنامه ی به زمانی کوردی نویسیا تاله سالی ۱۰۰۵ مانگی یه وه، مه به ستمان به زمانی کوردی فره تر هه بو باو نه مئرو نوسانه ی وه ک مەستورە خانم و... به کوردی بیان نویسیا و ئیستا ئیمه زمانه که مان؛ غه نی ترده بوو (شه پۆل)، بوو ئیمه مه لا محمه د شه ریف قازی له نیوان سالانی ۱۲۱۰ تا ۱۲۱۵ - ۱۲۱۴ مانگی، زوبده ی ته واریخ - ی له ۱۲ وه رزو کژدا به ده ستوری خوسره و خانی نه رده لان نووسیوه. خوسره و به گ بن (مه نوچیهر): محمه د ناودار به موسه نیف نه رده لانیس لوب ته واریخ - ی به تکای خوسره و خان ناکام له ۱۲۴۹ نووسیوه و دایناوه، کیتی لوب ته واریخ له راستیدا کلکە ی زوبده ی ته واریخه، که روداو هی میرویی کوردستان له مردنی قازی یه وه له ۱۲۲۸ مانگی تا سالی ۱۲۴۹ ی مانگی گرتوته بهر. مەستورە خانم که فره له میرویی کوردستان ئاگادار بووه - ۲ کتیبخانه ی

گه‌وره‌ی ئه‌رده‌لانی و قادری که ته‌ژین بوون له‌کتیپ و مه‌ستوره‌ش له‌نیۆ روداوه‌کاندا بووه، ده‌سی داوه‌ته‌دانانی تاریخی کوردستان و به‌ده‌قی ساده‌وره‌وان به‌زمانی پارسی تا سالی ۱۲۵۱ مانگی روداوه‌کانی به‌ریکی و پیکی و جوانی نووسیوه‌و دوباره‌پیا چۆته‌وه‌و ئه‌م جاره‌ش تا سالی ۱۲۳۶ مانگی تیاگونجاندوه‌و میرزا عه‌بدوللا ره‌ونه‌ق، روداوه‌ی ساله‌کانی دوا‌ی مردنی مه‌ستوره‌ی تا سالی ۱۲۶۷ مانگی به‌ویته‌ی پاشکۆ، لی‌ی زیاد‌کرده‌و، تاریخی نو‌سراوی مه‌ستوره‌خانم له‌ ۱۳۲۵ هه‌تاوی به‌تیکۆشانی ناصر ئازاد‌پور له‌ چاپ دراوه‌.

مه‌ستوره‌خانم به‌ده‌قی شیوا و پته‌و، تایخه‌که‌ی خو‌ی به‌حه‌مه‌دو په‌سنى‌خوا‌ی بی‌لف‌وبی‌هاوتا‌ده‌س پی‌ده‌کاوه‌هر له‌سه‌ره‌تاوه‌. وزه‌و ده‌سه‌لاتی خو‌ی له‌نوسینی ده‌قی پرۆچپه‌شیاوی نیشانی داوه‌که‌ده‌لی:

حمد و سپاس، خدایی را سزا است که نژاد و نمیرد، باقی است و فنا نمی‌پذیرد، خلّاقی که در پاکی ذاتش بی‌هه‌متا است، رزّاقی که در جمیع صفات یگانه و ته‌نها است؛... درود بی‌قیاس بر نخستین نتیجه‌ی قلم قدرت، دوده‌ی دودمان رسالت، باعث ایجاد کونین و شه‌سوار عرصه‌ی ثقلین؛ جنابی که اگر منظور از وجود او نبودی هیچ وجودی موجود نگشتی....؛

مه‌ستوره‌خانم هو‌ی ده‌س دانه‌نوسینی تاریخی کورد، به‌ناوی تاریخی ئه‌کرا‌د، یا تاریخی ئه‌رده‌لان، ئاوا‌باس ده‌کاوه‌لی؛ فره‌حه‌زم له‌خو‌یندنه‌وه‌ی کتیب‌بو، تارو‌ژی چاو‌م به‌می‌ژوی کوردان، که‌وت و دوا‌ی خو‌یندنه‌وه‌و ورد‌بوونه‌، زانیم، می‌ژوی کوردستان‌نا‌ته‌واو ماوه‌و به‌پی‌ویستم‌زانی، ئه‌وانه‌ی، ماون و نه‌نو‌وسراون، به‌وردی به‌یانی بکه‌م و بیان نو‌وسم و به‌ناوی تاریخ - ی ئه‌کرا‌د، بیخه‌مه‌به‌رده‌س کورد و کوردستانیان. مه‌ستوره‌خانم له‌کتیبی مه‌جمه‌عولئوده‌با، فره‌به‌قه‌درو‌ریژه‌وه‌قه‌سی له‌مه‌ولانا‌خالی‌دشاره‌زوری نو‌سخه‌ی نایب‌غه‌و نو‌سخه‌ی جامیعه‌، کرده‌.

لە ساڵی ۱۹۹۰ ز - ئوگینا واسیلی ئانا، ئەم تاریخە بە روسی تەرجەمە کردووە و سەرەتایی دورو درێژی لە سەر نووسیوە، لە بابەت ژبانی مەستورە و تەرجەمە یەکەد شیعەر، کە وتووەتی: بۆی ئەوکارەم کردووە، تا خۆیتەرانی روس زمان، بە پەلە و پایە ی زانست و ئەدەبی ئەو ناسیاوین.

مەستورە خانم ییجگە لە تاریخ - ی ئە کراد، مەجمە عولئودەباوسی پارە یە کیشی لە ئەقیدە و شەریعتدا، لە ساڵی ۱۲۵۵ تا ۱۳۶۲ مانگی، نووسیوە و لە سەر چاوەتی فرە گرینگێ فیهی کەلکی وەر گربوو، وە ک کتیی توحفە ی کوری حەجەر، کتیی وزوخی عەللامە، مەلا ئەبویە کر موسەنیف چۆری و کتیی نیهایی رەمەلی، ئەو وەش خۆی دەسلەاتی مەستورە خانم لە زانایی، زانیەکانی ئیسلامی نیشان دەدا، ئەو خاتونە هەروا، ئاگای لە فیهی حەنەفی هەبوو و لە بەشی کەلامی ئەو کتیبە دینی یە کە نووسیوەتی، لە کتیبە کەلامی یەکانی وە ک: وەسیلە و ئەقیدە ی مەرزیه ی حەکیم مەولەوی کورد، کەلکی وەر گرتوو، ئەو یە کە ئەوسی پارە دینی یە، ئەبی ناوی بێن ئەقیدە و ئەحکام. ئەم سی پارە دوکتور عەبدوللا مەردوخ بە ناوی عەقاید (لە سوئید) لە ساڵی ۱۹۹۸ ز - لە چاپی داو، کە نیشانه ی ئاگاداری و وردو قوولی مەستورە خانمە لە مەبەستی شەری و دینی. و عیلمی کەلام؛ مرو بە خۆشدەوێ ئەم سی پارە، پە ی بە کەسایەتی ئایینی ئەم خاتونە دەبا کە چەندە لە شەریعە تدا زاناو لە کارزان و پر عیلم بوو. بەلام بە داخەو، هەم میژووە کە ی و هەم شەریعە تە ی کە ی بە پارسی نووسیوە کە دە کرا بە کوردی بیان نوی. - کتیی ئەقیدە و ئەحکام لە ۳ باب دایە، لە بابی یە کەم دا لە بابەت ئەقیدە و ئوصلی دین لە روانگای ئیمام شافعی یەو و هەروا بە مەبەستی ئیمامەت لە مەزەهبی جەعفەری قسە ی کردووە. لە بابی ۲ دا لە بابەت فروعی دین لە ۳ وەرزو کژدا قسە ی کردووە. کژی ۱ لە بابەت تەهارەت - کژی ۲ لە بابەت شەرت و شروتی دەسنوێژ - کژی ۳ لە بابەت ئەرکانی نوێژ، دایە لە بابەت حوکمی کە نوێژ لە بیرو باوەری ئیمام محەمەد غەزالی و شیخی بەهائی کەلکی وەر گرتوو. دیارە لە بابەت روژو، زە کات،

حه‌ج، جیه‌ه‌د، غوسل، غوسلی مردو، چونی ژنان بو‌حه‌ج و نه‌و مه‌به‌ستانه‌ی بوژنن فره
جوان قسه‌ی کردوه و له‌بابه‌ت زه‌کات له‌بیرورای مه‌لا نه‌بویه‌کر موسه‌نیف چۆری به
تایبه‌ت، له‌بابه‌ت زه‌کات دان له‌بابه‌ت (تو) که‌زه‌کاتی لی ده‌که‌وی به‌ناشکرا دیاره،
که‌لکی وه‌رگر تووه.

مه‌ستوره خانم نادره‌ی ده‌وران و خوش‌خه‌ت بووه‌و خه‌تی نه‌سته‌علیق، نه‌سخ،
سولس، ریقاع و شکه‌سته، وه‌ستاو به‌قسه‌ی میرزا عه‌بدوللا ره‌ونه‌ق خیی‌ی حه‌دیقه‌ی
ئه‌مانه‌للاهی له‌خوش نووسیندا، ماموستا بووه

ای‌گشته‌مئل به‌خوش نویسی ز‌نخست مفتاح‌خزاین‌هنر، خامه‌ی تست
ناکرده‌خدا لوح و قلم را بنیاد ننوشته‌کسی شکسته‌را چون تو درست
میرزا‌عه‌لی نه‌کبه‌ر، ئاموزای مه‌ستوره خانم، مه‌ستوره‌ی له‌خوشخه‌تی دا به‌میر‌عیما‌د
قه‌زویتی و له‌په‌خشان نووسیدا، به‌کوری عوبیاد، ناو بردوه. مه‌ستوره خانم ژنی زانا،
پاکداوین، شهر‌ع‌زان، می‌روزان، خوو ئاکارچاک، هه‌روه‌کو‌خویشی به‌شیر ده‌لی:
من آن ز‌نم که به‌مُلک عفاف صدر‌گزینم

ز خیل پردگیان، نیست در زمانه‌قرینم
به‌زیر مقنعه، مرا سری است لایق افسر
ولی چه‌سود، که‌دوران، نموده‌خوار، چینم
مرا ز مُلک سلیمان بسی است فنگ، همیدون
که‌هست کشور عفت همه‌به‌زیر‌نگینم
به‌معشر‌نسوان، مرسیاس و حمد‌خدا را

همی‌سزد که‌بگویم منم که‌فخر‌زمینم

(دیوانی مه‌ستوره په‌ره‌ی ۱۲۸)

بی‌گومان ناوی ماه‌شهره‌فخانم ناودار به‌کوردستانی، له‌می‌روی و می‌ره‌و و وێ‌ه‌وانی
ئێ‌زان و کوردستاندا هه‌میشه، ده‌دره‌و شیه‌وه‌و و تیشک و تریژ ده‌هاوێژی و به‌قسه‌ی

ئوگیناواسیلی ئافا، له نیو خێله کانی ناوچهی روژ هه لاتی نافین و نیزیك ژنی تر، ههروه ك مهستوره كه ههم شاعیری به تواناو ههم میژوزان و میژونوسی به دهسه لاتی، بی، سه ری هه لته داوه. به راستی له سه دهی نوژده دا ژنی روناك بی ری وه كو مهستوره، له دایك نه بووه و به قسه ی كاك نه ییوب گازه رانی: «مهستوره خانم کوردستانی له بهر لایه ن و باری سیاسی، عیلمی، ئه ده بی، فیهی و هونه ری یه كه ی، له كه سایه تی یه؛ مه تره حه كانی یه كه می سه ده ی نوژده یه، له كوردستان دا، له به شی روژ هه لاتی كورده واریدا. (بروانه و تاری جیی نشینی ئه نجومه نی ئاسار و مه فاخیری فه رهنگی ئیران، محمه د ره زانه سیری، به فارسی له سه ر ژیان و خزمه ته كانی عیلمی و فه رهنگی شاعیری تاریخ زانی ناوداری كورد، مهستوره خانمی کوردستانی: ماهشه ره ف، تاران، خه رمانانی سالی ۱۳۸۵).

میژو نووسانی شیعو ئه ده بی كوردی، لایان وایه یه كه مین شیعو هونه بیژی كورد، پیرشالیاری یه كه م رابه ری ئاینی زه رده شتی كوری جاماسب - ی كورده، كه كتیبی ماریفه تو پیرشالیاری داناوه كه له سه ده ی یه كه می مانگیدا ژیاوه و شیعه ده بین و ده هه جایه كانی خو ی به كوردی گورانی كو ن، هوندو ته وه، له بابته زمان ناسی بن زاری هه ورامانی یا گورانی كه خو یی شاخه یه كه، له زاراوه ی زازا - گوران، كه یه كی له ۴ زاراوه ی بنه ره تی زمانی كوردی یه و ۳ زاراوه كه ی تر بریه تین له كورمانجی ژورو، كورمانجی نافین: سو رانی و كوردی باشوری: كه له هوری، له كی و... له كو نه وه شاعیرانی كورد، هه ندی له هونه ی خو یان به زاراوه ی گورانی - كه زمانی ده قی دینی یارسان (یاری ئه هلی حه ق) ه - هوندویانه ته وه، ئه میرانی ئه رده لانیش كه دوریه كه له سه ره تاوه ئه هلی حه ق بوین (وله سالانی ۱۸۲۰ز - والی و بنه ماله ی ئه رده لان شیعه گه ریان قه بول كرده، به تایهت كه خان ئه حمه دخان له ئاخری سه ده ی شازده خوشکی شاعه بیاسی صه فه وی كوردی خائین به كوردی، بو خو ی ماره كرد، هه رخان ئه حمه دخانیش بوو كه ره واندز، عیمادیه، كو ی و حه ریری له سه ره تای ده یه ی ۱۶۰۰ ز - گرت و به پاداشی ئه و خزمه ته، به شاعه بیاسی صه فه وی، حوكومه تی كوردستانی پیدرا

(والیه کانی ئه زده لانی نوسراوی واسیلی نیکیتین په ره ی ۸۰ و ۸۲ نه قل له په ره ی ۸۶ و ۹۳ و ۱۵۵ ی کتیی تاریخی مه عاسر - ی کورد، نوسراوی دیوید مه ک داویلی و، ته رجه مه ی ئیبراهیم یونسی چاپی ۱۳۸۰ ی هه تاوی تاران)، حاکمانی (ئه زده لانی، زاراو ه ی هه ورامانی یان کردو ته، زمانی فه رمی و باوی ده رباری حوکومه تی خو یان، دیاره والیانی ئه زده لانی له سه ده ی ۱۲ و ۱۳ ی مانگی رو حی تازه یان به شیعو ئه ده بی هه ورامانی داوه و په ره یان فره پیداو ه و که سانی وه ک: بیسارانی که له ۱۷۶۰ ز - وه فاتی کردوه و هه ندی ۱۰۵۲ - ۱۱۱۳ ی مانگی و هه ندی دیکه ۱۶۵۰ زو ۱۷۰۶ ز - یان بو بیسارانی، نویوه و هه ندی ده لێن له ۱۰۹۰ مانگی ژیاوه)، میرزا شه فیع کولیایی (۱۲۳۸ - ۱۱۶۹)، هه کیم مه وله وی کورد (۱۳۰۰ - ۱۲۳۹)، خوسره و خانی ناکام (۱۲۴۹ - ۱۲۲۰)، مه ستوره خانم کوردستانی (۱۲۶۴ - ۱۲۲۰ مانگی)، ره زاقولیکان غولامشاخان (۱۳۴۱ - ۱۲۸۴)، وه لی دیوانه، خانای قوبادی^(۱) له باسی

۱ - که خانای قوبادی به زمانی کوردی فه خروشانازی کردوه و زمانی کوردی به سه ر زمانی پارسیدا، ته رجیع داوه که فه رمویه تی: هه رچه ند مه واچان فارسی شه که ره ن - کوردی جه فارسی به ل شیرین ته ره ن. - دیاره به ر له ئیسلام زمانی کوردی ماد له فره اغه نه وه (کاشغهر) تاگانا (له مه دیته رانه وه تاجین) خه لکی له و ناوه ناوه، به زمانی کوردی ماد، ناسیاو بوون، به تاییه ت له کاتی هی رشی ئیسکه نده ردا، زمانی کوردی: گو تیی، کو رتی، ئو رارتو، هوری، لولویی، کاسی، سکایی مانتایی، ساسانی نایری، کار دوخ، سوبارو، مادا کوری یافیی کوری نوح پیغه مبه ره کوری خه لدون له می ژوی به ره په ردا، بادینانی، به تیره ی بادین کورد، ناو بردوه که له جزیره و عیمادیه حوکومه تیان کردوه. لولو له تیره ی ئارارات که ۳۷ سه ده، به ر له دایک بونی عیسا، که هی مان ده وله تی جه مشید - ی کورد، ساز نه درابو، له نیوان کرماشانه وه تا به غدا یان به ده س بووه و له گه ل ئارامسین کوری سارگونی شای ئاکادی، شهریان بووه وشکاوه و پاشای کوردان ناوی (ساتون) و دوه میان (لا سیراب) بووه، - ماد، باوی سه رزاری خه لک بووه و ده رسی پی خو یندراوه، له زه زمانی زنجیره ی ساسانیان زمانی باو، زمانی ئاو یستایی کوردی بووه و

→ له سه‌رده‌می هه‌یشتی عه‌ره‌ب بو سه‌ر کوردستان، شایه رو خوویژی کورد له کوشت و برین، تالان، به‌دیل گرتنی ژن، پیاو، کچ و کوری کورد، وه‌له‌سته‌می هه‌یشتکاران، خه‌به‌ری داوه و دو‌عاو نزای بردوته، به‌ر خوا و هاواری له خوا کردوه و ده‌لی:

هۆرموزگان رمان ئاتران کوژان ویشان شارده‌وه گه‌وره‌ی گه‌وره‌کان

وه‌میژوی گوزیده‌ش ئه‌م شیعره ده‌گیریه‌وه که له و سه‌رده‌مه که سپای عومه‌ری پنی خه‌تتاب ده‌وری شاری قه‌زوین یان دابوو، به‌خه‌لکی ئه‌ویان وتبو، وهرن موسولمان بن و جزیه‌مان بده‌نی، ئیترکارمان پیتان نیه، خه‌لکه که یش له وه‌لامدا، به‌وانیان وتبو: «نه موسلمان بیه، نه‌گزیه‌دیم، بشه‌ن ئۆمه که شه‌ن که یمه به‌ره‌هیم» که به زاراوه‌ی پاله‌وی گۆرانی کوردی‌یه. جا هه‌ر له به‌ره‌وه‌یه خانای قوبادی ده‌لی له و سه‌رده‌مه‌ی که من شیعرم و تووه و دیوانی شیرین و خوسره‌وم به‌زمانی کوردی له ۱۱۵۳ مانگی داناوه له سه‌رتاسه‌ری کوردستان له حوجره‌ی فقه‌ی یان و له‌فیزگه‌ی مه‌لای مزگه‌وتان، زمانی کوردی ته‌دریس کراوه و ده‌قه عه‌ریه‌ کانی‌ش به‌کوردی بوژانینخوزان به‌یان کراوه. دیاره هه‌ر له به‌شی له کوردستان، که سانی دیکه‌ی وه‌ک: سه‌یدی هه‌ورامی، مه‌لا ئه‌بولقاسمی لور ناودار به‌مه‌لا په‌ریشان که له نیوه‌ی یه‌که‌می سه‌ده‌ی ۸ تا سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی نو‌ی مانگی له ژياندا بووه، عه‌لامه‌ غولامه‌زا ئه‌رکه‌وازی که تا نافی‌نی سه‌ده‌ی ۱۳ مانگی له ژياندا بووه، یا نوشاد لورستانی له تایفه‌ی ته‌رها که شیعی دارجه‌نگه‌ی به‌شیوه، مونا‌زه‌ره، هه‌روه‌کو داره ئاسوریک به‌کوردی و له‌کی هۆندوته‌وه که ده‌لی:

(هامسه‌ران وه‌ختی، هامسه‌ران وه‌ختی ژ روژان، روژی، ژوه‌قتان وه‌قتی) مه‌لا مه‌نوحیهر کولیوه‌ند، که له نافی‌نی سه‌ده‌ی ۱۲ له ژياندا بووه، کو‌ماسی: سه‌ید ئه‌حمه‌د به‌گ له ۱۲۱۰ له دایک بووه و له ۱۲۹۴ مانگی مردوه، سه‌ره‌هنگ ئه‌لماسخان که نو‌له‌یی که له نیوه‌ی ۲ی سه‌ده‌ی ۱۲ له ژیان دابوو، تورکه‌میره، میرزا ئه‌ولقادر پاوه‌بی، میرنه‌و روژ لورستانی، مه‌لا روسته‌م ئیلامی، مه‌لا حه‌ق عه‌لی سیا‌پوش، که فه‌ره‌هنگ و واژه‌نامه‌ی به‌زاراوه‌ی له‌کی داناوه، مه‌جزوب، بولبول، جانه‌وه‌ر، داخی، مه‌حروم، مه‌لا نیازم، خه‌سته، مه‌ولانا ده‌ردین، یوسف باسکه، میرزا شه‌فیع کولیایی که له سالی ۱۲۰۶ مانگیدا مردوه و میرزا شه‌فیع جامه‌ریزی له نافی‌نی

→ سه‌ده‌ی ۱۳ له‌ ژياندا بووه و میرزا شه‌فیع پاوه‌یی که له‌ سالی ۱۲۰۰ مانگی له‌ دایک بووه و له‌ ۱۲۵۲ ی مانگی مردوه و مه‌لا عیسا جوانرویی ماموستای حه‌ کیم مه‌وله‌وی کورد، که له‌ نافینی سه‌ده‌ی سێزده‌ مردوه. سه‌ی سالی ماهی ده‌شتی، سه‌ی یاقوۆ...؛ که: به‌ زاراوه‌ی گورانی یا که‌ له‌هوری شیعیان داناوه، - وه‌ دیاره، له‌ به‌را بابه‌ تاهیری لور، دیوانی شیعی به‌ کوردی داناوه. به‌ لām نازیزان باشه‌ بزاین ئینوخه‌لدون له‌ سه‌رزانی و خزمه‌تی نه‌ ته‌وه‌ی کورد، به‌ زمانی عه‌ره‌بی شایه‌دی داوه و نوسیویه‌تی: «... بنچینه‌ی پینگه‌ی زاین و نه‌ده‌بی عه‌ره‌بی ۴ کتیه‌ - ۲ له‌ وانه‌ کورد نویونی - ۱ - نه‌د بولکاتب نو سراوی کوری قوته‌یه‌ی دینه‌وه‌ری کوردی لای کرماشانه - ۲ - نه‌ وادر یا نه‌ل ئیمالی نو سراوی نه‌بو عه‌لی قالی دیار به‌ کری کورد - ه. (بروانته‌ په‌ره‌ی ۱۱۷۵ موقه‌ده‌مه‌ی ئینوخه‌لدون له‌ باسی نه‌ده‌ب و زماندا). ئیمام موحه‌مه‌د غه‌زالی فه‌رمویه‌تی: دینی ئیسلام له‌ سه‌ر ۴ ستون، ویستاوه، که‌ سێ له‌ وانه، زاناو، و عوله‌مای کوردن، زانایانی دینه‌وه‌ری لای کرماشان، ئامید: دیار به‌ کر و شاره‌ زور (: هه‌له‌ بجه، هه‌له‌ بجه‌ی سوتاو، هیروشیما‌ی کوردستان)، که‌ نه‌ گه‌ر خوازانایان و عوله‌مای نه‌و سێ ناوچه‌ کوردنشینانه‌ی به‌ ئیسلام نه‌دایا، دینی ئیسلام ئاواقه‌وام و ده‌وامی نه‌ده‌ بوو. دیاره‌ شادییه‌ی ئینوخه‌لدون و ئیمام غه‌زالی بو‌ خزمه‌تی کورد، به‌ زمان و نه‌ده‌ب و فه‌ره‌نگ و ئیسلام فره‌ گرینگه‌ و نیشانه‌ی روشدی کورده، تو‌بیر بکه‌وه‌ که‌ نه‌م زانا کوردانه‌ چیه‌ا نور نه‌ فشان‌ی یان کورده و خزمه‌تیان به‌ زمان و نه‌ده‌بی عه‌ره‌بی کورده، ئینوخه‌له‌ کان، نه‌بو فیدا نه‌ بیوی، نه‌بو حه‌نیفه‌ دینه‌وه‌ری محیدی نه‌ لاتی، خازینی، عه‌بدوسه‌لام ماردینی، مه‌لا عه‌بدو ره‌حیم بارزانی ناودار به‌ عیراقی، ئینوجنی عوسمان نه‌بو فته‌ح، ئینو گه‌ج، نه‌بو سعودی ئامیدی که‌ سولتان بایه‌ زیدی عوسمانی ۲ جار جایزه‌ی به‌ ته‌فسیره‌ که‌ی داوه. ئینی ره‌سول زه‌کی سابلاغی، قازی قوزات که‌ ماله‌ دین هه‌ولێری نه‌وه‌زای ئینو مه‌نه‌، شیخی ئیشراق، سوهره‌وه‌ردی یه‌کان، ئینو حاجب شاره‌ زوری، شاره‌ زوریه‌کان، دینه‌وه‌ریه‌کان، ئینو حاج، ئینو سه‌لاح، هه‌ر ۳ ئینو نه‌سیره‌کان، ئینو سیرینی باله‌کی خه‌لکی به‌ ره‌سیرین، ئینو ئاده‌م، مه‌لا عه‌بدوللا بی‌توشی، مه‌لا نه‌بو به‌ کرموسه‌نیف چو‌ری، مه‌لا جامی، زره‌ کلی، نه‌حمه‌د شه‌وقی، نه‌حمه‌د صراف، محه‌مه‌د کورد عه‌لی، عه‌باباس عه‌قاده‌، مه‌حمود عه‌قاده‌، مه‌حمود ته‌یمور، عایشه‌ ته‌یمور، عه‌بدولباسیت،

→ چه‌زهره‌تی کا ک ئه‌حمه‌د شیخ سلیمانی که به داخه‌وه مه‌کتوباته‌که‌ی به کوردی نه نویسه‌وه و به فارسی نویسه‌یه‌تی، یا محمه‌د قازی له‌م سالانه‌ی دواپی‌دا له‌ تاران ئه‌وه مه‌مووه‌کتیبه‌ی به فارسی ته‌رجمه‌مه‌کرده‌وه و ئیستایش: (۸ ۰ ۲۰ ز) قه‌له‌م به‌ ده‌سانی کورد، له‌م دیو به فارسی ته‌رجمه‌مه‌ده‌که‌ن یا ده‌نوسن، ئه‌گهر ئه‌م قه‌له‌م به‌ ده‌سانه، ئه‌ونه له‌گه‌ل زمانه، زگماکیه‌ کوردی به‌که‌ی خویان، نه‌بان و نامو و خونه‌گر، نه‌بواپی‌ن و لانی که‌م چه‌ن کتیب‌شیان به‌ زمانی شیرینی کوردی بنوسییا، که‌ زمانی کوردی هونه‌ره و ئه‌وان، له‌وه هونه‌ره، دوره‌ په‌ریژ بوون و بنه‌یان بو‌خویان نه‌کرده‌وه که‌چی سه‌ره‌یان بو‌لاوه‌کی کرده‌وه، بو‌یی، ده‌لین: تانیستا، کورد، هه‌رچی کرده‌وه، بو‌یگانه‌ی کرده‌وه، ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر باسی: (بین، هیجا، له‌ت، سیلاب و س‌ریچکا و مه‌قته‌عی واژه) له‌ زمانی عه‌ره‌بی فره‌کاریان کرده‌وه و ئه‌وانه‌یان دیاری کرده‌وه، که‌ له‌ زمانی شیرینی کوردیدا، ئه‌گهر ۲ حه‌رف: (پیت) و یه‌ک بین بن - ۱ - (چ‌ر، پ‌ر، بر، چ‌وو، مو، شو، توو، دو، هو، مس، کز، مژ، دژ، دش، مر) - ۲ - (س‌ی حه‌رف بن، س‌ی پیتی وه‌ک (داو، راو، چاو، خاو) - ۳ - (۲ بین و ۴ حه‌رف بن وه‌ک (باوک، با + وک - مامز، ما + مز، نه‌خوش: (نه + خوش - ۴ - پی‌نج حه‌رفی بن وه‌ک: (هاوار، ها + وار ۶ - شه‌ش حه‌رفی بن وک: (هه‌نجیر: هه‌ن + جیرو... - س‌ی بین و حه‌وت پیتی بن وه‌ک: (شاره‌زور، (شا + ره + زور)، هه‌شت پیتی بن وه‌ک: هه‌ورامان (هه‌و + را + مان) به‌ل‌ی له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی قه‌له‌م به‌ ده‌سانی کورد، ئاو‌ریکی ئه‌و تو‌یان له‌ زمانی شیرینی کوردی نه‌داوه‌ته‌وه یا ئه‌گهر ئاو‌ریشیان، دایه‌ته‌وه، به‌ داخه‌وه به‌چه‌ن زاراوه‌ی لینگ جیا، بووه، (زاراوه‌ی بیژیان کرده‌وه) بو‌نمونه له‌ بیسارانیه‌وه‌بیگه‌ره تا ئاخ‌رین شاع‌یرانی که‌ به‌ شیو‌گ‌ورانی شی‌ع‌ریان و تووه‌که‌له‌ به‌را ناومان بردون به‌ شیو‌ه‌گ‌ورانی هونه‌و شی‌ع‌ریان و تووه‌ - ۲ - له‌ به‌شی با‌کوری کوردستان که‌سانی وه‌ک عه‌لی حه‌ری‌ری، مه‌لای جزیری، فه‌قی ته‌یران، حه‌کیم ئه‌حمه‌د خانی جگه‌ر خوی‌ن. قه‌دری جان، مه‌لای با‌ته، ناله‌ند، مه‌لا مه‌حمودبا‌یه‌ی زیدی، سه‌بری بو‌تان که‌ فه‌رمویه‌تی: (ده‌وله‌مه‌نده‌ زمانی کوردی / ساف و ره‌وانه، هه‌رماوه‌ زمانی کوردی) به‌ شیو‌ه‌زاری کورمانجی با‌کوری شی‌ع‌ریان و تووه‌ - ۳ - حاجی قادری کویی، نالی، سالم، مه‌حوی، ناری، بی‌که‌س، تاه‌یره‌گ، ئه‌حمه‌د موختار جاف، وه‌قای، خه‌لیفه‌ به‌ها، ئه‌ده‌ب، ئه‌دی‌بی، فیدایی، خه‌مین، ئاو‌یر، سه‌یید قادر سیاده‌ت، سه‌یف‌ولقوزات، هه‌ژار، هی‌دی و هی‌من و... به

لە ڤایک بوون و مردنی مەستورە خانمی کوردستانی جیاوازی بیرورا ههیه، ههندی

→ زاراوهی کورمانجی شیوه سورانی شیعیان و تووه (سی زاراوهی لیک جیا) که چی
 فارسه کان، تهنانت، کورده کان که به فارسی شیعیان و تووه، کهسانی وه ک: نیزامی
 گه نجه وی، که فه مویه تی:

(من آن کُردزاده له شکریم کز نیاکان خود گوهریم)
 به سامی کورد، لوکهری، شیخی مه غریبی مه لا محمه د شیرین، که له په سنی ئه بولوه فای
 کورد، ده فه رمی:

(این کُردی پریچهره ندانم که چه کرده است)

کز جمله خوبان جهان گوی ببرده است).
 هومامی ته ورپزی کورد و... که به فارسی شیعیان و تووه له باقی شاعر و پژه فارسه کان
 جیانیه و یه ک ده گرنه وه، که چی من (شه پۆل) که له تاران له زانکو، دهرس به
 زانینخوازان - ی ئه رده کانی و ئه وانه، ده لیم کاتی به زاراوهی خویان قسه یان ده کرد،
 که س له قسه کردنه که یان حالی ئه ده بون و له وان تی نه ده گه یی. جامن لام وایه، ههر له بهر
 ئه ویه کورد، ناته بایه و به زاراوهی جیا جیایش شیعو هونه یان و تووه و ئیستایش قه له م
 به ده سانی کورد، له م دیو ههر به عهره بی و تورکی و پارسی ده نوسن وشت ته رجه مه،
 ده که ن، هه تیوه کانی ئه تا تورکی که و نه وه سمایی و فارسی کوته بن ده سی ئورارتو و
 کوپتی. و ماد و مانناو عهره بی به رمنه تی کورد (که ئه گه ره صه لاهه دین ئه ییوبی
 زه رزاری نه بوائی، ناوه عهره بیه کان ده بووه سه رکیس، مارشه معون، مه قوقس و...)
 زمانی کوردی (زمانی سولتان صه لاهه دین، ئه بولوه فای کورد که کهسانی وه ک
 حافز شیرازی و حه کیم سه نایی مریدی بون که حه کیم سه نایی ده لی:
 (قهرنها باید که از پشت آدم نطفه یی

بوالوفای کُرد گردد یا شود ویس اندر قرن)
 و زهینه دینی ئامیدی که ۶۰۰ سال بهرله لوی برایی فه رانسه وی خه تی باریزه ی بو
 نابینایان داهیناوه) قه ده غه و مه نه ده که ن، ئه ی هاوار چیه؟ چی قه و ماوه، بوچی تورک
 و فارس و عهره ب نایه لن روکله ی کورد، نازاد و سه ربه خوئی و ده وله تی ته یبه ت به کورد و
 کوردستان ساز بدری.

کەس لە دایک بونی بە ۱۲۲۰ مانگی و ۱۸۰۵ زووەندی تر بە ۱۲۶۴ مانگی و ۱۸۴۷ زایینی نوسیوە و رایشیان گەیاندووە (۴۴ تا ۴۲) سال ژیاوە و خوسرە و خانی ناکامی میردی مەستورە خانمی کوردستانی کە لە ۱۲۵۰ مانگیدا مردووە، بە تالترین سالی ژیان بوو مەستورە خانم، دانراوە، ئەمەیش چەن شیعی مەستورە خانم کوردستانی

بە زمانی کوردی:

شیعر

حەیف نەن چون تو، هیچ شەهبازی
شوخی مەهوشی، ئالودە ی نازی
یەک جیهەت جە عەیش عیشەرت جیا بو
پە یووەستە ئە وقات، بەرگش سیا بو
جە هانی یە کسەر ج غەم مەشعوفەن
خورشیدی چون تو دايم کسوفەن
هیچ رەنگی نییەن جە مەستورەو
زینەت ها بە رەنگ سپی و سوورەو
ئەر سەد موله ققەب بە مەستورەنی
تو زیبای دیبای سپی و سوورەنی
هۆنە؛

روله جوانە کە ی مەلبەندی سەنە
خەمی خەلکە کەت دیارە هی منە

✱

رووتە کە رووتە یا شەبەقی مانگی ئاسمان
قەددی خەرامی توبە یا سەروی بوستان

✱

شەپۆل / ۱۱۴

بەرێز كاڤ كه لیموللا تهوه حجودی^(۱) ئەنوسن:

مەستورە ی کوردستانی وێنە ی پەروینی ئیعتیصامی یە و ئەم برە شیعەرە
کوردی یە هی مەستورە خانمە، بەرێز سەید محەمەد صەمەدی لە مەهابادەو بەزێ
ناردووە و لە کۆبە ی = کتێبە کەیدا لە چاپی داووە و ئیمەیش بۆ ئێوە ی بەرێزی
ئەگێڕینەو:

غەزەل:

گرفتارم بە نازی چاوەکانی مەستی فەتەتانت
بریندارم بە زەخمی سینەدۆزی تیری موژگانەت
بە زولف و پەرچەم و ئەگریجەکانەت غارەتت کردم
دلێکم بو ئەوێشت خستە نیو چاهی زەنەخدانت
تەشەکور واجبە بۆ من ئەگەر بمەرم بە زەخمی تۆ
بە شەرتی کفەنەکەم بدروون بە نای زولفی پەڕیشانت
جەنایا! ئاشقان ئەورۆ، هەمو هاتونە پابۆست
منیش هاتم، بفرەمو بمکوژن بمکەن بە قوربانت
لە کوشتن گەردنت ئازا دەکەم خۆت بێتتە سەر قەبرم
بە روژی جومعە بمنیژن لە لای نەعشی شەهیدانت
کەسێ تۆ کوشتبێت روژی مەحشەر زەحمەتی نادەن
ئەگەر وەك من لە ئەو دنیا یاسوتابن لە هیجرانت !!
ژیناوەری زانایانی کورد...^(۲) لە بابەت مەستورە خانمەو چەن مەبەستێکی
هەر چەن دەلێن: ئەم شیعرانە هی ئەمین بە تەجایی یە.

۱- بەرگی دوومی حەرەکەتی کورد بۆ خوراسان چاپی ۱۳۶۴، خۆری پەڕە ی ۵۱۱

۲- یا گەنجینە ی فەرەنگ و زانست نوسراوی: محەمەد صالح ئیبراھیمی محەمەدی (شەپۆل) چاپی
تاران ساڵی ۱۳۶۴ مەتاوی پەڕە ی ۳۱۶ و ۳۱۷ و ۳۱۸ و ۳۱۹

شه پۆل / ۱۱۵

نوسپوه و له بن سهرديزي (روت) د تهم شيعره كوردی يانهی گيراو ته وه:

روت:

روته كه روته يا شهبه حى مانگى ئاسمان
قهه و خه رامى تۆبه يا سه روى بوستان
نه مديوه مانگى كلاوى له سه ر بى غه يري تو نه بى
مه عشوق و نه وجه وانى وه ناو گولستان
يا شيخ نه ونه ناوى قورئانم لا مه وه
من دينى نيگارى خۆم به سه وا دام به تو جه نان
گيانه له وانه نيم كه له بهر گيان برۆم له لات
كه ر تير بيارى حازره گيان نه يكه م به نيشان
مه ست و مه ده وشم ده منى يار پيتم كه ره م كه
شه هدى حيات و ئاوى حه يون و عومرى جاويدان
مه ستوره خانم له ديوانى شيعره فارسى به كانى خويدا ناوى خۆى به مجۆره نه با
و ئه لى:

شيعر

خورشيد وش و بنام ماه شرفم
مستوره و خسرو زمان را طرفم
به زاراوهى هه ورامى
خوسره وم وه هار خوسره وم وه هار
يا شان به ووه ئيمسان نه وه هار
به رنيان وه بهر گولان جه گولزار
نه كه ره تو دره خت شكوفه ئيظه هار
نه صه حن چه من نتوانو بولبول
هه نى نه نيشو ژاله نه روى گول

شہ یوں / ۱۱۶

نیلوفر تا حشر به رنیتو جه ئاو
 جه روی گول سور نه کیشو گولواو
 وه نه وشه و سونبول نه سرین و شه و بزو
 تا قام قیام به رنیاں جه کو
 سوسن و لالان خوار و نگون بان
 شه قایق رنگ زهره جگر پر هون بان
 نه سیم صبا نه یزو چه مهن
 نه شانو شه ونم وه روی نه ستره رهن
 جه عفری و سه مهن ریحان و به نداخ
 نه رویان جه خاک چهنی ئاخ و داخ
 ئاغهم: ده مای مهرگ دیده شه هلائی تو
 یاشا کس نه رگس نه کهرؤ، وه بز
 بگیریؤ، وه دهس هر کس ده سهی گول
 وینهی نیش خار بپنکووش نه دل
 قهقهه هی که وان نه بو نه کوسار
 نه رنگ گول بو نه به زم گولزار
 بره ژو سوو هیل ئیمسان چون سالان
 رنگ سور نه کهرؤ، به رگ نه وهالان
 پی پی چی (خوسرهو) به ند نه توی مهزارهن
 (مهستوره) جه سهیر وه هار بینزارهن
 قهسه م به و خدا واحد و فهردهن
 نهی چهن روزهی عومر تا وادهی مهردهن
 چه ده مای خوسرهو سه ریر نه حرا. و دهشت
 ئاره زوی چه مهن نه ماشا و گولگهشت

[illegible]

شەپۆل / ۱۱۷

نەگهتی گولان شەمامە و شەوبۆ
جە دنیای پر مەکر جە من حەرام بۆ
(مەستورە) مەلول دل جە مەینەت مەس
جام عەیش نوھی شیشە ی غەم بە دەس
فەلەك نە جەورەت زار و سەرگەردان
وختەن دەیری بشون وە هەردان
نە ی زولم سەنگین نە ی بێدار تۆ
هەر مەواچون داد هەر مەکەرۆن رۆ
والی دی شەوکت یوسف لەقام بۆ
ئیسکەندەر قودرەت خانەم عظام بۆ
هۆژەبر بێ باک روی مەیدانەم رۆ
فەخر دودمان (ئەردەلانەم) رۆ
جەوان نەورەس نەمەکی نەم رۆ
مایە دی دن وەشی دنیا و دینەم رۆ
شەمع شەبستان خوسرەو خانەم رۆ
مایە شادی و شەوق کوردستانەم رۆ
زوبەدی والیان والا جاھەم رۆ
(فخرالولانەم) مېھر شاھەم رۆ
جەمشید ثانی فەرەیدونەم رۆ
ئیسە گێردام قەبر دونەم رۆ
شاھلان کەمەر ھەم لال بەخشەم رۆ
ثانی توھومتەن صاحب رەخشەم رۆ
لال بەخش! خۆم فیدای لال بەخشانت بام
فیدای بەزم عەیش مە ی نوشتانت بام

شەپۆل / ۱۱۸

خوسرهو؟ ئامانەن فیدای نامت بام
دەستاخی مەزار قەید دامەت بام
فیدای دو دیدەى مەست مەخمورەت
قوربان رەنجش لاشەى مەهجوورەت
قوربان نالەى زار و زگارت
فیدای زەلیلى دەس ئازارت
خوسرهو خۆم فیدای نەوجەوانیت بام
فیدای تاج و تەخت خوسرهوانیت بام
فیدای جەوانى کام نەیاوات بام
فیدای مان چۆن (خوسرهو ئاوات) بام
(مەستورە) ! نە جەور دنیای پەر تەزویر
نە جای تەقریرەن نە یاگەى تەحریر

ئەم شیعراڤە بۆلەى دۆلەت كاك بەهائەدین مەردۆخ بە دیاری ناردوینەى و منیش
هیتامە سەر ریزمانى كوردی و ئەوا بە سپاسەوه لە چاپى ئەدەبن. هەروا كاك
عبدالرحمن پاشا لە گۆوارى سپیدە بە ناوی دیارى «شەپۆل» لە سپیدەى
ژمارەى ۳ و ۴ پازى ۱۹۹۳ پەرەى ۴۵ و ۴۶ لە چاپى داوه.

سەرچاوه:

۱- كىتیبى حەدیقهى ناصریه. میژوی كوردستان نو سراوى. میرزا عەلى ئەكبەر
صادیقو لمولك خەتى.

۲- مەجموعەى عولفوصە حەبەرگى ۲ نو سراوى رەزا قولىخان هیدایەت پەرەى
۳۵۶.

۳- حەرەكەتى میژوی كورد بۆ خوراسان بەرگى دوهم نو سراوى زانای
بەرێزى كورد كەلىموللا تەوەحودى چاپى ۱۳۶۴ هەتاوى پەرەى ۵۱۱ و
گەنجینهى فەرەنگ و زانست.

شه پۆل / ۱۱۹

چيست عيش و كامرانی گويمت گر خودندانی
خرقه طاعات و تقوی رهن صهباشد وليکن
گر حیات جاودان خواهی زلعلش بوسه بستان
قصه در وصفش نرانم، حاش الله زآنکه دانم
گرمه و سروش بخوانم، بس خطاباشد که نبود
شهرت زیبای شیرین، شرح حسن روی لیلی

دولت وصل نگار ولدت روز جوانی
عاقبت دانم که این می حاصل آرد سرگرانی
زانکه در آن لب بود مضمهر حیات جاودانی
همچون نقش دلکشش صورت نبندد کلاک مانی
ماه با این دلفریبی، سروبا آن دلستانی
جمله با وصف مثال او بود افسانه خوانی

چشم دل «مستوره» از سیر جمالش برندوزی
صدرهت گویند اگر مانند موسی آن ترانی

*

افسوس که گرد قمرت هاله گرفت خارآمد و اطراف گل و لاله گرفت
آهی که من از سینه کشیدم آخر در روی وی آتش زد و تبخاله گرفت

ساختومانی نشیمه نی مه ستوره خانم کوردستانی، له شاری سنه

- ژیناوه ری زانایانی کورد ج ۲ لاپه ری ۲۴۲ تا ۳۴۶ شه پۆل. مجمع الفصحا ج ۲ لاپه ری ۴۵۶ - تاریخ
نەردلان نوسراوی خودی مه ستوره خانم - حدیقه نەمان اللهی لاپه ری ۴۳۵ تا ۴۵۷ میزوی مشاهیر کورد نوستاد بابا
مەردوخ روحنانی شیوا.

شه پۆل / ۱۲۰

مەستورە خانمی کوردستانی

بەلبلی خۆن دلی خۆرد و گلی حاصل کرد
باد غیرت بە صدش خار پەڕیشان دل کرد
طوطی ای را بە خیال شکری دل خوش بود
ناگەش سیل فنا نقش امل باطل کرد
قرەالعین من آن میوه دل یادش باد
کە چە آسان بشد و کار مرا مشکل کرد
ساریان بار من افتاد خدا را مددی
کە امید کرمم، همره این محمل کرد
روی خاکی و نم چشم مرا خوار مدار
چرخ فیروزه طربخانه از این کەهگل کرد

سال نوینی روداوه کان^(۱)

۱۲۱۲ لادانی حه سه نه عه لیخانی ئه رده لان و دانانی ئه مانه لالاخان له لایه ن فه تالیشای قاجاری تورکه مه ن.

له دایک بونی خورشید خاتون.

۱۲۱۵ قه راردادی بازرگانی - رامیاری ئیران و ئینگلیس

— شیخ محهمه د سه عید ته ختی دهرس بیژی مزگه وتی دار ئیحسان له ۱۱۵۲ مانگی له دایک بووه و له ۱۲۳۶ مانگی وه فاتی کردوه و ۴ کوری به ناوی شیخ عه بدولقادر موهاجیر، شیخ محهمه د وه سیم سانی، شیخ محهمه د نه سیم و شیخ محهمه د جه سیم حوجه تولیسلام بووه.

— شیخ محهمه د قه سیم برای شیخ محهمه د، ته ختی له مزگه وتی دار ئیحسانی شاری سنه دهرس بیژر بووه که ئه مانه لالاخان ئه وه ل والی سنه فیترگی دار ئیحسانی بو ئه و جوته برایه سازداوه.

— له دایک بوونی شیخ عه بدولقادر موهاجیر، کوری شیخ محهمه د سه عید ته ختی. — حه زه رته نالی له شاره زور له گوندی خاک و خۆل له سالی ۱۲۱۵ مانگی له دایک بووه و له ۱۲۷۳ دا له شاری ئه سته مبول وه فاتی کردوه و له قه برستانی ئه ییوب ئه نساری ئیژراوه.

۱۲۱۶ را کردنی حوسین عه لیخان له عه ماری شاو په نابردن بۆلای موکری و بلباس، تیشکان و گیران.

۱۲۱۷ راپه رینی خه لکی و لاتی ئه رده لان به دژی ئه مانه لالاخان و شکایه ت له و له ده رباری قاجار به رابه ری فه تحه لی به گی وه کیل و ناشتی کردن له گه ل ئه مانه لالاخان به ناویژی کردنی فه تالی شای قاجار.

— کوژرانی کورانی محهمه د ره شید به گک له لایه ن ئه مانه لالاخانه وه.

— مردنی سلیمان پاشا (وه زیری به غا و جیی نشینی عه لی پاشا به راسپارده ی ئه و.

— هیژشی وه هابیان بۆسه ر که ربه لا و تالان و کوشتنی هه زاران که س.

۱۲۱۸ ره مه زان سه ره تای شه ری ئیران و روسیه.

۱. وه رگرتن له دیوانی مه ستوره خانی کوردستانی.

- _____ شہ وال داگیر کردنی گہنجہ و لکانی بہ روسیہ وہ
- _____ لہ دایک بوونی میرزا عہدوللا مونشی (: رہ و نہق) مامی مہ ستورہ.
- _____ ۱۲۱۹ (سہ فہر) رویشتنی نایوسہ لٹہ نہ لہ تہ وریرہ وہ بوجہ نگ لہ گہل روس.
- _____ ۱۲۲۰ ماہ شہرہ فخانم قادری: مہ ستورہ کوردستانی، لہ سالی ۱۸۰۵ زو ۱۲۲۰ مانگی لہ شاری سنہ لہ دایک بووہ.
- _____ شیخ محمہد و ہسیم. سانی لہ سالی ۱۲۱۹ مانگی لہ دایک بووہ و لہ ۱۲۷۵ وہ فاتی کردوہ و کو بہی لہ سہر شہرحی تہ ہزیبی کہ لام۔ ی شیخی موہاجیری برای نویسیہ و لہ میسر لہ چاپ دراون.
- _____ رہ جہب ہاتنی نویٹہری ناپلٹون بو تاران و مردنی ٹہو
- _____ ہیٹرش، کہ ہیا پاشا بہ سی: (۳۰) ہزار کہ سہوہ بو سہر مہریوان و تیکشکاندن و بہ دیل گرتنی ٹہو و سپاکہی.
- _____ سہرہ تہی دہس دانہ ئاوہ دان کردنہ وہی ولاتی ٹہردہ لآن لہ لایہن ٹہ مانہ للآخانہ وہ.
- _____ ٹہو رہ حمان پاشای بابان، کوری مہ حمود پاشای ٹہوہل بو ماوہی ۲۴ سال لہ ولاتی بابان حوکومہ تی کردوہ.
- _____ ۱۲۲۱ رہ بیعی ۲ چوونی نویٹہری فہ تالیشا بو فہرانسہ
- _____ ہاتنی شیخ ٹہ حمہد ئی حسابی بو ئیران.
- _____ لہ دایک بونی کہ یخوسرہ و خانی ناکام.
- _____ لہ دایک بونی سہید ٹہو رہ حیم حہ کیم مہ ولہوی کورد (۱۳۰۰ - ۱۲۳۹)
- _____ ۱۲۲۲ گریڈانی پہیمان نامہی ئیران و فرانسہ
- _____ رہ مہزان، ہاتنی دہسہی نیردراوی فہرانسہ بو ئیران لہ گہل ژہنرال گاردین.
- _____ (رہ بیعی ۲) گریڈانی پہیمان نامہی پرسہ لہ نیوان فہرانسہ و روس (۹ ژوئیہی ۱۸۰۸)
- _____ نہخشہی کوشتنی ٹہ مانہ للآخان ٹہردہ لآن لہ لایہن وہ کیلیہ کان و تیشکانی ٹہوان.
- _____ مردنی محمہد رہ حیم بہ گ و نہزہر علی بہ گی وہ کیل.
- _____ ۱۲۲۳ راگہ یاندنی سہر بہ خوئی دہولہ تی کورد، لہ لایہن عہدورہ حمان پاشا بابان و ۲۴ سال حوکومہ ت کردن و مردن لہ ۱۲۲۸ ی مانگی.
- _____ ۱۲۲۴ (موحہ رہم) گریڈانی پہیمان نامہی کورتی ئیران و ئینگلیس لہ مانگی (۱۲ مارس ۱۸۰۹ ز۔).

- _____ (ره بیعی ۲) رویشتنی ئه بو حه سه نخان شیرازی بوٲله ندهن.
- _____ له دایک بونی مه لا محهمه د شیخ - ی ئیسلام (مردن ۱۲۸۹ مانگی).
- _____ هیرشی جاف بوٲسر ئه ماره تی ئه رده لان.
- _____ (ره مه زان) جه ننگ له نیوان به غا و حاکمانی بابان له سالی ۱۲۲۶.
- _____ ۱۲۲۶ (شه والی) هاتنی سه فیر (بالوئیز) ی ئینگلیس بوٲ تاران.
- _____ ناردنی ۲ زانینخواز بوٲ ئینگلیس.
- _____ گه رانه وهی مه ولانا خالد (قوتبی ته ریه ته تی نه خشبه ندی) له سالی ۱۲۲۶ ی مانگی له هیندوستانه وه بوٲ شاری سنه و دوا ی چهن روٲر مانه وه، ده چیته وه شاری سلیمانی و له سالی ۱۲۲۰ ده چیته هج و له ۱۲۲۴ ده گاته خانه قای شاعه بدوللا دیهله وی و له ۱۲۲۸ له سلیمانی ده روا بوٲ به غدا و له ۱۲۲۳ به ته قازای مه حمود پاشای بابان ده گه ریته وه بوٲ سلیمانی و له سالی ۱۲۳۶ بوٲ جاری سیوهم ده چیته وه به غدا و له سالی ۱۲۳۸ له گهل ژمارئی، له رانایان و خواناسانی پهیره وانی به ده عوه تی شیخ ئه حمه د خه تیبی هه ولیری و خه لکی دیمه شق، ده چیته ئه وی و له ویوه ده چیته قودس و ده گه ریته وه دیمه شق و له ۱۲۴۱ بوٲ حاری ۲ ده چیته وه حه ج.
- _____ گرتنی شاری سلیمانی و دانانی دوباره ی عه بدوره حمان پاشای بابان له ۱۲۲۶ ی مانگی له بان ته ختی پاشایی له لایهن والی و محهمه د عه لی میرزا.
- _____ حاجی مه لا عه بدولکه ریم پیریونس ناودار به شیرازی که ده چیته وه سه ر موزه فهره دین محهمه د شه هید شوانکاره ی کوردی لای شیراز، که ته فسیر و پراویزی فره زانایانه ی له سه ر ئایه تی نور نویسه و خاوه نی گوندی خاویران و پیریونس بووه و چهن ئاشی ئاویشی هه بووه و ده سخه تی قه باله کانی له کتیبخانه ی (شه پوٲل) دا هه یه و حاجی مه لا عه بدولکه ریم له سه ر نویٲر کردنی به یانی که سه ری له سه ر سوجه بووه شه هید کراوه و له پیریونس نیٲراره خاویران و پیریونس له ۲۰ کیلو متری شاری سه قز دایه له سه ر به نداوی خوار شاری سه قز (برواننه کتیبی فهره نگی ناماوه رانی مه عاسری ئیران به فارسی به رگی ۲ ئه لف په ره ی ۴۸ و ۴۹ چاپی ۱۳۸۴ ی هه تاوی تاران.
- _____ حاجی مه لا محهمه د باله قولو ناودار به (به ها) ئه مین حوزوری مه لیک غازی شیخ

عوبهیدیلا نه هری شاهی شه مزین، (بهها) کوری مهلا سه عیدی گه و ره، کوری حاجی مهلا عهبدولکه ریم پیریونس ناودار به شیرازی به که (بهها) له ۲۷ ی ره مه زانی سالی ۱۳۴۳ ی مانگی له ۸۳ ی سالی له شاری زانا پهروه ری مه هابادی موکری وه فاتی کردوه و نیژراوه و مه رقه ده که ی له نیژیک شه قامی جامی جهم له نیوخزنی شیخ مه محمود، دایه، که له سولاله ی ساداتی نه هریه و له ۱۳۳۴ ی مانگی به ده سی روسی ته زاری شه هید کراوه و به ویشه ی سه کوپی که ۳ قه بره و سه ریان به بهردی مه پمه ر، دا پوشراره (بهها) دیوانی شیعی به کوردی و فارسی هیه (بروانه سه رچاوه ی بهرو، هه ر نه وی و هه روا بروانه کتیی تاریخی مه شاهیر کورد، عورفا، عوله ما، ئوده با و شوعه را؛ بهرگی ۲ په ری ۲۲۲ بابا مه ردوخ رو حانی.

مهلا ئیبراهیم بن حاج مهلا محمه د (بهها) بن مهلا سه عیدی گه و ره، بن حاج مهلا عهبدولکه ریم پیریونس ناودار به شیرازی که مهلا ئیبراهیم له روژی ههینی ۱۳۳۷/ ۱۱/ ۳ ی هه تاوی و ۱۹۵۸ ی زاینی له ۶۸ سالی له شاری مه هاباد، وه فاتی کردوه و له تاقه داری مه هاباد - ی موکری نیژراوه و چه ن شیعه به زمانی کوردی نه و به ناوی مهلا ئیبراهیمی موکری له کتیی (پارانه وه) ئاماده کراوی ئامینه عهزیزی چاپی ۱۳۸۰ ی هه تاوی په ری ۲۹ و... له چاپ دراوه.

حاجی مهلا نه حمه د (عارف) بن مهلا سه عیدی گه و ره، بن حاجی مهلا عهبدولکه ریم پیریونس ناودار به شیرازی که له سالی ۱۳۱۰ ی مانگی له مه ککه به نه خوشی وه با (: زگچون) وه فاتی کردوه و له (جنت المعلى شعب نور) نیژراوه و دیوانی شیعی به کوردی و فارسی هیه (بروانه ده سخته تی سه فه نامه ی حه جی حاجی سه لیمخانی به گزاده ی تیکانته په ی لای شاری بوکان و ژماره ی ۱۶ کتیی میژوی نه ده بی کوردی عهلا نه دین سه جادی چاپی به غدا و هه روا بروانه کتیی پارسی گویان - نوسراوی عهبدو حه مید حیره ت سه جادی سه نیی چاپی ۱۳۷۵ ی هه تاوی کتیی وێژه و وێژه وانی نوسراوی سه دیق بو ره که یی چاپی ۱۳۷۰ - مهلا سه عید بن مهلا ئیبراهیم بن حاجی خه لیفه مهلا محمه د (بهها) بن مهلا سه عیدی گه و ره بن حاجی مهلا عهبدولکه ریم پیریونس ناودار به شیرازی که له ۱۳۱۱ ی هه تاوی و ۱۹۳۳ ز - له دایک بووه و له خوله کی ۱۰ ی شهوی ههینی له ۱۴ ی خاکه لیوه (نۆسان) ی ۱۳۸۳ ی هه تاوی و ۱۱

سہ فہری ۱۴۲۵ مانگی و ۲ی ئاوریلی ۲۰۰۴ زاینی لہ شاری بوکان وہ فاتی کردوہ
ونیر راوہ و کتیبی گہشتی لہ عولومی بہ لاغہی بہ کوردی چاپی ۱۳۶۴ و کتیبی
قارہ مانانی کورد، چاپی ۱۳۸۲ بہ زمانی کوردی و کتیبی ئاشنایی با (تحولات
اسلام) ی چاپی ۱۳۶۲ ی ہتاوی بہ فارسی و... نویسہ.

_____ (شہ پوئل) دوکتور محمہد صالح ئیبراہیمی بن مہلا ئیبراہیم بن عارفی رہبانی حاجی
خلیفہ مہلا محمہد بن مہلا سہ عیدی گہورہ بن حاجی مہلا عہدولکہریم پیرونس
ناودار بہ شیرازی کہ لہ ۱۳۱۲/۴/۳ ی ہتاوی لہ شاری مہاباد لہ دایک بووہ و
تاوی دایکی زبیدہ قہدہم خیرہ و لہ تایفہی شیخ سمایل گہلباغی بہ و (شہ پوئل)
قورئانی بہ کوردی تہرجہ مہ کردوہ و لہ ۱۳۷۶ ی ہتاوی لہ چاپ دراوہ و تائیسنا
زیاتر لہ ۵۰ ہزار نوسخہ ی لی بلاوکر اوہ تہوہ و ہروا پیچ بہرگی کتیب بہ ناوی
کوہمہ لہ و تارئی (وارگہ و ناودارانی کورد، راپہرینی مہلیک غازی شیخ عوبہ بدیلای
نہری و... لہ چاپ داوہ و باپیری (شہ پوئل) نویسیوہ تی (شہ پوئل) لہ ۲۷ مانگی
جودہی (بہ فرانبار: دیسامبر) سال ۱۳۴۷ ی مانگی لہ دایک بووہ.

_____ دامہ زریتہری حوکومہ تی شوانکارہ ئہ میر فہزلہ وہیہہ، کہ کوری عہلی بن
حہسہنی ئہ یوبی بووہ، حوکومہ تی شوانکارہ سالی لہ ۴۲۱ ی مانگی و
ریکہوتی ۱۳۰۵ ی زاینی دامہ زراوہ و تا سالی ۷۵۶ ی مانگی و ۱۳۵۵ ی
زاینی ہر بہردہ وام بووہ، کوپہی ماموستا جہمیل روژ بہ یانی بہ کوردی و
کورد و کوردستانی ئہمین زہ کی تہرجہ مہی محمہد عہلی عہونی، چاپی
بہ غدا، پەرہی ۱۳۷-نہقل لہ کوپہی شہرہ فنا مہ بہ کوردی پەرہی ۶۴ چاپی ۲
سالی ۱۹۸۱ ز- ئوفسیتی چاپخانہی جہواہیری، تاران.

۱۲۲۷ (زیحہ جہ) تیشکانی عہ بیاس میرزا لہ شہر لہ گہل روسہ کان.

_____ (مانگی سہ فہر) پہیمان نامہی دورو دریژی نیوان ئیران و ئینگلیس
(۱۲: مارس ۱۸۱۲ ز).

_____ تیشکان وکہوتنی ناپلئون.

۱۲۲۸ سہرہ تای ئیرشادی شیخ عوسمان سیراجہ دین خہلیفہی مہولانا خالد
نہخشہندی.

۱۲۲۹ سہ فہری ئہبو حہسہنخان شیرازی بو روسیہ.

- _____ (مانگی زیحہ جہ) موڑوواژو کردنی عہدنامہ ی ئیسلامی و قہ تعی ئیران و ئینگلیس (: ۲۵ نوامبری ۱۸۱۴ ز).
- _____ له دایک بوونی عہدولقادر بن رؤستہم بابانی، نوسہری کتیبی سیہ رولہ کراد
- _____ داگیر کردنی مولک و زہوی و زارہ پریت و باشہ کانی کوردستانی سنہ له لایہن ئہ مانہ للآخان.
- _____ له دایک بونی سہ ی یاقوبی بن سہ ی وہیس ئہہلی قہ مشہ ی ماہی دہشتی، شاعیر کورد له ۱۲۲۸ ی مانگی له دایک بووہ و له ۱۳۰۱ یا ۱۳۳۴ مردوہ.
- _____ مارہ کردنی (سہرونار خانم) حہرہ می فہ تالیشا له لایہن ئہ مانہ للآخان.
- _____ ۱۲۳۰ ناردنی ۵ زانینخواز، دہسہ ی ۲ بو ولاتی ئینگلیس (میرزا صالح و...)
- _____ شکایت له دہس زولم و زوری ئہ مانہ للآخان له دہرباری قاجار تا له سہر حوکم لایا تالہ وہ زیاتر زولم له خہلکی نہ کا.
- _____ بہ ئاکام نہ گہ یشتنی راہہرین بہ راہہری سہید مہ حمود زہ کی، وہ کیلہ کان و محہ مہ داغا نازر (با پیری مہ ستورہ خانم)
- _____ شای قاجار داوای له ئہ مانہ للآخان کرد تا ناشتی بکھن و له گہل یہ کدا بسازیین.
- _____ شہید بوونی سہید مہ حمود زہ کی و کورہ کہ ی له نیو غاری کہرہ فتو.
- _____ راہہرینی (محہ مہد حہ سہنخان) کورہ گہ ورہ ی ئہ مانہ للآخان.
- _____ ۱۲۳۲ کوژرانی پیشہ وای دہسہ ی ئیسماعیلیہ.
- _____ چاپی سی پارہ ی جیہاد یہ: فتواکانی ناخوندو مہ لا کان، بو جہنگ له گہل روس.
- _____ دامہ زرانندی یہ کہم دہسگای چاپی حروفی (پیتی) له شاری تہ وریر.
- _____ ۱۲۳۲ دانی پلہ ی سہ دارہ ت بہ حاجی محہ مہد حہ سہنخانی ئیسفہ ہانی (نیزام دہولہ)
- _____ (رہ مہزان) مردنی میرزا شہ فیع مازندہ رانی صہدر ئہ عزم
- _____ وہفاتی عہ للامہ شیخ محہ مہد قہ سیم له سالی ۱۲۳۶ ی مانگی، کہ مہ ولانا خالید شارہ زوری له سالی ۱۲۱۳ ئیجازہ ی له سنہ لای ئہم زانایہ وەر گرتوہ.
- _____ ۱۲۳۵ (سہفر) گہرانہ وہ ی ہەر ۵ زانینخوازہ کان بو ئیران
- _____ دژاہتہ تی کردنی عہدوہرہ حمان پاشای بابان له گہل محہ مہد عہلی میرزا
- _____ رو، وەر گہراندنی عہدوہرہ لاپاشا بابان له بے غذا و پہنا بردن بو محہ مہد عہلی میرزا (حاکمی کرماشان).

- _____ مردنی عەبدورەحمان پاشای بابان لە ۱۲۲۸ ی مانگی وجیی نشینی مەحمود پاشا
 ۱۲۳۶ (زیحەجە) دەس پیکردنی شەر لە نیوان ئێران و عوسمانی
 _____ وەفاتی شیخ محەمەد سەعید (دەرس بیژی دارولئەحسانی سنە لە ۸۰ یا ۸۲ سالییدا
 _____ هیرشی مەحمود پاشای بابان بۆسەر خاکی ئەردەلان
 _____ داگیرکردنی خاکی بابان لە ۱۲۶۶ ی مانگی بەیارمەتی عوسمانی لەلایەن
 ئەمانەللەخان دوەم والی و بلۆبۆنەووی نەخۆشی وە با (زگ چوون) لە نیو
 سپاکەیدا.
 _____ هیرشی جافەکان بۆسەر حاکمانی ئەردەلان بە دنەدانی مەحمود پاشا
 _____ تەمیی کردنی مەحمود پاشا لەلایەن ئەمانەللەخان والی و ئابلقەدانی هەمەلایەنەو
 تیشکانی ئەوان و تالان کردنی شاری سلیمانی لەلایەن ئەمانەللەخان.
 _____ مارەکردنی جیهان خانم بۆخوسرەوخان کوری ئەمانەللەخان
 ۱۲۳۷ (زێقەعیدە) مردنی میرزا بوزورگ قایم مەقام و کورەکی (میرزا ئەبو قاسم)
 کرایە وەزیری عەبیاس میرزا.
 _____ حەزرەتی سەید تاها - ی نەهری شاهی شەمزین لەخوماوۆلە سالی ۱۲۰۲ ی
 مانگی لەدایک بوو و لە ۵ شابانی سالی ۱۲۶۹ مانگی لەنەهری وەفاتی
 کردووە و نیژراوە و خەلیفە مەولانا خالید نەخشەندی، پیرو دەسگیری
 محەمەد شای قاجار، کە هەم مەولانا خالیدو هەم بێ مالهێ ساداتی نەهری
 کوردایەتیان کردووە.
 ۱۲۳۸ (زێقەعیدە) گریڤانی عەھدنامەی ئێران و عوسمانی لە ئەرزنەتو رۆم.
 _____ مردنی مەلیک شوعەرە فەتھەلیخان صەبا
 _____ مردنی محەمەد حەسەنخان ئەردەلان و سەرکوت کردنی راپەرینی ئەو.
 _____ مردنی دەسەیی لە ئەعیان و ئەشرافی سنە.
 _____ مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلا نەهری شاهی شەمزین لە (لەالغریب کە بە
 حیسابی ئەبجەد، دەکاتە ۱۲۴۳ ی مانگی و ۸۷۸ ز - لەدایک بوو و لە
 ۱۸۸۳ ز - لەتایف وەفاتی کردووە.
 _____ (رەببەعی ۲) ئیسلام و مۆر و واژو کردنی عەھدنامەی ئەرزنەتو رۆم لە تاران.
 _____ لەدایکبوونی رەزا قولیخان ئەردەلان کوری خوسرەوخان و حوسن جیهان خانم.

- _____ مردنی خورہم (میرزا فہ تحوللا خہ لہ فی میرزا عہ بدوللا و ہ زیری و شاعیر لہ سالی ۱۲۳۹ ی کہ لہ قہ سیدہ ی خویدا بہ فارسی میژوی مزگہوت و دارالاحسان - ی شاری سنہ ی دیاری کردوہ و ئہ و قہ سیدہ بہ خہ تی فرہ جوان لہ بان بہ رده کانی ہہ یوانی روژہ لاتی مزگہوتہ کہ. ہہ لکہ نراوہ (شہ پوئل)
- _____ ۱۲۴۰ مردنی سہ در ئہ عزہم - ی ئیران حہ سہ نخان صہ دروللا ئیسفہ ہانی دامہ زراندنی یہ کہ مین کارخانہ ی چاپی سہنگی لہ شاری تہ وریر.
- _____ وہفانی ئہ مانہ لالاخانی گہ ورہ (لہ دایک بون ۱۱۸۰) جی نشینی خوسرہ و خان والی.
- _____ لہ دایک بونی حاجی قادر کوئی شاعیری نیشتمانی و بیروردی کورد لہ سالی ۱۲۳۷ ی مانگی
- _____ بلاو بوونہ وہی وہبا (زگ چوون) و تاعون لہ سنہ و مردنی ۸ تا ۹ ہہ زار کہس.
- _____ قات و قری و گرانی ودابہش کردنی گہنم و خوڑاک لہ نیو خہ لکی کوردستان لہ لایہن خوسرہ و خان والی.
- _____ ۱۲۴۱ (زیقہ عیدہ) فتوای دہ سہ جہمعی روحانیہ کان بو جیہاد لہ گہل ہیرشکارانی روس دہس پیکردنی شہری روس و ئیران لہ (۲۸ ژوئیہ ی ۱۸۲۶ ز).
- _____ راپہرینی حہ یدہر سولتانی ہہ ورامانی و محہمہد سولتان ہہ ورامانی بہ دژی خوسرہ و خان والی.
- _____ ۱۲۴۲ (سہ فہر) گرتنی گہنچہ بہ دہس روس و تیشکانی دہولہ تی ئیران
- _____ حہ زرہ تی مہ ولانا خالید نہ خشبہندی مورشیدی تہریقہ ت لہ ۱۱۹۳ ی مانگی لہ دایک بووہ و لہ شہوی ہہینی ۱۴ زیقہ عیدہ لہ سالی ۱۲۴۲ ی مانگی بہ نہ خوشی تاعون لہ شاری دیمہ شق وہفاتی کردوہ و لہ ویش نیژراوہ.
- _____ دہمہ قرہ و شہر و شور لہ نیوان مہ حمود پاشا و سلیمان پاشای براکہ ی دا لہ ۱۲۲۸ ی مانگی دوا ی وہفاتی عہ بدورہ حمان بابان تا سالی ۱۲۴۹ ی مانگی و سلیمان پاشای بابان لہ ۱۲۵۴ ی مانگی مردوہ.
- _____ خودہرباز کردنی مہ حمود پاشا و پہناہیتان بو دہرباری ئیران.
- _____ لہ بان تہخت دانیشتنی مہ حمود پاشا بہ یارمہ تی دانی خوسرہ خانی ئہ رده لان و بلاو بوونہ وہی نہ خوشی لہ نیوسپای والی.
- _____ ۱۲۴۳ (شہعبان) گریڈانی عہدنامہ ی تورکومانچای و دواپی ہاتنی شہری ۲ ی

- دهوله تی ئیران و روس له (۱۰ فهوریهی ۱۸۲۸ ز).
- ۱۲۴۲ مردنی نیشات شاعیر.
- _____ گه رانه وهی محهمه د به گ و مسته فا به گ کورانی فه تحه لی به گ دوای ۲۸ سال.
- _____ راپه رینی وه کیلیه کان و ئه بو حه سه ن به گ (باوکی مه ستوره خانم)
- _____ زیندانی کرانی وه کیلیه کان: محهمه داغا نازر، ئه بو حه سه ن به گ و مامی مه ستوره خانم.
- _____ کوژرانی وه کیلیه کان.
- _____ ئاشت بوونه وهی بنه ماله ی ئه رده لآن له گه ل قادر - ی یه کان و ماره کردنی ماه شه ره فخانم (: مه ستوره) له ته مه نی ۲۴ سالی داله ۱۲۴۴ مانگی و ۱۸۲۸ - ۱۸۲۹ ز - بو خوسره و خان.
- ۱۲۴۵ سه ره تای پیوه ندی دیپلوماتیک - ی ئیران و روس.
- ۱۲۴۶ (به هار) تاعونی گه و ره و بلاو بوونه وهی تاعون له سنه و مردنی ۸ تا ۹ هه زار که س خالی بونی شار و رویشتی والی بو کتوی ئابیده ر.
- _____ میری ره واندز میری گه و ره له ۱۱۸۹ یا ۱۱۸۸ له ره واندز له دایک بووه و له ۱۲۴۹ ی مانگی چو ته سه ر ناچه ی بادینان: (ناکری) و له ۱۲۵۰ هی رشی بردو ته سه ر خاکی ئیره دی یه کان و ...
- _____ سه رکوت کردنی میری ره واندز و ستاندنی غه رامه ت له و له لایه ن خوسره و خان والی.
- _____ راپه رینی بارام به گله جوانرو و سه رکوت کردن و تو له، له و ئه ستاندن.
- ۱۲۴۷ خو ده رباز کردنی مه حمود پاشای بابان له ده س سلیمان پاشای برای و په ناهیتانی بو لای خوسره و خانی والی و له سه ر دانانی ئه و له بان ته ختی حوکومه ت کردن.
- ۱۲۴۸ به خشی نی فه ته ی و یته ی ئیمتیزی تاییه تی ده وله تی، به خوسره و خان ئه رده لآن
- ۱۲۴۹ (موحه ره م) بزروی عه بیاس میرزا بو هه رات.
- _____ (جه مادی ۱) مردنی عه بیاس میرزا له خو سراسان
- _____ (زیکه عیده) هانتی خاوه ن پله و پایه کانی ئینگلیس بو قیز کردنی سه ربازانی نازربایجانی
- _____ نویسی کتییی لوبب ته واریخ له لایه ن خوسره و بن محهمه د مه نو چیهر ئه رده لآن
- _____ به دیاری دانی داته یی له لوبب ته واریخ به کتیبخانه ی خوسره و خان.
- ۱۲۵۰ (سه فهر) میرزا محهمه د میرزا کوری عه بیاس میرزا کرایه وه لی عه هدی ئیران.

- _____ (جومادی ۲) مردنی فہ تالیشا لہ سہ فہر بو ئیسفہ ہان.
- _____ (لا مانگی رہ جہب) دانیشتنی محہمہد شای قاجار لہ تہوریز.
- _____ (۱۲ی شابان) ہاتنی محہمہدشا بو تاران و تاج لہ سہرنان.
- _____ (مردنی میرزا تہبو قاسم مہروہزی) روداوہنوس.
- _____ مردنی خوسرہ و خانی ناکام و جی نشینی رہزا قولیخان لہ ۱۲۵۰ی مانگیدا.
- _____ نویسنی فہرمانی حوکومہت بہ ناوی میرزا فہرہ جوللا - ی و ہزیر.
- _____ ہیرشی تہردہ شیر میرزا بو داگیر کردنی تہمیرنشینی سنہ.
- _____ (زستان) دانانی بارام میرزا و لادانی محہمہد حوسین میرزا.
- _____ ۱۲۵۱ کورژانی میرزا تہبو قاسم قایم مہقام بہ دہستوری محہمہد شای قاجار
- _____ گہیشتنی حاجی میرزا ناغاسی بہ صہدارہتی ئیران
- _____ (رہمہزان) راہپرینی محہمہد صادق خان، کہ تہمای حوکومہتی کوردستان ہہ بوو.
- _____ بہ دفہری کردنی و ہزیران و بیر خستہوہی زولمی والی لہ گہل خہلکی
- _____ کوردستان؛ سنہ
- _____ ری و رہسمی خوازیشی کردنی تو با خانم بورہزا قولیخان.
- _____ ۱۲۵۲ دہورہدانی قہ لای ہہرات
- _____ گویرتہوہی تو با خانم بو رہزا قولیخان تہردہ لان.
- _____ بانگ کردنی سپای کوردستان بو چوونی داگیر کردنی ہہرات لہ گہل شا (بہ
- _____ فہرماندہیی تہجہ فقولیخان)
- _____ (زیحہ جہ) ئیعتیرازی بالویزی ئینگلیس و گہرانہوہ لہ ہہراتہوہ بو مہشہد و تاران.
- _____ پاشہ کشہ لہ ہہرات و قہبول کردنی ویستی بہریتانیا.
- _____ بہسیجی ہیژی سوارہ بو شہر لہ ہہرات بہ سہر کردہیی تہجہ فقولیخان
- _____ ۱۲۵۴ ہاتنی کہشتیہ شہر کہ رہ کانی ئینگلیس بو کہنداوی فارس.
- _____ شکاہہتی ئیران لہ دہس تی و ہردانی ئینگلیس لہ کاروباری نیو خوئی و لانی ئیرانی.
- _____ مردنی میرزا محہمہد فازلیخانگی گہروسی
- _____ مردنی سلیمان پاشا
- _____ ۱۲۵۵ لہ دایک بوونی شیخ عومہر، زیائہ دین (وہفات ۱۳۱۸ مانگی).
- _____ دژی و قرہ قرلہ نیوان میرزا ہیدایہ توللا و میرزا فہرہ جوللا و دوبہرہ کایہ تی لہ

نیوان خەلکی دا.

_____ سەفەری محەمەدشا بو ھاویتە ھەواری ئەلواندو حازر کردنی والی و والیە و

دارو دەسە ئەوان و بانگ کردنیان بو ناشتی و سازان پیکەو.

_____ کشانەوہی وەزیر لە کار و سپاردنی کاروبار بە میرزا جەعفەر ئەمین.

_____ ۱۲۵۶ (رەجەب) محەمەد صادقخان کوری ئەمانەللەخان و حوکومەتی ۱۳ خولە کی ئەو.

_____ مردنی سولتان خانم خوشکی خوسرە و خانی ناکام.

_____ (:صەدارەت) بو میرزا جەعفەر ئەمین.

_____ ۱۲۵۷ (رەمەزان) گریزانی عەھدنامە ی بازرگانی ئیزان و ئینگلیس.

_____ پشت کردنی مەحمود پاشای بابان لە عوسمانی و پەناھێنان بو لای ئەمیرانی ئەردەلان و

داوا کردنی یارمەتی دانی بو ئەو تا جاری تر بچیتەو بە بان تەختی پاشایی.

_____ (زمستان) روشتن بو تاران و یارمەتی ویستن لە شای قاجار بو زرگار کردنی

خاکی بایان

_____ بە رز بوونەوہی دژایەتی لە نیوان والی و والیە.

_____ کارشکێتی والیە و میرزا جەعفەر ئەمین بو تیشکانی سپای والی.

_____ (۱۰ی رەبەعی ۱) تیشکانی رەزا قولیخان لە شەر لە گەل عەبدوللا پاشای بابان و

لە کارنەزانی وەزیر.

_____ لا بردنی رەزا قولیخان و چوونی میرزا ھیدایەتوللا ئەمین تا بێتە حاکمی کوردستان.

_____ کوژرانی عەبدولمەجید خەلفەفی میرزا فەرەجوللا کور، مامی ئەمین

(دەمراسە و وەبەست): موشیر و موشاویری والی

_____ حازر کردنی والی (رەزا قولیخان و دارو دەسە کە ی و خان کرایە حاکم).

_____ عەبباس قولیخان مامی والی بو ماوہی سی مانگ کرایە جی نشینی حاکم.

_____ دوای سی مانگ عەباس قولیخان لادراو محەمەد صادقخان کرایە نائیبی حوکومەت

_____ توبا خانم چووہ دەربار بو تیکا کردن تا بیکەنەوہ نائیبی حوکومەت

_____ نوینی فەرمانی حوکومەت بو رەزا قولیخان

_____ ۱۲۵۸ مردنی حەیران خانم نەخجەوانی (لە دایک بونی ۱۱۸۹).

_____ بەدفعەری کردنی صادقخان و میرزا ھیدایەت لە گەل نەیارانی حوکومەتدا.

_____ لە شکرکێشی نەجیب پاشا والی بە غا بو کەرەلا و کوشت و کوشتاری خەلکی ئەوئ.

- _____ (زیحہجہ) سہ فہری میرزا تہ قیخان ئہ میر نیزام بو ئہ رزنہ توروم بو و توویر لہ گہل نویتہ رانی عوسمانی
- _____ (جہ مادی ۲) سہ رھہ لڈان و بانگ وازی سہ ید عہ لی محہ مہ د - ی باب.
- _____ مردنی خورشید خانم
- _____ لادانی رہزا قولیخان لہ حوکومہ تی ئہ ردہ لآن بو ماوہی ۵ مانگ (رہجہ ب) ہاتنہ وہی ئہ مانہ لآخان بو کوردستان
- _____ مردنی میرزا ہیدایہ ت لہ کاتی گہ رانہ وہ بو گوندی ئیشیہارد. ناردنی نامہ ی توبا خانم بو حاجی ناغاسی.
- _____ (زیقہ عیدہ) گہ رانہ وہی رہزا قولیخان لہ تارانہ وہ بو سنہ.
- _____ ۱۲۶۲ مردنی میرزا شہ فیع و یسالی شیرازی
- _____ لہ دایک بونی روداوہ نوس و دانہری کتیبی حہ دیقہ ی ناسری
- _____ ہاتنہ وہی ئہ مانہ لآخان بہ خہ لآت و فہرمانی حوکومہ ت بو ئہ مارہ تی ئہ ردہ لآن.
- _____ بہ درہ فتاری لہ گہل دارو دہ سہ ی رہزا قولیخان دا.
- _____ کوچ کردنی ئہ مانہ لآ بہ گ بہ خانہ وادہ وہ، بو ہہ ورامان
- _____ ہہ لکشانی ناسازی و بہ دہ فہری کردنی ژنی ئہ مانہ لآخان لہ گہل توبا خانم
- _____ توبا خانم لہ ئہ مانہ لآخانی ویست لہ وہ رزگاری بکا.
- _____ لہ شکر کیشی لہ ہہ ورامانہ وہ، بو حہ سہ ناوا.
- _____ (شابان) راسپاردنی میرزا رہ حیمخان تا توبا خانم بیاتہ ئیسفہ نداوا.
- _____ رویشتنی توبا خانم بو قہ سلان.
- _____ پہرہ سہ ندنی نہ خوشی و ہبا (زگچون) لہ گوندی قہ سلان.
- _____ (شہ وال) لادانی ئہ مانہ لآخانی سانی و دانانی رہزا قولیخان.
- _____ دہ ستوری گرتنی دار و دہ سہ ی ئہ مانہ لآخانی سانی
- _____ (زیقہ عیدہ) گہ رانہ وہی والی بو کوردستان: سنہ.
- _____ سزادانی ئہ وانہ ببونہ ہوئی کوژرانی ئہ مانہ لآ بہ گی وہ کیل، پرسہ و سہرہ خوشی بو وہ کیل بو ماوہی سی روژ.
- _____ ئہ سہ دوللا بہ گ کرایہ جی نشینی کورہ کہی
- _____ کوچ کردنی حوسین قولیخانی ئہ ردہ لآن و نہ جہ فقولیخان و میرزا فہتتاح بو شارہ زور.

- ۱۲۶۳ گریڈانی عہدنامہ ی سنوری ئیران و عوسمانی لہ ئہرزہ نہ تو روم
 ————— سہرہ لڈانی ئازاوہی محمہد حہ سہنخان سالار لہ خوراسان، هاوکاری
 نہ کردنی رہزا قولیخان لہ گہل دہرباردا.
 ————— گرتنی رہزا قولیخان ودانانی خوسرہ و خانی ئہرمہنی لہ جی ئہو بہ خہلات و بہراتہ وہ.
 ————— زیندانی کرانی رہزا قولیخان لہ تو بہ خانہ ی دہ ولہ تی دا.
 ————— رہوانہ کردنی عہلیخان میرزا گوزلو بو سہر کوردستانی ئہردہ لآن بہ ۴ عہرابہ
 توپ و فہ وجی سہرباز
 ————— کوچ کردنی مہستورہ خانم لہ سالی ۱۲۶۳ ی مانگی بولای بایانہ کان لہ گہل
 عہدوللا مونشی (رہوشہن) و مردنی مہستورہ خانم لہ موحرہمی ۱۲۶۴
 مانگی و ۱۸۴۷ ز - بہ نہ خوشی تعاون، کہ لہ گردی سہیوان نیژراوہ.
 ————— چوونی خوسرہ و خانی گورجی بو شاری سنہ.
 ————— دہسہ یی فرہ لہ خہلکی چوونہ مزگہ وتی شاو لہ وی دہسیان کرد بہ مان گرتن بہ
 دژی خوسرہ و خانی ئہرمہنی.
 ————— سہرنج نہ دان بہ ویستی محمہد بہ گک ودارکاری کردنی ئہو مرویہ.
 ————— (۲ زیحہجہ) مردنی حوسین قولیخان (حاوی).
 ————— سہید ہیدایہ توللا، هاواری ئہوہی کرد تا بہ دادی بگہن و کہوتہ، وتو ویژ
 لہ گہل حاجی ئاغاسی.
 ————— تہقالابو پرش و بلاو کردنی ئہو خہلکہ کہ لہ مزگہ وتی شا، مانیان گرتبو.
 ۱۲۶۴ (موحرہم) مردنی ماہشہرہ فخانم: مہستورہ لہ ۴۴ سالیڈالہ ۱۲۶۴ مانگیدا،
 لہ شاری سلیمانی و داب و دہستوری ناژتنی لہ گردی سہیوان.
 ————— بہردہ وامی نویسی میژوی ئہردہ لآن بہ دہسی میرزا عہدوللا مونشی:
 (رہونہق) مامی مہستورہ خانم.
 ————— گہراندنہوہی عہلی محمہد بہ گک نویسنہری مانگرتوہ کان بولای
 خوسرہ و خانی ئہرمہنی
 ————— ناویژی کردنی میرزا ئہبولقاسم و حہسہنہعہلیخان ئاجودانباشی و
 بی تہتیجہ مانی، ہہنگاو ہہلیٹانہ کانی ئہوان.
 ————— (۶ شہوال) مردنی محمہد شای قاجار،

شه پۆل / ۱۳۴

ناوی پیروزی هه‌ندی له وژنه کوردانه‌ی

خزمه‌تیا به‌زانین و فه‌ر هه‌نگ کردوه:

- خاتو خورشید خانم مەریوانی کچی شیخ مەرف که لوس که له‌سە‌یده‌کانی (تەراتە‌وه‌ن) ن که باوکی له‌بەر ناسازگاری روژگار له‌مەریوان بارده‌کاته‌سە‌وه‌خاتو خورشید کچی هە‌ر به‌مندالی له‌مالی یه‌کی له‌خاتونه‌ناوداره‌کانی سە‌نه، ژیاوه‌وه‌وی خویندنی بو سازدراوه‌که‌له‌ئە‌ده‌بیاتی فارسی زۆر ئاگادار بووه‌و عیلمی صە‌رف و نه‌حو و به‌یان و مه‌نتیق و ئە‌قاید و وێژه‌ی عە‌ره‌بیشی خویندوه، خاتو خورشید خانم کتێبێکی به‌فارسی له‌بابەت خانە‌داری و مندال‌داری و بارهێنانی مندال له‌مندالی‌وه‌تا خو‌ناسین داناوه، دیوانی شیعریشی هە‌یه‌که‌چاپ نه‌کراوه، ئە‌م کچه‌کوردە له‌زانستی قالی و قالیچه‌و ته‌ون کردندا زۆر دە‌س ره‌نگین و شاره‌زابووه، به‌تایه‌ت له‌بابەت نه‌خش و نیگار و ئاماده‌کردنی ره‌نگی جیا جیا زۆر ناوبه‌ده‌ره‌وه‌بووه، نه‌خش و نیگاری ئە‌وه‌کچه‌کوردە ئیستاش له‌سە‌نه‌له‌کوردستاندا به‌ (خورشیدی) ناوداره، ئە‌م ژنه‌ناوداره‌خواه‌ن هونه‌ره‌تا ده‌هە‌ی چواره‌می سه‌ته‌ی ۱۴ هە‌م زیندو بووه، ئە‌مه‌ش بره‌شیعرێکی ئە‌م کچه‌به‌زمانی کوردی به‌شیوه‌ی سۆرانی که‌خاتو خورشید خانم نه‌صیحه‌تی (عادیلە) خانمی کچی خو‌ی پی کردوه.

هونه:

کچم! رو‌له‌ی کزۆ‌له‌ی بورده‌باریم	چرای رونا‌کێ بی ده‌ستی و هه‌زاریم
کچم! پارچه‌ی نه‌ژاکاوی زه‌مانه‌م	نه‌تیجه‌ی ئیه‌تمامی خوینده‌واریم
وه‌ره‌گویی راگره‌بو‌په‌ندی دایکت	فه‌رح به‌خشی ده‌رونی بی قه‌راریم
نه‌خو‌ی هه‌رگیز فره‌بی ساده‌رویان	نه‌یته‌هو‌ی زیادی شین و زاریم
کچم! هو‌شی حیا و ناموسی خوت‌بی	نه‌که‌یت‌کاری، زیاده‌کی ده‌ردی کاریم
کچم! هو‌شیاری خو‌تبه‌، تا‌کو مردن	وه‌کو من به‌زه‌نگی و هو‌شیاری

شەپۆل / ۱۳۵

کچم! واللّٰه هه‌مو داخی کچانه
 نه‌خوشین و کزه‌ی بی ئیختیاریم
 نه‌ته‌نیا وه‌صیه‌تم بو تو‌یه‌رو‌له
 هه‌واداری کچانی کورده‌ واریم

۲۸ خورشید نه‌ما خانم داواشی، کچی محهمه‌د و خوشکی میرزا ئه‌حمه‌د محهمه‌د
 داواشی که‌خانمیک بووه، زۆر ئاگادار و خو‌پا ریزو به‌ته‌قوا وله‌سه‌ر رچه‌ی قادری بووه،
 وه‌کو‌برا که‌ی زۆر به‌ئاسانی شیعی کوردی وتوووه‌ده‌سه‌لاتی جوانی بووه، له‌سالی ۱۳۸۵
 مانگی دوا‌ی ۶۵ سال ژیان وه‌فاتی کرده‌وه.
 ئه‌م بره‌ شیعه‌ره‌شی له‌بابه‌ت سه‌ید سه‌فائه‌دین به‌رزنجی هاشمی پیری ده‌ستگیری خو‌ی
 به‌کوردی داناوه، ئه‌مه‌ش ئه‌و بره‌ شیعه‌ره‌.

هۆنه‌ی عارفانه‌:

به‌خورشید واته‌ن دا‌یم غه‌مینه‌ن	غهمین دوری صفاء الدینه‌ن
یا خودا مه‌رگی نه‌وینم وه‌چاو	نه‌بژنه‌فم وه‌گوش نه‌وینم وه‌خاو
جادر عه‌زیز پیر ئیرشاد بو	وه‌کی‌ل زبنده‌ی غه‌وس بغداد بو
نالای مه‌ستانه‌ی ته‌کیه‌ش هه‌ربه‌رزبو	په‌ناگای ده‌رویش ئه‌بدال مه‌رز بو
مه‌بخانه‌ی مه‌عنیش هه‌ر به‌رقه‌رار بو	باخه‌به‌ر جه‌ئه‌مر له‌یل و نه‌هار بو
جه‌لای سینه‌ی سه‌رد گونا‌باران بو	ئوستاد سه‌رمه‌ست رۆزگارن بو
زه‌نجیر لوطفش نیان وگه‌رده‌ن	ئه‌هلبی و رامم که‌رد تاوه‌رو‌ی مه‌رده‌ن
به‌لکه‌م جه‌ئه‌لطف وینه‌ی ئه‌وشایی	رابعه‌ی ده‌وران گوم کرده‌ رای
بگنۆ وه‌سه‌ر رای طاعه‌ت کاری‌دا	به‌ر به‌یو جه‌حوکم سه‌نگساری‌دا
بوا چو سه‌رمه‌ست باده‌ی شا‌کریم	که‌لب ئاسانه‌ی عبدا‌لقادری‌م

۱- الادب العربی، بیروت، جزی ۳ لاپه‌ره‌ی ۹۷ نه‌علام ج ۶- تاریخی مشاهیر کورد ئوستاد بابا مه‌ردو‌خ رۆحانی
 لاپه‌ره‌ی ۱۵۴.

جيهان ئارا.

شەپۆل / ۱۳۶

(جيهان ئارا) كچى مەلەنە شەتە تى پاۋەبىيە.

(جيهان ئارا) ئافرىتىكى جوان و بەشەرەف و پىك و پىك بوۋە و ھەر و ھەر
خوتىندە وارنىكى باش و شاعىرىكى، پاىە بەرز بوۋە و
بە يەكلىك لە شاعىرە بەناۋىانگە كاتى، چەرخى خۇى
لە قەلەم دەردى.

(جيهان ئارا) يەكەمجار شۇوى كوردبوو بە كورپى باۋەژنى، گە بەخاتىرى وەزىفەى
كچىكى قاجارىي دەھىنى و بە ھۆى وە زىفەكە يەۋە، بۆلەزەربايجانى دەنيرىت و بەو
بۆنە يەۋە، تەلاقنامە، بۆ (جيهان ئارا) دەنيرىتەۋە و بەو بۆنە يەۋە، (جيهان ئاراش)، شۇ بە
(حبیب اللە خانى ئىل بەگى جاف - ى جوانرۇبى) دەكات و بەلام، لەبەر ئەۋەى، جيهان
ئارا، ئەم شۇوى دوۋەمىيە، بەدلى خۇى تەبوۋە و ھەرچەزى لە شۇوى يەكەمىيە و ئەۋىش
ئەمى، بە بۆنەى وەزىفەۋە، وازى لى ھىتاۋە، بەم بۆنە يەۋە، ئەم قەسىدە يەى دانائە.

قەلەم، دەماخم،
.....

نەمەندەن، نىيەن، بەرزى دەماخم
زنجىرى تەقدىر، كەردەن، ياساخم
كەمكەم، كەردەن، كەم، سۇماى چراخم
پەژمەردەن، غوتچەى، گولالەى باخم
پەرگەندەن، كەلاف خەياتەى دىزم
نەمەيتەن، نەرگس، شەھلاى، خون پىزم
زەردەن، گۈل وەرەق، گۈنەى، گولنارم
كەساسەن، توحفەى، ماىەى، بازاپم
تالەن، تامى دەم، تالائە وەردەكەم

شەپۆل / ۱۳۷

کالەن، ئاھی سەرد، سیای دەردە کەم
 لیلەن، ئاینە، جامی جەمینم
 قەلاخەن، کالای، بالای، خەمینم
 ناپەرەواجەن، لال، دەرجی، یەمانیم
 بی قەرپین گەوھەر، نەقلی نیهانیم
 پە ی سەیرەن، سەفای قەوسی قەشەنگم
 تۆزی خیلی خەم، وەشتەن، نە پەنگم
 تەمام، ھەر جە تیر تانە ی بەد کاران
 مەر ھەق، بزانیۆ، چوونم، ویا ران
 ئازیزم، یە گشت، مەینەت باری تۆن
 ئیش و نیش و خەم وە زامداری تۆن
 جەفای بەدکاران، گشت، جە بۆنە ی تۆن
 تانە ی ئەغیاران، گشت سەرکۆنە ی تۆن
 خەسرە و شیرین ویل، جە سونگی تۆن
 مەجنون و لەیلا، ریسواری لۆنگی تۆن
 سنعان، تامەحشەر، تەرسا، یاری تۆن
 یوسف، زلیخا، گەرفتاری تۆن
 ئاغە کەم، فەلەک، چمان، دلپیشەن
 سائە و نمازۆ، گونای، من چیشەن
 ئەرێ، بی خەبەر، بی باک، جە ئەحوال
 ئەرێ، تیر ئەنداز، وە پرووی، دانە ی لال

			شەبۆل / ۱۳۸						

ئەرئى، بى ئيساف، هيچ كەس، نەپەرس
 ئەرئى، ساحيب زور، جە خودا نەتەرس
 ئەرئى، بى پەحم، ولات، چەپاوكەر
 ئەرئى، تەرىدەى، سەر ملەى، خەتەر
 ئەرئى، شەو بىدار، شەوان، جە زولمات
 ئەرئى ئىقلىم گىر، پەى، چەشمەى حەيات
 ئەرئى حال نەزان، دوور جە، وفافا و مەيل
 ئەرئى، شەر فروش، هوونى قەتلى لەيل
 تاكەى، تو چەنى، بەختم، ناسازى
 تاكەى، هاى نە شۆن، راي، بەدمەجازى
 تاكەى، بنۆشۆ، زۆخى، زامى جەرگ
 تاكەى، بواچوو، ئەى خودا، سامەرگ
 تاكەى، پىچ وەرۆ، چوون، ماری زامدار
 تاكەى، بكىشۆ، سزاي، سەختى خار
 تاكەى، ئەسرىنم، ئاوپاشى خاك بو!
 تاكەى، ھەناسەم، پەخشى ئەفلاك بو!
 تاكەى، دەروونم، جە ئەندۆپەر بو!
 تاكەى، بالىنم، ۋە ھووناو، تەر، بو!
 تاكەى، لەرەم بەى، چەنى پەزاران!
 تاكەى، خزمەت كەم، من ۋە خونخواران

			شەپۆل / ۱۳۹						

تاکە ی، بواچان، وه دەشت وه دەردا!
 تافته ی ریسوائیش، کیشتهن وه سەردا
 تو خودا، زەلیلی و زگاری، تا چهندا!
 تو خودا، خەمینی و خەمباری، تا چهندا!
 وینە ی مارانگاز بن تەلووک تا چهندا!
 بیم، جەخشپە ی دەنگ پای مەزووک تا چهندا!!
 هورسای خەیاڵ، دیقی دل تا چهندا!
 تەمای گوشادی، جە موشکیل تا چهندا!
 وەسوەسە ی دەروون، نیمە شو، تا چهندا!
 جەنگی جەم، تا سووچ، چەنی خەو تا چهندا!
 گونای گولناری، چون خەزان تا چهندا!
 دەرد، جە دەستی یار، حال نەزان تا چهندا!
 باری مەینەتان، کیشاکیش، تا چهندا!
 خەجالەتی خیل، قەوم و خویش، تا چهندا!
 ئەو جامی ئازار، وە تەیب تا چهندا!
 عوزری، نامە سمووع، پە ی رەقیب تا چهندا!
 پانە خەلیلی و نەزەنجیر تا چهندا!
 پەنا وە بارگە ی، شیخ و پیر تا چهندا!
 فەلەک چەنی دۆس، جیایی، تا چهندا!
 پە ی شکلی رەقیب، ریایی، تا چهندا!
 خوداوەند، ئامان، وەسەن، دەردیسەر
 یا، نەجات، یا، مەرگ، یا، وەسلی دولبەر

شہ یوں / ۱۴۰

[illegible]

				شەبۆل / ۱۴۱					۳

حەواسم جەسەر تەفرەقەى راي تۆن
 زىندەگىيى و مەرگم ئامالو لوى تۆن
 ماوام گەرمەسىر ئەگەر لەيلاخەن
 دەماخم وە بۆى ھەواى تۆ چاخەن
 نە مايل وە زەوق نە عەيش و شادىي
 زەوقم ھەر تۆنى جەى دنياى بادىي
 غەير جە شىوہى تۆ وەبانى گول دا
 وىەردەن تا پەر نە باغچەى گول دا
 ھەنى جە مەخلوق تا بە پرووى مەردەن
 شەمال ھەم جە خەو گوزەر نە کەردەن
 قەسەم ھەر بەوشاى فەردى فەرياد، رەس
 سىواى تۆ کەسم نەزانان وە کەس
 غەير جە تۆ کەسم وە کەس نەوانان
 وە يادەت قەسەم شانويى جوانان
 تۆنى ئازىزم تۆنى غەمخوارم
 ھەر تۆنى ياگەى گشت قەوم و کارم
 ھەر با جە عالم و اچان بى کەسەن
 مەيلى تۆم تەنخوار گشت کەسم وەسەن
 دىدەم غەير جە تۆ بالادەس نى يەن
 قەلبم ئامىتەى مەيلى کەس نى يەن
 سەر و گيان نەرات توفەيلم کەردەن

شە پۆل / ۱۴۲

سەوگەند ھەر ئەو ھەن پەری تۆم وەردەن
 قەسەم ھەر بەوشەرت ئیقراری جارەن
 بەو وەفای قەدیم گشت بەینەت دارەن
 تانەفەس بەندەن نەیانە قەفەس
 سیوای تۆ دیدەم شاد نە یۆن وە کەس
 تا خاس و یم نە کەم پەسوای زەمانە
 نە بوون وە سەرژان خویش و بیگەنە
 تاشکەست نە دەم وە شای جوانیم
 دنیا پەر نە بو گشت جە نادانیم
 تەمینی خاتەر نە پەرز وە گەل
 شەرتەن مەیلی تۆ بەر نە شو جە دل
 تائەلفی بالام وینە (نوون) نە بو!
 تەمومی ئەعزام گشت وە ھوون نە بو
 تە دیدەم وە ئا و مروار تەر نە بو!
 تە لاگۆشم جە سەمە تەمام کەر نە بو!
 تە زوان نە دەم لەنگی لال نە بو!
 تە ئەعزای بە دەن گشت بە تال نە بو!
 تە چەراخی رۆح خاس نە بو خامۆش!
 شەرتەن مەیلە کەت نە کەم فەرامۆش!
 ھەر و یم مەزانو دل چە دەردشەن
 بەلام، پەری تۆ فایدەش چیشەن!

شەبۆل / ۱۴۳									

مەن پەي تۆ، وستەن وئىم وە چەمەردا
 تانەم چۈن سەرپۆش كىشان وە سەردا
 پەي تۆ وئىم كەردەن وە پەندى شاران
 مەحرۇم جە دىدار بەرزى كۆساران
 پەي تۆ دەروونىم پەرتىش و خارەن
 سەد كۆ چۈن شاھۇ خەم وەنەم بارەن
 پەي تۆ خەم گەلای جوانىم بەردەن
 پەي تۆ وەھارم خەزانش كەردەن
 پەي تۆ وئىم كەردەن دەيرى دىوانە
 پەي تۆ پا بەندىم جە مەينەتخانە
 پەي تۆ كىشانىم جەورى ئەغياران
 تىرو تانەي تال نا ئەھلى ياران!
 مەن بادەي حەسزەت ھىجرانت وەردم
 جەفات پەي مەن بى سەفات پەي مەردم
 تاكەي مەن جەلات بىوون رەنجەرۆ!
 ئاي جەكەم شەرتى و بى وەفايى تۆ!
 تا واچى، بەدھال تەلخەن ژيانم
 بىنائىم بۆ دەس وەردەر جە گيانم
 ھەراسم سەندەن جە گىرو گازت
 نەمەبۆ حاسل جەلام نىيازت

شەپۆل / ۱۴۴

جەي وەر کىيى بىيەن يارى دلدارت
 ديسان ھەر ئەوھن شەفای ئازارت
 خەدەنگى غەمزەي کام مېھرو بەردت
 ھەم بشۆ وەلاش پەي دەوای دەردت
 جە يانەي خالى ئىمەت چە کارەن
 دنيا پەي تۆگشت مينا بازارەن
 ئەو ھەر کۆ بدیۆ سازت پەر سۆزەن
 دایم نە دەوران جەژنت پیرۆزەن
 من کە خو جەژنم جەژنانەم خارەن
 سەفای نە ورۆزم چون ژەھری مارەن
 ئەرئى بىي مروەت بىي ئەندیش جە تیر!
 ئەرئى بىي باوەر دوور جە خوداو پیر!
 تاکەي ھەرفى تال مدەرى نە پروم!
 کىي زانووش، نيان وەبانی زانووم!
 تاکەي مەكەرىم وە چەشتەي ماران!
 وە پوولى سىيای ناپەرەوای شاران!
 ئاخر ئەرگەنجەن، ئەر پەنجەن بارم!
 کىي بو غەير جە ویت وە خرىدارم!
 قىیلە ھەيفەت کەرد، جە من وىەردى
 خەيالى وەي تەھور نەدل ئاوەردى

				شەپۆل / ۱۴۵					۲
									۳

روئی سەد بەدەیم وە دڵ شەماری
 مەبۆ یەك نیکیم وە چەم بەداری
 وێم ئەر ناخاسم دەروونم خاسەن
 دڵ جە بارە گات ساحیب ئیخلاسەن
 مەبۆ نەواچی وە فەوا بەیتش کۆن
 رۆشنی دنیام پەیی و جەوودی تۆن
 بەلام بۆ وە عەشق بێنای بانێ سەر
 جە ئەسپی مەتەب لادەیی پەیا بەر
 ئەو ئەسپە چەند کەس هورداران بەوار
 چەند سەر وە مەیدان کەردەن نگوون ساز
 چەند ئۆستادی عیلم کەردەن وە ناشیی
 چەند وەزەنش کەردەن وە مووشی کاشیی
 مەن جە عومری وێم نەیی دنیای فانی
 پام نیان وە بان پراگەیی نادانی
 چەتەر نامووسم جە سەر ئەفراشتەن
 پەردەیی عیسەمەتم هەر نیگاداشتەن
 بەرزەمە کەر جەلام سەدای نام و نەنگ
 شیشەیی مەعسوومیم مەدەر وە پووی سەنگ
 نە خودا بەردار نە بەندە پازیی
 نە فتوای شەرەن نە حوکمی قازیی

				شەپۆل / ۱۴۶					

فیدات بام پەي چیش پەشیمانت بەرد
 چەند سووگەندت وەرد چەند جار غەدەت کەرد
 ئەر بـبو جەلات ساتی وە سالی
 وە بی پەزای من نە کە ی خە یالی
 ئیسە یە چیشەن ئەری بی وادە
 ئی خەم و خە یال عەزم و ئیرادە
 ئە گەر بـزانوو جییم مەبی دلگیر
 ئە گەر نارین ئە گەر زە مەریر
 دۆزەخ پەری تۆ نە کەم ئیختیار
 تا عاجز نە بو یاری وە فادار
 نەك وایچی دەمباز قەولش بە تالەن
 قەسەم هەر بە و فەرد ئاگای کۆل حالەن
 نە ساحیب باخم نە ساحیب میوه
 بـەخشەش بـنۆشەش، بـنیشەش لیوه
 ئەر بـناخەن ئەر مولک ئەرگەنجەن ئەرمال
 دەخلش هەر بە تۆن دارای کەمەر لال
 خاترت جەم بو دل مەدە وە دل
 پەي تۆ رازیبان ئی باغچە ی پەر گول
 بی تاقت مەبەر شای خەسرە و مەقام

شه پۆل / ۱۴۷

به وه سلی شیرین مه یایی به کام
 ئیسه نه جای دهس نه وادهی کارهن
 نه یاگهی ته دبیر هانا و هاوارهن
 پام هانه پاوه ند دوو شاخه ی زالم
 مشیا خو تو خاس زانات به حالم
 ته وقی سه د مه نیم شی یه ن وه گهرده ن
 سه ر تا پا بالام ئاغشته ی دهرده ن
 به لام سه به بساز موشکیل گوشاد کهر
 پادشای شاهان ده ههنده ی داوهر
 یه دی قه درش، جه هانامه وه
 خه لاس کهرۆ پام جه پای دامه وه
 ئاسان ببۆ کار زه حمه ت وه رده مان
 نه دریۆ وه باد ره نجی به رده مان
 یا ر جای شه خسی یا وه ته دبیری
 بگئیرن وه دهس دامانی پییری
 غه ره ز وه هه ره نه وه کاری بسازین
 من وتۆ جه بهین، من وتۆ نازین
 ئه وس، شه نی عه یش هه ره شه و تا سه هر
 خودا، خوشنوود بۆ به نده بی خه ته ر
 وه نه خه وه له یله ت ئارامش نی یه ن
 سیوای تو په ی کی، ریسوای عام بی یه ن!

شه پۆل / ۱۴۸

داره مرواری: شجرة الدر، ملکه المسلمین

داره مرواری: شجرة الدر، ملکه المسلمین له سه ره تاي قهرنی شه شه می کوچی دا سپا گه لی
 فه له و خاچ په رسته کان هندی ولاتانی ئیسلامی (میسر، شامات و...) یان دابووه به رهیرش و
 کوشت و برین وتالان و پرو، شاره کانیاں یه کله دوا ی یه ک له ناو ته برد، خه لیه ی عه باسیش
 وه ک پیره ژن ده سه و نه ژنو دانیشبو و به کزو زیوه نیوه ته ی نواریه ته و شانودل ته زینه خوین
 ئاوییه و کاریکی له ده س نه ته هات، له و فهر ته نه یه دا دو سه رو کی مه زنی کوردستان به نیوی شیر
 کوو ته یوب که نیشتمان ئیسلامیه کانیاں واژا کاو و ئالوزاودی له کوردستانه وه له گه ل هندی له
 پشمر گه ی کورد چونه جهنگی ته و خاچ په رستانه و جهنگی باشیاں کرد تا شیر کوو ته یوب
 کوچی دوا یی یان کردو سه رو کایه تی له شکری ئیسلام که وته ده س یوسف سه لاهه دین
 ته یوبی کوری ته یوب.

سه لاهه دین له و مروغه ناوداره مه زنانه ی میژویی کورده که هیمانیس دوا ی چهن دین
 سه ده له سه ر تاسه ری ئوروپا و جهاننا دلیری و نه به زی و پیاو ته تی و دل ئاوا یی و گه ل
 خوشه ویستی ته و پیاو مه زنه و یردی زمانه.

سه لاهه دین زور پیاوانه خاچ په رسته کانی تاراند و ریچارد - ی شیردل پاتشای
 ئینگلیسی به دیل گرت و زور پیاوانه ش ئازادی کرد. ریچارد واهوگری خوی باش و
 پیاو ته ی سه لاهه دین بو، لی برا بو خوشکی خوی لی ماره کات به لام هه لا و هوریا ی قه شه کان
 به رگری له وه کرد، سه لاهه دین دوا ی تاراندن و ده رکردنی فه له و خاچ په رسته کان بووه شای
 میسر و شامات و ولاته موسلمان نشینه کان و ده سی کرد به ئاوه دان کردنه وه ی ولات و له سالی
 ۵۵۹ کوچی دا، کوچی دوا یی کردو چه ندین سال کوران و نه وه و نه وه زاوبنه ماله ی ته و
 میرا به تی ولاته موسلمان نشینه کانیاں به ریوه بردوه. تا له سالی ۶۴۸ نوبه که وه ته ده س
 داره مرواری یا (شجرة الدر) که یه کی له نه وه زا کانی سه لاهه دین بووه، داره مرواری
 ئافره تیکی کاراو کارزان و هوزان و دورین بووه کانی بووه ته پاتشا سه رو که کانی سپایی
 ونیشتمانی بانگ ته کات و قسه یان بو ته کاو ته یژی:

شه پۆل / ۱۴۹

با پیرم سه لاهه دین ئیوه له چنگالی فه له کان نازاد کرد؛ هیمنی و ئاسا یشی له ولاته
موسلمانه کانا دابین کرد؛ به لام هیمن مه ترسی هه به و فه له کان خویان له ته مال داوه ئیستا
مروڤیکی کارزان له به ماله ی تیمه داوه بهر چاونا که وی که بیکه یه میری خومان ته گهر ئیوه ش
پیاویکی واتان پی شک نایی من ناماده م میرایه تی بگره مه دهس و ولات هیدی و هیمن را گرم.
سهرو که سپایه کان و مروڤه مه زنه کانی ولات که لیها تویی تهو. ژنه ناوداره یان ته زانی
گشتیان به یه تیان پی کرد.

شجرة الدر ناز ناوی ملکه المسلمینی پیدرا، هه ره وه ک باوو با پیری خوی له ته ک خه لکا
هه لده ستاو داته نیش و به م هو یه وه ده رباری قاهیره تهونه ی تر ناوی داخست.
کاتی روانی که به هو ی جهنگه وه خه لک به تایهت جوتیاران و ره شایی دهس تهنگ و
بی ته نوا بون، فه رمانی دا، باج و شه که زه کات و مالیات له سه ره خه لک لابه ن و هه روا فه رمانی
دائه و دانه و یلانه ی واله هه مارو سیلو کانایه، به سه ره هه ژارانا، دابه شی که ن، ته لئین:

چوار مانگ بوداره مرواری هاتبوه سه ره کار، کاتی حه ج هات، تهو یش وه زیرانی خوی
جه م کردو پی و تن: ته گهرچی حه جم له سه ره به لام هه ل سوران وهیدی وهیمن کردنه وهی
ولات پیو یسته، جا له بهر ته م ده ستوره تهو رو پۆشه ی - کابه - که له حه ریری ره ش چنراوه
بیخه نه ناو که ژاوه زیرینه کی من و له گه ل هه ندی له پیاوان و ژنانی شیاو بیبه نه مه ککه، رو
پۆشه کی پاره که تیکه تیکه بکه ن به سه ره حاجیانا دابه شیکه ن و به شی منیش بهینه وه. وه له
لایه ن منیشه وه مالی خودا به ناوی زه مزه م و گولا ویشو و رو پۆشه تازه که ی به سه را هه لکیشن
وه ته م سه ده هزار دیناره دراوه که مالی خومه بیده ن به هه ژارانی مه ککه و مه دینه. کاروان له
کاتی خویدا که وته ری، ده ستوره کانی تهو یان به ریوه برد. کاتی گه رانه وهی کاروان، داره
مرواری چووه پیشوازیان و خوی هه وساری وشتره که ی گرت و به ره و مال به پیاده رای کیشا،
له پاشان دیاری یه کانی له سه ره کاروانه وان وه رگرت و خه لات و به راتی به گشت کاروانه وان
کان دا ته مه له میسرا بوبه باو، وه تاجه ن سال بهر له مه ته م پیشوازی کردنه له کاروان به یادی تهو
ئافره ته کورده مه زنه بیوه باو و جیژنیان بو ته گرت. له کاتی میری داره مرواری هه وال به هانری
پاتشای فه رانسه وی گه یی که ئافره تی و امیری ته کاو خه لیفه ی عه باسیش به درزی وه ستاوه ئیستا

شە پۆل / ۱۵۰

کاتی ئەو ھەبە ھە لە کان دوبارە ھێرش بەرئەو ھەسەر و لا ئە موسلمان نەشینە کان، لە ئاکام لە شکر گەلێکی فرە لە چوار قورپنە ھەرنگەو ھە بۆ داگیر کردنی سەرزەوی ئیسلام کەوتنە رێ و بە سەدان مالم و قەشەش لە تە ک ئەوانا ھاتن و خەلکیان بۆ ھێرش بردن ھان ئەدا، کە ئەشی گەلکۆی ھەزەرەتی عیسا مەسیح لە ژێر دەس موسلمانان دە رینن، ئاشکرایە کە لەو کاتەدا بیری ئایینی لەناو ھە لە کانا زۆر بوو ھە ئەم چاوو رایەش شوینی لەناو چینی بۆرە پیاوانا زۆر بوو ھە ئەو شوینی کە کۆری زۆر لە پیرەژنان بە ناو بۆ ئەو جیھادە ئایینیە بە جیا ھاتبون، ئە وانە وانەیان توانیو بێنە جەنگ، پارە و دراویان ئەدا. ئەم لەشکرە زۆرە لە... داردانیل تێپەریان کردبو و پێیان نابوو ناوئاسیا و چەندین ناوی جەنگیش بۆ داگیر کردنی لەنگەرگانێ ئیسلام بە ئیوی زریە کانا خولیان ئەخوارد، دارە مرواری کاتی ئەم ھەوالاتە زانی بانگەوازی کرد و سپایەکی زۆری خستە رێ و خۆشی سواری کە ژاوەی زێرین بوو لە کۆشکی «خەتات» بۆ بەرێ خستیان ھاتە دەری و بە دەیان قورئان خۆینی خوش دەنگ و ئاوازی لەم لاوای کە ژاوەی دارە مرواری یەو ئەرویشتن و پەر بە دەم قورئانیان ئە خویند و ئەو ئایەتەنە والە بابەت جیھاد و پاراستنی نیشتمانە وە بو، دو پاتیان ئە کردەو ئەم کردەو ھە دارە مرواری و ھە خەلکی گەرم کردبو کە ھەزاران کەس لەو موسلمانانە و اسپایش نەبون دەسیان دا بوو چە ک و بۆ تاراندنی ھە لە ھێرشکارە کان کەوتبۆنە رینگ، دارە مرواری لە ناو کە ژاوە کە یەو ھە روی کردە خەلکە کە، پێی و تن: ئەو سپایانی نە بەزی من، ئیو ھەو بەرگری لە خاک و ئاوی خۆتان ھاتون و ناتانە و ئی ھێرش بەرنە، سەرکەس و مالم و سامانی ئەم و ئەو داگیر بکەن، ھەلبەت خودایش پەشت و پەناتانە، دژو دژمن لە خاکی خۆتان دەرکەن و بیان تارینن. بەلام لەو زیاتر کارتەن پێیان نەبێ چونکە ئیمە تەنیا بە حوکمی ئیسلام لە خۆمان بەرگری ئە کەین و بەس. ئیستا من بەرەو پێتەخت ئە گەڕیم ھەو و چاوەروانم ئە گە رپۆیست بێ بانگم کەنە مە تەریز تەمینی شەن بە شانی ئیو ھە بۆ دیفاع و بەرگری لە مافی ولات جەنگ بکەم، سەردارە کان کاتی ئەم قسانەیان بیست یە ک دەنگ و تیان بۆی: مەلە کە، ئیمە ئەچینە جەنگ و بە یارمەتی یەزدان موژدە ی پیرۆزی و سە رکەوتنی خۆمان بۆ تۆ دە ھینین ھە ئەم پیش بینیە بە راست گە راو دوا ی سێ مانگ و چەن روژسپای ئیسلام دژمنەکانیان راونا، خۆیان بە دیل و مالم و دەسکە و تێکی زۆرەو ھە

شه پۆل / ۱۵۱

گه پانه وه، داره مرواری فهرمانی دا دیله کانیان به بارمته و خو کپینه وه ئازاد کرد، یه کیچ له و جه ژنانه ی واله کاتی داره مرواری دا باو بووه ئه وه یه، کاتی له مانگی ئاوریل و مه ی دا زریه ی نیل ئاوی زۆر ئه بوو ئه هاته سه ر، داره مرواری به ره سمی فهرعینه ی میسر سواری ئه سپی ئه بو و وه زیری ئه عزم هه و ساری ئه سپی مه له که ی ئه گرت به ده سه وه ده هه زار نێزه به ده س و غولامی که مه ر زپرینیش به پیاده له به ر رکیفی داره مرواری یه وه ئه رۆشتن، پیاو مه زنانی سپایی ونیشتمانی بو ریز نانی مه له که به پیاده ئه هاتن، هه ندی له کاره که ران و غولامانی ده رباری به چه پکه گۆل و مه نقه له عوده وه له به ر جلّه و یدا ئه رۆشتن.

داره مرواری به و هه مو شکۆ یه وه له کۆشکی خو یه وه تالیواری نیل ئه هات و چه پکه گۆلکی به ره سمی فهرعینه ی میسر ئه دا، به ده م ئاودا و پیشکه شی نیلی ئه کرد و له ئه سب دابه زی و مشتکی له ئاوی نیلی هه لگۆزاو دوباره کرد یه وه ناو ئاوی نیل له پاشان گورانی یژان و خو و یژان ده سیان ئه کرد به مه قام و گورانی وتن و شمخال و بلویر لیدان و ژن و پیاو و کچ و کور به شایی و ره شبه له کت به زیان ساز ئه کرد، داره مرواری له کاتی گه پانه وه دا هه زاران سککه ی زیرو زیوینی به و خه لک و حه شیمه ته ئه دا که له لایه کی ئه و سککه یه داره مرواری وله ولای تریشی ملکه المسلمین هه لکه ندرابو. داره مرواری وه ک گشت بته ماله ی مه زنی ئه یو بی به زمانی شیرینی کوردی له ته ک کورده ده رباری یه کانا قسه ی ئه کرد و زۆری حه ز له داب و ده ستوری نیشتمانی باو باپیری خو ی ئه کرد، نه ورۆزی ئه کرده جیژن، هه میشه خو یی به وه رائه نا که کورده و یه کیچ له و شوینه وارانیه سه رده م و کاتی پاتشایه تی داره مرواری دانانی بیمارستان و خه سته خانه و نه خو شخانه گه لی گشتیه به زمانی کوردی به و شوینه یان و تووه ... بارستان که ئیستاش له میسرا به بیمارستان ده لێن: بارستان، له پیش سه لاهه دین و داره مرواری دا له میسرا نه خو شخانه ی گشتی نه بووه، داره مرواری بو حه سانه وه ی نه خو ش و په رستاری کردن له له شی بیمارانی هه ژار و بی ئه نوای میسر و شاره کانی تری ولاته موسلمان نشینه کانی ژیر فهرمانی خو ی ده ستوری دا نه خو شخانه گه لێی زۆریان ساز کرد.

ههروه ها رای سپارد تا هه ندی له خو شنوسانی ناوداری ئه و ده مه به یین و موچه و دراویان بده نی تا ئه وانیش قورئان بنوسه وه و بی ئیتر نه شار و گونده موسلمان نشینه کان به ییمان له

شه پۆل / ۱۵۲

مۆزه خانه کانی گه وره ی ئوروپا و ئه مریکا قورئان گه لی ده سنوسی وه قفی داره مرواری، سککه گه لی زه مانی پاشایه تی ئه و ئه بییری، داره مرواری یه که م ژنی کوردی موسلمانانه که گه یشته پله ی پاشایه تی، داره مرواری له و په ره ی سه ر به خویی و ده سه لاته میری کردوه. موخته سه م ئاخیرین خه لیفه ی عه باسی که به رزی و ناوداری داره مرواری ئه دی له به ر هه سودی تا ئه وشوینه ی توانیای کارشکینی ئه کردو فه له کانیشی لیهان ئه دا تاهیرش به رنه سه ر ولاته موسلمان نشینه کان و ئه ویش هیرشی مه غوله کان بو. هه لاکو خان موخته سه می عه باسی کوشت و له ۶۵۶ کوچیدا، دوایی به خیلافه تی عه باسی هینا و زووری له ولاته موسلمان نشینه کانی ویران کرد، به داخه وه له کاتی هیرشی مه غولا داره مرواری نه مابو، لام وایه ئه که ره ما با چلون فه له کانی تیک شکاند مه غوله کانیشی ئه شکاند و ئه ی تاراندن، تورانشا، کوری داره مرواری له سه ر کار بو به لام زییک و نه به زی و کارزانی و لیها تویی دایکی خوی نه بو. ئه مه بو کورته یه ک له سه ر گوزه شتی داره مرواری ئه و ئا فره ته به ناو بانگه کورده، که برازی شیرکو بووه و له ره سه ن وه گه زی سه لاهه دین ئه یوبی کوردستان بو، که میژوی جهان ئه و به یه کییک له ئا فره تانی بی وینه ی جهان داناهه و زور له ئیندیرا گاندی و تاجیر ژیرتر و به ده سه لات تر بو.

ژن له روانگای قورئانه وه:- بایه خی زووری پیدراوه، به لام شازالمه خوینه کان رهفتاریان به قورئان نه کردوه، خواله ئایه تی ئه نفوسیدا فه رمویه تی (ومن آیاته آن خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها) جا چونکا پیوه ند له نیو خاو و خیزاندا به تایهت، وه له نیو هه موی ئینساندا به گشتی نیازی به جووری جازیه و که ششی دل و

اسه رچاوه: گوشتاری ژنی روزه ژماره ی ۱۴ گولانی سالی ۱۳۴۶ هه تاوی و ۲۵۸۰ کوردی و ۱۹۶۸ زاینی و کتییی ژنانی نامی ئیسلام و ئیران چاپی سالی ۱۳۳۸ هه تاوی، کتییی باوی کو مه لایه تی و میژویی، گرشه ی کوردستان لاپه ره کانیشی ۲۳ تا ۲۹ ژماره (۵) چاپی سالی ۱۳۶۰ هه تاوی و ریکه وتی ۱۹۸۱ از سالی ۲ تاران، کتییی ژیناوه ری زانایانی کورد له جیهانی ئیسلامه تی یا که نجینه ی فره هنگ و زانست چاپی سالی ۱۳۶۴ هه تاوی تاران لاپه ره کانی ۷۱۳ تا ۷۱۹، کوواری ئاوینه ژماره ی ۴ په ره ی ۴۲ تا ۴۷. که باسی داره مرواری: شجرة الدر ملکه المسلمین له سروه ی ژماره ی ۴۱ چاپی ۱۳۶۸ که ئه حه دبه گزارده له سه قزه وه بویی ناردوه، به ناوی ئه وه وه له په ره ی ۱۸ تا ۲۱ له چاپدراوه و دوایی ئه وه هله له یه کی ژماره کانی سروه راست کراوته وه و (شه پۆل).

شه پوئل / ۱۵۳

دهرونه وه هه یه چ له باری ته نبوژنه یامه عنهوی، ته وه یه که خواله دوایدا فهرمویه تی (و جعل بینکم مودة و رحمه) مه وه دت و ره حمه تم له نیو ئیوه دا، دانا، ته وسا بو دوپاته و ته ئکید فهرمویه تی (ان فی ذلک لایات لقوم یتفکرون) سه رنج را کیشه که قور ئان له م ئایه تدا ئامانج و هه ده ف له ژن هینان یا شوکردن، سوکنایی هاتن و ئارامشی له بهر چاوگرتووه. نه ک دیلی و کاره که ری ژن، قور ئان به ته عبیری پرواتای (لتسکنوا) مه به ست گه ئیکی زور گرینگی را که یاندوه، وینه ی ته م و اتایه له ئایه تی ۱۸۹ سوره ی ته عرافیشدا هاتووه (هو الذی خلقکم من نفس واحدة و جعل منها زوجها لیسکن الیها) به راستی وجودی ژن و میرد به و تایه تیانه وه که خوفه رمویه تی که ئینسان هو ی سوکنایی و ئاراقار اگر تنه، دیاره ئارامش خو ی له ژیاندا یه کیکه له مه واهیبی گه وریه خوا، وه ته م ئارامش و سوکنایی هاتنه، لیره وه یه، که ته م دوانه موکه میل و ته و او کاره وه ی یه کترن و هو ی خو شی و شادی و گه شه و په رورده کردنی یه کترن، هه ر یه که بی ته و ی دیکه ناتنه و اووه، داماووه، دیاره ته وانه ی خو یان به ره به نی ده هیلنه وه، نیشانه ی راوه ستانی پله ی پیگه یشتیانه، وه کاتی ئینسان له (ره به نیه وه) بییه و ی بجیته نیو ژیان ی خاوخیرانیه وه، شه خسییه ت و که سایه تیکی تازه په یدا ده کاوله کوپ و کو مه لدا هه ست به بهر پرسی ده کاو ته عادولی رو حی بو به دیدی، چ له باری رو حی و چ له باری له ش ولا ره وه و چ له روانگای تاکی یاله باری کو مه لا یه تی وه، سوکنایی دی و خو ی له ژیاندا، به شه ریکی ژیان له ده ردو ره نج و خو شی و ناخو شی کوپ و کو مه ل ده زانی. جائه گهر جوان بیر بکه ینه وه، ده زانین کورد چ بهر له ئیسلام و چ دوا ی ئیسلام که به دل و به ئیختیار دینی ئیسلامی وه ر گرتووه، له کوپ و کو مه لدا خو ی به بهر پرس زانیوه و خزمه تی زوری به فره هنگ و ته مه دون و شارستانیته کردوه، که میژو شایه ده و کوردزاته ن بوژن و کچ ریژی داناوه و ژنی به شه ریکی ژیان له خو شی و ناخو شی خو ی زانیوه، به لام دراوسیپون له گه ل سولتان ره شادی تورکی وه سمانی و ناله پی پان، (نادرشای هه وشار) لیکو له ر: ناصر - ی ئازادپور نویسیویه تی: نادرشای هه وشار له هوژی کورد - ی وجیرانه زالمه کان له نیو نه ته وه ی کوردیشدا شوینی داخست وه که سانی په یدا بون به

شه پۆل / ۱۵۴

بێ ریزی پروانه ژنان، جاکاتی ئەم خووه نامۆو ناشیرینو ناشیاوه خەریکبوو خۆبخزینێته نێوکورد، ئەوهو بگه و ره زاناو شاعیران و پیاوانی ئاینی و موسلیح و دلسوزی وه که مه لای گه و ره و حاجی قادر و گوران و بیکهس وقانبع به گژنه و خووه نامۆو ناشیرینه داها تن و به دژی ئەو باوه، نامۆیه که و تنه مله به ملانی کردن، کاتی دیان کچی کورد له مافی کوومه لایه تی، رامیاری ئابوری، بێ بهش کراوه و چاویان له خوی سولتان ره شاد و ناله پی پان کردوه و له نیومال و خیزاندا، وه کو کور ته ماشای کچ ناکری، ته نانهت شو کردنیشی به ده ست خوی نییه و له هیچ دهر د و مهینه تیکدا هاواری کچ به هیچ کوئی ناگا، مه لای گه و ره لیان به جواب هات و ئیستاله سهر ئیمه به تایبته له سه ر روناک بیران و رو حانیان پیویسته به پیی قور ئان و به پیی خو ر سکی ئیسلامی و ئینسانی. له گه ل ئەم خووه نامۆو ناشیرینه مله به ملانی بکه ی و ئیجازه نه ده ی کچ ژن به ژ نه ی پی بکری و ئەبی به کچ و ژن مافی قور ئانی پی بدری وه به پیی فره موده ی (طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة) ریگای سهر که و تن و پیگه یشتنی زیاتر و ریگای خویندن بو کچانی کورد باشتر خو ش بکه ی تا ژن که نیوه ی کو مه له دوانه که و ی، دیاره ئە گه ر ژن و کچ له کور ده واریدا دو ابکه و ی وه ک تائیتا خوی سولتان ره شاد و ناله پی پانیان فی ر کرد ی تا کور و کو مه لگای کورد له کاروانی عیلم و زانی و هونه ری رو ژ زیاتر، دوا بکه و ی جابو ئەوه ی نه ته وه ی کورد دوانه که و ی و به لکو پیشکه و ی، ئەبی بکو شین ژن و کچ له کور ده واریدا باشتر پیشکه و ی تا کو مه لگای کور ده واری سهر که و ی و پیشکه و ی.

حه یران خانم دونبه لی به ماله ی دونبه لی وه کو (مه فتون) عبدالرزاق دونبه لی و به ها ئەدین دونبه لی و مه ز نه کانی تری به ماله ی دونبه لی هه موله خو و گونده کانی لای خو بون هه ندی لایان وایه حه یران خانمی دونبه لی له ته وریز و هه ندی تریش لایان وایه له (نه خجه وان) له دایک بو ه که

۱ - گر شه ی کور دستان ژماره س - ۱ - سالی - ۱ - په ره ی ۱۴ چاپی ۱۹۸۱/۳/۱ - و ۲۵۹۳/۱۲/۲۰ ک و ره شه مه (پولان) ۱۳۵۹ ی هه تاوی تاران (شه پۆل). من (شه پۆل) له ژماره ی ۱ - گر شه ی کور دستان که له ۱۹۸۱/۳/۱ ی زاینی له چاپ درا و بلاو کرایه وه، بو ئەوه کور ده واری را چله کینین که خوی بیگانه و نامۆو ناشیرین سه باره ت به کچ و ژن له خو مان دور بخه ی نه وه و ژن به ژن به کچ نه که ی و ریگای ته ره فی بو کچان له به رچاو بگرین شیعه کانی قانیمان بلاو کرده وه که دهر دی کچ له کور و کور دوا ری بن ده س سولتان رشاد و حا که نامۆو زالمه کان له و بارو بابه ته وه نیشان ئەدا.

شعبه پهل / ۱۵۵

دوای پهمان نامه‌ی تورکومان چایی له نه خجه و انه وه گه را ونه ته وه و که ریم خانی باوکی
حه یران خانم گوندی (خانه قای سوری) لای ورمیی له لایه نایب السلطنه وه پیدراوه، به لام
ده سگیرانه که ی حه یران خانم نه ی توانیوه بگه پته وه بو تازر بایجان و له تا کاما حه یران خانم له
دهردو سوزی دوری ده سگیرانه که ی چهن غه زلی زور جوان و پرواتای دانا وه و زیاتر له ۸۰
سال ژیا وه و گويا تا روژگاری شا ناصر ده دین قاچار ماوه. نه مه ش غه زه لیک له حه یران

بر محفل خود راه مده اهل هوس را	در دور شکر، دور برانند مگس را
گلزار که از روی گل ماه تو خالی است	خار است به من با تو کنم میل قفس را
صد وای به حال دل آن کس که نداند	از ناله مرغان چمن بانک جرس را
فریاد که نادیده رخ یار خودم بست	آه دل برگشته به من راه نفس را
حیران، به فدای تو بران مدعیان	خوبان نگذارند به محفل همه کس را

هیمان:

خواهم به تو از غم نهانی بنمایم شرح داستانی
روزی ز قضای آسمانی دل را به هزار مهربانی

برداز کف من جهان جانی

مشهور جهان خردبینی غارتگر جان به نازینی
در فهم و کمال به قرینی خورشید جمال و مه جبینی

شیرین سخنی شکر دهانی

هم خور مراد و هم ملک خود گنجینه جمال و مارگیسو
نسرین بدنی و عنبرین بو غارتگر جان به خال هندو

با چشم سیاه جان ستانی

ناوی هندی له ناو داران دونبولی:

دونبولیه کان له سالی ۶۰۷ ی مانگیه وه له شامه وه هاتونه ته هریمی سه کمن تاوا که
به عیسا دونبولی به خشراوه له پاشان چونه ته چوره - قه لای سمیران، لای چوره س، قهره
زیاته دین، جیگای دبی بستم یا (بهستان) به قسه گته ولیا چه له پی. ده سیان کردوه به حوکومه ت

شەپۆل / ۱۵۶

کردن - دونبۆلە کان لە کوردانی یەزیدین: یەزەد کە لە ئاویستادا بە واتای فریشتە و پەری هاتوو - دونبۆلە کان لە گەڵ سەلاحەدین بون و دواي هاتونە لای خو، لە ۱۹ ربيع الثاني ۱۰۱۲ ی مانگی کە لە تەوریز پاشای تورکی عوسمانیان دزی و بردیانە (نیک پەي) لای زەنگان بولای شاهه باسی سەفەوی، سەلمان بە گ: سولتان سوپاشی دونبۆلی بوو حاکمی سەلماس و چورەس، چون خو بەهوی عوسمانیان ویران کرابو، سەلمان بە گ کوری شاوێردی و نەوێ حاجی بە گ کۆژراو لە ۹۵۵ ی مانگیدا، سەلمان بە گ لە ۱۰۳۴ بە ملاءو کە شاهه باس مرد بو، ماوێ ۲۲ سآل حوکومەتی کرد تا لە ۱۰۴۰ دامردو جەمیشد سولتانی مامیشی بوو حاکمی مەرەند - یا عبدالرزاق دونبۆلی کە لە ۱۲۴۳ وەفاتی کردو و کتیبی (ریاض الجنه و تجربه الاحرار) نوسیو و شاعیر بو بە بهاءالدین محمد بن عبدالرزاق دونبۆلی کە تاریخی دنابلە نوسیو و نوسخە خەتی ئەو لە کتیبخانە ی مێلانی تەوریز بە ژومارە ۱۷۹۹ هە یە - یافەقیر - ی کوری حوسەینەلی دونبۆلی لە ۱۲۷۳ دا ئەمیش تاریخی دنابلە نوسیو - یا حوسەین خان دونبۆلی کە ئەمیش تاریخی دنابلە نوسیو.

لە ۱۰۴۹ کە پەیمانی قەسر - ی شیرین لە نیوان شاسە فی و پاشای عوسمانی مۆرکرا گرینگی چورەس کە لە زەمانی سەلمان سولتان دونبۆلی دەسی پیکرابو لە دەورە ی ئە یوب خان و مورتە زا قولی کوری زیاتر گرینگی پیدراو بوە ناوێدی بازرگانی، نە جەفقولیکان - خوداداد خان - جەعفەر قولیکان - ئەمیر ئەرسەلانخان - مەحمودخان خاوەر - شەهبازخان قورساول باشی - محەمەد سادقخان - سولەیمانخان کوری حوسەین قولیکان - نە جەفقولیکان - خانم حەیران دونبۆلی، صاحب دونبۆلی، شەوقی تەوریزی دونبۆلی، کورانی عبدالرزاق دونبۆلی: (بهاءالدین ئاغا، حاجی محەمەداغا، عەلی کە ناز ناوی: غەریب بوە، مەحموداغا) - دونبۆلیە کانی شاخە ی کاشان: لە شەوالی ۱۲۱۸ ی مانگی کە روس بەروس شاری گەنجە ی داگیر کرد شەری روسیە ی تە زاری و ئیران دەسی پێ کرد، شاری خوێ کە بوکی شارە کانی ئیران بوو ئەحمەدخان دونبۆلی سازی دابوو، ۱۱۷۰ قلا ی خوێ بو خوێ ساز کردبو کە چوار دەروازە ی هەبو: (دەروازە ی چورەس، شوراب، ئە ستەنبۆل، حیبابان) کە بە هو ی روس لە ناو

شە پۆل / ۱۵۷

چو و خراپ کرا - ئەمەش ناوی هەندی لەو ناو دارانە: ئەمیر خان سەردار - حاتەمخان -
ئیسماعیل خان لە ک، ئیبراھیم خان، مەتەب خان، ئیمامەلیخان - حەسەنەلیخان ئاجودانباشی
- حاجی میرزا ئاقاسی، حاجی میرزا عەبدوللا - میرزا ئەحمەدخان، نەجەفەلیخان، میرزا
جەبار نازم مەھام، سەد دەلە، مومتاز مولک، موفەخە مولمولک، عەلا ئو سەلتەنە - (شە پۆل) ۱.

هونە - شعر:

چە سازد گر کسی بیمار باشد؟	طیبیش در پس دیوار باشد؟
نە در هجران بۆد صبر و قرارش	نە راهش در بر دلدار باشد؟
سرش در بستر و رنجور و نالان	دلش در حسرت دیدار باشد؟
بە حال بلبلی صد وای کورا	گلشن اندر میان خار باشد؟
چە باشد حال عاشق در زمانی	کە نزد یار صد اغیار باشد؟

لەدواییدا چۆنەتە خو، کوردانی دونبۆلی لە ۶۰۷ ی مانگی یەو لە شامەو هینراونەتە ئێران و
چۆرەس و خووە ئەحمەد خان دونبۆلی پەنجاسال و ۶ مانگ حوکومەتی کردووە و دونبۆلی بنە
مالەیکی گەورەن و لە سەر ئایینی یەزیدی: یاری، یارسانبۆن و پیاوی ئایینی وە ک (احمد بن
نصر فقیه شافعی و علی بن ابی بکر سلیمان محدث) یان تیدا هەلکەوتوووە. دونبۆلیانی کاشانیش
ناودارن وە ک صبا (ئەبۆلحەسەن) موسیقی زانی ناودار لە دونبۆلیانە ۱.

۳۲- صاحبە سۆلتان خانمی کچی کەریمخان لە هۆزی کە نگەر لوی دونبەلی کە لە شیعردا
(شەباز) ناز ناوی بوە، خیزانی ئەبۆلفەتح خان کوری مورتەزاقلیخانێ دوهمی دونبەلی، کە
ئافرەتی زۆر زاناو لە زانستی ئەستێرە ناسیدا نوسراوە گەلی، زۆرە و هونە و شیعری جوانیشی

-۱

کوواری نیشتمان بلاو کەرەوێ بیری ژێ - کاف ژمارە ۳، ۴ سالی یە کەم سەرماوە زور پێندەن - ی ۱۳۲۲ ی کوچی
هەتاوی کە سەر دێرە کە ی بەم ئایەتە یە: (نَصْرُ مِنَ اللَّهِ وَقَرِيبٌ وَبَشْرُ الْمُؤْمِنِينَ) دەس پێی ئەکا. بەناوی ژنیکی بوژی
کورد (حەیران خانمی دونبەلی) برە شیعریکی ئەو ئافرەتە ی بەزمانی فارسی لە پەرە ۲۹ و ۳۰ لە چاپ داووە. بروانە
کوواری نیشتمان تەمۆزی ۱۹۴۳ و مایسی ۱۹۴۴ ی زاین، زمانی حالی کۆمەڵەی ژیکاف کە ما مۆستا دوکتور جەمال
نەبەز بەبۆنە ی تێپەر بونی چل سال بەسەر ئەو کوواریدا لە تەمۆزی ۱۹۸۲ زاینی بە بەرکۆل و لیکۆلینەو لە چاپی
داووەتەو (شە پۆل).

شه پۆل / ۱۵۸

ههیه و له فهنی ئینشا و له زۆری له سه نایعی زه ریفه، زۆر شاره زا و خوش خهت و دهس و قه له م
جوان بووه.

شهزاده حسن دلیر و لشکرشکن است شهزاده با کمال شیرین سخن است
در باغ شهنشی خرامان سروی است در گلشن خسروی گل یاسمن است^۲
بۆ زیاتر ناسینی ناودارانی دونبۆلی بروانسه بهرگی ۴ کۆمه له و تارای (وارگه و
ناودارانی کورد) نوسراوی (شه پۆل) په ره ی ۳۰۳ تا ۳۲۰ و ۳۲۶ تا ۳۳۱

کوردی شوانکاره

شوانکاره، هۆریکی کوردی زۆر ئازاو نه به زه و له پینج تیره و هۆز، پیکهاتوووه. رۆژ
گارێک له نیو جهرگه ی فارسدا حوکومه تی سه ره بخۆیان هه بووه و نزیکه ی سه دو
په نجاسال ته و حوکومه ته، هه ر ماوه.
دامه زرینه ری حوکومه تی شوانکاره، ته میر فه ضله وه ی یه، که کوری عه لی کوری
حه سه نی ته ییوبی بووه، کۆبه ی ماموستا جه میل رۆژ به یانی - حوکومه تی سوانکاره سالی
[۴۲۱ ی مانگی و ریکه وتی ۱۰۳۵ ی زاینی] دامه زراوه و تا سالی [۷۵۶ ی مانگی و
۱۳۵۵ ی زاینی] هه ر به رده وام بووه، کورد و کوردستانی ته مین زه کی ته رجه مه ی
محمه د عه لی عه ونی، چاپی به غا، په ره ی ۱۳۷ نه قل له کۆبه ی شه ره فنا مه به کوردی
په ره ی ۶۴ چاپی دوهم سالی ۱۹۸۱ ی زاینی تاران چاپخانه ی جه واهیری.

هه ر که سه ی فه ره نگ و زانین به دهس بیتی
ره حمهت و به ره کهت به سه ر خویدا ده باریتی (شه پۆل)

۱- تاریخی خو نوسراوی دوکتور محمد ته مین ریاحی و یادی سه با (شه پۆل). زانایانی ئازربایجان لاپه ره ی ۱۲۶؛
باشترین شیعر لاپه ره ی ۸۱۳- کۆوارێ ته رمه غان س - ۹ ش ۵ و ۶ لاپه ره ی ۳۰۷- مه شاهیر الکورد لاپه ره ی ۲۳۳ و
مه شاهیر کورد ئوستاد بابا مه ردۆخ رو حانی شیوا ج ۱ لاپه ره ۳۴۰ و ۳۴۱ و ته شعار برگزیده حیران خانم که له لایه ن
خانم نه فی یوا له باکو سالی ۱۹۸۸ ز لاپه ره ی ۱۴۲ نوسراوه و مه جه له ی نه شر دانش ژماره ی ۶ سال دهم میهر و آبان
چاپی تاران و ژیناوه ری زانایانی کورد ج ۲ لاپه ی ۱۸۴ شه پۆل.
۲- آثار الشیعه ج ۴ لاپه ره ی ۲۱۲. خیرات حسان لاپه ره ی ۱۱۷- تاریخی مشاهیر کورد بابا مه ردۆخ رو حانی
شیوا ج ۱ لاپه ره ی ۳۴۱ (شه پۆل).

نه‌ورۆزی پیرۆز

سه‌ره‌تا

قسه‌کردنی تازه‌له‌ نه‌ورۆز سه‌خته‌وساز نادری، نه‌ورۆز جیژنیکی نه‌ته‌وه‌یی به، جه‌ژنی نه‌ته‌وايه‌تیش هه‌موو که‌س ده‌یناسی که‌ چیه‌و چلۆنه، نه‌رۆز گشت سالی ده‌گیردری و ساز ده‌دری. هه‌موو سالیکی قسه‌ی لیده‌کری و شیعر به‌ژن و بالایدا ده‌وتری. زۆریان وتوه‌و زۆر باسی نه‌ورۆز بیستراوه، جا وایی نیازی به‌ دووپاته‌کردنه‌وه‌ نیه؟ بۆچ، چونکه‌ هه‌یه‌ مه‌گه‌ر خۆتان نه‌ورۆز دووپاته‌ناکه‌نه‌وه؟ جا قسه‌کردن و ئاخاوتن له‌بابه‌ت نه‌ورۆزه‌وه‌ به‌ چهن پاته‌بیسی، له‌ عیلم، ئه‌ده‌ب، زانین و وێژاوه‌ریدا ته‌کرار بیهوده‌یه‌و ماندوه‌ینه‌ره، ئاوه‌ز ته‌کرار په‌سه‌ند ناکا، به‌لام هست و ئیحساس ته‌کراری خۆش ده‌وی، خۆرسک و ته‌بیعت ته‌کراری پنی خۆشه، کۆپو کۆمه‌ل نیازی به‌ ته‌کراره، سروشتیان له‌ دووپاته‌بوونه‌وه‌ ساز داوه، کۆپو کۆمه‌لگا به‌ دووپاته‌بوونه‌وه‌ به‌ هیز ده‌بی، ئیحساس به‌ ته‌کرار گیان ده‌گری. نه‌ورۆز داستان و چریکه‌ی جوانی و خوشییکه‌که‌ له‌ودا خۆرسک، ئیحساس و کۆمه‌لگا هه‌ر سێک له‌ کار دان.

نه‌ورۆز، که‌ چهن‌دین سه‌ده‌یه‌ به‌سه‌رگشت جیژنه‌کانی، جیهاندا ناز ده‌کاوه‌خر ده‌فرۆشی، له‌و رووه‌وه‌یه‌، که‌یه‌ک قه‌راردادی ده‌س کردی کۆمه‌لایه‌تی و یا یه‌ک جیژنی داسه‌پاوی رامیاری و سیاسی نیه، جیژنی جیهانه‌و رۆژی شادمانی زه‌وی، دۆل، هه‌رد، ئاسمان، رۆژو خۆره، وه‌ جۆش و خروشی ده‌م کردنه‌وه‌ی گول و گیاو جیژنی له‌ دایک‌بوون و گیاشین بوونه‌که‌ پرو ته‌ژی له‌ که‌ف و کولی هه‌ر سه‌ره‌تاو سه‌ره‌لدان و په‌یدا‌بوونیکه‌. جه‌ژنه‌کانی دیکه‌ زۆربه‌ی خه‌لک له‌ فابریقه، مه‌زرا، ده‌شت و ده‌ر، کوچه‌و کۆلان، بازار، باغ و بیستان، وه‌ له‌ نیو داوینی بزۆینی خۆرسک و کشت و کال و چیا، شاخ و هه‌ردو دۆل ده‌گریته‌وه‌و له‌ نیو هۆده‌و خانوی ته‌نگ و تاریک، له‌ پشتی درگای داخراو کۆده‌کاته‌وه، له‌ چایخانه، کافه، کاباره، ژیرزه‌وی، سالتۆن، تالار، باله‌خانه‌و له‌ نیو مالان، له‌ هه‌وای گه‌رمی به‌رنه‌وت، گازائیلی و گاز، رووناک به‌ چۆله‌چرا، یا چرای قه‌ره‌پلیته، له‌رزۆک به‌ دوکه‌ل له‌ نیو خانوی قه‌راوی یا سپی کار، جوان و رازاوه‌ به‌ گولی کاغه‌زی،

شەپۆل / ۱۶۰ نەوروژی پیرۆز

مقەوایی، مۆمی، بۆنی ھەلّالە و عەترەتییسی دەکاو... بەلام نەوروژ دەستی خەلکی دەگرێ لە مال و بن میچ، درگای بەستراو، ھەوای خەفە، لە لای دیواری بەرزو بلیند، لە شارو دی، لە نیو کونجی مال و ھۆدە دەری دەھینێ و دەیباتە نیو خۆرسکی ئازاد و بێ سنور، گەرم لە بەھار، رووناک بە خۆرەتاو، تەژی لە بزوتنی بەدیھێنان و ئافراندن و خولقاندن، جوان و رازاوە بە باو بۆران و نەخشاو، بە گۆل و گیا و شەتاو، قەلەزە و تافەگە ی کانیاو، رازاوە بە گەزیزە ی بەھاری و سەوزە و شینگە ی دەم ئاو، یا شەتاو، خوشبو، بە بۆی بارانی بەھاری، بە بۆنی پونگە، بە بۆنی خاکی نەوروژو بەھاری لقەداری داھاتوو شکاوی باران و یکەوتو، پاک و بیخەوش و بێن خوش، بە گۆل کردنی داران، گۆل زەردو گۆل ھەناران، بە جیوہ دەرکردنی داران، بە خوڕە ی باران کە دینی بینی خوشی بەھاران.

نەوروژی پیرۆز، بیرەوہری یەکی گەورە یە، بیرەوہری خزمایەتی مروڤ لە گەل خۆرسکدا، ھەموو سالیکی ئەم رۆلە فرامۆشکارە، کە سەرگەرمی کاروباری دەسکردو سازدراوی پر پیچ و خەمی خۆیەتی، دایکی خۆی نیشتمان لە بیر دەباتەو بەوہیرھاتنەوہی وەسوەسە ھینی نەوروژ، خۆ دەخاتەوہ باوہشی ئەو، وە لە گەل ئەو ئەم گەزیاوەوہ دیدار تازە کردنەوہ دەکاتە جیژن و خوشی. زاروک لە باوہشی دایکدا، خۆی دەبینیتەوہ دایکیش لە کەنار زاروکدا لە خوشیا دەگەشیتەوہ گۆل و چرو دەردەکا، ئەسرین و رۆندکی شەوق و خوشی دەبارینی و ھاواری خوشی رادەگەینی، جوان و جاحیل دەبیتەوہ عومری لە نوێ بو دەنوسریتەوہ، دوبارە دەبوژیتەوہ، بە دیتنەوہی یوسفی گومبوی سوماسی بی بیلە ی چاوی جوانی، جوان و بینا و بیدار دەبیتەوہ دەبوژیتەوہ دەپازیتەوہ دەخەملی. ژیاو شارستانی ئیمە، دەسکردی ئیمە ی بەرە ی مروڤ، ھەرچی پر پیچ تر و سەنگین تر دەبی، نیاز بە گەرانەوہ، دووبارە ناسەوہری و ناسینەوہ زیاتر دەبی. دیارە خۆرسک و تەبیەت لە بەھاردا لە نیو دل و دەرونی مروڤدا زیاتر دەبوژیتەوہ گیانی پی دەبەخشی، جا بەمجۆرە یە کە نەوروژ بەراوہ ژوی ئاداب و رسومی کە پیر دەبن و دەسوین و دەپوین و لە کار دەکەون، جارجارەش بی ھودەو بی کەلک دینە بەرچاو، نەوروژی پیرۆز، بە تواناتر و بە ھیزتر دەبی، وە داھاتویەکی تازە تر و بە مەزە تر و درەخشان تری ھە یە، چونکە نەوروژ رینگایەکی سیوہمی گرتۆتە بەر کە جەنگی دیرینە یی کە لە رۆژگارانی (لائوتیزۆ کونفسیوس) تا رۆژگاری (روسۆ و

نه‌ورۆزی پیرۆز شه‌پۆل / ١٦١

ویلتیر) هه‌بووه‌و هه‌یه، ده‌ی کاته‌ ئاشتی و پیکه‌وه‌ سازان.

نه‌ورۆز ته‌نیا ده‌ره‌ تانیک بو‌ ئاسایشت، گه‌ران و خوش رابواردن نیه، نیازی زه‌روری کو‌پرو کو‌مه‌له‌ی به‌ره‌ی مرو‌فایه‌تی یه. هه‌روا، خو‌راک، ژیان و ژینی نه‌ته‌وه‌یه کیشه، دنیا‌یی که‌ له‌سه‌ر به‌ره‌تی گو‌ریان، تیاچون و پوان و سوان، پسان و لیک ترازان، له‌ ناو چون، تیک سم‌ران، له‌ کیس چون و له‌ ده‌س ده‌رچون، ساز دریاوه، جیگایی که‌ له‌ودا ئه‌وه‌ی سابه‌و ناگو‌پری و هه‌میشه‌ پایه‌داره، ته‌نیا گو‌ریان‌ه‌و نا‌پایه‌داری یه، چ شتیک ده‌توانی نه‌ته‌وه‌یه‌ک، کو‌پرو کو‌مه‌لگایه‌ک، له‌ راست ئه‌رابه‌ی بی به‌زه‌ی زه‌مان له‌ پوان و سوان راگری، که‌ به‌سه‌ر هه‌موو شتیکدا تل ده‌خواو ده‌گه‌پری و وردو خاشی ده‌کاو ده‌یه‌پاری و ده‌روا، وه‌ هه‌ر بناخه‌یه‌ک ده‌شکینی و هه‌ر شیرازه‌یه‌ک هه‌ل ده‌وه‌شینیه‌وه، له‌ تیاچون و نه‌مان پاریزی.

هیچ نه‌ته‌وه‌یه‌ک، به‌یه‌ک نه‌سل و دوو نه‌سل شگل ناگری، نه‌ته‌وه، کو‌مه‌لی پیکه‌وه‌ لکاوی نه‌سلگه‌لی مه‌والی زۆره، به‌لام زه‌مان ئه‌م تیخه‌له‌ بی به‌زه‌یی یه، پیوه‌ندی به‌ره‌و نه‌سه‌له‌کان ده‌بری و ده‌ی پسینی، نیوان ئیمه‌و رابوردوان - ئه‌وانه‌ی که‌ گیانی کو‌پرو کو‌مه‌لگای ئیمه‌و نه‌ته‌وه‌ی ئیمه‌یان ساز داوه. دۆلی مه‌ترسی داری میژوو قوول کریاوه، سه‌ته‌کانی نیو به‌تال، ئیمه‌ی له‌وان جیا کردۆته‌وه، ته‌نیا و ته‌نیا باوی نیو کورده‌وارین، که‌ ئیمه‌یان به‌ نه‌ینی دور له‌ به‌رچاوی جه‌لادی زه‌مان له‌م دۆله‌ قووله‌، پر مه‌ترسیه، راده‌په‌رینن و رایان په‌رانوین، ئیمه‌ له‌ گه‌ل باو باپیران، باو کالمان، وه‌ له‌ گه‌ل رابوردوماندا، ناسیاومان ده‌که‌ن، له‌ نیو چاوی پاکی ئه‌م باوی کورده‌واری یه‌ن، که‌ ئیمه‌ حوزوری ئه‌وان له‌ کات و ساتی سه‌رده‌می خو‌مان، له‌ نیزیک خو‌مان و له‌ نیو جه‌رگه‌ی خو‌مان هه‌ست بکه‌ین، وه‌ خو‌یشان له‌ نیو ئه‌واندا ده‌بینین.

جه‌ژنی نه‌ورۆزی پیرۆز، یه‌کی له‌ پایه‌دارترین و جوان‌ترین داب و ده‌ستوره‌کانی نیو کورده‌واری یه، که‌ له‌ ماله‌ باوانه‌وه، له‌ کو‌پرو کالانه‌وه به‌ یادگار بو‌مان جیماوه.

له‌و ده‌مه‌ی دا وا داب و ده‌ستوری باوی نه‌ورۆز به‌پویه‌ ده‌بری، وه‌ک ئه‌وه‌ی مرو‌ف خوی له‌ هه‌موو نه‌ورۆزه‌کاندا ده‌بینی که‌ هه‌موو سالیک له‌ کورده‌واریدا ئه‌نجام ده‌دری، له‌و هه‌ل و مه‌رجه‌دا شانوی تاریک و روون و گشت لا‌په‌ره‌ی ره‌ش و سپی میژووی نه‌ته‌وه‌ی که‌ ونا‌رای ئیمه‌ی کورد له‌ به‌رامبه‌ر چاوماندا هه‌ل

ده ریتتهوه، بهریتزه و بهسان دهروا، باوه بهوه که نه تهوهی ئیمه هه موسال و
 وهزینک، له م نیشمانه، جیژنی نه وروزیان گرتوه، ئهم بیرو باوه رانه مان، له میشکدا،
 ده هیئیه جم و جول که ئاریایی: کورد: ماد! هه موسالیک، ته نانهت له و ساله یشدا، که
 نه سکه ندهر، رومه تی ئهم خاک و نیشمانه ی به خوینی پاک و گهش و ئالی نه تهوهی ئیمه
 رهنگین کردبو، له که نار بلیسه بلیسی ئاگری نه وروزی پیروز، له کورده واریدا، قه قه ف
 گر مه شخه لانی ده چو به که روی ئاسماندا، هه رله و روزگاره دا، و لاتی داگیرکراو جیژنی
 نه وروزی تیدا پیروز ده کرا، به بیرو پرواتی زیاتر و پته و تر ده چون به به ره و پیری
 نه وروزه وه، جابه مو به کده نگ و پر به دل ئهم ئاوازه یان ده خویند:

واروژ هه لات له به ندهنی به رزی ولاته وه - جیژنیکی کوئی کورده به خوشی و به هانه وه.
 ته نانهت له و سهر ده مه ی وا (پیشمه رگه) سهر بازانی عهره ب له سهر پیل زه هاو،
 بانه ولای نه هاوه ند و پاوه و هه ورامان، له که نار ئاگردانه کانی سارد و کوژاوه، جیژنی
 نه وروزیان، ده گرت. له سهر ده می هیرشی عهره ب بو کوردستان، شایه رینک له کوشت و
 برین و تالان و به دیل گرتن و سته می هیرش کاران، خه بهر، ده داو به شیع و هونه ده لی:
 هورموزگان رمان ئاتران کوژان ویشان شاردوه وه، که وه ره ی که وه ره کان
 زورکار ئه ره ب کردنه خاپور گونداوئی پاله، به شی شاره زور
 ژنی و که نه کان، وه دیل بشینا پیا ئازا تلایا ژروی هونیا
 ره وشت زه رده شت مه نووه ییکه س به زه یه ک نکا هورموز وه هیچه کس^(۱)
 له و سالانه داو له هه موساله کانی وه ک ئه موساله سه خت و تووشه، نه وروزی یخود یا
 ته نیا بو خوشی نه بووه، به لکو بو را که یاندنی مان و به رده وامی هه بون و بونی
 نه تهوهی کورده، وه نیشانه ی پتوه ند له گهل رابوردویه ک، که زه مان و روداوه ی
 شوم و ویرانگه ری روزگار، هه میسه بو پسان و لیک هه لیچران و

(۱) گوندا، گونا، ئی پاله: ئهم خه ته، ئهم هه ریمه - ئهم هونراوه به زوانی گورانی کوردین، هه روه ک
 ئه مین زه کی به گ فهرمویه تی ئهم هونه له په راویزی ۱۸ له سهر لاپه ره ی ۱۱ له کییی خه باتی سونیان - ی کورد
 نوسراوی واسیلی نیکیتین چاپ کراوه، (فهرموده ی ماموستا روژه یانی) نه قل له کوژاری گرشی کوردستان
 چاپی گولانی ۱۳۶۰ و ۱۹۸۱ ی زاینی ژماره ی دوهم و سیوهم سالکی دوهم تاران که یه که م ژماره ی گرشی
 کوردستان له مارس ۱۹۸۱ ی زاینی له چاپ دراوه و بلاو کراوه ته وه (شه پۆل).

نه‌ورۆزی پیرۆز شه‌پۆل / ۱۶۳

جیاوازی خوازی و تۆمی دوبه‌ره‌کایه‌تی چاندن، کۆشاه‌وه‌ دژ و دوژمنانیشمان ده‌سه‌چیله‌یان بۆ هیناوه‌ و ئاگری کزی و که‌نه‌فتی و له‌به‌ر یه‌ک پسانیان بۆ خوش کردوین.

نه‌ورۆز له‌ گشت ده‌م و چاخیکدا ئازیز و ریزدار بووه، له‌به‌رچاوی موغان، موبدان، وه‌ له‌به‌ر چاوی موسلمانیش ریزی تایه‌تی هه‌بووه. هه‌موو نه‌ورۆزیان لا خوشه‌ویست بووه، به‌ زمانی خویان قسه‌یان له‌ نه‌ورۆز کردووه، ته‌نانه‌ت فه‌یله‌سوفان و زانایانیش وتویانه: نه‌ورۆز یه‌که‌م رۆژی ئافرانندن و به‌دییه‌نانی عاله‌مه‌، که‌ ئورموزد له‌ نه‌ورۆزا ده‌ستی به‌ خیلقه‌ت کردن کردووه‌ و له‌ شه‌ش رۆژ دا ئه‌م کاره‌ی ئه‌نجام داوه، جا هه‌ر له‌م باب‌ه‌ته‌وه‌یه‌، که‌ یه‌که‌مین رۆژی ئاخه‌لیوه‌ (خاکه‌لیوه: نۆسان) یان به‌ هورموزد ناو نیاوه.

چهند ئه‌فسانه‌یه‌کی جوانه‌و له‌ به‌ر دلانه‌، جوانتر له‌ واقعه‌ت! به‌راستی مه‌گه‌ر هه‌ر که‌سی هه‌ست به‌وه‌ ناکا، که‌ یه‌که‌م رۆژی به‌هار، هه‌ر ده‌لیی: یه‌که‌م رۆژی ئافراننده. دیاره‌ ئه‌و رۆژه‌ی وا خوا دنیای داناوه‌ ده‌بی ئه‌و رۆژه‌ نه‌وگ رۆژ بوو بی که‌ ئه‌م‌رۆ به‌ نه‌ورۆز ناو ده‌برئ، ده‌بی به‌هار، یه‌که‌م‌رۆ، وه‌ خاکه‌لیوه‌یش یه‌که‌م مانگ و ئه‌و رۆژیش یه‌که‌م رۆژی خیلقه‌ت بی، نابئ خوا دنیا و خۆرسکی له‌ پاییز یا له‌ زستان یا له‌ هاوین دا ده‌ست پئ کردبئ و به‌دییه‌نا بی. دیاره‌ له‌ سه‌ره‌تای به‌هارا گۆل و گیا ده‌ستیان به‌ سه‌وز بوون و شین بوون کردووه، رۆیشتنی ئاوی چه‌م و کانیاو، چرو، یا شکوفه‌کردنی دارو ده‌وه‌ن، پشکوتنی گۆل و گیاو لیو کردنه‌وه‌ی گۆلاله‌ و گه‌زیزه‌، یانی نه‌رۆز: نه‌وگ رۆژ.

له‌ ئاوێستادا له‌ دوعا و نزیاه‌کدا که‌ له‌ نه‌ورۆزدا ده‌خویندرایه‌وه، به‌مجۆره‌یه‌: ئه‌ی پاشا له‌ جیژنی خاکه‌لیوه‌دا (نۆسان) دا ئازادی بگه‌ر پئش، به‌ گیان و دینی کیان سه‌روش بده، بۆ تویه‌ زانایایی و بینایی، به‌ کارزانی بژی، به‌ خویی، هه‌ژیر و شاد بوون له‌ سه‌ر ته‌ختی به‌خت به‌... باوی پئشینان به‌ مروفتانی و کارچاکی و وه‌رز و دادگه‌ری و راستی و دروستی راگه‌ر، سه‌ر به‌رزو بلیند بی و ته‌مه‌نت له‌ نوی بنوسرته‌وه‌ و ئه‌سپت ساغ و پئش برکئ ده‌ری دوژمن بی. بازت ، نه‌چیر گه‌ربئ، کارت راست، وه‌ک تیر بی... پئشه‌ت هونه‌رو زانایی، به‌پیز بی و دوژمنت کزو بی تین، مالت ئاوا له‌ ژیاندا کامه‌ه‌وابی.

ئه‌وه‌ی له‌م نزاو پارانه‌وه‌ ده‌رده‌که‌وی ئاره‌زوی چاکخوازانه‌ی خه‌لکه‌ له‌ سالی

شه پۆل / ۱۶۴ نه‌ورۆزی پیرۆز

نوی، ئاره‌زوگه‌لی ئه‌وانه له بابته چاکی و چاکه‌کردن و میرانی یه. هیز و کامرانی،
باهه‌خدا نه زانیان و هونه‌روه‌رانه. له راستی دا نه‌ورۆز ئایینی خه‌لکه‌و به سودی
ئه‌وانه، رازو ره‌مزی مانه‌وه‌یشی هه‌ر له‌وه‌ دایه.

بۆچ نه‌ورۆز ۱۲ رۆژه؟

پیشینان ژیانی خویان له روی کاکه‌شانگه‌ل و ئه‌ستیره‌کانه‌وه و اتاکردوه، له بن
ته‌ورمی ئه‌ستیره‌ناسیدا، له بوتۆزامیا، ماد: کورده‌کان ته‌مه‌نی جیهانیان به دوانزه
هه‌زار سال دانیاه، ئاسمان و زه‌وی تیک ده‌رمین و نه‌زمی جیهان ده‌شیوی، له
ئاسماندا، دوانزه‌ بورجیان دیوه، که دوانزه‌ ئه‌ستیره، حاکمه به‌سه‌ریاندا، جا هه‌ر
له‌به‌ر ئه‌وه، سالیان به دوانزه مانگ ناوهر دووه، له‌و رۆژانه‌دا دوانزه‌ جو‌ر دانه‌یان
چاندوه، تا سه‌وزترین و گه‌شت‌ریانی هه‌لبژێرن، باوه‌ریان وابوه‌ ئه‌گه‌ر نه‌ورۆز به
خه‌م یا شادی رابوێردی، سال به‌و شیوه‌ ده‌بی.

رۆژی سیانزه‌ وینه‌ی پایانی ئه‌و دوانزه‌ هه‌زار نه‌زمه‌یه، یانی دوا‌ی دوانزه‌
ده‌وره، ئالۆزی و بی سه‌رو به‌ره‌یی یه، جا بۆینی نه‌حسه. به‌ قسه‌ی دوکتۆر میهر دادی
به‌هار، حه‌وت سین پێوه‌ندی له ته‌ک حه‌وت ئه‌ستیره (سه‌یاره) دا هه‌یه که
چاره‌نووسی به‌ره‌ی مروف به‌ ده‌ست ئه‌وان ده‌زانرا. ئه‌وه‌یه شاعیر ده‌لی:

هفت کوکب که هست عالم را قمر است و عطارد و زهره

گاه از آن نظام و گاه خلل شمس و مریخ و مشتری و زحل

قال علی قزلبی علیه الرحمة و ترتیبها متساعداً هکذا.

خه‌لک له نه‌وگ رۆژا ده‌ستیان له کار ده‌کیشا و خه‌ریکی کایه‌و گه‌مه‌و گالته و
گه‌پ ده‌بوون. هه‌ندی لایان وایه شوینه‌واری جیژنی (گموک) ی بابلایان له
نه‌ورۆزدا هه‌یه. نه‌وگ رۆژ یادگاری جه‌مشیدی جه‌مه، ئه‌و پاشا ئوستوره‌یه له به‌را
باوه‌، وابوه‌ که هه‌ر مردویه‌ک، قه‌وه‌ی زیککی هه‌یه که له ۲۶ ی ره‌شه‌مه‌و ره‌شانگ
ده‌چیته‌ دیدنه‌ی مردوه‌کان، ئه‌وانه له ئاسمانه‌وه‌ دین و بو‌ماوه‌ی ده‌ رۆژ لای
مردوه‌کان ده‌میننه‌وه، جا هه‌ر له به‌ر ئه‌مه له رۆژه‌کانی ئاخیری سالدا خه‌لک
چونه‌ته‌ دیدنه‌ی مردوه‌کان و خوراک و ئاویان بو‌بردون و ریزیان لیگرتوون.

به‌هاتنی نه‌ورۆز یا به‌که‌می بورجی (حه‌مه‌ل) نیوگۆی باکوری، خه‌لک چونه‌ته
دیدنه‌ی گه‌وره‌کانیان و دیاریان بو‌بردون، له پینچ رۆژه‌ی یه‌که‌م دا گوپانی
هوکومه‌تی، وه‌رگرتنی مالیات (شه‌که‌زه‌کات) و دانان و لابردنی کار به‌ ده‌ستان

نه‌روژی پیروژ شه‌پۆل / ۱۶۵

ئه‌نجام دراوه، ته‌نانه‌ت میری نه‌روژی یا میر میران، بۆ ماوه‌ی پینج رۆژ له‌سه‌ر ته‌خت دانیشتوووه‌و خه‌لکی لابر دووه، یا له‌سه‌ر کاری داناون، تا نه‌زم تیک بده‌ن و ده‌وره‌یی تازه به‌دی بهینن.

له‌ رۆژی شه‌شه‌م که تایه‌تی نیزیکان بووه‌و چۆن، باری تایه‌تی به‌ خۆیه‌وه‌ گرتوووه، له‌ نه‌روژدا پاشا به‌ جلک و به‌رگی جوان و تازه‌و بوردی یه‌مانی له‌ ده‌ربار حازر ده‌بوو، ده‌کۆشا یه‌که‌م که‌س که‌ دیته‌ ده‌ربار، پاک بێ، وه‌ک رۆحانی. جا باو بووه‌ پیشه‌وایانی دینی دیاری وه‌ک شیر، تیر و که‌وان، قه‌له‌میان بۆ شا ده‌برد، هه‌روا شینکه‌ی تازه چه‌کره‌ کردو، باو بووه‌و له‌و رۆژه‌دا به‌ندیان ئازاد کران، مرو‌ف، ژن، پیاو، کچ و کو‌ر له‌ ده‌م چۆم و ئاو کو‌ ده‌بوونه‌وه‌و ئاویان به‌ یه‌کدا ده‌کرد. پریشکه‌ پریشکیان به‌ یه‌کدا کێرد، ئاگردانه‌کانیان پاک ده‌کرده‌وه، له‌ دوا‌یی دا شه‌کر یا هه‌نگوینیان ده‌خوارد، باو بووه‌ به‌ر له‌ هه‌ر شتی سه‌ر له‌ به‌یانی نه‌وگ رۆژ، سێ جار له‌سه‌ر یه‌ک هه‌نگوینیان خواردوووه، رۆنیان له‌ به‌ده‌نی خۆ هه‌لسوویه، تا له‌ نه‌خۆشی و ناخۆشی و بێ به‌ختی دور بن، هو‌ده‌ی نشیمه‌نیان ده‌پازانه‌وه، گۆزه، گول‌دانی گول و کاسه‌ی ئاگردانیان له‌وێ داده‌نا تانیو ئه‌و هو‌ده‌ بێن خۆش و خۆش بێ. بۆ بۆن خۆشی، داری عودیان ده‌خسته‌ نیو ئاوری ئاگردانه‌کان، باوه‌ریان وابوووه، هه‌ر که‌س ده‌بێ به‌ ده‌ستی خۆی دارو چرپی له‌سه‌ر ئاگره‌ که‌دانی و یادی مردوووه‌کان بکا.

له‌سه‌ر خوانچه‌کان چه‌وت شاخه‌ له‌ داره‌ پاکه‌کانی زه‌یتون، بێ، هه‌نارو... یان داده‌نا، وه‌ له‌ چه‌وت پیا له‌دا سکه‌ی سپی و نوێ یان داده‌نا، که‌ چه‌وت سین دور نیه‌ یادگاری ئه‌وه‌ بێ، چه‌ن جو‌ر تۆمی کشت و کالیش له‌ ۱۲ رۆژی نه‌روژدا چاندوووه، تا هه‌ر کام باشت‌ر هه‌لیانداوه‌و گه‌ش‌تر بوون، له‌و ساله‌دا به‌ به‌هاره‌ یا پایزه‌ کیل، که‌لکی لێوه‌ر بگرن. دور نیه‌ سه‌وه‌زه‌ داچاندنی نه‌روژ یادگاری ئه‌وه‌ بێ، هه‌روه‌ک جلکی نوێ، دیاری بردن، دیده‌نی گه‌وره‌کان، له‌ ئاخ‌ری چه‌وتوی سالدا، سرنجدان به‌ شیرینی، دیده‌نی مرو‌فی خۆش قه‌ده‌م یا خۆشه‌خت له‌ یه‌که‌م کات و ساتی رۆژی نه‌روژ دور نیه‌، ریشه‌ی له‌مه‌دا هه‌بێ که‌ له‌ گه‌ل ئاداب و رسومی دینی و ئیسلامی تیکه‌ل بووه.

ئه‌و جو‌ره‌ی میژوو ده‌نووسی: یه‌که‌م هو‌ز و نه‌ته‌وه‌یه‌ک که‌ هاتونه‌ته‌ ئه‌م

شه پۆل / ۱۶۶ نه‌روۆزی پیرۆز

سه‌رزه‌وی یه‌ ئاریایی: ماد و کورد بوون^(۱). ئەم هۆزه، هیندو ئاریایی بوون. ئاریایی یه‌ کان ئازا، نه‌به‌ز، پرتەقالا، کوشا، باوه‌ر به‌ خو، به‌ ته‌مه‌دون و خاوه‌ن ژیار و شارستانی یه‌ت بوون، خێوی خویانی جیا جیا بوون، وه‌ک: ئیندرا، وارونا، ئەگنی و میتوه (میترا). له‌ نیو ئاریایه‌ کان (ماد: کورده‌کان) زه‌رده‌شت سه‌ری هه‌لداوه‌ و کتێبه‌ که‌یشی نیوی ئاوێستایه، ئەوه‌یه‌ قانێع ده‌فه‌رمی:

کێیی زه‌رده‌شت که‌ ئاوێستایه وه‌ک باقی کتێب خه‌لات خودایه

به‌ زمان هه‌ورامی هاته‌ سه‌ر به‌ شه‌ر یانی های زه‌رده‌شت بوی به‌ پیته‌مه‌ر

دینی زه‌رده‌شت، هه‌ندی له‌و داب و ده‌ستورانه‌ی پاراست، هه‌ندیکی گوپی، هه‌ندیکی لابر دو هه‌ندیکی وه‌رگرت و نایه‌ نیو باوه‌ره‌کانی خو. دابی وه‌ک سیدره له‌ به‌رکردن^(۲) یا به‌شتین له‌ پشت به‌ستن^(۳)، ئەوانه‌ ریزیان بو ئازهر دانیاه (ئاگری پاک) جاری وا هه‌بووه، ئەو ریز لێنانه وه‌ک په‌رستین خو دیاری داوه. نه‌یان هیشته‌وه ئاگری ئاگردانه‌کان بکوژیته‌وه، بوژن هینان و شوکردن، کفن و دفنی مردو، داب و باوی تایه‌تیا هه‌بووه، بو مردو کوته‌لیان (چه‌مه‌ره) یان گێپراوه. دواي شویندانانی ئایینی زه‌رده‌شت به‌سه‌ر هۆزه‌کانی دیکه‌دا، به‌تایه‌ت له‌ روژگاری پاشایه‌تی ساسانیدا (۲۲۶ - ۶۵۱ی زایینی) به‌ره‌به‌ره باوه‌ری دینی، جیژنی جوړاو جوړ ساز درا، که‌ زۆربه‌یان به‌ پینی دیاری کردنی ته‌قویمی ته‌بیعی و خوړسک یا هی گوپیانی کژ بووه، وه‌ک جیژنی سه‌ته‌ی مه‌ری، جیژنی ییلن دانه، جیژنی نه‌وورۆز که‌ ئەم جیژنی نه‌وورۆزه‌ لای زه‌رده‌شتیان، زۆر گرینگ بووه‌ و گرینگیشه.

له‌ میژووی ئایینی زه‌رده‌شت دا روژی شه‌شه‌می خاکه‌لیوه (نۆسان) به‌ نیو نه‌وورۆزی گه‌وره‌و ریکه‌وتی له‌ دایک بوونی زه‌رده‌شته. لای باوه‌رداران ئه‌م دینه ئه‌م روژه زۆر به‌رێزه، به‌ پیزو پر به‌ره‌که‌ته، هه‌موو ده‌زانین له‌ ئاخری مانگی ره‌شه‌مه، ئاداب و روسومی ئاگری چوارشه‌مه‌ سوری هه‌لده‌ کری و ئیتر سه‌ره‌تای جیژنی نه‌وورۆزی پیرۆزه.

۱- ئاریایی: نه‌جیب، شه‌ریف و پاک و نان ید.

۲- سیدره کراسی پاکه، کاتی کوران ده‌گه‌به‌شته‌ ته‌می بلوغ له‌ جیژنیکدا له‌به‌ریان ده‌کردن.

۳- ئەم به‌شینه‌یه‌ن یا هه‌ردایه‌کی پاکه، که‌ لاوان له‌ پشتیان گرییان ده‌دا، له‌ سێ تاله‌ به‌ن ساز ده‌درا که‌ نیشانه‌ی کردوه‌ی چاک، و تازی چاک، بیرو هزری چاکه.

نه‌ورۆزی پیرۆز شه‌پۆل / ١٦٧

ئه‌بۆره‌یحان بیرونی ده‌لی: دوا‌ی ئه‌وه‌ی جه‌مشید دادگه‌ی ولاتی دابین کردو له‌بان ته‌ختی به‌خت دانیش، له‌و رۆژه‌دا خه‌لک ده‌ستیان کرد به‌ شایی و شادی و جیژنیان گرت، فیرده‌وسیش به‌ دریزی له‌ شانامه‌دا باسی ئه‌مه‌ی کردووه. له‌ موسیقی ولاتیش دا له‌ مه‌قامگه‌لی ١٧ - ١٦ - ١٥ به‌ ته‌رتیب نیوی نه‌ورۆزی عه‌ره‌ب، نه‌ورۆزی سه‌باو نه‌ورۆزی خارا هاتووه.

له‌ ده‌ستگای راست، راستی پینجه‌کاندا له‌ مه‌قامی ٢٢-٢١-٢٠ هه‌ر ئه‌م نیوه (نه‌ورۆزه) هاتووه.

هه‌ندی له‌و باوی نه‌ورۆزه که ئیستایش له‌ کورده‌واریدا باوه‌و ماوه‌و پاریزراوه، ئه‌مانه‌: پاک و خاوین کردنه‌وه‌ی مال و نشیمه‌ن، له‌ سه‌ره‌تای تازه بوونه‌وه‌ی سال، هه‌موو شتی، هه‌موو که‌سی ده‌بی پاک و خاوین بی، هه‌لکردنی شه‌م به‌ یادی هه‌ل کردنی ئاگر، له‌ رۆژه‌ کانی پینشودا، دانانی سفره‌ی لا سین به‌ یادی حه‌وته‌وانه، حه‌وت خانی رۆستمی زالی کورد، حه‌وت ئه‌م شاسپندان، حه‌وت که‌وکه‌ب، حه‌وت پشت و ...

زه‌رده‌شتیان، له‌ سه‌ره‌تای نوی بوونه‌وه‌ی سالدا، ئاو‌یستیان ده‌خویند، به‌و باوه‌ره، که‌ دیو و درنج له‌و ده‌ورو به‌ره، نه‌مین و رابکه‌ن. ئیستاش موسلمانان قورپان ده‌خوینن، تا گونا‌حیان هه‌لوهری.

بو‌بیره‌وه‌ری یادی گه‌رانه‌وه‌ی مردووه‌کان له‌ نه‌ورۆزدا، هه‌ندی که‌س به‌ دم و چاوی ره‌شکراوو جلکی سور ده‌چوونه‌ نیو خه‌لک. تا خه‌لک، مردووه‌کان له‌ بیر نه‌به‌نه‌وه، دور نه‌ جلکی سور یادی خوینی سیاوه‌ش بی، وه‌ده‌م و چاوی ره‌شیش نیشانه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی مردوو، له‌ دنیای تاریک بی^(١).

١- زه‌رده‌شتیان سه‌ره‌تا مردووی خو‌بان ده‌نا‌تو بورجی خاموشان که بورجی زۆر به‌رزو بلیند بووه، به‌لام له‌ دوا‌ییدا کفن و دفن جینگای ئه‌و ره‌سه‌ی گرتووه.

شەپۆل / ۱۶۸

نەو رۆز ، تازە بونەووی بیرە وەری گەورە خزما یەتی ئێسان و سروشت و خۆرسکە

گزیڤڤڤی بەهاری چروڤانی دوپارە، مزیڤڤڤی نەو رۆزوها تەووی سالی نووی بەهات ئەدا
لەهەر وە رزیڤڤڤا، لەهە رکات و سات و کاوینگیڤڤا هەموشتیک؟ تازە و نووی ئەیتەو،
هەرزەمان، دنیا و ئیمە و گشت کایینات لە حالی گۆپان و گۆپیاندان. بە لام، نەو رۆز
ئاو و هەوایی تری هەیه، کاتی چروڤان و گۆل و غونچەدانی دوپارە و خۆرسک و سەرە تای
کەزی نووی بونەووی دوپارە و سروشت و جیها نە.

بە گزیڤڤڤی نەو رۆز، دار و گۆل و گیا و گۆل نە فەس و هەوایی تازە هەل دەمژن و جوان و شاد و
تەر و پارا و عەتراوی ئەبن، چۆمەل و چەم دینە جۆش و خروش و مەل و بالندە کان دوا
ماو یە ک کز و کەنەفتی و کە سیرەبون، دوپارە بال نە گرن و دەستە دەستە و پۆل پۆل سترانی
تازە و ژیان دە خوین، کۆتر دە س دە کا بە گمە گم و کەولە کۆساران دە قاسپیی و پاساری
لەسەر دار و گۆیسوانان دە جریوایی و بولبول لە نیو گۆل دە خویتی و چینه لە ریشە دڵ و
دەرون دە کا. رۆزگرو نوری تازە بە سەربانی ژیاڤی مروف دادە پرژینی و خوین لە شادە ماری

شه پوئل / ۱۶۹

ئینساندا به خوړسك ده گهرئ و مړوف گهش و شادته یی.

نه وروژ، له هه مو شوینیکي زه ویدا خوئی ده نوینئ، هه ست نه کری و خوینشان نه داو زه وی ده رازینته وه و دنیا ده خه ملنئ، نه وروژ تاییه ت به شوینیک له م گوی نه رزه نیه، هی فه رهنګ و مرامئ تاییه ت نیه، نه وروژ جیژنی له دایک بونی خوړسكي ئینسانه. نه وروژ یادی سرکه و تنی به هاره به سه رساردو سړی زستاندا، یادگاری زال بونی کاوه به به سر زو حاکي زالم و مارزدا، نه وروژ جه ژنی نه ته وه یی به، که هه مو ده یناسن که چیه، نه وروژ هه موسالیک ده که ریتنه وه و ده کریتنه جیژن و شادی، هه مو سالیک. قسه ی لیوه ده کری، روژیان و نووه و روژمان بیستوه، دیاره ئیتر نیازی به ته کرار و دوپاته کردن نیه؟ چونکا هه به، مه گهر خوټ نه و. روژ ته کرار که یتنه وه؟ جا که وایئ باقه کردن له نه و روژیش به ته کرار و چهن پاته بیسین. له زانست و نه ده بدا ته کرار به مه لال هینر و بیهوده دانراوه، نه قل و ناوه رته کرار په سه ند ناکا، به لام هه ست و ئی حساس، ته کراری پی خوشه، خوړسك و سروشت ته کراری خوش ده وی، کوړو کوښمه لگا، نیازی به ته کراره. خوړسك و خوډکرد له ته کرار ساز دراوه، کوښمه لگا به ته کرار، هیزو و زه ده گری، ئی حساس به دوپاته بونه وه، گیانی وه به ردئ، نه وروژ چریکه و چیروکی جوانی و خوشیکه، که له ودا ته بیعت و خوړسك ئی حساس و هه ست و جامیعه و کوړو کوښمه لگا پیکه وه ده س به کارن.

نه وروژ که چه ندین سه ته به ناز و فخر به سر جیژنه کانی دیکه دا نه کا له بهر نه مه به، که قه راولو یکي ده س کردی کوښمه لایه تی، یا به ک جیژنی داسه پاوی رامیاری نییه، جه ژنی جیهانه و روژی شادی نه رزه. ئاسمان و روژ، هه روا خرمه و چرته و قرته ی چرودان و گول و هه لدان و له دایک بونی خوړسكه و پرو ته ژنی به له که ف و کولی هه سره تاو په یدا بون و بوون و هاتنه بوون.

به لام جیژنی ثم و نه و، زوړ به ی دهم و کات و سات خه لک و ئینسان له کارگه، موچه و مه زرا، ده ست و سارا، کوچه و کولان و بازار، باغ و باغات و ده شتی کشت و کال ده گیریتنه وه و له نیو تاو له وه و ده و له ژیر میچ و پستی درگای به سراودا کوډه کاته وه، قاوه خانه و

شه پۆل / ۱۷۰

چایی خانه و کافه و کاباره، ژیرزه وی و سالۆن و خانوبه ره کان له هه وایی گهرم به نهوت و گاز، روناک به چرای له رزۆک به دوکه ل، جوان و رهنگین به رهنگ و... به لام نه و رۆژ له ژیر میچی قورماوی، درگای داخراو، هه وی خهفه، له نیۆ دیواره به رزو پرله درزه کان که به جالجالۆ که ته- نراو له شاروله دی له نیۆمال و له نیۆ چوار دیواری دل ته نگدا، ده سی مرۆف ده گری به ره و داوینی تازاد و بی که ناری خۆرسک، رای ده کیشی: که به هارگه رم و به تیشکی رۆژ روناک و تهژی به له له رین و له رزین و شادی ئافه ریش و خولقاندن و به دیهینان، رازاوه به با و باران، یینی خوش، پنگه و ئاخه لیوه، لق و پۆپی داخزاوی باران و بیکه و تر، پاک و جوان و دلگیر و... نه و رۆژ تازه بونه وهی بیره وهری به کی گه و ره به، بیره وهری خزمایه تی ئینسان و خۆرسک و ته بیعت، هه موسالیک نه م رۆله فه رامۆشکاره، که سه رگه رمی کاری ده س کرد و سازدانی سازدراوی ده س و قه له می خۆیه تی، دایکی خۆی له بیر نه باته وه، به هاته وه بیر نه و رۆزی پیرۆز، ده گه ریته وه داوینی نه و به کتر بینینه وه نه کاته جیژن.

له گه ل نه و داڤه بوژیته وه، نه م دیدار و به کتر بینینه، ده کاته جهژن و شادی. رۆله له باوشی دایکدا، خۆی ده بینینه وه و دایکیش له که ناری زاروکدا، له شادی و خوشیان چروته دا و نه پشکووی و خونه نه دا، رۆندک و سریشکی شادی له لیۆ نه باری، هاواری شادی نه کا و ده س نه کابه گاله گال و چریکه چرین، جوان نه یته وه و ده چینه وه سه ر دۆخی جارن، ده بوژیته وه و ده ژیتته وه، به دیتنی یوسفی بینا و ییدار نه یته وه.

شارستانی و زیاری ئیمه هه رچی پیچیده تر و سه نگین تربی، نیاز به گه رانه وه و ناسینه وهی خۆرسک له ئینساندا زیانی زیاتر ده کا و به مجۆره به، که نه و رۆژ به راوه ژوی داب و ده ستوره- کان که پیر نه بن و ده سوین و ده پۆین و بیته ده نه بن، هیز نه گری و بۆ چونه نیۆ دوارۆژ جوان تر و ده رخشان تر نه بی، چونکا نه و رۆژ ریگایه که، نه و جهنگی دیرینهی که له رۆژگاری لا تیزوا کونفسیوس تازه مانی رو سوو ویلتیر به رده وامه اییکاته ناشتی و ده سه ملاتی.

شه پوئل / ۱۷۱

نه و رۆژ ته نیا هه ل و مه رجیك بۆ ئاسوده بون، سه يران و خوش رابو واردن نیه. نیازی زه رووری جامیعه، خوړاك و ژيانی نه ته وه یه كیشه. دنیا یی كه له سه رگوړان و گوړیان، پسان و تیا چون و پرش و بلاو بونه وه و له کیس چون ساز دراوه، جیگایه ك كه له ودا، نه وه ی سابه و نه گوړدراو و همیشه پایه داره، ته نیا گوړان و ته غیر كردن و پایه دار نه بونه، چ شتی نه توانی نه ته وه یه ك، كوړ و كوومه لگایه ك له راست عه رابه ی بی به زه یی رۆزگار، كه به سه ر هه موشتدا تی نه په ری و پان و فلیقی ده كاته وه و نه روا، كه هه ر پیگه یه ك ده شیکنی و هه ر شیرازه یه ك ده پسینی له زه وال بی پاریزی؟

هیچ میله تی به به ره یه ك و دو به ره شك و بیچم ناگری، میله ل و نه ته وه كوړ یلكه و كوړیكی پیكه وه لكاوی به ره نه سلی موته والی زوړ و زه وه نده، به لام زه مان، نه م تیغه بی روحه پیوه ندی به ره كان ده پسینی و فرت و فتی نه كا، له نیوان نیمه و پیشینا نماندا - نه وانه ی كه رۆحی جامیعه ی نیمه و نه ته وه ی نیمه یان ساز داوه و پیکیان هیئاوه - شیو و دو لیكی ته نگه به ری بقی میژوی قوول كراوه، سه ته خالی یه كان، نیمه ی له وان جیا كردو ته وه، ته نیا داب و ده ستوری باوی كوومه لایه تین كه، بز له چاوی جه للادی زه مان، نیمه ی له م دو له، پر له بقی راته په رینی و له گه ل پیشینانمان، وه له گه ل را بوردوه كانمان ناسیاو ده كا. له دیمه نی پیرۆزی نه م داب و ده ستوره باوانه دایه كه نیمه بوونی نه وان له رۆزگاری خو ماندا، له كه ناری خو ماندا وه له «نیو خو ماننی خو ماندا» هه سستی پی ده كه یین و خویشمان له نیو نه واندان ته یین. وه جه ژنی نه و رۆز، یه كنی له پته وترین و جوان ترین باوی ماله باوانه، كه و ا جوان و باو ماوه.

له و كاته دا كه داب و ده ستوری نه و رۆز ده به یین به ریوه، ده لپی: له هه مو نه و رۆز یكدا كه هه مو سالیك له م ناخ و سه رزه وی یه دا نه یان كرده جه ژن و چراخانی و شادی، خو مان ده یین و له م حاله داشانوپی تاریك و روناك و رو په ری په ش و سپی میژوی میله تی كه و نارای نیمه له راست چاوماندا لانه درتی، به ریژه نه روا. نیمان به وه ی نه و رۆز جه ژنی نیمه به و باو با پیرانی نیمه كردو یا نه ته جیژن، نه م بیرو را پر هه یجانه. كه میشكماندا ییدار ده كاته وه كه: به لپی: هه مو سالیك، ته نانه ت له و رۆزگاره ی كه نه سكه نده نه م ناو و خاكه ی نیمه ی به خوینی

شه پۆل / ۱۷۲

میلله تی ئیمه رهنگین و خویناوی کردوه، له که ناری گرتی بهردان و سوتانی ئاسهواری و لآتمان، نه ته وهی خویناوی ئیمه زوژ جوان و رازاوه ترو به بیروباوه ری زیاتره وه، جهژنی نه و رۆزیان ده گرت، به لێ: هه موسالیک! ته نانهت ته وسالهی که سه ر بازانی قوته یه له سیروان خه لکی نو قم ده کردو مولهیک کوشتاری ده کرد، خاجدار و جه نگیز و ته یموره شه له و تورکاتی وه سمانی و ئاق قویونلو و سه لجویان و... خه لکیان ده کوشت، له ئارامبونه وهی غه مگینی شاره زامداره کان له که ناری ئاورگی سارد و سپدا، نه و رۆزیان زوژ به گهرم و گوری ده کرده جیژن.

مێژوله «زیرینا ئامیدی» ده گێڕێته وه که له و سه ر ده مهی که عه ره بی هێر شکار له قادسیه ونه هاوه ند له ژیر تیخی تیژی بی روحیدا خه لکیان ده گریاندا، کاتی، و لآتی ئارام کرده وه و دژو دوژمنانی ره پی نا، هه ره له و سالانه دا و دوايش نه و رۆزیان گرتووه و ته و سه رده مه یان به رابوردو پتوه ند ته دا.

نه و رۆژ هه موکات و ساتی خو شه و بیست و به ژیر بووه، له چاوی موغاندا، له چاوی مویداندا، له چاوی موسولماناندا، هه مونه و رۆزیان لا خو شه و بیست بووه، به زمانی خو یان، قه یان لێ کردوه. ته نانهت فه یله سوفان و زانایان و هۆزانفانان و تویانه: «نه و رۆژ رۆژی یه که مینی ئافه ریشه، که خودا ده سی کردوه» به خولقاندنی جیهان و له شهش رۆژا یاله شهش ده و ره) له وکاره دا، له شه شه مین رۆژ دا خولقاندنی جیهان ته و او بوو جاله به ر ته مه یه که یه که مین رۆژی نه وسان «خاکه لیوه» یان، به «هور موزد: خودی» ناو بردوه و ته و شهش رۆژه یان به پاک و پیرۆز بژاردوه»

چ چریکه و چیرۆکیکی جوانه، جوان تر له واقعیهت! به راستی مه گه ر هه مو که سییک ههست ناکا، که یه که مین رۆژی به هار، هه رده لێ یه که مین رۆژی ئافه ریشه. ته وه نه و رۆژ بووه، دیاره به هار، یه که مین که ژو که شه نه وسان (خاکه لیوه) ش یه که مین مانگ و نه و رۆزیش یه که مین رۆژی ئافه ریشه، قهت خوا جیهان و خو رسک و ته ییعه تی له پاینر یا له زمان یا له هاویندا دهس پی نه کردوه، دیاره یه که مین رۆژی به هار، شیناوه ردی ئاخ ی گرتووه به

شه پۆل / ۱۷۳

لیوه وه و شین بووه و رواوه. سیلاو ههستان، قهلهزه ی ئاو، تافگهی شه تار، چرۆ کردنی دار و ده م کردنه وهی خونچه و گۆل کردنی گۆل و گیاو شاخه و پۆپهی دار و ده وهن له نه و رۆژدا روی داوه، رواوه، بهردو داری ناوئاو سوواوه.

بێ شک، رۆح و گیان له م که ژه دا سه ری هه لداوه و عه شق و نهوین له م رۆژه دا گو و رواوه و به که مین جار رۆژ له به که مین نه رۆژ دا گزینگی داوه و زه مان له ته ک نه و دا ده سی پێ کردوه. ئیسلامیش رهنگی جوان تری به نه و رۆژ داوه، شیرازه ی کردوه و نهوی به پشتیوا نه بێ تهستور، نهوی له مه ترسی زه وال له ده ورانی موسولمانی کورده واری و ئیرانیاندا، پاراستوه و رای گرتوه، نه و رۆژ که له گه ل گیان و خوتنی ئیمه تیکلا و بیو و لیکدرابوو، گیانی نه ته وایه تی له گه ل ئاو یته بیو. به رۆحی دینی تازه ییش گوچی گرت، داب و ده ستوری نه ته وه یی و نێزادی، له ته ک باوه، به دینی پیرۆزی ئیسلام و قورئان و عه شق و نهوینی پره ییزی تازه یه- ک که له دل و هه ناوی ئه م سالی تازه یه، وانه و رۆژه هاته وه، جێژ نیکی کوئی کورده به خوشی و به هاته وه خه لکی له م ئاو و خا که دا فرجکی گرتبو، گرتی خوارد و پیکه وه پێهه ند دران و پته و بون و پیرۆز بون.

نه و رۆژ - ئه م پیره که گه رد و غوباری چه ندین سه ته له روی نیشتوه - به درێژایی میژوی که و نارای خوێ، رۆژگاری له که ناری موغاندا، زیکر و ویردی میهر په رستانی خوێ به گوێ خوێ بیستوه، دوای نه وه له که ناری ئاورگدانی زه رده شتی دا، سرود و سروشی پیرۆزی موبیدان و زه مزه مه ی ئاو یستا و سروشی ئاهور مه زدا ی به گویدا خویندراوه، له وه به دوا به ئایاتی قورئان و زمانی ته لا، رێژیان بو داناوه، ئیستا سه ره رای نه وه به نوێژ و دوعا و پارانه و کوردی یارسان و دینی کوئی کورده واری و عه شق به خوا نهوین به حه قیقه ت گیانج تازه ی پێ نه دا.

ئه م پیره خاوه ن بیره وه ری به که له هه مو سه ته یه کدا و له گه ل هه مو به ره وه نه سلێکدا و له ته ک هه مو با و با پیرانی ئیمه دا و یستاوه تا رۆژگاری ئافسانه یی گو ده رزو گایو میتر، میردی گه ییو، ژیاوه و له گه ل هه مو مان بووه، و هه یه، ریساله ت و رۆلی گه و ره ی خوێ له هه موده م و کات و

شه پۆل / ۱۷۴

ساتیکدا زۆر؛ پر به هیزی خۆی و به عهشق و ئهوین و وهفاداری و خۆین گهرمی و ره زاشیرنی
 نه نجام داوه و نه ویش سپی کردنه و مگرهنگی غهم و هه لقر چاوی پر چین و چروکه له سیما و
 قیافه ی ئهم نه ته و نه جیب و زولم لیکراوه به که له گهل خۆین و ئیسک و پلوسکی خهلکی ئهم
 سه زهوی به لا و صدام لێ دراوه له گهل رۆحی شاد و خۆرسک و ته بیعت لیکدراوه و
 گه وره تر له ههموان پتوه ندانی نه سهله موته والی به کانی ئهم هۆزونه ته و نه که له سه رچه قی چوار
 ری یانی به لا و روداوه ی میژو گیر ساوه و دامه زراوه و هه میسه که و تۆته به ره یترش و قینی قین
 له دلان و جه لادان و تالانکه ران و هه روا په یمانی به کیه تی به ستن له نیوان هه مو دلی خزم و
 کس و کار که دیواری گرژ و توره و بیگانه، چه ندین ده وران له نیوانیاندا نه بووه چرپی مەم
 وزین و دۆلی قوولی فه رامۆشی جیایی نه خسته نیوانیان.

ئیمه له م کاوه دا له م ده م و ساته دا له م به که مین ده می ده س پیکردنی سه ره تای ئافه رینه سه دا،
 به که مین رۆژی خیلقه ته دا، له رۆژی خوادا له رۆژی ناگره سوره ی ئاهورایی دا، نه و رۆزی
 پیرۆز نه که به نه جیژن و ناگر ههل ده که ی، ناگری ئاهورایی. له قوولایی و یژدانی خۆماندا به
 پیاوه تی خه یال له سارای رهش و ده شتی سوتاوی هه له بجه، شاری هیرۆشیمای
 کوردستان عبور نه که ی نه و له هه مو نه و رۆز گهل که له ژیر ئاسمانی پاک و رۆزی رونا کدا له
 سه ر ناخ و خاکی ئیمه که ریزی لێ گیراوه و ناگری نه و رۆز هه لکراوه له گهل هه مو زاروک و
 کور و کچ و لاو، پیروژن و پیاوانیکدا که خوییی ئه وان به تیوره گماندا نه روا و رۆحی ئه وان له
 دلماندا ته کان ده خوا به شواری ده که ی نه و به مجوره (بوونی خۆمان) به ناو به ک نه ته وه، له نیو
 گزه باو گیزه لۆکه ی توند و مره شه بای کوشنده و سوتینه ر و ئال و گوژده ردا خورانه گرین و
 خولود به گهل نه به خشین و له هیرشی ئهم سه ته دا که ئیمه ی له خۆمان نامۆ و نه بان» کردبو.

چ چریکه و نه فسانه به کی جوانه، جوان تر له واقعیهت! به راستی مه گهر هه مو که
 سیک هه ست ناکا، که به که مین رۆزی به هار، هه رده لپی به که مین رۆزی ئافه رینه سه. نه وه
 نه و رۆز بووه، دیاره به هار به که مین که ژو نه و سان «خاکه لیوهش» به که مین مانگ و نه و.

شە پۆل / ۱۷۵

رۆزیش یە که مین رۆژی ئافە رینشه.

□ نیسلامیش رهنگی جوان تری به نه و رۆز داوه شیرازی کرد وه و نهوی به پشتیوانه یی نهستور، نهوی له مه ترسی زه و آل له ده و رانی موسو لمانی کورده واری و ئیرانیاندا، پاراستوو و رای گر تووه.

□ نه و رۆز ته نیا ده رتانی بوچه سانه وه، سه یران و خو شگوزه رانی نییه؛ نیازی زه روری جامیعه و کو مه لگا، خو راکێ ژبانی نه ته وه یه کیشه.

له م میعاد گه یه دا که هه مو به ره ی میژو، وه چریکه و چیرۆکی خیلله تی حوزوریان هه یه له گه ل نه و اندا په یمانی وه فا ده به ستین و «نه مانه تی عه شق و نه وین» له وان به وه دیعه و نه مانه ت وهرده گرین «قه ت نامرین» و «به رده و امی راستین» ی خو مان به ناوی نه ته وه یه ک که له م ساری گه ورگه به شه ریداره گ و ریشه ی له قو و لایی فهره هنگی دارمال له غینا و قیداسه ت و بیخه وش و جه لال و شکو دا هه یه و له سه ر ه یمی «نه سالت» ی خو یی بون له راگوزاری میژودا راوه ستاوه، له سه ر «رو په ره ی جیهان» سه حیفه ی عالم سه بت و زه بتی بکه ین.

□ ته فتازانی له بابی ته کراردا ده لکی: ته کرار عه یب و خه وشێ قسه یه مه گه له یادی مه جوبدا، که له ویدا نه ته نیا جایزه که یاد و ناوی نه و ته کرار و دو پاته بکریته وه، به قسه ش فه زیله ت نه به خشن

وه ره تا گول نه فشانی بکه ین

مامه نه و رۆز!

تو بیه و چریکه، غه مکین و پر هه سه وه

تو بیه و که نینه پاک و پر ده رده وه

۱ - مونه و له رۆژنامه ی اطلاعات صفحه ۶ شه مه ۲۷ اسفند ۷۱ و ۲۴ ره مه زان ۱۴۱۳ و ۱۸ مارس ۱۹۹۳ از ۱ - گو دهرز - جه مشید: میژوی ته به ری، موعجه مولیو لدانی حه مه وی، مروج الذهب نه و رۆژنامه ی حه کیم عومه ر - ی خه پیام.

شەپۆل / ۱۷۶

تۆلەپە و ھەلپە رکێ و خەندە وە
دیۆ و درنجی خەم لە دل ئە پە پێنی
تۆلەپە و کراسە سور و تۆزای بە وە
تۆلەپەم رۆمەتە رەش و چرچە وە
کە لە بەختی رەشت رەنگ ئە داتە وە
رەنگی خەم و پەڕیشانی لە دل ئە شواتە وە
مامە نە و رۆز لە دلنا خەمی تال و تفتە
خەمی دارمال، دەر وین، بۆمان سەختە
دەنگ دانە وە ی پیکە نیتە
دلۆپە ی رۆندک و فرمیسکە
کە لە سەر چاوە ی گیانت ئە تکی
بە داوینت دا ئە رژی
ئیمەش بە فرمیسکە کانت بە گور ئە کە نین.
مامە نە و رۆز!
وە رە لە رومەت تۆزێ رەشی بته کینە
ئاگر بخە نیۆ کە وای سوری خۆتە وە
وە رە ھەر وە ک مە لیککی دلشاد و خوش ئاواز
بال لیکدە تادەم ترۆسکە تروسکی خۆرە تاو
لە بیر بە رە وە
ئە فسانە ی خەمی دێرین
لە باتی سترانی تال و خەفە تبار
ئەم شیعەرە ی شیرین بچرین!
وە رە تا بە کتر گولباران بکەین و مە ی لە جام،
میچی فە لە ک بشکینین و گە لالە یی تازە سازبەدەین (شەپۆل).

شەپۆل / ۱۷۷

بە ھار

تو، باخی گولانم پی پسییره

خونچه، بادخونچه، بی بی بژیره

یه کی که م بو، پیم، بژیره

نیمه ئەزانین وەزری زستان که م بەرە بەرە و روژ روژو شەو شەو ئەروا و تەمی
تەپ و مژی ساردو سەرو سەھۆل بەندان لە سەرمان، لائەچی و گول و خونچهی بە ھاری
دەس ئەکەن بە پشکوتن، دەشت و لێرەوار و زەو و دەخەملین و بەرگی مەخمەری ئەبەر
ئەکەن و دارەکانیش بە بەرگ و گەلای سەوز و گەش و پاراو خو ئەرازیننەو و جاریکی تر
جیھانی پیر جوان ئەبیتەو و خو ئەرازیننەو.

تازە بونەوێ جیھان و بوژانەو و خو رازانەو و یەک کە دووبارە بە دەسی ئەهینی و
ئەو دیمەنە جوان و خوشیک و، دل لاوینیە کە گیان و روحی بەرەوی مروق دەگەشتینەو و
خوین لە شادەمارەکانا دەهیننە هات و چۆ، ئەو ھەموو جوانی و نەخشیلانە بونە لەو ھەرزە
بە ھارا، دەهیننە بەرچاو، دیارە ھەردلیکی مردویش، وە ھەر بیرو ئەندیشە یەکی

شه پۆل / ۱۷۸

ماندویش ته بوژیتته وهو ئه ی هیتته وه، سه ر دۆخی جاران و ته مه نی نو بی به دیاری بو
دیتته وهو له وا هیوا به دوا روژ به دی ئه هینی و ژیا نیکی باشترو خوشتر له جاران دل
گه رمی ئه کاو به دوا روژیش پشت ته ستر ته بیت.

دیاره مرو فیک هه ر روژ که له ته مه نی تی ئه په ری روژنیک له مردن و بارکردن بو ئه و
دیو نیزی که تر ته بیتته وه که چی هه یج ده م و کاتیکیش پی خوش نییه له م جیهانه کوچ بکاته،
ئه و دیو. به هه مو وزه و هیزیه وه ئه کو شی ژیا نی ئه م لای درێژه پی بدات و دوا ی بارکردنیش
بو ئه ولا به به جی هیشتی ناوی چاک و خو و ئا کار و ئاسه وارو شوینه واری چاک و باش و
به که لک و خودایی و مرو فانی ناوی چاکه ی خو ی، لانی که م تاما وه یه کی زو ر له ناو خه لکدا
به یلته وه.

هه مو ئه زانی به ره ی مرو ف به سرشت کۆمه لایه تی ئافه ریده کرا وه و ژیا نی تاک ی
له بهر دارنرا وه و ژیا ن به تاک بو هه یج که س مه گه ر به هه لکه و ت نا گو نجی و مرو ف بو ی بوز
ناخوا به تاک و ته نیا بژی. دیاره کاتی مرو ف بو بی نه لوی به تاک ژیا ن بداته سه ر، ئه بی له ناو
کۆمه لگا و به وینه ی کۆمه لایه تی بزی و له ناو کۆمه لا به رپر سیار بون بگریته ته ستوو بو
زیندو راگرتی کۆمه لگای خو ی بکو شی که خو ی و باو بایران و خه لکی ئه و ولاته
پیوه ندیا ن به و کۆمه لگایه وه هه بو وه هه یه و زا رو له کانی شمان ئه بی له ناو ئه م بنه ماله
گه و ره یه دا که کورده واری و ئیسلامه بژین.

دیاره هه ر کو رو کۆمه لگایه ک مه ولودی ئاخ و ناو و نیشتمانیکه که له میژیه وه، کردویه ته
لان بو خو ی و بو په ره ی خو ی و گیان و خوین و ره گ و گوشت و ئیسکو ره نگ و بو نی ئه و نی
گرتوه و خو ی پیوه گرتوه.

ئه وینه خوشه، میشک لاوینه، که له گۆلی یاس، نه رکس، گۆلی سپی، هه لز،
سوره گۆل، سوینس، به یبون، شاللیز، هه لاله، گولا له، کاشمه، گۆل توپ، مه نمی، ریحانه،

شه پوډ / ۱۷۹

مه زره، گولباغي، مهنډوك، بيزا، كه نيره، گوله سپان، وهنه وشه، بوكه له، مويينه، شه وپونه،
بيژان شه وپو، به هارگ، ليلو، به رزه نهنگ، ليلوس گه زيزه، به رزه، چنور، لو، لاولا، خاوه ن
چيژه، دل و ميشك، زاخاو ته داو له گهل چيريكه و كه لامي مه وله وي، خاناي قوبادي،
گوران، قانع، مه حوي، نالي، بيساراني، به ها، مه لا په ريشان، مه جدي، صه يدي هه ورامي،
خاني، هه زار، هيمن شامي، ثالي جان، حه يرانعه ليشا ماهيده شتي كرماشاني و له گهل
د دنگي زولالي هه زاران شاعيري تر ناويته ته بي و باشترو گيراتر دل و دهرن ته لاويته وه و
خو ته نوين.

دياره ته مانه گشتيان هه ر له م ناخ و ناو و نيشتماني كورده واري يه دا، سه وز بون و هه ليان
داوه و گه وړه بون و فيرانكو ي فهره رنگ و هونه رو ته ده بيان دامه زانده.

دياره ميشك و بيرو ته نديشه و پرواي ئيمه ي كورد به فهره رنگ و شيعرو هونه ري ته م
زانا خورناسانه پاراو كراوه و فرچك و گوچ كرياوه و باوه رمان به ديني ئيسلام په روه رده بوه،
ناتوانين له م راسته ريگايه لادين و پرواينه شتيك كه هيچ تام و مه زه يه كي بو ئيمه ي كورد
نيه، له زهت و خوشي كورده واري ته گهر نه مريكي حه قيق يه، ته بي جورنيك بي، بتواني
خز بده لنيته ناو دل و هه ناوي كورو كومه ل و له ژياندا به كاري كوربيت، كه وابي، ته بي له ناو
ناخ و ناو و نيشتمانيك هه لقولابي كه خاوه ني ته و خاك و ناوه له ويدا ته زين و له گه ليان
بخونجي و بگونجي، تازه ته گهر به بيرو ته نديشه ي هه ندي كه س ته گهر ته و ئاكارو خو و
داب و ده ستورانه و خه لك خويان پيوه گرتووه ته مريكي وه همي و خه ياليش بي بوچ؟
ته يانه وي ته وه له خه لك بستينه وه، كه خه لك خوي پيوه گرتووه و ته يانه وي
فهره ننگيكي بيگانه و نامو له باتي فهره ننگي كورده واري و ئيسلام كه ئيمه خومان پيوه
نگرتووه و نامويه خويي بو به كوشت بده ين، ميژو نيشاني داوه به دريژايي ميژو ئيمه ي
موسلمان له بهر نامو له بهر ته وه ي فهره ننگ و بيرو باوه ري نامو له بهر ته بان بهيئنه ناو خو،

شه پۆل / ۱۸۰

خۆمان له خۆمان نامۆ بوین و له یه کتر مۆنه ته کهین و به مۆر ئه پروانینه یه کترین.
 وه رزی به هار که ته گه رینه وه وه ندیك به هه وای تازه و له تیغی بای به هار، شادیمان
 نه دل و هه ناو ده گه پری، به لام به رته سکه و کهم ته مه نه، هه چمان ناتوانین تاسه به بای
 به هار پزین، هه مومان وه کو به رگ و گه لای داری کو نه سألین که گه پرانی روژگار و ره وشتی
 سروشت له بهر به ره که تی، بۆنی ته و داره چهن روژیک ماوه ی سه ره به رزی و خوشی و
 شادیمان پی ته دا، به لام دوا ی ته وه ی مایه و ماوه ی ژیانمان نه ماوقه یرانمان ته و او بو
 به ره ولای خوا بارگه تیک ته نین و له م دیو، بار ته کهینه ته و دیو.
 ته م داره، ریشه داره، که هه مان کو رو حه شیمه تی کورده واری یه ته بی به به رو پاراوترو
 شادمانه ترو پر به رو بو تر بی.

باخه رانانی که ته سپارده یانه، که به داره کانی ناو باخه که، رابگهن پیوسته ئاوی بدهن و ...
 بژاره ی بکه ن تاروژ بو روژ باشترو چاتر هه ل بدهن و به خودایین و به رگ و گه لا ده ریکه ن و
 لق و پۆپ و ته رز به ته ر زیک ی جوان و رازاوه به او یژن و میوه و به ر بدهن.
 ئیمه ته بی دارسانی دنیای کو رو کو مه لگای خۆمان و ئیسلام شادویا راو رابگرین.
 دیاره هه ر داریک له ئاو و هه و او مه لبه ندیک تابه ت به خوی ته توانی، باش هه لداو
 به ریینی، ته گه ر ته م ئاو و هه و او حا که هه روا له خووه ناشیانه و نه خو نچاوانه، به مانه وی
 بیگورین له باتی فره هه نگ و بیرو باوه ری خه لک و ئیسلام باوه ری تری تیا بچه قینین،
 به ره به ره ریشه کانی ته و داره نامۆ و نه بانه سست و کز ته بن و داره کانش زه رد هه ل ته گه رین و
 به رگ و گه لا و لق و پۆپه کانی ویشک ته بن و ته بنه هه ژگه ل و ته بنه سوته مه نی و ئاو رو دوی
 خه لک، به داخه وه که سانیک هه ن به ئانقه سه یانادانسته ته یانه وی به بیانوی ته وه ی ئاو و
 خاکی نیشتمانی ئیمه هه ندی ژیا نی، له ده س داوه ته یانه وی له ده ره وه ئاو و هه و او خاکی
 تازه نو تی به دیاری بۆین و بیکه نه بن ریشه و ره گی ته م داره تاشاده ماری ببوژته وه.

شه پوئل / ۱۸۱

ئهوانه بو فرودانی بو ره پیاوان ئه لاین

نو باخی گولانم پی پی سپیره

خونچه، به خونچه، بی بریره

یه کی که م بو، پی، بیره

به لام ئه گهر خوانه خواسته ئه م پی سپاردنه ناشیانه و ناشیاوانه و نه سیاوانه بیت ئه زانی
چلون به ده سی خو مان گورگمان خستوته ناو کوزو هوژی خو مان و تیشه مان له ره گ و
ریشه ی خو مان داوه و به ده سی خو مان هو ره مان بو داری خو مان سازداوه؟

هه مو ئه زانین که ته ون و کردی قالینچه و مافوره و فهرش یه کی که له جواترین و سرنج
راکیشترین هونه ری به ره ی کورد و ئیرانی، ده سرو په نجه ره نگیته کانی، خاوه ن هونه ران و
ته ون کارانی ئه م نیشتمان و ئالانه، که له میژه وه بو نوواندنن نه خشو و نیگاری جوان و
دلگیر و په سه ند، بو له بهر چاوگرتنی ره نگی که ره نگ نه داته وه و ره نگی نه روا، که به بنه
گوینی و رو نیاس، گوینو، زه ردک، بنه شیلانه و تو یلکه قه یسی و بو گه نه، کاشمه، ئاغا
جه واش، جونو، جه ورنه، تال، ئه وه لک: (جو ره تالیکه، بو مه شکه، یه)، تال، قوتکه (که
وه کو گو یزه) مازو، پیستی هه نار، ره نگیان ئه کرد و ئه وانه، که ره سه ی خو مالی خو مان بو،
که هه ره له م تاوو خا که روا وه و گور وا وه و سه ری هه لدا وه، به چ شیوه یه کی وه ستایانه به کار
چاکی و دل و ده رون پاکی ئه م کرد و ته ون و ره نگه هونه ریه یان ئه نجام داوه، که به در یزایی
میژو بایه خو جه مال و جوانی و خوشیکی خو ی له ده س نه داوه، به لکو روژ بو روژ
جواترو به بایه خترو به بره وتر له جاران به میرات بو ئیمه مانان به جی ماوه.

به لام له و ده مه وه و ره نگی فریوده ری ناموی (انیلینی) ره نگی جه وه هری له ریگای
فه ره نگه وه سه ری کی شا وه ته ولات که م که م جیگا ره نگه ره سه نه کانی خو مالی گر ته وه و
ره نگ و نه خشو و نیگاری کرد و ته و نه کانیشمان چاویان کاله وه بو، جنسی ره سه ن بو ته به

شه پۆل / ۱۸۲

دەل و گۆران. مریشک و مره کانیشمان هیلکه یان دۆران له ئاکاما کپرو ته و نه که یشمان له بره و که وتن و بازاریان شکا، ئەم پیشه پیشینه، نه خشیلان و له بارو خۆمالیه په سه نه له کړو کپ که وت، ته نیا گه رانه وه سهر خو و کړوته و نی خۆمالی ناو خو توانی تاراده یه ک. ناش گیرئ ئاو، به رداشی بیراز کراو بخاته وه گه پرو ئابروی رویو، بکریته وه و ئاش له کړه نه که وی.

خوینه ره به ریزه کانمان وا بیر نه که نه وه که ئیمه به نوسینی ئەم چهن دپه ئه و نه گه راوینته ته دواوه به ره و پیش چونمان داوه ته دواوه و پرومان به گۆران و به ره و پیش چون و سه ره که وتن به نه ر دیوان و په ر دیوه، نه ماوه، بیرى کۆنه له دل و نه رومان چه قاوه و جیگای پروانی بیرى نریمان بو نه ماوه و دل و نه ناومان و یشک هه ل گه راوه بوار، بو ریشه داکوتانی شتی جوان و تازه نادا ناتوانین دهس له وه بهر دهین، بو داهاتو، لیهاتومان لاپوچه ل و ناوکلورییت ناییمه فه ره هه نگ و ئاداب و روسومی خۆمالی و گه رانه وه سهر خۆمان، لاره سه نه و په سه نه ده.

دیاره ناشمانه وی به خه مگینی رابری، به وته ی مه ولانا جه لاله دین مه وله وی:

شعر و هۆنه:

ز خاک من اگر گندم برآید

از آن گرنان پزی مستی فزاید

میا، بی دف بگور من برادر

که در بسزم خدا غمگین نشاید

هه مو هاوارو نرکه نرکی ئیمه بو ئه مه یه که ئەم ئال و گۆریانانه هه رچی بیت وه هه ر

جو ر بیت ئه بی له بیرو باوه ری خه لک، نیزیك بی و دور و نه بان و نامو، نه بی به حیکمه ت و

په ندو ته گبیرو راویژ به یه کترین به دهس بی تا هه ر کهس به ته نیایی مل بانه داو شان له بن

شه پۆل / ۱۸۳

باری بهر پرسیار بون لانه دهن نه زوتو نه مینێ ئهز، له ناو تو تووی دلو دهرونی تو دا بم،
تویش له ناو تو زالی تو زالی خوین و هه ناوی ئهزا به بهره که تی ئازادی و ئیسلام بهره یه ک
باغهوانی بهره یه ک بی که دوا ی ئه و دی، چهن بهری و جی و تو یانه:

چه ندیان و خوار دمان - ئه کیلین و ئه ی خو ن

کاتی جوان بپروانی، هه مو- جوت بهنده ی یه کترین ئه زانین که هیچ داری،
وه هیچ باخی، بی ئاو ئابی بهرو هه ده کردن، ناتوانی بو هه میشه ساغو ئه ستوور بهرزو بلیند،
خو راگری و بمینته وه خو له بهر باو بو رانا راگری پیشه وایانی بیرو باوه پری گشتی واتا: ئه و
که سانه ی که خیر و چاکه و چاک بون، هه لدان و گول کردنی بهره ی مسو لمانانیا ن ئه و ی
له هه ر ده م و رو زگار یک دا بیر بکه نه وه و بکو شن تا قوت و نان و پیخو ریکی وا بو پته و
راگرتنی ئیسلام و نه ته وه و بهره ی مرو فانی و در یژه دان به ژیا نی پیا وانه و ژیرانه و خوا
به سه ندانه، دا بین، بکه نه و له به را ئاز و خه ی بکه نه.

دیاره ئه م قوت و خوار ده مه نه، به پروای ئیمه بینجگه له بیرو باوه ری مه عته و ی و ساغو
بیخه وشی ناو خو نی پاراستنی نه ته وه بی و ئیسلامی که بی ئه لێن: بیرو ئه ندیشه ی
وزه هینه ر (Idee - Force). هیم و بناخه که شی له سه ر پروا و ئیمان و ته قوا و شادی و بو و نی
ژین و ژیا ن دا مه زرا وه.

ئه م جو ره بیرو باوه رانه که سه ر ئه نجام ئه بی نه ته وه ی ئیمه مسو لمانان پی بگه یین و
به رزیا ن بکه نه وه تا ئه گه نه که مالی دلخوازو ئه گه نه هیوا و ئاره زوی کوردی و مرو فانی و
ئیسلا می خو یان، ئه ناو هه ر هو زونه ته وه یه کدا، دیمه نیکی تاییه ت به خو یان هه یه، کو یر
کو یرانه به دوا ی ئه م و ئه و رو یشتن مرو ف به ره و گو ره و یرانه، ئه با و توشی که ندو کو سب
ئه بی و ئه که و یتته ناو ته نگ و چه له مه وه و توشی توشی و هه له ت و زه ردو به رد ئه بی و له
هه لدیره وه به ره و خوا ر هه ل ئه دیری و ملی ئه شکی و په راش په راش ئه بی.

شه پوئل / ۱۸۴

دیاره هیچ گهل و نه ته وه و مسولمانیک نه بوه که وه کو قارچک و کارگ ههل توقیبی و روایی و شین بوبی، دیاره ژبانی ئیستای نه و پیوهندی به رابوردوی نه وه وه هه یه، که وایی ههر جوړه بزوینه ری مه عنوی و نه و په ری دلخوازی که هه لی ده بژیری، رگ و ریشه ی له رابوردوی دورو دریژی نه و هه یه، جا ههر له م سونگه وه یه، به چاولیکه ری له م و له م ناره زو ی دلخوازی نه ته وه یه ک بیر و رایه ک، که له ره وشت و خو و ناداب و رسومی، وه میژ و دین و تاین و ته رزی ژبانی مه عنه وی و ناوه زی نه و ههل نه قولایی، ناکری به سه ریدا بیر.

نه وانه ی وایو دابین کردنی چاکه و به خته وه ری و بار چاکه ی نه ته وه و مسولمانان و گهل نه کوشن نه بی چاکه لی به لادا بکه نه و به له بهر چاو گرتنی به رژه وهندی نه ته وی مسولمان و سته م لیکراوی خوینان و به پی روژو ههل و دهره تان و ژبان و میژوی نه و یه کزنجیره له م بیرو نه ندیشه ی و زه دهره (*Idee - Fobce*) به هاو نیشتمانه مسولمانه کانی رابگه نی و ته قالا بدا و بکوشی تا نه وانش بکه ونه بزوتنه وه و خه بات وههستی بیرو پرواو ئیمان و باوه ریان تیدا بوژته وه و قهوی نه بی جا نه گهر به یارمه تی یه زدان، نه م کاره ساتانه ساز بون و کران، هه مو که س نه توانی هیوا داربیت که باخ و بیستانی به ره ی مسولمانان و نه ته وه که ی له ههر نه ورورژیکدا به هاریکی ته زی و پرتی له خیر و خوشی و جوانی و رازاوه یی خه ملاوی و پر بژیوتر له جاران هه بی به لکو ههر روژیکه ی به هارو گشت به هاریکشی نه ورورژیک بی.

به هارو نه ورورژیکه ی ناوا که هه میسه شادی هینه روپر بژیوبی و له توف و باو بو رانی روژگار پاریزراوبی ئیمه نه مه به به هارو نه ورورژی هیواداران و ئیمان داران به خواو پیغه مبه رو قورئان و روژی به ری نه زانین دیاره به پی فهرموده ی خودا. «أَفَعِینَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ» سوره ی (ق) نایه تی ۱۵

Zimanî kurdî hunere

Zimanî kurdî remzî hewîyey netewî û niştimanî kurde' zimanî kurdî mîratêkî girîng û zor bayexdarî ferhengîye. zimanî kurdî' debê Le wajey dataşiraw biparêzirê.

Zimanî kurdî le babet terkbewe' zimanêkî kişgêrye (mo'cizeîye) û debê le xuncawî û guncawî peredar û sersurhênerî ewe be başî kelk werbigîrdirê.

Zimanî kurdî zor asan wajey bêgane le xoyda detawênêtewe û her weku wajey xomalî lêdeka' zimanî kurdî çome awêkî pir bereket û tejî ye le gencîneyêkî gewre û bayexdarî mîrat û kelepurî ferhengî kurd û netewey kurd ziman' û bo gelanî dîkeş bedihatuyêkî gewre u pir şan û şikoye' zimanî kurdî daray wajey zor û peredar û ciwan û lebar û le ser zar xoş û suk û rewan û şîrîn û êsikuke. zimanî kurdî ahengî dil u derun lawênî heye û zor le giwê xoşe' ciwan giwê delawênêtewe û be paldan be taybetyekanî wajey xoy û terkîbî taybet be zimanî kurdî, asan detiwanê her beşê le beşekanî zanîn û me'arifî mirovanî nîşan bida û be wirdî beyanî bika.

Zimanî kurdî zimanî şê'ir û Hone, felsefe û zanîn û hunere' boyê baw û bapîraniman fermuyane: "**Zimanî kurdî hunere**" zimanî kurdî hoyêke taybet bo bedest hênanî watay berz u terz' zimanî kurdî hîkmetê gewre û bêwêneye, ca her le ber ewe' zorê

le lêkoleran û ziman nasanî cîhan' zimanî kurdî fêr bun û lêkolinewey Zimanewanî xoyan' be zimanî şîrînî kurdî beyan deken. nimunekey (maykil çayd) e ke le ser radîyo kurdî le waşington le babet zimanewanyewe gise deka û rîşey wajekan le zorbey zimanekanî mirovî cîhanî em serdeme lêk dedatewe û bas le seryan deka.

zimanî kurdî zimanê faxir' ciwan' saf' lus 'lebar' resaw' rewane.

guncawî u xuncawîşî zor û zewende zimanî kurdî zimanêkî zîndûe çunka wajey lê saz dekirê û muşteqqatî heye û zor be asanîş wajey xelkî tir le nêw xoyda detawênêtewe.

Zimanî kurdî wajey pak û bêgerd û xawêne' bineretê rişeyî û sift û payedar û mayedarî heye 'zimanî kurdî' le siwêngey nûseranî jîr û bîrwird û zana û zimanewanî kurdewe 'roj bo roj' peredartir û pitewtir û sift û soltir debê.

ziman û edebî kurdî remzî yêkyetî û hewyey mêjûyî kurdane 'Sa debê be tewawî û pir behêz' be wizeyê tewaw' bîparêzîn û perey pê bideyin û Genîtirî bikeyin. Kurd zîyad le her şîtê behoy ziman û ferhengî xomalî xoy tiwanîwitî le rast dagîrkeran 'rawistê û xoy zîndû rabigirê û dij û dujminan le xoy bipirîngênêtewe û le nêw kûre û sobey girdarî dagîrkeran da netawêtewe.

zimanî kurdî pir hêz û bewizeye' baş detiwanê barî ferheng û îlm û zanîn û tiknîk û bayexekanî ferhengî mirovanî û îslamî Helgirê û le nêw xoyda segamgîrî bika' nûseran û lêkoleran û

enîstîto û encumen û kanune ferhengîyekan ' le derewe û le nawewe erkê sengîn u qursîyan le ser şane ' bo parastin û peredan be zimanî kurdî, dîyare hunerîş le ziman û edeb û ferhengewe serçawe degirê , ewe bîniş û têriwanînî hunere ke le gîyanî kor û komelgada tof û tofan bedî dehênê û zanîn û tiknîkîş bo geyîştin be amanc dête yarmetî danî.

dîyare huner serçawey îlm û şaristanîyet û jîyare ' herwa ragirî berdewamî bîr û fikrî afirandinekanî însane' be dirêjey mêjû.

Huner seretay her şaristanîyetêke' her wek girîngtirîn dîmenî rênsas' le rojawada barî hunerî ew bûwe û le ol û dînîş da pêgemberan le rastî da' Gewretitrîn însanî mêjûn, ca her leber eweyşe Qur'an be gewretirin kişgêrî pêgemberî îslam dezanîrê' Çunka girîngtirîn taybetmendî Qur'an barî hunerî ewe' dîyare debê piştîwanî hunerî emroy kurd' hunerî rabirduy bê û bişriwanête diwaroj' ta bitiwane be mumtazî bimênêtewe.

dîyare zanîn û îlmîş debê bo têgeyîştin û pêgeyîştinî mirov bê û lêhatûyî bêbiranewey ew' hemîşe be zanîn bigate kirdewe ta zerfîyetî giyan û rohî mirov' awaletir û dilrewêntir bê. pêwîste emro netewey kurd' baştir xoy binasê û cîhan binasê ta bitiwane beşe cîya cîyakanî zanîn û tiknolojî be des bihênê û bîyankate xomalî kurdî, lem rêbaze da xiwêndewaran û jîran û pîrbîran û zanayan û xawen (nûsîng):

qelem û xawen endêşe' zor erkê berçawîyan heye. le babet

dengewe' zimanî kurdî zor genîye lam waye hiç zimanê be
endazey zimanî kurdi xawenî (deng) bê, bo wêne:

hîle - Lûre - sereser - zirîke - teqe - reqe - hare cirîwe - sîre -
bore - wîze - mîyaw - QîreQir^ - tepetep - bolebol - zirmezirm -
xirmexirm - qîre - qîje - zerezer - HajeHaj - mirxemirx - qilme
gilm - qilpeqilp - şîrîxeşîrîx - şîrîqeşîrîq - biruskebirusk - xawexaw -
zirînge zirîng - tirpetirp - haskehask - tasketask - Heniskehenisk -
qoreqor - qulteqult - pişm u hur - mîzemîz - gîzegîz - birîke birîk -
fîke fîk - cîkecîk - çeqeçeç - hepehep - şapeşap - qirxe qirx -
lirxelirx - firtefirt - qirteqirt - girmegirm - zirmukut - xinkexink -
çikeçik - tiketik - gare gar - karekar - balebal - Horehor - Qirîçke
qirîşk - ax - Ox - koxekox - zîrezîr - mişemiş - xişpexişt - Huşehuş
- luşeluş - zirezir - firefir - qirçeçirç - filçeçilç - miçemilç - piçepiç -
bore bor - gabor ...

zorbûnî deng xoy nîşaney peredar bûn û pirbît û bereket
bûnî zimanî kurdîye' dîyare zîyatir lemeş hen' hercen hêndê
lewane (Îsmî sewtin) belam deng lewanîş da her heye.

rojgarê zimanî mad'kurdî le feragînewe ta gana (le
midîteranewe ta çîn)

xelkî em nawenawe be zimanî kurdîmadî nasîyaw bûn'
betaybet le katî hêrişî îskender da 'kurdîmadî bawî serzarî xelk
bûwe û dersî pê xiwêndirawe' em ders gutinewe be zimanî
kurdîmadî le mizgewtan ' le fêrge û hucrey mela û feqêyan ber
lewey darulfunûn le rojhelatî nawîn danirê lay melayan' ders

شە پۆل / ۱۸۹

dexiwenidra û melay dersbêjîş watay dersekey be kurdî beyan
dekird û şê'irî (helbest) kurdîşî pê dewutin û tenanet kitêbe
wirdîlekanyan le zimanî erebîyewe bo dekirdin be kurdî ewe ta
serdemî Xanay qubadî berdewam bûwe ke Xana fermûyetî:

kurdî ce farsî bel şîrînteren

Her çen mewaçan farsî şekeren

pêşbûwan mehfûz' baqî wesselam.

belefzî kurdî, kurdistan temam

Dr. muhemmed Salih Îbrahîmî: (taran)

به داخه وه تلویزیونی Medya - له کات ژمیری ۸/۵ شەوی هەینی
۸۰/۱/۱۰ لەسەر شەمه ۱۳۸۰/۱/۱۱ ی هەتاوی له بهرنامهی بلاو کردنهوهی
هه‌وال و نوچه، به‌زمانی کوردی رای‌گه‌باند: زانا، لیکۆ‌لەر، میژو زان و میژو ناسی کورد،
مامۆستا مه‌لا جه‌میل روژبه‌یانی له به‌غاله‌مالی خویی به‌بیور (ته‌ور) ی دارشکین له روژی
سی شەمه ۱۳۷۹/۱۲/۳۰ ی هەتاوی و ۲۰ مارس ۲۰۰۱ ی زاینی شه‌هید کراوه،
ئەم کاره‌ ناحه‌زو ذریوه، له لایه‌ن دژو دوژمنانی نه‌ته‌وه‌ی مه‌زلۆمی کوردو کوردستان
ئه‌نجام دراوه (شه‌پۆل).

هه‌رکاتی ده‌چمه‌ په‌رلانه‌ خه‌فه‌تمه‌؛ که ته‌مه‌ن، چه‌ن
کورتە، بوکه‌لک وه‌رگرتن له‌و سفره‌ ره‌نگینه‌ (شه‌پۆل).

لاپه‌ره‌ی کتیب وه‌ک شاپه‌ره‌ که‌ رو‌حی ئی‌مه
بو‌لای نورو روناکی ده‌خاته‌ هه‌لفرین: ویلتیر.

وه‌ره‌ با هه‌مومان ناله‌مان یه‌کخه‌ین
به‌لکو به‌و عیشه‌ نیشتمان سه‌رخه‌ین

شەپۆل / ۱۹۰

زوان و ئەدەب:

ئەمیر شەرفەفخانی بتلیسی لە ئاخرو ئوخری سەتە ی دەهەمی کۆچی واتا: ۴۰۰ سالی بەرلەمە کتیی شەرفنامە ی بەزوانی پارسی لە میژوی. گەلی کوردا نوسیوه ئەمیر شەرفەفخان یە کەم میژو نوسیکە، زوانی کوردی لە بابەت زاراوە وە کردۆتە چوار بەش^۱ ئەو چوارەش بەم جورەن:

۱- کرمانجی:

مەبەستی ئەمیر شەرفەفخان لە کرمانجی زاراوە یە کە لەم چاخی دەزیاتر لە دەمیلیون کورد قسە ی پێی دە کەن. وە نوسەرەن و میژوسان کردویانە تە دویەش: ئەلف: کرمانجی ژورویا باکوری: "شمالی". کە کوردەکانی: (تیرەوان و گورجستانی شۆرەوی لاچین، گول بەهار یا گولبجار، ئاخکەندو...) وە کوردەکانی تورکیە لە لای گولای (وان، دیار بە کر، قارس، با یەزید، خەرپوت و جەزیرە و دەرسیم و...) وە کوردەکانی ئێران (لە قوچان و بجنورد هەریمی خوراسان و هەژزی جەلالی و میلانی و هەرکی و برادۆست و... لە ئازربایجانا^۲. وە هەریمی جابان: "جاوان" لە دەماوەندی لای تاران.

وە کوردەکانی عێراق لە (هەریمە گەلی دھۆک و موصل و هەندی لای هەولێر) وە کوردەکانی سوریه لە (ئوستانی: پارێزگە ی دیرالزور و فەرمانداری ترابلس و حیسن الکراک و کوردەکانی لوبنان و ئوردۆن. بەم زاراوە یە لە عێراق^۳ - بادینی پێی دلین. بێ: کرمانجی خوارو یا باشوری: "جنوبی" وە ک زاراوە ی کوردەکانی موکریان: مەهاباد، سەردەشت، سنە، مەریوان، سقز و بانە و... لە کوردستانی ئێران وە ئوستانگەلی سلیمانی، کەرکوک و هەولێر لە کوردستانی عێراق^۴ کە بەهەڵ بە سورانی ناوی ئەبەن.

۱- بنواری شەرفنامە چاپی پطرسبورگ سالی ۱۸۶۰ زایینی وە بەرگی یە کەم چاپی قاهیرە سالی ۱۹۳۰ زایینی و ئۆفستی تاران سالی ۱۳۴۳ هەتاوی لا پەرە ی ۲۳.

۲- "لە دەرسیم بە زاراوە ی زازایی داخۆن" (زازالە ناوچە ی سیورلی جېجخوڤە کر) و گۆران (لە کە ندولە، پناو، هەورامان، تل هەشک (ص ۴۵ تاریخ زوان پرویز خانلری).

۳- بنواری (باوی کۆمە لایەتی و میژویی نوسراوی شەپۆل) چاپی تاران نەورۆزی ۲۵۹۱ کوردی ۵۷ و ۵۸ هەتاوی.

۴- بەهەڵە بادینانی "بەدینانی" پێی دەلین.

شه پۆل / ۱۹۱

۲- لری:

مه بهستی ته میر شه ره فخان له زاراو هی لری (ئیلای، فەیلی، بهختیاری، له ههریمی پشتکۆ و پیشکۆیه، یان رونا کتریلین: له ههمه دانه وه تا شوشته رو شاری کورد له ئیرانا وه ئوستانگه لی کوت و عیماره وه فەیلیه کانی به غاو به سره و شوینه کانی تره له عیراقا^۱.

۳- که لۆری = که لهوری.

مه بهستی ته میر شه ره فخان له که لۆری ته و جو ره زارا وانه یه که له زۆریه ی ههریمه کانی کرماشان دا به له بهشی له کستانا له ئوستانی ساحلی ئیران وه له ناو کورده کانی فرمانداری خانه قین، مهنده لی و میقدادیه: "شاربان" قسه ی پیتی ده کری، به هه له هه ندی له نوسهران "کرماشایی" یا "له کی" پیتی ته ئین که چی له کی خویی تیکلاویکه له (لری، که لۆری و گۆرانی).
۴- گۆرانی:

مه بهستی ته میر شه ره فخان له گۆرانی زاراو یه که له پیشا له "ته رده لانه وه" تا کیوی حه مره ین یانی له ئوستانی: پارێزگه ی کوردستان له ئیران وه پارێزگه کانی سلیمانی و که رکوک له عیراقا قسه ی پیتی کراوه ...

به لām به هو ی ته وه که زۆر به ی هو زه کانی گۆران زۆان وه ک: زه ننگه نه، سییا مه نسور وهی تر له روژگاری شاهه باسی سه فه وی یه وه کوچ دراونه ته، ته فغانستان! جابه م هو یه ته وانه وا به م زاراو یه ناخه فتون زۆر که م بونه ته وه^۲. زاراو ی گۆرانی له م چاخه ی ئیمه دا له ناو (هو زی زه ننگه نه، سییا مه نسور، گه لالی، شوانکاره، کاکایی، هه ورامانی له کوردستانی ئیران و عیراقا وه له ناو کورده کانی ته فغانستانا باوه و ماوه^۳.

۱- بابا تاهیری عوریان (۱۹۳۵-۱۰۱۰) به لری شیعری گوتوه و ناویانگی چارینه: له ده ره وه ی کوردستان بلا بو ته وه بیرو باوه ریکی دژی ده ره به کایه تی له ناو گه ل دا بلا و ده کرده وه ... له شیعره کانی دا به توندی دژی زوگم و زۆری کو مه لایه تی دو اه. ههروه ها دژی ناغا گه و ره کان و فه رمان ره واکان بو وه (میژوی جیهان پراگ ۱۹۶۰ به رگی سیهم ل ۵۰۲ چاپی چیکی). وه (کوردستان و کورد) به نه قل.

۲- کۆری له نوسران به هه له پگۆرانی، هه ورامانیان پیتی وتون، که چی هه ورامانی خو ی زاراو یه که له گۆرانی کۆن.

۳- بۆناسینی شوانکاره بنوا ره (کئیبی باوی کو مه لایه تی و میژوی و... نوسراوی شه پۆل چاپی تاران ساکی ۵۷ و ۵۸.

شەپۆل / ۱۹۲

پروفیسور مینوریسکی رۆژھەلات ناسی ناوداری روس لەبارە "گۆران" ھە کتییکی بەزوانی ئینگلیسی نوسیوە کە لەوا زۆری لە ھۆنراوەی ھۆنەرانی ھۆزی گۆرانی تێداھێناوە و چاپی کردون.

ھەروەھا بەسودووەرگرتن لەناوی سولتان ئیسحاق پیری کا کا ییە کان دیاردی بو کەونارابونی ئەدەب و بیژاوەری ھۆزی گۆران کردووە و ناوی سولتان سەھا ک = ئاستیا گ = ئازی دەھاکی بە کوردی ماد داناوە، بەلام بە داخەوێ ئیستانەو کتییمان لەدە سانیه. ھەرچەن بەلگە یەکی زۆرمان لەبابەت ئەدەبی گۆرانی کۆنا بەدەسەوینی، بەلام بەوجۆرە ئاگاداری یانە و ابەدەسەوین، ئەتوانین بیژین: ئەدەبی گۆرانی کۆنترین بیژاوەری و ئەدەبی کوردە.

ھەمدو لای مستەوفی قەزوینی بە نەقل لە "ئەلبولدان" ئەنوسی: "سپای ئیسلام" سالی ۱۸ کۆچی لەزەمانی ئەمیرە لموئەمین عومەر - ی کوری خەتاب دا قەزوینی گرت.

لەوکاتەدا ھە ساری شارستان "شاپوری" بوو خەلکی ئەوی لە گەل مۆسلمانان جەنگیان ئەکرد و مۆسلمانەکان بانگیان ئەکردن یان مۆسلمان بن یان جزییە بدەن. ئەوانیش ھەرایان ئەکرکرد و ئەیان وت: "ئەمۆسلمان ئەبین وە نە گزیەش ئەدەین ھەرن بگەریتەو ھە ککە تا ئیمەش رزگاربین" - "ئەمۆسلمان بێم نە گزیت دەھیم + بشی اومکەشی کاما برھیم".

مستەوفی قەزوینی ئەم بەیتە ی بە پەھلەوی ناو بردووە و لە راستیا ئەم بەیتە: "گۆرانی = لری" یە، ئەمە خۆی بەلگە یە، یۆئەو کە لەپیش ئیسلاما ئەدە بی کوردی گۆرانی ھەبوو. کۆری ترلە میژوونوسان و نوسەران وە ک (ملک الشعراي) بەھار وە رەشیدی یاسمی و دوکتور سەعیدی کوردستانی و ئایە تۆللامەردۆخ و شەپۆل و ئەورەنگ، چەن ھۆنراوە یەکیان لە نوسراوە کانی خویانا، ھیناوە کە بەدەسنوسی پەھلوی لە پستی ئاسک نوسراوە تەو و لەناو یە کیک لە غارە کانی کوردستانی عێراق، دۆزراوە تەو، کە لەوا دیاری بوو کۆشت و برین و تالان و برو و بەدیل گرتن و ... کراوە ئەو ھۆنراوانە، بە کەمی جیا جیای یەو بەم جۆرن:

شه پۆل / ۱۹۳

هورمژگان رمان ئاتران کوژان هوژان شاردهوه گهورهی گهوره کان
 زورکار ئه رب کردنه خاپور گوناو پالە بشی شارەزور
 ژنو کهنیه کان وه دیل بشینا میرد ئازاتلی ژ روی هوینا
 ره وش زهردوشره مانه وه بیکهس بهزه یه ک، نکاهورموز، وه هیچکەس

۱- هورموز، یا ئاهورامه زدا به مانای خوایه، گان به مانای جیگه یه واتا: عبادەتخانه کان و ماله خودارمیان وروخان، ئاهورمه زدا له ئاهوره، به مانای: همبونی دانه، ممز به مانای مهزنه، دا، به مانای دانا وزانایه، رمان به مانای رمیان و روخانه. ئاتران له ئاتر، وه به مانا ئاگره - ت وک به یه کتری گوردراونه وه = ان = په سوهندی نیشانهی جهم و کوپه له کوردی نه مرودا "ک" ی عهده. له پیشه وهی دانه نری و نه بیته ئاگره کان، ئاگر، ئاتر، ئاور، یه ک مانای هه یه، له کوردیا ده لێن: ئاگره خوشه له خوم گاته وه. کوژان له کوژیانه، به مانای ئاگر کوژانه وه و ئاور مریان و کوژیانی ئاگره.

۲- هوژان: له ریشه ی هو، خو "Hwa" ئاوێستایی یه و به مانای خویان - له باتی هوژان "ویشان" و تراوه، شارده وه. له شارده وه یه و به مانا خوشاردنه وه و خوگوم و بزکردنه، گهوره ی گهوره کان یانی: مه زنی مه زنه کان. زور، له زور، له زورداره و کاریش په سوهندی نیشانهی سیفه تی فاعلیه، ئه رب به مانای عه ره به. خاپور به مانای رمیانه، گوناو گونده و به مانای ئاوای یه. پالە: به مانای شارە، په له و پالە وان، پالە له یه ک ریشه ن. له کوردیا پیللۆ تاییه تی شارنیشنه کان بووه و کاله ش تاییه تی دی نیشنه کان بووه، له کوردیا نه بیژن: پیللات له سه ر چاوه، کاله و پیتاو، کاله و پوزه وان. ناتوانم به ن کاله ی خوم له به ن چه کمه ی توخه م، له بورهانی قاتیعا نوسراوه په هلو، په له و به مانای شارە، په هلو وان، په هله بان به مانای: شه ره بان یا نیگه ابانی شارە، به کوردیش نهوتری پالە وان یانی: شاره وان، شاره وانی، دیاره، له قه دیسه وه نیگه ابانی شاریان له مروث گه لی خودان وزه و به هیز که بتوانی له دزو دروژن به رگری بکات له بهر چاو نه گرت، بشی له ریشه ی به شه و به مانای پشکه = بان له ریشه ی شیایی و شو - ی ئاوێستایی یه و به مانای ئهرواو رویشته، له گولستانا شه به مانای رویشته، هاتووه. وه ک نه بیژی: (شد غلامی که آب جو آرد آب جو آمد و غلام بیرد)

واتا ههتا ئهرواته شارەزور، له باتی: "بشی" "ههتا" و تراوه، شارەزور ناوی به شی سلیمانی و نهو ناو ناوه یه. نالی شاعیری شارەزوریش زور به ناو بانگه.

ژن. له ئاوێستادا به مانای زان و ژان پیاهاسته، که به غیناش ناو براوه.

- کهنیه کان له ریشه ی کهنی که نیشک کنا که نیک - وه به مانای دویت و کچه، لیره دایه گوران شاعیری نازارو دگنه رو ناوداری کورد نه بیژی: عه شقی ئیواره ی سه ره ریی کانی - به رته داته چه م کلپی گورانی! - روژا ئاوانه بی چه م تاریک - دایه دهنگی (کناله یل) ههردوایی نایه... - (کناله یل: کچی یار) - مانگ به تره فیه ی نه کاکه یل - هیشتا، هه ر گه رمه، ناله ی (کناله یل...!)

گومان له وه دانیه که (عبدالله) گوران (که سالی ۱۹۶۲ له عیراق کوچی دوایی کردوه) چ له ناوه روکی شیعره کانی داو چ له و شیوه تازانه دا که له شیعردا دای هیناوه و چ له ره وانی و بزارکراوی نه و کوژیه دا که شیعری له قه ید و به ندی شیعری کلاسیکی کوردی رزگار کردوه و به وه یه وه ئاسویه کی نوپی بوگه شه کردنی زیاتری شیعری کوردی کردو ته وه.

بشیناله ریشه ی شیای به مانای هینان و هارد نه. میرد ئازاله دو بیژه ی میرد ئازا، تیکلاوا کراوه، میرد له ریشه ی میرد: میرت - وه به مانای پیاو و میرو مهرد و میرده - ئازاش به مانای نه به زو کوئنه دهره.

تلی: له ریشه ی تلیای، تلین - وه به مانای تلانه وه و تل خواردنه.

شه پوئل / ۱۹۴

ههروا مجله العربی ژماره ی ۲۰۰ چاپی ته موزی ۱۹۷۵ کووه بیت لهو تاریکدا که بهقه له می (عبدالحلیم متصر) له ژیر ناوی (ابن وحشیة فی الفلاحه) و (هو اقدم الکتب فی العربیة) ده نویسی... شوق المستهام فی معرفة رموز الاقام و قد ذکر فی آخر کتابه هذا انه ترجم من اللغة الكردية کتابا فی علل المياه و کیفیة استخراجها... یاخه تی ماسی سورانی کوردی که دوکتور سه عید خان کوردستانی له مزگانی نه زانی کوردی باسی ده کات.

بهلام ئه بی بیژین ئه م: هونراوانه به زوانی گورانی کوردین. حوسه بن حوزنی موکریانیش له نوسراوه کانی خویدا دیانی به مه داناوه، به کیکه له هوزه کانی گورانی زوان، هوزی کا کای به، که له ئیران و عیراقا ئه زین، به ره ی کا کای به کان، له سه ر ئایینی "شه یدایی" ئیرانی کونن.

سرنج را کیشه له ناو ئه و نوسه رانه داته نیا (محهمه د ئه مین زه کی به گک) سه ر چاوه ی ئه م هونراوانه ی به نه قل له کو به ی ۱۸ له سه ر لا په ره ی ۱۱ له کتیی خه باتی سونیان - ی کورد نوسراوی واسیلی نیکیتین روژه لات ناسی ناوداری روس ناوی بر دوه و گو ته یه تی: ئه م هه له ستانه به زوانی به هله وی به.

له کتیی میژو دا ناوی چهن بالۆل دیته به رچاومان ئه لف = بالۆلی خارجی: که شاره کوری به شه ری شه یبانی موسلی که له کوردانی ده ورو به - لاری، موسل بووه له سالی ۱۱۹ کوچی دا له هیشامی کوری (عبدالملک) ئه مه وی را ساوه و شورشی کردوه له موسلمه وه تا کوفه ی هیناوه ته ژیر فه رمانی خو ی و له پاشان له شه را کوژراوه.

۱- (بنواره دائره المعارف بطرس بستان په ره ی ۶۴۴ جه له ی ۵). ۲- فره هنگی ده خداییتی ب و دائره المعارف بطرس و سه فره نامه ی (ابن بطوطه) په ره ی ۲۱۰ تا ۲۰۹.

ژ: به مانای به یه و جاری واش هه به به مانای "له" به، وه ک ژمن دی ژمن.

هوننا: له ریشه هون به مانای خوینه. رهوش به مانای ئایینه.

زه ردوشت یا زه رتوشت بانی پیغمه بهری ئیرانیان که له ره گه زی کورده ماده کان- ه.

قانع شاعیری ناودار له م باره وه به، که ده بیژی:

کتیی زه رده شت که ئاو یستایه وه ک باقی کتیب خه لات خوا به

به زمان هه ورامی هاته سه ر به شه یانی های زه رده شت بوی به پیغمه بهر

- بزیکا، به زه ی به ک، له ریشه ی به زه یی، به مانای دگسوزی و دل سوتان و روحمه.

نکا، نیکا به مانای نه کرن، نه کردن واتانای کات. ئه م هه له سه و هونراوانه ده سیلابی به واتا: ده به شن و

شەبۆل / ۱۹۵

ب - بالۆلی مه جنون: ئەبو وههیب بالۆلی کۆری عەمر صیرفی کوفی، گۆیالە کوردانی ئێران و شاگردی هەزرەتی ئیمام جەعفەری سادق بوو و لە ساڵی ۱۹۰ کۆچی دا مردووە .
ج - بالۆلی شولی که یه کێکک له عاریفانی مەزن و شاعیر بوو «ابن بطوطە طنجه لی» له سه فەرنامه کهی خۆیدا ناوی بردووە که له لورستانا چاوی پێی که وتووە و قسە ی له ته کیا کردووە .
ههروه کک له قسه کانی ئەمیر شه ره فخان ی بتلیسی ده ره که و ی، ئەده بی گۆرانی له کاتی فەرمانره واکانی "حه سن و یه ی" و "عه یاری" زۆر و زه وه ندو په ره دارانه پلا و کراوه ته وه، به لām شوینه واری و یژاوه ری ئەوکاته له به رو ئێران کرانی شاره کانی (دینه وه ره - سیروان - حه لوان - شاره زور) له لای نه مه غوله کانه وه، و یژاوه ریش تییا چوو نه ما، به لām له کاتی فەرمانره وای: (به نی ئەرده لāن) دا ئەده بی گۆرانی بوژایه وه و تازه مانی خوسروه خانی ناکام چوو په یشه وه و لیره وه شوینه وارگه لی به نرخی و یژاوه ری بو ئیمه جیماره .

به لām میران و فەرمانره وایانی بابان، ده سیان دایه، په ره پیدانی ئەده بی کرمانجی خوارو: "جنوبی" که به هه له به سورانی ناو ئەبر ی، جاهر له به ره ئەمه یه له ده م و کاتی ئیمه دا وازا راوه ی کرمانجی خوارو بوو ته زمانی ئەده بی و علمی و هونه ری و کۆمه لایه تی و رامیاری و ئابوری و نوسراوه یی زمانی کوردی، ئیستاشیوه و رچه یه کی ئەده بی یه کگرتوی گرتو ته به رو

- ده هه جاین. ئەم هۆزی کا کابه: دوا ی داهاتی ئایینی پیروزی ئیسلام هه ندی له بیرو باوه ری رچه ی خویان له ده س دایرێکیان به دل و داو باراستوو، ته نانه ت یژاوه ری گۆران به شیکه له رازه نه ییبه کانی رچه ی گۆران، لای غه واره نای درکین، ئەمانه باوه ریان به ته ناسوخ هه یه، به مه که گیان و ره وانی فریشته کانی ئەوان ته چینه ناو کلیشه ی نه نیسا و نه ولیا. باوه ریان هه یه. وه له به ره نه وه ی زور یان هه زرته ی عه لی و ئالی ئەو خوش ده و ی کۆری له میژو نسان ئەوانیان به یارسان و عه لی یوللاهی ناو بردو ه.

پیشوایانی ئایینی کا کای یکان، له هه ندی شویناله به ره هه ندی هۆ چن هۆ تراوه به کک له هۆنه رانی خویان ته گیر نه وه، بو وینه ته و اچه ن شیعر له دو به ییبه کانی بالۆل که له (۱۷۰ - ۱۹۳ کۆچی) دا - ژیا وه و کۆچی دوا یی کردو ه بو تان نه قل

دکه ین:	ئەز به هلوله نان جه روی زه مینی
	نجوم سالح ره جه به م یینی
	ئەو واته ی یاران ئەو واته ی یاران
	چه ندی مه ولایم کردمان شاران
	دیوانه ی زاهیر دیوانه ی زاهیر
ده رویش نه وروزی سورانی که له سه ته ی ۱۳ هه جریدا ژیا وه له زانایی و دانای بالۆلا نه ییژی:	
به هلول زاتیون زات یه کدانه	عامیان ماچان به هلول دپوانه

لەو چوار زاراوە بنەرەتی یە رەسەنانه کەلک وەر ئە گری و خۆی گییاندۆتە پلەو ریزی زوانە
زیندوو پیشکە و توووە کانی جەهانی ئەمرۆ و شان لەشانی ئەوان ئەدا.

باش وایە: بگەرێتە وەسەرێژە ی گۆران، هەروە کە لە بەرگی یە کە می شەر فنامە لا پەرە ی
۲۳ دانوسراوە ھۆزی گۆران لەسەرە تاووە لە پێ دەشتە کانی پارێزگەلی کەرکوک و سلیمانی و
کرماشان دا، نیشتە جیپون و رویان کردبوە، ئاوەدانی و خەریکی زەوی وزارکیلان و کشت و
کال بون، بلام ھۆزە کوچەرە کوردە کان و جافە کان زۆریان لی دە کردن وە ک لەم میسالە
کوردی یانە دا دەر ئە کەوێ، گۆرانە کان باشاری ئەوانیان نە دە کردو بەردەسیان بیون ئەلین:
جارێک جافە کان مینگە لە پەزە کانی بە لە پەرە و کوستان ئەبەن و ری یان ئە کەوێتە
ناو زەوی وزاری کابرایە کی گۆران، لەدورەووە هەرای لە دە کەن و دەلین: ھۆی کابرای گۆران.
(گالە کەت وە گوێزە واپەزە کەمان هات) یانی تۆناتوانی بەرگری هاتنی مینگە لەمەرە کە ی
ئیمە پکە ی، دییارە بەو دەم و دەسەش گال و ھەرزە کەت بو نادوررێتەووە کەوایو پەزە کان
زیانی خویان ھەر ئە کەن.

ھەروائەو کوردە کوچەرە کە بەشەوالای پەزو پۆلە بون، خەویان لە گۆرانە کان حەرام
کردبون و ئەمانەیان بو کردبوونە جوک و توانج و تەشەر و قسە: (ھەیفە شەو، تەقلەو دەووە و
گۆرانە و... چاول خەو...)

ئەبێژن جاری وا ھەبوە کە کوردە گۆرانە کان، لە ترسی کوردە کوچەرە کان، مال و
ژیانی خویان بە جی ھێشتوو وە ترسان رایان کردو، بۆی و اتویانە: (گۆرانە... لە ئاوی بە
دەرە...) ئەوانیش وردە وردە چونە تە ناوچیاوچرە کانی کوردستان و خوی کوردە کوچەرە
کانیان گرتو وە لە نەبزی و کۆلە دەریدا ئەوانیان بە جی ھێشتو. بەلام گۆرانە کان خویان لایان
وایە گۆران لەواژە ی گوێ گیراوە و بەمانای مەزن و گەورەس، چونکا گۆرانە کان، لای میرو
پادشایانی کاتی خویان زۆر خاوەن پلەو پایە و مەزن بون.

ھۆزانی مەزن تەو فیک وە ھبی کە کتیبکی لە بارە ی بارامی گورەووە بەعەرەبی نویسو
ئەبێژی: بێژە ی گۆر بەرێی لەرلە گوێ- ھو بەرێی قەلەو گیراوە و بە مانای: ناوەند، مەیدان،
دەشت، گۆرای و قەور و... ھێ ترە.

شەپۆل / ۹۷

بۆتووه به وهوزه كوردانهيان وتوه گۆران، كه له دهشت دا نيشته جي يون، بارامى
 گۆرپاشاي ساسانى له دايكه وه له كورده گۆرانه كانه، كه وابى تۆنه كابلېي: چونكا بارام
 ئۆگري گۆر: واتا: "كهري به له ك" گرتن بووه، ناويان ناوه: بارامى گۆر، چونكا نه مه هه له يه.
 كۆرئ له شاعيران وايان ناو بردوه، وه ك ئه م چوار چارينه ي خه يامى هه ژار:
 له و كۆشك و سه رايه دا كه جه م جامى گرت ريوى تره كيوه، مامز ئارامى گرت
 بارام كه هه موژيانى خوى گۆرئ ده گرت ديت به چچۆرئ گۆرئ بارامى گرت.
 عارفى ناودار مه ولانا مه لانه حمه د جزيرى له قه سيده ي ۸۴ دا به شيعر فهرمويه تى:
 مه ب ئيشراقى سوئاله ك ژله يى غونچه گوشا كر - كوب ئيلهامى د سوئالامه جه وابه
 شيخي ئيشراق به عه ره بى و به كوردى و فارسى شيعر و هۆنه ي هه يه، شيعره به كوردى
 ميرزا ئامانه ن وئ مه ده رو خه م نه جام مه مانۆ نه جه مشيد نه جه م
 نه هامده م نه قه وم نه هونره س نه كه س كه س وه ده ردما ن نه بو قه رياد ره س
 دلسوزان دل ته نگ بئ دسه لات بو رومان جه سه فر راگه ي نه هات بو
 ئيشراق ئوميده ت وه ساقى خوړ بو تا دوعات جه روى قيامت سوژ بو
 پروفيسور مينورسكى روزه لات ناسى ناودارى روس له كتيه كه خويدها، كه به
 ئينگليسى له باره ي گۆرانه وه نوسيوه تى و كراوه ته كورديش نه ز ريان وايه: گۆران هوزيكن
 زياتر له سيه زار سال بهر له مه هه بون، مه به ست له گۆران ته نيا نه و هوزانه نيه و ئيستا له

كى دى ديوانه وي ته ور دانابوى مه ركه ونه مه يدان گه ردون رانابوى - رانا: نيشاندان.

ته وانه ي وابه زوانى گۆراني هونراوه يان گوته، نه مانه:

عيل به گي، مه لا په ريشان، خاناي قوبادى، سه يدى هه ورامى، شه فيع جام ريزى، خان ته لماس خان، حاكم
 مه وله وي كورد (عبدالرحيم) ناوه كوزى مه عدومى شاعيرى گه وره ي غه زه ل بيزكه له كوردستاني جنوبي له
 (۱۸۹۷-۱۸۹۲) دا ژباوه و كوچى دواى كردوه.

له شاعيره گه وره كانى سه ده ي بيسته م ده توانين پيره ميرد (۱۸۶۷-۱۹۵۰) و ئه حمه د موختار جاف
 (۱۸۹۷-۱۹۳۵) و بيكه س (۱۹۰۵-۱۹۴۸) و حاجي قادر كويى (۱۸۱۵-۱۸۹۲) كه خه لكى بو خه بات له پيناوى
 نازادى و سه ر به خويى دا هان داوه، ناو به رين. ئه مرو به ناو بانگترينى شاعيره كان له ئيران داهه ژاره يمن - ه!
 شيخ شه هابه دين سوهره - وه ردئ شيخي ئيشراق كورده و له سوره دى ئوان بيجارو زه نگان له ۵۸۷ مانگي له دايك
 بووه له ۳۸ سالى دا وه فاني كردوه. سوهره وه ردئ به كان كوردن چون واژه ي سوهر له فارسى و عه ره يدا به كار نابرى.
 فارس له باتى سوهر ده لئى: [سرخ] - عه ره بيش ده لئى [احمر] - كورديش ده لئى: سور، سوهر - (شه پۆل).

شه پۆل / ۱۹۸

پاریزگهی کرمانشان دان و نیوی ئەم هوزەیان پاراستوو، بە لکومە بەت لەناوی گۆران، گشت هوزە کوردە کانه که بەزاراوهی گۆرانی قسه یانکردوه، وه ک: هوزی سییامه نورو زهنگه نه که نه مرو له ئیران و عیراق و ئەفغانستانا بلأو بونه تهوه. هوزی برادۆست: بروانه: (شوینه واری باوله کوردە واریداو میژوی... نوسراوی شه پۆل به رگی ۳) که ئیستازاراوهی ئەوکوردانه کرمانجی ژورو "شمالی" یه و له لای ورمی له ئیرانا و له لای ره واندز له عیراقانیشته جین و شوانکاره و زهندو کاکایی و پالانی و گیژو هه ورامی و روژبه یانی و چگنی و پاژوکی و ئەوانی تره. واژه کرمانج: ئەم واژه سی مانای ههیه:

۱- مانای گشتی که له ناو ویزاوه ران و نوسه رانا، به مانای کورد به کاربراوه، هه ماسه ویزو بهیت سوراو ریئالیزم نوسی ناو داری کورد هه کیم ئەحه مەدی خانی له بهرکولی "مهم وزین" دا، چهن جار واژهی کوردو کرمانجی دوپات کردو تهوه و بۆیه ک مەبهست به کاری بردون وه ک ئەبیژی:

داخه لق نه بیژ تن کو نه کراد..	بی مه عریفه تن، بی نه سل و یونیا
ئه نواعی میلەل خودان کتین	کرمانج ته نی دبئی حسین!!
هه م ته هلی نه زهر نه بین کو کورمانج	عیشق نه کرن ژبو خو ئەمانج
کورمانج نه پرده بی که مالن	ئه مهاد یه تیم و بی مه جالن

۲- دوهه م مانای تایه ته و بهوکوردانه که زوانیان له ته ک زوانی خیه گۆرانه کانی ترا زۆر جییانه.

۳- سیهه م مانای تایه تی تره، به م جوړه خه لکی موکریان و سۆران و شاری سنه، به گوندیشینه کان ئەبیژن: (کرمانج) - ئیستائه دیبان و، میژو نوسانی کوردخویان، کرمانج ته که نه دوبهش.

به شی کرمانجی ژورو، به شی کرمانجی خوارو به لام مینورسکی لای وایه، واژهی کرمانج له دو ناوی: (کوردو، مانا) پیکه هاتوووه، ئەم دوهوزه سیهه زار سال بهرله مه، پیکه وه ژیاون و تیکلاویان هه بووه به دریزای ژورگار (کوردومانا) بوه ته کرمانج به لام ته و فیک وه بی لای وایه. بیژهی کرمانج له بهره تا، کرماژ بووه و له مه سده ری کرماژن و به مانای

شه پۆل / ۱۹۹

کرم لیدان و کرمای یهوه، هاتوو و وئەم ناوێ له ئەفسانەی ئازێ دەهاکی مار دوشەو. کە
بیماری سەر تانی بوو و لەبان شانی دوکرم وە ک مار روان، کورده کانی ژێردەسی
بەسەر و کایەتی کاوێ ئاستگەری کورد، لێ را ساون، وە کاو. بە چکوشە کە میشتکی
پڕژاندو، ئەلێن ئەو مژوێ و امیشتکی مەر و مژوێ لەو برینانەی شەرشانی ئازێ دەهاک
ساوی وە، ناوی (کرمائیل) بوو، کە لە ریشەی کرمەو گیراوە.

بە لām ئەشی بزاین ئەم قسە لە بابەت ئازێ دەهاک وە، ئەفسانەیە و دژ و دژمنانی گەلی
کورد مژوێ کوردیان شیواندوو، بە ئانقەست پەردە ی رهشیان بەسەر مژوێ ئەم گە لە نەبە
زەدا کیشاو، چونکا بە پێی قسەی لیکولەران و مژوونوسانی یونانی ئازێ دەهاک و اتاناستیاک
ئاخرین پاتشای کورده ماده کان بوو، کە بە هوی خەیا ئەتی هارپاکی خزمی یهوه قەڵەو و بون و
تییاچون و نەمان. پڕۆفسور مینورسکی رۆژ هەلات ناسی روس لای وایە: سولتان ئیسحاق
هەر ئەو ئاستیاگە کورده مادێ هەر وە ک لە پێشەو رامان گەیا.

کرماج: مەستورە خانمی ئەردە لāن لە کتێبە مژوێ کە خۆیدا کرماج - ی ناو بردوو و
ئەبێژی: (سێهەم کرماج کە لە ناو بورە پیاوانا بە (بابان) ناودارن.

محەمەد ئەمینی گولستانە (مجمعل التواریک) ئەفساری یە و زەندی یە داکاتی ناوی
سلیمان پاتشای بابان ئەمیری هەریمی سلیمانی ئەبا ئەبێژی: (سلیمان پاتشای کرماج یە) لەو
بەلگانه رون ئەبێت وە کە کرماج لە کرماز - وە گیراوە و - ژ - بوو تە - ج - ئەم جۆرە گۆرانانە لە
کوردیا، زۆرە، وە ک: تاج و تانج، تازی و تانجی و فەرەجی و فەرەنجی.

هۆزی کرمانج لە سەر تاوێ بێژاوەران و شاعیرانیان زۆر بوو بە لām شۆینە واره کانیا
لە ناو چون ئەلێن: عەلی تەرەماخی کە هاوچاخی رودە کی بوو و لە سەتە ی چوارەمی کۆچیا
ژیاو، دیوانیکی هەلبەستی گەرە ی کوردی هەبوو، بە لām لە ناو چوو، بێچگە لە چەن تیکە
هۆنراو، کە ئە ی دە نە پال ئەو شتیکمان بە دە سەو نیه.

دوکتور پەرۆیزی ناتل خانلەری لە مژوێ زوانی پارسی بەرگی دوهم داله لا پەرە ی
۳۸ کە لە تاران لە سالی ۱۳۵۲ هەتاویدا چاپ بوو ئەنوسی: لە سە تە کانی ۵ و ۶ کۆچیدا
شۆینە واری بێژاوەری دە ماو دەم و نو سراوێ کوردی لە ناو لا پەرە ی مژو و دایناو، یە کیک

شه پۆل / ۲۰۰

له ونوسراوانه قهسیدهیه کی مله مهعه به زمانی کوردی که نه وه شیره وانی به غدادییه، که له کتییی معجم البلدان چاپی لایزیک ج ۱ لاپه ره ۱۸۶ دانوسراوه و چاپ کراوه. نهشی بزانی تاسه تهی نوهم ناویک له بیژاوه ران و هو نه رانی کرمانج وه بهر چاونا که وی. حاجی قادری کوئی له دیوانه کهی خویدا ناوی دو هونه ری مه زنی کوردی کرمانجی ژوروی بردوه و نه لی: عه لی حه ریری و اتا گوندی حه ریری لای ره واندز، حه ریری و باتاس وه شیخ نه حمه دی جزیری واته جه زیره ی ئینو عومه ر. ۱. نه و دوشاعیره مه زنه له جهانا نا و دارن و له گه ل (عبدالرحمن جامی) نه و شاعیره پارسی و ژده داها و کات بون و به کتریان دیوه، هه روه ک جامی ده لی: پیر مردی بدیدم زجه زیر نیک مه ردی بدیده م زحه ریر شیخ نه حمه د جه زیری زانایه کی دینی و خوانا سیکی ره بانی بووه، هو نه راوه کانی عاریفانه یه، زوانی کوردی و عاره بی و پارسی شی جوان زانیوه، بیری نه ته وه په روه یشی هه بووه. کو ری له میژو نوسان لایان وایه هاوکاتی نه تابه ک عیماده دین- ی زهنگی میری موسل بووه به لام به پیی نه و شیعه ی جامی که حاجی قادری کوئی هیئاویه تی شیخ نه حمه د جه زیری له سه ته ی نوهم ما ژیاوه، نه ک له سه ته ی شه شه ما. شیخ نه حمه د جه زیری له قهسیده یه کی زور ره وانا له میر خه لیل- ی نه یوبی تاریف نه کات وله سه ره تادائه بیژی:

ته ی شه هه نشاهی موعه زه م حه ق نیکه هه داری ته بی

سوره ی إِنَّا فَتَحْنَا حَافِزِو یاری ته بی

نه م خه لیل نه یوبی به ته نیا کورده ئیرانییه ک بووه که له کاتی هه رکه س هه رکه سیدا له زه مانی (ثاق قویونلو وه قه ره قویونلو) ه کانا میری کردوه و له راست بیگانه کانا، ره ق راوه ستاوه، جاله بهر نه مه یه شیخ نه حمه د جه زیری پیا هه ل خویندوه. دیوانی کوردی شیخ نه حمه دی جه زیری که به پیی پیت گه لی هیجا و نه لف و بی هو نه راوه ته وه، بو یه که م جار له لایه ن فون هارتمان- ی ئالمانیه وه له سالی ۱۹۰۴ زاینی داله

۱- وانا (عبدالعزیز ابن عمر به رقهیدی): به رده قتی. وه فیاتی کوری خه له کان له باسی جزیریدا

شەپۆل / ۲۰۱

برلین لە چاپدراوه و بەر کۆلیکی تەحقیقی بەزمانی ئەلمانی بۆ نوسراوه و لەلایەن ژاڤا روژ هەلات ناسی روسیش و تارگە لێکی توێژانە وە لیکۆلەرانی لەبارە ی شێخ ئەحمەدی جزیری یەو بۆ نوسراوه: جزیری شاعیر و ھۆنەرێکی مەزنی چەرخێ دوانزە، بوو، دیوانە شیعەرە کوردی یە کە شێ چەن جارەن لە قاھیرە و شام و عێراقا چاپ کراوە.

لەم دوایی یانەدا مەلایە کێ کوردی کوردستانی سوریه دیوانە کە ی مەلای جەزیری وەرگیراوە تە سەر عەرەبی و تەواوی ئەو شیعەرە تەر و لە بارانە ی بۆ دلداری دانراون بە ناوی سوڤیگە رییەو کەردو بە پارانەو و خوادواندن و لەو مەبەستە ی بردۆتە دەری کە مەلای جەزیری لە دلدابو.

کۆرێ لەوانە ی و بەزاراوە ی کرمانجی ژورو شیعەر و ھونراوە یان گوتوو، ئەمانەن: فەقی تەیران، مەلای باتە، عەلی حەریری، شێخ مەلا ئەحمەدی جزیری یە، گەورەترین شاعیری ئەدەبی نەتەواوەتی حە کیم ئەحمەدی خانی (۱۶۵۰-۱۷۰۶) یە کە دیوانە کە ی "مەم وزین" بەرزترین پلە ی ئەدەبی کوردی سەرەدەمی دەربە گایەتیە. حە کیم ئەحمەدی خانی ناسیونالیسم- ی کورد- ی ۲۲ سال بەر لەدایک بونی [ژان ژاک روڤو] و ۱۳۰ سال بەر لە ئینقیلابی نەتەوایی و لاتی فەرانسە لە چریکە ی مەم وزین دا مەسەلە ی نەتەوایی و نیشتمانی و ناسیونالیسم- ی نەتەوایی بۆ کورد راگەیانداوە و روناکی کردۆتەو و ھونەری خانی نەمر لە مەدایە کە ھێمان فەرانسە و ئوروپایە کان ئەمەیان نەزانیو، حە کیم ئەحمەدی خانی لەسەتە ی ۱۷ ی زاینیدا رای گەیاندا. دیارە دەبی حەماسە ی حە کیم فیردە و شیش لەبیر نە کەین، ھەرچەن حەماسە ی خانی ریتالیزمە و حەقیقەتی ھەو و دروویی تێدانە، بەلام ھی فیردەوسی ریتالیزم نیو لەداستانی روستەم و کورە کە ی دادروویی تێدایە و باوک درۆبە کورە کە ی دەلی جالەم بابە تانەو و شاکاری خانی فەزێلەتی بەسەر ھی فیردەوسی دا ھە یە. خانی کە لەسەتە ی ۱۷ دیوانی مەم و زین و فەرھەنگو کە ی خۆی نویو و دوا ی ئەم شاعیرانە ھاوتۆتە جھان کە لە بارە ی ئەوانا ناوا دیبۆ:

بنا ھە. روحا مەلای جزیری پێ حە ی بکرا: عەلی حەریری

شه پۆل / ۲۰۲

که یفه ک وهبدا فه قیهی تهیران ههتاب ئه بهد بمایی ههیران
 بنه ماله و تیره ی خانی له ساله کانی ۱۹۵۲ زاینی داله هه ریمی بایه زیدا نیشته جی بون،
 که له پیش نه وهدا وانا: له سالی ۱۵۱۴ زاینی کوردستان دوا ی جهنگی چالدران سی بهشی
 که تبوه ژیر چه پوکی رهشی عوسمانلییه کان -
 له سوریا قه دری جان که له سالی ۱۹۷۲ زاینی کوچی دوا یی کردوه، له ئیره وان
 عه رب شه مو و ئه مینی نه ودال که له ۱۹۰۶ زاینی ها توته جهان و له ۲۲ سپتامبری ۱۹۶۴
 زاین کوچی دوا یی کردوه، ئه م نه وداله هم شاعیر بووه و هم لیکوله را.

۱- کوردستان نه ده بیاتی کوردی دوکتور کامران بدرخان به زمانگه لی جیا جیا چاپی پاریس. میژوی نه ده بی کوردی،
 علا نه دین سه جادی چاپی به غا ۱۹۵۲ ی زاینی - (من روائع الادب الکوردی محمد توفیق وردی) چاپی ۱۹۵۶ ی
 زاینی به غا به عه ره بی. زمانی کورگه و... نو سراوی کرمانج ۱۹۵۱ زاینی - زمانی کوردی زازا جه لاده ت عه لی به درخان
 شام ۱۹۲۶ ی زاینی - گو تارگه لی هاوار، کوردستان، روژی کورد، دهنگی گیتی تازه، ژبان، راویژ، نیشتمان، خو ریشین،
 زاگروس... به رره سی شیعو نه ده بیاتی کوردی نو سراوی مادام لوسی پل مارگریت و دوکتور ک. ب. به زمانی فه رانه
 نه رجه مه ی جیمز چاپی پاریس ۱۹۳۰ ی زاینی (شه پۆل).

- که نه جینه ی گرانه های نه ده بیاتی کوردی (محمد قاضی) چاپی تاران ۱۳۲۵ هه تاوی، به رره سی عیلمی زمان و
 ادبیات کوردی نو سراوی جیمز یادداشتها، در نامه ی هه فته گی کوهستان چاپی تاران ۱۳۲۵/۶ هه تاوی - ده ستوری
 زمانی کوردی توفیق و هه بی چاپی به غدا ۱۹۳۰ زاینی، میژوی کورد و کوردستان ئه مین زه کی وه زیری فه رهنگی
 عیراق چاپی به غدا ۱۹۳۱ زاینی.
 - بنواره به رکولی مه م وزین که قه ناتی کردو نو سیو به تی و شه پۆل وه ری گیر او ه ته سه زمانی پارسی و کوردی و له
 گو تارگه ناوینه ی ژماره ی ۱۲ چاپی ۱۳۷۲ ی تاران.
 - (ناسیاوی له ته ک ئه مینی ناو دالانوسینی جاجی جوندی نه رجه ی برای ئه رمه نی و کورد خوشه و بست خا چادریان
 آرمیا ک).

بنواره (و تازی زاناو لیکوله ر: جه میل زوژ به یانی له واحیدی زاراوه کاناله تاران). (میژوی سلیمانی و ده ورو به ری
 نو سراوی ئه مین زه کی به گ که جه میل روژ به یانی کردو به ته عاره بی)
 یارسان نو سراوی سوری - ترانه های کوردی دوکتور موکری - المعجم فی معاییر اشعار المعجم نو سراوی شمس الدین
 محمد بن قیس رازی، دو قرن سکوت دکتر زرین کوب چاپی تاران. بورهان الحق نورع هلی الهی چاپی تاران ۱۳۴۳
 هه تاوی.

ژماره کانی گو تازی گه لاویژی کوردی سالگه لی ۱۹۴۴ و ۱۹۴۸ زاینی و تاریخ نه دلان لاپه ره ی ۷.
 مجمل التواریخ افشاریه و زندیه لاپه ره ی ۱۶۵، سرسپردگان نو سراوی سید محمد علی خواجه الدین - تاریخ و شرح
 عقاید دینی و آداب و رسوم یارسان. دایرة المعارف بطرس بستانی لاپه ره ی ۶۴۴ و به رگی ۵. سفرنامه ابن بطوطه
 لاپه ره کانی ۲۰۹ و ۲۱۰ ترجمه محمد علی موحد چاپی تاران ۱۳۳۷. بیان الادیان ابوالمعالی نو سراوی محمد حسین
 علوی خوش کراوی اقبال آشتیانی چاپی تاران ۱۳۱۲. بنواره: (کتیبی باوی کومه لایه تی و میژوی و... لاپه ره ی ۱۴۵
 نو سراوی شه پۆل چاپی تاران).

شیعرو ھۆنە ی کوردی

ئەمڕۆکە دەریچە یەکی تازە و نوێ بو شیعرو ھۆنە ی کوردی کراوە تەو، شیعری کوردی روی لە ئاسۆ یەکی رووناک کردووە، سە یرو سە یرانی نوێ دەستی پیکردووە، لە ئاو و ھەوایی تازە و ئازادا دە پشکوێ و خو دەنوینی و دەدرە و شیتەو و درە خششی دیکە ی ھە یە

شیعرو ھونەر و ھۆنە و وێژە ی کوردی سەری لە ئاسۆ ی پینگە یشتن ساویو، شیعرو ھۆنە ی کوردی لە روی برەو و ئیمان، وە ھەر وەھا لە ئاگری گەر گرتوی دەرونی پر دەدرە و دەھۆنریتەو، تیکە کوشی بە نیازگە لی من و تو و ئەو، ھەر وەھا بە نیازگە لی کوڕ و کۆمە لگای گەورە ی من و تو، وە لام بداتەو. شیعرو ھۆنە ی کوردی رەنگ و روی خو مالی و مرو ئی و ئینسانی و ئیسلامی و قور ئانی ھە یە، لە رەنگ و ریختی نامۆ و بیانە دورە پەریزە و خو ی سەر بە خو راگرتووە و لە سەر بنچینە ی بیرو باوەری کوردەواری پنجی دا کوتاوە و خو ی تاو دەدا. چونکە جوان تیکە یو ە و یستی ئیمە، دەردی ئیمە، بیرو باوەری ئیمە، وە باری ژیا نی کوردەواری شتی دیکە یە لە ھی بیانە و نامۆ جیا یە.

شیعری کوردی باری رامیاری، کۆمە لایە تی و دینی و قور ئانی زۆرە و ئاگری گەرمی ژیا کو ژیا ن وە جو ش و خرۆ ش دەخا و ریگای ژیا ن و ژینمان نیشان ئەدا و دەسمان دەگری و بەرە و ژیا نیکی خو ش و بژوین و ئاسودە رمان دە کیشی، وە بەوانە ی چاک ناتوانن راکەن رەو رەو ی بیرو جوان و ورد و ماقولانە دەیان خاتە سەر ریگای راست و دروست و ئینسانی و مرو ئانی و ئیسلامی قور ئانی.

شاعیرانی ئیمە رویان لە شیعار کردووە، بە لام ھیمان شیعاریان شاعیرانە لە شیعری خو یاندا باش نە گونجان دووە، ئە بی چاوە پروان بین تا شاعیرە کانمان بە نیشان دانی شکلی شاعیرانە ی شیعار، واتای بەرز و شیاوی ریسالە تی ئەو ئەدا بکەن شیعەر گە لی دابنن کە شیاوی ھەمو خو لو چاخ و روژگار یک بی. شیعری کوردی زیاتر مایە و رەنگی ھەماسی ھە یە و تی دە کوشی و شیار دەری و ھۆ یە ک بی بو راپەرین و وریا بوونە وە ی گە لان.

شیعرو ھۆنە ئە بی جوان بە وردی بر وانی تە دنیا ی کزو کە سان و بی بە شان و ھە ژاران و لیقە و ماوان و سرنج بداتە نە تەو ئە بی بە ش و بە ندکراوە کان، وە ئەوانە ی وا

له دنیای سیۆم دا له بهند رزگار بوون.

شاعیرانی ئیمه ئهشی بو خزمهت کردن به خه لگای ته رخان بکهن، ئه بی له شیعیر شمشیری ئاودار له راست تالانچیان و زو رو یژایی به کورتی بیژین شیعو هۆنه ی ئیمه ریگایه کی گرتۆته بهرو بهرو رهوه ک دهرواو راپه ریوه: ئه توانی هیواده رو ئومید خولقینه ر بی.

□ کوردەواری جیگای هه لقولانی و یژه و یژه وانی و ئه دهب و هونه ره. له وه تی خوا ئه م خا که جوان و پا که ی خولقاند و وه کوردی لی نیشته جی بووه بو. ته کانی شیعو هۆنه و ئه دهبی بهرز و ته رزو بلیند. شوینه واری که له پیشیان بو ئیمه به یادگار ماوه و نه فه و تاوه عه زه مهت و په ره داری هونه ری که لامی ئه م خا که ره نگینه به ئیمه نشان ده دا، وه ک شیعری مه لا په ریشان، ئه رکه وازی، مه لا رۆسته می ئیلامی، خانای قوبادی، سه ره نه نگ ئه لماس خان، حه کیم مه وله وی کورد، میرزا ئه ولقادی پاوه ی، وه لی دیوانه، ترکه میر، مه لا منو چیهر، فه هیم سه نه جابی، ئه حمه د داواشی، بابا تاهیری عوریان، ئه سفه ندیاری غه زه نفه ری، سه یدد سالح ماهی ده شتی، حه یرانه لیشا، سه یدد یه عقوب ماهی ده شتی، ته مکی نی کرماشانی، شامی، میرزا شه فیع کی منه یی، ئه لماس خانی کوردستانی، عه لی حه ریری، عه لی به رده شانی، عه لی ته ره ماخی، فه قی ته یران، مه لای با ته، په رته و حه کاری، حه کیم ئه حمه دی خانی، حاجی قادری کو یی، نالی، کوردی، ناری، قانع، وه فایی، ئه حمه د موختار جاف، سالم، تاهیر به گی جاف، سه لاح سۆران، ئه حمه دی کو پ، فه قی قادری هه مه وند، حاجی خه لیفه مه لا محه مه د (به ها)، عارف، ئیمامی (ئاوات)، خاله مینه، حه قیقی، جه وه هری، سیف القضا ت، فیدایی، زاری، هیمن و هه ژار.

ئه وه ی ئه مپۆ که به ناوی و یژه و یژه وانی قسه ی لیوه ده کری به رده وامی ریازی قسه زانانی پیشیانمانه و نوخته یه که بو پیوه ندی رابوردومان به داها تومان، دانانی شوینه واری ئه دهبی ئه مپۆ که مان ئه بیته پیوه ندیکی راسته قینه بو ئاسه واری رابواردومان و ریگا نی شانده ریکی باش ده بی بو به ره ی داها تومان.

□ ده زانین که و یژاوه ری له ده رونه وه هه وین و مایه ده گری، خو ین گه رمی و راسته قانیه کی تاییه تی هه یه، له روی هه ست و له سونگه ی ده رد له دل و ده رونه وه قله ده کا. له تیروانی نی قسه ی دل نه ینه و شادراوه ته وه له هاوار کردنی شی دا ده ردو

رهنج و خهم و خهفەت و مهینهت و شادی و شادمانی مروڤ پیل و شه پۆل ئەدا. جا له بهر ئەمه ئەتوانرێ بۆ وێژه و وێژاوه ری میژووێ دیکه کجبو دابنری: میژووی دل و دهرونی، عاتفی، مروڤانی، خوین گهرمی، راسته قانی و راست خوازی و حهقیقهت و یستی.

جا ههر لیره وهیه که به خویندنه وهی شیعو هۆنه ی حه کیم ئەحمه دی خانی ئەتوانین توی توی و توێژال توێژالی ژیا نی خه لکی هاو خول و هاوده و ره ی ئەو شاعیره بهر پر سه، پر ههسته تی بگهین و بی ناسین و بی زانین و جوان لێی حالی بین و به خویندنه وهی شوینه واری ئەده بی و هونه ری (فایق بیکهس، ئەحمه د موختار جاف، حاجی قادری کو بی، حاجی خه لیفه، مه لا محمه د (به ها)، نالی، مه حوی، خانای قوبادی، فه قی ته یران، حه کیم مه وله وی کورد، نوسخه ی جامیعه: مه ولانا خالید، پیره میژد، وه فایی و مه لای جزیری و ...) ئەتوانرێ ئەوه ی له و رۆژگارانه دا به سه ر خه لکی کورده واریدا هاتوه، راست و دروست ترو بی گری و گۆله تر له میژووه نووسراوه و دانراوه کان: ئەتوانین تی بگهین و شته کانمان باشتەر دهس که وی و به رووناکی و به باشی لێ حالی بین

□ شیعو هۆنه ی کورده واری ههر خول و ده و ره یه ک ته شک و دیمه نی تاییه ت به خو ی هه یه، به قسه ی ساتیر: (ههر خولی هۆنه و شیعی خو ی هه یه). دیاره وێژاوه ری ئەم بیست ساله ی دوا یی یانه ی له ۱۹۸۰ به م لاوه له کورده واری دا باشترو جوانتر و به هیژو پیژتر گۆل و بهر و میوه ی داو سه ری هه لداوه و به خۆدا هاتوه که پیویسته له لایه ن لیکۆله ران و دلسوزان و زانایانی کورده واری یه وه پێاندا بچنه وه و بژاره یان بکه ن و له به را به شه ن کاودانه که ی لیک جیا بکه نه وه و ئەوسا به که و، قونه که وی بکه ن و به شیلگیر و پیژینگ دای بیژن و کۆزه ره و چیو و خه وش ی جیا بکه نه وه و جوان به شانه ی بیرو هزری سه روک و بنوکی بگرن و له جیکه نه ی بده ن تا دانه و لۆکه جوان و سپی یه که ی لیک هه لاویژری و به وینه ی هیلکه ی پاک کراو له به رده ستی خوینده واران ی نیو کورده واری دابنری.

دیاره به و پیودانه ی که مروڤ له ته ک خۆیدا نامو بی و له بنیشه ی خو ی دوره وه که وی، هونه ریش که یه کێ له دیارترین و بهرچاوترین نوینگه ی روڤ و گیانی ئینسانه توشی لاری و تیا چون ئەبی، له دنیا یی دا که مروڤ دیل و یه خسیری هه واو هه وه سی نه و سی خو ی بی یا دیلی هه وای وزه و هیژی ئەنبوژنه ی و مادی

کوردەواری..... شەپۆل / ۲۰۶

بێ، دیاره هونه ریش ههروهک پۆل و سامان و وزه و تیکۆلۆژی ده بێته که رهسته بێ له دهست ته ماکاری زیاده بهش ویستانی زل هیز و ده چێته خزمهتی بهشی ئازالی وجودی مروفانی و له ئاکامدا هه موو چتی له خزمهت مال ویرانیدا قهرار ده گری.

به ئهستوگرتن و بهرپرسی له شیعو هونه دا

له که و ناراو و توپانه قسه که له دله وه بێ بېشک له سه ر دلێش ده نیشی. بهر له هه موو شتیک با بزانی شیعو چیه و چ جوړه که لامیکه؟

تا ئیستا له لایه ن فه یله سوفان، زانایانی مه نتیق، عه روز دانهران و ئه دیبانه وه تاریف گه لی جیا جیا له هونه و شیعو کریاوه، بو وینه:

□ کوپی سینا بو عه لی له بهشی مه نتیق له به راوه ی شیقای خویدا فه رمویه تی: «ان الشعر هو کلام مخیل مؤلف من اقوال موزونة متساویه...»^(۱)

شیعو هونه قسه و که لامیکی خه یال ئایسینه که له پیت و قسه ی وه زندار و به را بهر ساز درابی، وه ک ده زانری کوپی سینا زیاتر دو پاته ی له سه ر خه یالی بونی شیعو. □ ئه ره ستو له به راوه ی فه نی شیعی خویدا و توپه تی: ره سه نی شیعو به و اتاو ماناو مه زمونیه تی، وه زن و ئه وانی دیکه شاخ و به رگن، به م پینه که شیعو له روانگای و اتا و ابین ئه بی شیعو به قسه یی خه یالاوی بزانی که بتوانی شوژ و غه و غا له ده رون ساز بدا و حاله تی له غه م و شادی و شتانی دیکه له خوینهر و بیسه ر دابه دی بهینی، هه رچه نده ده ق و بلا و کیش بێ.

□ ئه شی بوتری چون له زه مانی هه کیم ئه حمه دی خانی، خانای قوبادی، هه کیم مه وله وی کورد، مه لای جزیری، حاجی قادر کوپی، مه لا په ریشان، نالی، چامه ی هوزموگان رمان، ئاتران کوژان، وه فایی، پیره میرد، مه ولانا خالید شاره زوری، شیعو به وینه ی وه زن و قافیه دار به یان کراون له ئاکاما قسه یه ک له و دوانه خالی بن به شیعو دانانرین، هه رچه ند ئیمه به یه ت مان هه یه که هه ندیکی وه زن و قافیه ی هه یه و هه ندیکی بێ وه زنه و به ئه ده بی کلاسیک داده نری. هه رجوړ بێ شیعو ئه گه رچی له وه زن و قافیه و له هه ندی نوکته ی جوانی به دیعی و له فزی خالی بێ شیعو، هونه

۱- پروانه: ابن سینا، فن الشعر، چاپی نه وره حمان به ده وی، له پال فن الشعر نه ر مستو، قاهیر ۱۶۵۳ په رده ی ۱۶۱.

کوردەواری..... شەپۆل / ۲۰۷

ئەبى ئەزمونى بەرھەمى عاتىفە و بىروخەيال بى، وە بە بى خەيال و وزى خەيال
 هېچ يەك لە عاتىفە و بىر ناتوان سازدەرى شىعر بە واتاى واقىعى بن. بە واتايى
 دىكە ھونەى شىعرى كاتى خۆدەنوینى كە خەيال و بەيانى ھونەرى لە كار دابى،
 چونكە هېچ ئەزمونىك لە ئەزمونەكانى مەزەق بى وزەى خەيال بايەخى ھونەرى و
 شىعرى پەيدا ناكە. شاعىر بە وزەى خەيال و زەوق و سەلىقە و بە كار بردنى
 (تەبىھات) جوان و ئىستىعارەگەلى لەتەف و قسەرەوان و بەدەع و بە كار بردنى
 پەندە مەسەلى دلنشین و خونجاو و گونجاو و جوانى واتا و بىژەو كەلام بە نیشان
 دانى شتەگەلى دل پەسەند و صووھەرى خەيال و دلگىر ئارەزوى خوى لە شىعرو
 ھونەدا لە بابەت ئىلقای بىروگوزاندەوى عاتىفە و حالاتى خوى بە خوینەر و بىنەر
 بە دوو شىوہ ئەنجام دەدا.

۱- جوان رازانەوہ و باش نیشان دان كە شاعىر بەم كارو شىوہ جوان بە جوانتر
 نیشان دەداو لە سىحرو جادوى كەلام و ھىزى جوانى بەيان و شوین دانانى خەيال،
 وە خەيالەوى شىعر، كاری وادە كا و اتا و مەفھومى زىھنى بەبىرى مېشكى خوى و
 خورسك و ژيان لە چاو و دل و گوینچكەى خوینەر و بىسەرى شىعرو ھونەكەى
 خۆیدا پرشكۆترو بە تىن و تەوژمتر لەوہى واهەيە نیشان بەدا.

۲- دووہمى يەكە كارو شىوہى داپوشىن یا داپوشىنى ھونەرى يە، كە شاعىر لە كاتى
 پىداويست دا جوړە پوشاكىك لە بىژەى جوان و رازاوە ئەكا بە بەر واتادا بەم كارە
 ناحەز و كرىت بە جوان و رازاوە نیشان دەداو ئاپەسەند دەكاتە پەسەندو دلگىر.
 □ لە بابەت شوین دانانى شىعرو ھونە لە دل و دەرون و بىرو مېشكى خەلكدا چ لە
 بابەت ناسىنى ھونەر، وەچ لەبابەت رەوانناسى و فېرکردن و بارھىنانەوہ
 گرینگى يەكى زور و بەرچاوى ھەيە. جاحيز (۶۰-۱۲۲۵ى مانگى) ئەدیب و
 مۆتەكلىمى ناودارى عەرەب. دەلى: لاى نەتەوہ باستانى يەكان، شاعىران و
 ھەستىاران زياتر لە ھەچىن و توپىزى دىكە دەستە جەلەوى ئەقل و عاتىفەى
 خەلكيان بە دەستەوہ بووہ. ژنانى عەرەب لە خولى جاھلى و نەزانى دا ئەو قسەى
 جاحيز دەسەلمىنى.

بە قسەى (شمس قيس رازى - صاحب المعجم: زور جارەن تاكە شىعريك
 ھوى دوستى و ئاشتى بەدىھىناوہ و زور جارەنىش بوۋە ھوى فېتەنە و فەسادو
 ئازاوە.

له ههر هاواریکدا که له دل و دهرونی شاعیری به‌پراستی ده‌رده‌په‌پێ و له ههر سورته‌تی خه‌یالی که نه‌و له شیعرو هونه‌ی به‌ئەستوداری خو‌ی به‌دی‌ده‌هینی، گشت هه‌ویا، بیرو خه‌یال، دهرد، خو‌شی، گه‌وره‌یی و داماو‌ی مرو‌ف، به‌کورتی هه‌موو که‌ینه‌و به‌ینه‌ی جیهانی تیدا نه‌ینه.

دیاره‌ شیعری ئەستودار و وێژاوه‌ری به‌رپرس نه‌توانن به‌نیوی شویندان‌ئیرترین هۆپ‌ی بو‌بوژانه‌وه‌و پاراستنی بایه‌خه‌ مه‌عنه‌وی یه‌کان و ئاگادارکردنه‌وه‌و بیدارکردنه‌وه‌ی سته‌م لێچوان.

مه‌به‌ست له شیعرو وێژه‌و وێژه‌وانی به‌رپرس، تیکۆشانه‌ بو‌گه‌یشتن به‌پراستی و دروستی و ئازادی مرو‌ف، هه‌ستیارانی به‌رپرس و به‌ئەستودارو و به‌ئەمه‌ک بو‌ راستی و دروستی و مرو‌فانی، نه‌وانه‌ن که به‌ واتای قورئانی که‌ریم کاری چاک و عه‌مه‌لی سالج نه‌نجام بدن، هه‌میشه‌ له‌ به‌ر خوداو بو‌رازی بوونی وێژدانی خو‌یان، خو‌یان بو‌خزمه‌ت کردن به‌ مرو‌فانی ته‌رخان بکه‌ن و له‌ بی‌ری چه‌وساوان و سته‌م لێکراوان دابن.

قورئان: [وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَم تَر أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَيمُمُونَ وَانْهَمِ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا...] (سورته‌تی شوعه‌را -

نايه‌تی ۲۲۴ تا ۲۲۷).

[په‌مه‌به‌ر شاعیر نه‌ - شاعیران که‌سانیکن که‌ لا‌پ‌ی‌یان په‌یره‌وی‌یان لێ‌ده‌که‌ن، لا‌پ‌ی‌به‌دوی هه‌ستیار ده‌که‌وی. ئایا نه‌ت دیوه‌ که‌ نه‌وانه‌ (هه‌ستیاران) له‌ ههر شیوو دۆلێکدا سه‌ر لێ‌شواون. وه‌ به‌پراستی نه‌وانه‌ شتگه‌لی ده‌لێن که‌ خو‌یان عه‌مه‌لی پێ‌ناکه‌ن. مه‌گه‌ر که‌سانی (له‌ شاعیران) که‌ به‌روایان هیناوه‌و کرده‌وه‌ی چاکیان کردووه‌و یادێ خوایان زۆر کردووه‌.]

ئه‌م هه‌ستیارانه‌ که‌ به‌روایان به‌ دین و نه‌خلاق و ئاکارو خوی چاک و ئینسانی و خودا‌پ‌ی هه‌یه، له‌ ئاکام دا له‌ به‌دی‌هینانی شوینه‌واری خو‌یان بو‌ هۆینه‌وه‌ی شیعیر نه‌کو‌شن، هۆنه‌و شیعره‌کانیان له‌ خزمه‌ت خه‌لکدا بێ، بو‌خه‌لک به‌که‌لک بێ و خه‌لک بیدارو وشیار کاته‌وه‌، خو‌و نه‌خلاقێ چاک و ئینسانی له‌ نی‌و خه‌لکدا په‌ره‌ پێ‌بداو خه‌لک له‌ زو‌لم کردن، مله‌و‌ری، بێ نه‌خلاقێ دور بخاته‌وه‌و سه‌رنجیان بو‌ لای ئاکار، خو، بیرو کرده‌وه‌کچاک و خودا‌پ‌ی و مرو‌فانی و دادگه‌ری و دادپه‌روه‌ری و ناشتی و ئازادی بیرو‌پ‌راو خو‌شی و شادی و به‌یه‌که‌وه‌ سازان بانگ بکا، تا خه‌لک

شبه پؤل / ۲۰۹ کورده واری.

له باتی دژو دژایه تی کردن رو بکه نه چاکه و چاکه کردن و خویندن و سه نعت و تکنیک و پهره دان به فهره نگی ره سەنی مروفانی و خودایی و تهره قی کردن و پیشکەوت و سهرکهوت له کارو باری دنیاو ئاخیرهت دا به هیوای سهرکهوتن و پیشکەوتن و تپی گەشتن و زانین و فامینی به رهی مروف تا زولم ریشه کیش بکری و له دنیا دا زولم و بی عه داله تی و ته بیعض نه مینی . (شبه پؤل)

نیشتمان و یستی و ئوگر بون به زید، له سهره تایی ترینی خوی مروفانی به، ههروه ک ئوگر داربونی زاروکه، به دایک، نه و عه شق و نه وینه به گوچ گرتن به شیر دایک، له گهل خوین تیکلاو، ده بی و له گهل گیان و روح دهر ده جی.

شاعیر و ته نی:

[روزی که بامر حق جهان شد ایجاد
و آدم شد خلق و آدمیزاده بـزاد]
[مهر و وطن و محبت قوم و نژاد
در طینت مردم بـود یعت بـنهاد]
خزمتی خاکی و هـن فـهـرزیکی عه یـه، بۆ هـهـمـو
داخلی بهـم حوکه به، کی فـهـرقی جوان و پیر ته کا
زولمه تی جه هل له بهرچی زوری سهندوه باکت نه بی
نوری عیلمی عاله میکه، عاله می ته نویر ته کا
هه رکه سی فیکری مه زاری باوک و باپیری هه بی
بۆ به قای ئیغزازی خاکی خویتی چلون؟ ته فسیر ته کا.

کشف شد، بنا به تائید انجمن
غار شناسان بین المللی، بزرگترین و
عمیقترین غار دنیاست.

غار بیستون:
بیستون چه حکایتها که در دل نهفته
ندارد....

غار بیستون، یادگاری از بشر اولیه
و دوره دیرینه سنگی. این غار که متعلق
به دوره ماقبل تاریخ است در بیستون.
بالای سر مجسمه هر گول به طور
تصادفی از زیر خاک بیرون آمد.

غار پراو، بزرگترین غار وینا...

در فاصله کوه «بیستون» و «تاق
بستان» در بلندیهای کوه «پراو» که
بخچالهای طبیعی آن معروف است،
دخانه «غار پراو» قرار دارد.

در درون این غار شگفت انگیز،
دره ای به عمق ۳۵۰ متر و در قسمتهای
عمیق آن چندین آبگیر و یک «آبرو»
وجود دارد.

این غار که در سال ۱۳۵۰ شمسی
توسط یک گروه غار شناس انگلیسی

شیعرو هونەرو وێژاوەری

چوماو لە دەریادا، رائه وێستی - کۆلکە زیرینه ییش لە هەتاوو بارانا گۆچ ئە گری،
کاتی غونچه پشکوت تەرزه نوقلی نیو دەمی نا، پەپوله ئەسوتا کەچی من و شەم
فرمیسکمان هەلدەوهران.

لە شەوا پیم نا بە هەتاوا شەمی چاوت پەپوله ی دلمی سوتان.
وتم: ئە ی گۆل کۆلکە زیرینه لە داوینتا دلۆپە بارانی گۆل رەنگ گریا، بەلام
شەمی چاوت پەپوله ی بینای چاوم ناسوتینی.
کاتی خونچه ی لیوت دەم ئە کاتەو، گۆلی وشە لە گویم ئەپوینی. من ئازیم
گۆلی لەشی تۆم بە وینە ی چیکە گۆلی کە لە ناو ئاوی چاوما کەتبون بە ئاوی ناو
گلینە ی چاوم شتم.

وتم گیانە کەم: کاتی شەبای بەهار داوینی کراسە کەتی لادا. بینای چاوم بە
گورجی لە ناسک لەشی گولینت دیتنی کرد. ئەویش لە خوشیان فرمیسکی بە خۆر
هاتە خوار.

وتم: گۆلم بەندی دلم کاتی فرمیسک هەلدەوهرینی گلینە ی چاوم لە نیو چاوتا
خۆ دەشوا، بەلام ئە ی گۆل چاوی گۆل گولینت بە ئەندازە ی مژۆلت درۆ دارو
خاوەن پەرژینە چاوی گۆل گولینت لە گلینە دا دەوری سیمی خار دارە، بەلام ئە ی
گۆل من وام لەسەر چل و بە ئەندازە ی مام شەبە کە ی پستی لەشی جوانت رونا کیم
وا لە دلایە و هیوام زۆرە دەرت ئەهینم لە نیو بەردەمۆرە. گۆلم نیونیکا ت عیشیق
و ئەوینی راستی لە دلما رواندەلین: تەمەنی مڕۆف گردو کوی هاتو چۆی دلە،
بەلام تەمەنی من لە دیمەنی تۆدا ئە ی گۆل ئەخولقی و تا ئەو ساتە تۆهە ی تەمەنی
منیش درێژە ی هەبە و ئەمینی، دەنا لە گەل گۆلی لەشتا هەلدەوهری و هەپرون
هەپرون ئەبی، گۆلم ئەوڕۆژە وا لە دەم ئاوا وەستا بووی، وینە ی لەشت واتە: کاتی
ئاوینە گلینە ی لەشت کەوتە ناو ئاوا ماسی ناو ئاوا لە روی مانگەشەوی توێژ
هەلقورانداو ئاوی مانگی روی توێژان خواردەو، منیش هاتم ئە ی ئاوی حەیاتم،
بەلام مژۆلت نەیان هینشت بروانم تا بزائم چاوی جوانت چلۆن! ئەنون و ئەخەون.
گوت و پر چاوت کردەو، منیش لەناو سەدەفی ژینا مرواری ژینم دی وتم:
ئوخە ی جا با ئەوسا بمرم لە دوا ی مردن زەرەبانی دلم پەسەن داز ئەکەم، دوبرە
چاوت لیک نا من کاتی ئاوا بۆنی هەتاو سەرەخویشیم لە روژ کرد، بەلام دلۆپە ی
باران ئەسڕین رێژ، نیشتە سەر روپەرە ی گۆلی رەنگاو رەنگت ماچی کرد. کاتی لە
خەوا لە تۆدا غەرق ببو، وە خەبەر هاتم لە کاتی جو مال کردنی دلما، لەشی تۆی

دلدارم له ویدا دۆزی یه وه، کاتی مه مکی روحمت ته بزوان دلی منیش ته هاته بزوه،
 جه زرو مه دی شیر واتا: هاتو چۆی که فی ده ریای مه مکی جوانت له ناو تهو مه مکه
 جوان و بلورینه کانتا بو من ته ماشایی بوو، من له روژی له دایکت بوئا له و جیژنه دا
 روژی رووناک هه لده کهم. به لام ته ی گول ته وه یش بزانه! دوا ی تو ناتوانم بژیم، جا
 ته وسا وینه م له مه جلیسی پرسه ئاوینه ی شکاوا په شداری ته کا. مه گهر چاوانت
 چه مه نه سه وزه زاره! مه گهر لیوه سوره کانت گولی باخی هه ناره! کهوا ئاوینه ی
 به ختت به سه ر گولاشوره سواره، لام مانگه شه وی کاتی به هارکه، تو به هاری تو
 خونچه ی تازه دمی تو گولی یاسه مه نی یاسه مه ن حه دی چییه! جوانی یه ک تو هه ته
 تهو له وه دا زور هه ژاره ده رده داره. نه داره تو جوانی به جوانی و ناسکی گولی
 وه رزی به هاری! کاتی ته ویری به سه ر زه وی گول ته باری. کاتی تو ته بینم گولی دلم
 ته پشکویت، وا ده زانم وا به هاره له گشت شوینی تو ئاوینه ی باخی دلمی ئاوه ره!
 تو وه ره تا کاتی به هاره، پی بنیی سه ر دلم تو به رزی وه ک سپی داره! سپی داری
 شه پۆل.

له سه ر په رتوکی ژیان وه ک داری پر به رله ناو هوزا مامه وه سه ر به رزو سه ر وه
 گه لی پرتین تره نوری ئومیدم له گر شه روژه لاتنی مانگی ره زبه ر.

چریکه ی فۆلکلۆری

ئه مه وی بنووسم باسی گل هینان
 چون دروس ده کری گۆزه ی سور و جوان
 کچ به پیکه نین که به بیانی زو به له نجه ی ئیرین
 ئه چی بو کانی دهم به پیکه نین
 ئه لی به کیژه کان به گشت هاوالان
 ئه چین له بو گل کی دیت له گه لمان
 دوا نیمه رو ته و او کچه کان
 خو ته پازیننو شوخ وه ک خه رامان
 یه ک کراسی ته تله س یه ک کراسی زه پی
 ده یکه نه به ریان به وینه ی په ری
 سیخمه ی سور و سه وز واتا له به ریان
 حاجیله و میخه ک له سه ر مه مکه یان
 بالایان به رزه هه ر وه ک شوپه بی
 جوان و ریک و پیک وه ک که وی کئی

با بێنە سەر باسی لاوه کۆرەکان
 گۆی یان لی ئەبێ لە قسەو باسان
 دین ئەروەو بو مال هەموو
 ئەپۆشن لیباس هەر چیان هەبوو
 دایکیان ئەپرسی رۆلە گیان چی یە
 بۆچ خو دەق ئەدەن پەلەتان چی یە؟
 ئیژن دایە گیان بو خۆت ئەزانسی
 تەواو کێژەکان ئەمرو لە کانی
 بەلێنیان وایە برۆن بو گل هینان
 ئیمەش جەحیلین ئەچین لە گەلیان
 گشت ئەرازی نو بە چەشنیکی جوان
 کێه لیباس چاکە ئەی کەنە بەریان
 بەرگی دەق دراو ئەکەنە بەریان
 کاکول دینەدەر لە میژەر سەریان
 هەموو ساز ئەبن یەک یەک و دوو دوو
 لەبەر کچانا ئەرو زو بە زو
 دائەنیشن لەوی مونتەزیر ئەبن
 بەلکو کچەکان زو پەیا ببن
 لە پەر ئەبینن کچانی زەریف
 چاویان پەر خومار شیرین و لەتیف
 کاتی تی ئەگەن کورپان هاتون
 دلیان خوش ئەبێ خەریکن بفرن
 لە پەر کورپکیان بە دەنگیکی خوش
 تی ئەچرکینی بە دل دیتە جووش
 بە دەنگی خوشی چەند بەند کە ئەلیت
 هەموو کچەکان دلیان نەرمە بیّت
 هەر لەو دەمەدا کۆرەکان دینە جواو
 کەمێ هەلپەڕین مالتان نابێ خراو
 ئەمجار کۆرەکان دواي قسە کردن
 هەل ئەسن تیکرا دەس ئەگرن
 کێژەکان گشتیان دەس ئەگرن بە عام
 دین بو هەلپەرکی گشتیان بە ئیکرام

هه ریه ک له وانه ئەچنه دەس کورێ
 که دایم دلیان له بو یه ک ئەفرێ
 کور به سورانی کچ به سیخمه وه
 کچ چاو هه ل دینێ کور ئەشنیه وه
 هه لپه رین ئەبیت هه تا چهن سه عات
 له پاشان ئەلین روژگار دوایی هات
 گشت دەس بهر ئەدهن به خهم
 گل هه ل ئەکه نن ویکرا به جه م
 له پاشان ته و او بوون که گلیان هه لکه ند
 دەس ئەگرن دیسان له بو هه لپه رین
 زپه ی زپ زپه بریقە ی پـوله که
 له وینه (له وێ) چاوی دوژمن کویر ئەکا
 هه تا ئیواره وا ئەبی کاریان
 به م جوړه لائەبه ن خهم له دل خویان
 دوا ی ئەوه که روژ چووه خواره وه
 هه موو به خووشی دینه ماله وه
 ئەگه ر وانه بیت نه بی هه ل په رکێ
 مه شهوره بگوژه سورە وه نابێ
 (شه پۆل) تو نووسیت باسی گل هیان
 به شادی بژیت تا ئاخ زه مان

شعیری بالۆره

هو هو ئەروم و ده گه ریمه
 کوتری بال سپیمه
 له دوی یار شه قیمه
 ده پروم و ده نالم
 کوتری پی به خالم
 له دوا ی یاری عه بدالم
 ده پروم له پی پی پی یه
 زه ردو به رد له ترسی هه وێ یه

شه و هه لم ده ستینی

مه شه کم پی ده ژینی

بالۆره به لیوان

وه ختی تۆم لی میوان

چ خوشن له کیوان

بالۆری نازانم

یه ک و دو به کچانم

سه به سه به کورانم

هیشتا هر هه رزانم

بالۆره ی سه ر شاخی

کیژ بووم له چوار باخی

پاله ی له په ریزی

گه ردن گه لا گوژی

خودا بت پاریزی

پاله ی له مه زرایه

مه درون له گه رمایه

ده با فینک دایه

چریکه ی هه ی شوان هه ی شوان

سه باره ت به ئاههنگی هه ی شوان هه ی شوان له ناو شمشالی کورده واریدا.
ئه مانه وی چریکه و چیرۆکی ئه م چریکه ده رخه یین، ئه بیژن: شوانی گوندی
هه رکاتی له گه ل ئه ویندارو دل براوه که ی دا واتا له ته ک ئه و کیژۆله جوانه
گوندنشینه دا ئه چووه ژوان، ئه و کیژ له شوان ئه پارایه وه تا چریکه ی: هه ی شوان
هه ی شوانی به شمشال بو بگێڕیته وه، له م سۆنگه وه پیکه وه به لینیان به یه ک دا هه ر
کاتی له که ژو کیۆ بو شوانه کۆسپ و قورتی پیش هات، هه ر له و که ژه وه ئه م
چریکه یه به شمشال بخوینی.

ئه و کچه به بیستنی ئه م پایه مه ره مزه خه لکی ئاواپی له مه ترسی تی بگه ینی.
به م جوړه روژی له روژان دزان ئاوقه ی مه رو په زان بوون و رانی ئه و شوانه یان
دابه رو بردیان، شوانه شیان به دیل وه پیش خویان دا.
له ریگا له شوانه یان ویست بو شادی ئه م سه رکه وت و زه فهره شمشالیان بو لیدا

شوانهش له خوای ئهویست که دزان شتی وا بخوازن، تهنا ته ئه گهر دزانیش
ئاوه ها داخوازی یه کیان له شوانه نه کردبا، شوانه پیشناری شمشال لیدانی ئه کرد
که بویان بتورینی به شمشاله که دا، جا له بهر ئه مه بهرو خوشیه وه ده می برد بو
شمشاله که و تی یتوران

کچه که ی ئه وینداری شوانه گوئی له دهنگ و ئاوازی شمشالی شوانه بوو، به لام
کاتی کارو کویره وه ری بوو پیاوه کان هه موو له موچه و مه زرا خه ریکی دره و بوون.
ناچار ئه و کیژوله به مشورو به ئاوه زه (تورین) ی پرو ته ژری کرد له خاک و
خوله مره و به هه لاتن و را کردن به ره و که ژو کویستان تی قوچان و هه ی په ی تا په ی
تا به هه ردوو دهس مسته مسته خوله میش و خوله مره که ی به با ئه کرد، به جوړیکی
وا پشته سه ری وه ها ته پ و توژی ساز دا بو، کاتی دزه کان چاویان به و دیمه ن و
روانگایه که وت ترس نیشته سه ر دلیان و وایان بیر کرده وه که کوړی زور له
شاسوارانی ئه و گونده به ره و لای ئه وان دین. له ترسانا ران و مه ره کانیا ن به جی
هیشته و خو یان سه لته قه مچی رایان کرد، ئا به م جوړه ئه و کیژوله کورده زیت و
زهره نگ و به مشورو ئازاو به ئاوازه رانه که ی له دهس دزان رزگار کردو
ئه سته ندی یه وه. (شه پۆل).

چه ن مه ته لی کورده واری

۱- ئه وه چی یه؟

وئی ده خه ن ره شی دولا

سه ر گه وه کردیه قوله

وه لام: خه ره ک

۲- ئه وه چی یه؟

له به فری سپی تره، له قیلی ره ش تره، له وشتری بلیند تره، له پیشیلی نه ویی تره

وه لام: قشقه ره

۳- ئه وه چی یه؟

خوا تیلکه ی خوا ده کا، به ده ست و پی سه ما ده کا، خزمه تی کوړی شا ده کا

وه لام: دوکه لی سیغار

پیر یونس

ده چمه سهر پیر یونس به توبه کاری
 توبه له گشتیک نه ک له دلداري
 پیر یونس شه خسي گه وره و گرانه
 نيزیک قه لاکون دبی موکریانه^(۱)
 ره سمي قه ديم و باوی ده ورانه
 بو لای شه و قه بره له نیو کوردانا
 شه مجاره بیته سهر باسی ئاوايي
 چ وخت ده پرون و چون ده کهن شايي
 روژی چوار شه ممه ژبان و پیاوان
 ده کهونه ریگا هاوړی منالیان
 وه ختایی له مال دینه ده ره وه
 هه مو له جیی کو ده بته وه
 ده کهونه ریگا به گورانی وتن
 هیندی ده کهونه خه یالی مردن
 کچ له باسی شوو کوپ له باسی ژن
 له یه ک ده پرسن به بون و نه بون
 بهم جوړه ده پرون ده کهن وتووژ
 تازه خمی دلیان گشت ده بی ساریژ
 وه ختی چند فرسه خ ریگا ته ی ده کهن
 وچانی ده گرن زور دوعا ده کهن

۱- پیر یونس pir yunes دی به که له دښتانی کولته پدی (فیض الله بیگی) بهشی ناوهندی شاری سه قز له ۲۰ کیلومتری
 باکوری روژاوا ی سه قز له ۵ ک باکوری روژاوا ی ناک ته په دایه - کوستانه و سارد و ۱۷۰ کتوانیشوی هه ی و کورد و سونین، ناو
 له کانی و چوم ده خونه وه، به ره هم دانه ویله، خبره مهنی، ته ما کو. کار: کشت و کال، مهر و ماللات داری. ریگا: کویره ریگایه -
 حاجی مه لاهه بدولکه ریم ناودار به شیرازی ده چیه وه سهر پیر یونس - لای گلکوی پیر یونس قهبری (فخر البنات) و شاتره که ی
 له وییه. بروانه: زانایانی کورد، ج ۳ - په ریه ی ۱ تا ۱۰، نووسراوی شه پوژ.

دوای حەسانەو و کەمێ دانیشتن
هەل دەسن دیسان بۆ شایی کردن
بۆ دوەمین جار دەروێ بەریدا
سلاوات لێ دەدەن بە سواری و پیاده
لە پەر دەگەنە نێزیک ئاوازی
لە بۆ سیۆم جار دەی گرن شایی
خەلکی پیر یونس وەدەر ئەکەولن
بە هەلاتن دین بەسەر دەکەون
خورماو کولێرە خیری ئەوانە
دەی بەخشەو بە فەقیران
دوای دابەش کردن هەموو ئەمانە
نۆبە ی زیارەت پیر یونس گیانە
بێتە سەر باسی بەرد بە کیلۆ نان
چون دەی چەسپین لە نیازی دلایان
لە پاش ئەنجام دان توواو ئەمانە
دەس دەگرن تیکرا دوست و بیگانه
بۆ ئاخیرین جار دەی کەن بە شایی
گەر وەرەو چکۆلەو جوانی ئاوازی
ئەمجار دەیکەنە قسەو باسی خوش
عاشق و مەعشوق دلایان دێتە جۆش
جوت دێگرن لەوێ هەردوی ئەمانە
چون بە یەک بێرین هەر لەم قسانە
دوای قسەو سوڤەت شیرو تەرانی
دەگەرینەو بۆ خانەو لانە
وێ کو هەوێلجار بە چەپە ریزان
دینۆ بۆ مالتۆ بە چەشتیکی جوان

ئەمە بوره سم و یاسای کوردان
 هه رکه سی که سیکسی هه به
 له ولاتی ئیمه یه عنی موکریان^(۱) شه پۆل ه
 خوايه منیش هه ر تۆم هه به
 رزگارم که له دهست نامۆی به دگار
 به مخره سه ر ری و به ختیار
 نه ته و هم کوردی هه ژار
 ئه یی رزگار یی له دهست داگیرکار
 داگیرکاری یی به زه بی
 خوینمان ده خۆن به ناشکرا، به دزی
 ده مان کوژن به شه و به ره شه دزی
 لیمان ناگه رین تاوی بزین له شه رزی
 به دهست شاهه کی داغ به که ی به هه ویر
 باشر له وه یه بلیی: قوربان! بوئه میر.
 دهنگی هه نگای دۆست که دی له گوئی
 جیهان دهنگ ده داته وه له وئی
 وهرن به چاو بلیین: ئەم خه لکه زریواری به
 خۆیان له لێواری مژوله کان نه ساون
 زانای به ئاگا به لێنداری گیانه و
 جیهانی له ش ولاریام فهدو بالا
 - کچه کوردی: دهستم، گوستم ده که مه گری تاله فلچی
 روتنه ته تله سیه کانی بدهم تا له راست هیرشی
 - بی به زه بی توفان را نه وهستی
 - من نه رگسم نارازینمه، جوانی ناکهم
 تا له بهر چاوی زستانی نشانی بدهم
 - من مه حبهت نادهم تا عاتیفه ی یی بکرم،
 دلم له بهر یی را ناخهم، نیو نیگام هه رام ناکهم
 - گو له رگی رومه تم له ژیر تی روانینی
 هه و سبازان دفن ناکهم. شه پۆل •

۱- چونه سه ر چاک و پیر له هه ر چوار کزی سالد! نه گه ر کوو و کچ و خه لک له کار و کویره وه ری بوونه وه، بو ژیا رت و رابواردن خۆی بو ده کوتن - ئەم شیعرا نه له سا لی ۱۳۵۳ له لایه ن (شه پۆل) وه ساز درا وه به وینه ی تیکست له تاران وه بو بهرنامه کانی رادیو کرمانشان، سنه، مه هاباد و ورمی بهر یی کراوا.

شه پۆل / ۲۱۹

دیاری یه بوکاک ساله (شه پۆل)

سلاوت لی بی برای ئازیز له جیی تایهفه و خال و خالوانم
 سلاوت لی بی شه پۆلی به خۆر له جیی گش که سم ههر تۆی پشت و پر
 بۆچ وای بی لوتفی کاکه ساله گیان بۆچ لیم ناپرسی چلونه ژیان
 به دل پیم خوشبو که هاتم بولات سهرومال و روح بی به فیدات
 خوشحال بوم به وه له لات مهمانم چون بیگانه نیم خزم و کهستانم
 بابۆت به یان کهم ژینه تاله کهم گۆی بگری به دل له جیی خاله (۱)
 تۆ خوا بپرسه له رهنگی زهردم له ئاهونا لهی دلی پردهردم
 بزانه ئهمن بۆ سه رگهردانم تاکه ی وا دهی ریگای ژیانم
 بگرام بپرسه بۆ رۆژه ره شه م له دنیای روشن ئه مه بوو به شم.

وسیه نامه ی شه پۆل

ههروهختی مردم وه سیهتهن ئامان تهرمه کهم به رنه، لای وه سیه کهی خۆمان
 لهوی بسم نیژن جیگا کهی به رزه با له قه بربروانم بۆو خا که ته رزه
 له خاکی کوردستان نیشتمانی جوان کاتی دین بوزیارهت وه سیه کهی خۆمان
 پا بنین وه بان لهش ولارم دا کیژی نهرم و نۆل له گهل لاواندا
 به لکو لیم دیاری خاکی کوردستان که ئازاد بکری له دهس دوژمنان
 شه پۆل ده خوازی کور و خزمان، به گشتی بۆخوا بی نیژن لای وه یس ئه و ماهی دهشتی
 له چایی وه یسی قهره ن تاله قه ورا بیینی که ره ن
 گرماشان له گهل ده ور و بهری چیاو دۆل و ده ر له گهل باخی پر بهری
 کوردستان ئه ی خاکی به رینم ئه تۆی دین و عه شق له گهل ئه وینم

۱. مه به ست له خاله کهم خوالخوشبو مه لا ئیبراهیم - ی کوری حاج خلیفه مه لا محهمه د (به ها) یه، که له سییه می ریهندانی سالی ۱۳۳۷ ی هه تاوی له نیوه روی هه یی له ته مه نی ۶۸ سالی دا له شاری مه هاباد، وه فاتی کردوه و له تاقه داره ی مه هاباد نیژاوه و خالی ناجیه خانمی کچی خوالخوشبو مه لا قادری سه عیدی به. که مه لا قادر له پشته وه ده چیه وه سه ر شه پۆل.

ناجیه خانم خیرانی ئوستاد محمد سعید ئیبراهیمی به، پور زایشیه و به ر له م دوشوی دیکه ی کردوه و ناکام ماوه، به تاییه ت که سی کوری له و دوشپوه که ی، به ئه ستۆی ماوه و بۆداین کردنی ژیا نی خوش بۆ ئه وان، داماو ده و هه میشه دل هه لقرچاوه بۆی و دل پر ده که کوره کانی بیکارن و ژن و منالیشان هه یه - ئه و نۆ شیعره ی بۆ شه پۆل نوسیوه، تا به لکو شه پۆل له تاران کاریان بۆ په یدا بکا - ۱۳۷۹/۸/۷.

شه پۆل / ۲۲۰

خاکی کوردستان جیگای باوانم ئازادیت فەرزە، دەخوایم بە دل پرپەهە ناوم
 لە قورئانابە (مُتَزَلَّاً مُبَارَكاً^(۱)) ناوت براوە چون تەژی یە دەرونت لە گەنجینە ی بیناوە
 تەژیت لە ئازوخە و ئۆرانسیۆم هەم نەوت هەس، هەم گاز و هیوم

نوکتە: گۆرانی و ستران

لوتفعەلیخان زەند پیاوی ئازابو هەر کەس زانی کوژرا، بۆیی گریابو
 دایک و خوشکی رۆی خۆیان رنی گیانی لوتفعەلیخان بۆلای بەهەشت فری
 دیی دەنگی بلوێر و شمشالە لی دە دەن بـه ئـاـهـو نـالە
 واتای ئەم گۆرانیە بە کئی لە گەروکان و جیهان گەری ئینگلیسی بە نیوی (ئیسکات
 وارینگ) کە لەو سەردەمە ی دا چۆتە شیراز لە کتیی (چوون بۆ شیراز) بە تەرجەمە ی
 ئینگلیسی و بی دەقی شیعەر و گۆرانیە کە، نوسیویە تەو، ئەو گۆرانیە سەرنجی (یو هان
 فن گوتە) ی ئەلمانی بۆلای خۆی رادە کیشی و لە ئینگلیسیە و، دە یکانە ئەلمانی و ئیستا لە
 بەشی لە یاد داشته کانی ئەو داماو و نەفە و تاو، خوالیخو شبو مەسعود فەرزاد و هەروەها
 دوکتور توراب بە سیری کردو یانە تە فارسی و ئەسلە کەیشی لە کتیی گۆرانی یە کانی
 فارسی دا لە چاپ دراوە^(۱)

لوتفعەلیخان زەند، دەلی: روژگاری خوشەو یستی هەموان بووم و منیان بە جیی
 شانازی شیراز و ئێران نیو دەبرد، بە داخەو و ئیستا ژن و زار و کانم، هەر وە کو بالندە و پە
 لە وەر لە رکە و قەفە زدا بەرەو تەبەس بە دیل براون، من چ کارم بە تەبەسە.
 هائێستا دامە زرتەری زنجیرە ی وە کیلی گە لە قەور دینتە دەر، هەزار مخابن چ
 دەبینی! رۆلە ی ئازاو نە بەزی ئەو (کە ریم خان زەند) لە تەخت و بەختی خۆی بی
 بەشکراو، خە یانە نکاری لە جیی ئەو (لوتفعەلیخان زەند) دانیشتوو.
 پەردە ی رەشی تەقدیر بە سەر وزە و قودرەتی زەندی یە کاند، کشاو و دەنگ و
 زەنازە نای سەر نێزە لە نیو کروکی دا و ن بوو.

مروفی ژیر دەتوانی لەو گۆرانی و سترانانە، بە لگە ی باوەر پیکراو بۆ توێژنە وە ی
 رامیاری و کۆمە لایەتی بە دەس بەینی کە بە داخەو و لە میژودا نە نو سراون (شه پۆل).

۱. روژنامە ی هاو شاری ۲۵ و ۲۷ گە لاویزی ۱۳۷۹ و ۱۵ و ۱۷ ی ئوگۆستی ۲۰۰۰ ز (شه پۆل).

۱. ئاماژە یە بە ئایەتی ۲۹ سورە ی مؤمنون - (... رَبِّیْ اَنْزَلْنِیْ مُتَزَلَّاً مُبَارَكاً) حەزەرەتی نوح پیغمبەر دەلی: ئە ی
 پەروەردگارم لە جیی پریت و بەرە کەت دام بەزینە و لەنگەر بە گەمیە کم بگرە.

کۆسه

کۆسه جوۆره نواندنیکی کوچه و کۆلانی بوو که له (روژگاری) زودا لاوانی ئاواپی کۆ ده بونه وه دو که سیان ده کرد به کۆسه و ژن کۆسه. تهلبهت ئهم نواندانه شانۆ نه بوو (باشتره بزانی که شانۆ له ناو ئیمه دا پیشینه ییکی کۆنی نیه) به لام له گهڵ شانۆیش دا نزیکیه تی بوو.

گوریسیکیان ده خسته مل کۆسه و ژن کۆسه و ئهم دووانه، به جوۆریکی پیکه نینی به ریگه دا ده روشتن و ههڵ ده پهرین. هه ندی لاوو مندالیش دوايان ده که وتن و ئهم شیعرا نه یان پیا هه لده خویندن:

کۆسه هاتوه له چه مهۆ نقه ییکی (باقۆیه کی، یاره قه ییکی) هابه ده مهۆ
کۆسه هاتوه له دوورو به کراسی زه ردو سوورو
کۆسه هاتوه بو تووتن که وتوه وه ک سه گی کولکن
کۆسه هاتوه بو برویش که وتوه، وه ک سه گی ده رویش
کۆسه نیه و به لایه خه لکی ده وری قه لایه
کۆسه یان نابه میچۆ دیانی ده چوو له ریچۆ
کۆسه یان نابه تا قۆ چاوی ده چوو له زاقۆ

هه رچه نه به چه شنی جوۆرا و جوۆر کۆسه دروس کراوه و له مه لبه ندیکه وه بو مه لبه ندیکه تر جیاوازی بووه، به لام زیاتر به م جوۆره بووه که کۆسه پاتۆلی کورتی ته کرده پی و دوخینه که ی زۆر له سه ره وه ده به ست. لیباسه کانی که سپی بووبه پیچه وانه له به ری ده کرد و دواپی ره شکه ییکی ته کرده بهر. قۆلی هه ل ده کرد و گۆچانیکی به ده سه ته وه ده گرت. ریش و سمیلی سپیان له خوری بو دروست ده کرد و به ئارده شیل (ئارده شیله): زۆر جوان به ده مو چاویانه وه ده چه سپاند، دوا ی ته وه ی ته واوی ده مو چاویان به ئارد سپی ده کرد، دوو ته قیله یان بو ده کرد به شاخ، (هه مانه یه کی): جانتاییکی ته دا به شانیدا، هه رچی کۆده کرده وه، ته یخسته ناوی. لاوی که هیشتا مووی لی نه هاتبو (ته ویش هه ر پیاوه) ته بووبه ژن کۆسه. ده مو چاویان ره ش ده کرد. لیباسی ژنانه یان له بهر ده کرد. ده سمال و له چک و کلاویکی ژنانه ی ده کرده سه ری و چلمه چلم ته شی ده رست. - ئابابزانی چۆن بوو که کۆسه و کۆسه ژن به دی هاتن؟ - واده گیر نه وه سالی زستانی سه خت دی و به فری زۆر ده باری، به جوۆری که هه ر ناتاو ته وه و به سه ره ته و به فره زۆره ی پار، وه رزی به هاری تازه ده س پی ده کات که چی هه مو هه مو لاییک به فری

پار گرتوو به و گۆل و گۆز و گیاسه و زنا بی. خه لک زۆر په ریشان ده بن و ئه لێن دوو روژی تر ئالف ته وای بی، ئه و کاته له و ئاز له و حه یوانه به سته زمانانه چی بکه ین؟ بریک له لاوانی ئاوانی و قه شمه رو قوشمه ی ناودی کۆده بنه وه و ده لێن چۆنه کایه ییک ری بخه ین که هم خه لک شادکات و هم هیوا و هومیدیان پی بدات که سه ر سه وزی و خوشی دی. ئینجا ده چن پیاویک ده هینن لیباسی سپی ده که نه به ری و ده موچاوی به ئارد سپی ده که ن و ریشی سپی له خوری بۆ ساز ده که ن و ناوی ده نین کۆسه. به لام بۆچی کۆسه؟ له وانه به به م هۆیه وه بی که که سی نه بیته کۆسه که که م موو بوو به یان بۆته وه که ده موچاوی سپی ده کرد، وه ک کۆسه ییک بی موو دیار بوو.

له هه ر حالدا ئه م کۆسه که به م چه شنه ساز کراوه له وانه به، وه ک (بابانوئیل) بیته، لاوانی ناودی ئه یان گیرا و ئه یان برده به رده رکی خه لک و ئه ویش بۆ خه لک دوعای ده کرد: یاخوازه وی زووسه وز بی و به رفه کان بتاویته وه و مه ره کانتان به جیگه ی به رخی دوو به رخیان بی و بز نه کانتان له وه دوانه یان بی و... به م جو ره دلخوشی خه لکی ئه دایه وه و دوعای به خیری بۆ ده کردن، خه لکیش له خوشیدا نو قل و هیلکه یان پی ئه دا.

به م جو ره ئه مه بوو به ره سم و باو. هه رکه چله ی زستان تی ده په ری، قه شمه رو قوشمه ی ئاوانی کۆسه یان ساز ده کرد. ورده ورده خه لک له بیر یان چوه وه که کۆسه به خاتری چی و بۆچی دروس ده کری و ئه و ره سمه و نه ریته گۆران کاری به سه رده ات، بۆیته به ته قیله شاخیان بۆ کۆسه دروس کرد و خه لک به تایه ت مندالانیان پی ئه ترسان. ئیتر کۆسه (بابانوئیل) نه بوو، هه رکه ئه یانوت ئه وه کۆسه هات مندال له تر سا خوی ده شارد وه و جاری وایش هه بوو، ساحیب مال له گه ل کۆسه به شه رده ات و ئاخری شتیکی به کۆسه ئه دا تاده رویشته، دیسان کایه که، بریک گۆرا. هاتن له گه ل کۆسه، کۆسه ژنیان دروس کرد، به چه شنی که گیر و گرفته کۆمه لایه ته کانیا ن له ناو کایه ی کۆسه و کۆسه ژن رهنگی ئه دایه وه، بۆیته کۆسه خیرا خیرا له ژن کۆسه تووره ده بوو و به گۆچانه که ی لی ئه دا و قسه ی پی ئه وت و ژنه کۆسه ده گریا و هاواری ده کرد و ناشکوری ده کرد و ئه وانه ی له گه لیاندا بوون شیعیان پیا هه لده خویندن.

له و جیگه وه که کۆمه لی کورده واری ئیمه کۆمه لی چه وساو و زۆر لی کراو بووه، کایه کان زۆر جار به لای باس و کیشه ی ئابووری و سیاسیه وه ده کیشرین و کۆسه یش له م گۆران کاریه بی به ش نه بووه، هه ر له بهر ئه وه ئه مجار هاتن گوریسیان هینا و خستیانه ملی کۆسه و کۆسه ژن. له وانه به مه به ستیان له و کاره ئه وه بوو بی بلین کۆسه، هیمای سه رما،

هیمای زولم و زور و خراپی و خوین مژی، ژنه کو سه که ده مو چاوی رهش ده کرا هیمای
 ئینسانی بی بهش و چه و ساوه، هیمای به ده ختی و چاره ره شییه. به و جو ره ده یانو یست
 نشان بدن که به ج له ونی ده سه لات دارانی ته و سه رده مه، خه لکی داماو ئیستسمار
 ده کهن، ده یانو یست به و جو ره هاواری خو یان ده ر برن^(۱).

به شه جیا جیا کانی قلافه:

به شه جیا جیا کانی قلافه (ئیسکلیتی) لهش ولار قه دو بالای ئیمه بو وینه ئیسکی
 سه ر، ده م، چاو، مل و سو کرو گه ردن و ... چوار چیه یی که لهش ولاری مرو فی را گرتو وه
 و بیچمی پی داوه، ئیسکلیتی له شمانه، ته گه ر به دهنی ئیمه ئیسک به ندی نه بوایی، هیچ
 کار یگمان له ده ست نه ده هات، شل، ول (لوله) ده بوین، جا له شوینی ده که وتین، به لام
 ئیمه ئیسک به ندیمان هه یه، که له ته ندا کانی نیوه وه پارێزگاری ده کا و ده یان پارێزی،
 بو وینه جمجمه له می شک، قه فه زه ی سینگ، که دل و سپه لا که کانی گرتو ته باوه ش و
 ده یان پارێزی، ئیسکلیتی ئیمه له ۲۰۶ تیکه ئیسک ساز بوگه، که به تیکرا (۱۴) له سه د
 وه زنی گشت به دهنه، ئیسکه کان سوکن، به لام زور قه وی و پته ون، ته نیا سی له سه د له
 بافتی ئیسک زیندون، ته وانی دیکه مردون، هه ر ته و بافته مردوانه، بونه ته هو ی سفتی و
 زمختی و سه ختی ئیسکه کان، ته گه ر له ته ک به شه کانی نیوه وه ی له شمان ناسیا و بین،
 با شتر ده یان پارێزی و که لکیان لیوه ده گرین و چاکتر له کشگیری خو رسک و به دیها
 تو وه کان ریژ ده گرین (شه پۆل).

۱. نه قل له روژنامه ی سیروان سالی دوهم - ۳ - ئابانی ۱۳۷۸ کۆکراوه ی عه لی شه ریفی، که می به چاک
 کردن و لیز یاد کردن.

دونیر donery زاناو بیروردی ئوروپایی ده لێ [گرینگترین هوکه ئوروپا به نیوی کیانی موته جانیس و شویتدانه، که به خویدا هات و ده رکه وت و سه رکه وت به مجوره بوون: ۱- هه بونی زمانی لاتین ۲- نه ده بیاتی کون ۳- رونا ک بیران یا ئیئیلجنسیا، که له سه ده ی سێرده ی زاینی یه وه، له زانکوکانی هاوویته ده سیان کرد، به ده رس و وانه گوته وه. منیش دیتم زمان و شیعی عه لی عه ریری و حه کیم نه حمه دخانی، مه لای جزیری و بیسارانی و حه کیم مه وله وی کورد و حاجی قادرو... زاناو نوسه رو ماموستای ده رس بیژی زانینگه و زانکومان هه یه، قورئانم هینایه سه ر زمانی شیرینی روژباوی کوردی، تا زمانی کوردی بیته، زمانی قورئان و له نیو خه لکدا قیداسه ت په یدا پکاو که س نه وێری زمانی کوردی قه ده غه بکاو نه وانه ی هوگری قورئانن له ریگای قورئان خویندنه وه، باشر هوگری زمانی شیرینی کوردی بین و له و ریگا یه وه، زیاتر په ره به زمانی کوردی بدری.

دوا ی پرس و راله گه ل دوستان به وه ختی چاویکه وتنم له گه ل ئاغای په هلبود، زاوا ی حه مه ره زا شاو وه زیری فه ره هنگی نه و سه رده م، وه رگرت و قوئانه کوردی یه که ی خوم و کتیی که دوکتور سه عیدخانی کوردستانی: ئینجیلی وه رگرتا بووه سه ر زوانی کوردی که له سالی ۱۳۰۹ هه تاوی کلێسه ی له شه قامی قه واموسه لته نه له تاران به ناوی مزگانی نه زانی به کوردی بو ی چاپ کردبو و پێشه کیه کی وردی پرواتای به فارسی بو نوسیوو بر دم و چومه لای په هلبود، له پێشدا ئینجیله کوردی یه که م داده سی و پیم وت:

ئه مه کلێسه له چاپی داوه، دیاره خه لکی کورد، که ئه مه بخویتیته وه، هو گری بو دینی حه زره تی عیسا په یدا ده کا، منیش قوئانم هیناوه ته سه ر زمانی کوردی تا خه لکی باشر له قورئان حال ی بین و له سه ر دینی خو یان زیاتر سوربن، په هلبود، فره به پله چاویکی به سه ر، پێشه کیه که یدا، گێرا وه ماشای کوردی یه که یشی کردو دانیاو قورئانه کوردی یه که ی لیۆه رگرتم و ته ماشای کرد له پاشان، له سه ر میزی به رده می خو ی دایناو منیش و تم بو یی ها توم لوتف بکه ی بوم له چاپ بده ن، له وه لآمدا وتی: ئیمه ناتوانین قورئان به کوردی له چاپ بده ن، چونکا کوردی گویشه (: بن زاره) ئه گه ر قورئان به کوردی له چاپ بدری و بلاو بیته وه، کوردی په ره یرو قه وی ده بی و نه وه یش زه ره ر و

زیان به زمانی فارسی ده گه یێنی و هه رچی شیرو ریویم بو هیتایه وه که لکی نه بو و به دل ساردی له لای هه ستام و لیمدار و یستم.

شوکر بوخوا به پیتی پهروه ندهی کلاسه ۴۸۱/۴/۸۲ و ژماره ی دادنامه ی ۲۵۶ شوعبه ی ۳ دادگای ته جدید نه زه ری ئوستانی تاران له ۱۳۸۵/۶/۷ هه تاوی قه جید نه زه ری کارناسی ره سمی وه زاره تی دادگوسته ری (عه لی بیانی فهر)، ریشه ی کیتب و کیتب داری و به ریعایه تی مه وازینی شه رعی و قانونی و ته شریفاتی دادره سی به ئیستینادی ماده ی ۳۵۸ قانونی دادگای به ده وی ستادی مه نته قه ۲ سازمانی ته بلیغاتی ئیسلامی مه حکوم و رای قه تعی دراوه و جیی قسه نه ماوه. جیی ورد بونه وه یه که کارناس (عه لی بیانی فهر) له راپور تی ۸۱/۱۰/۳ خویدا، به پیتی نامه ی ژماره ی ۳/۲۳۵۱۳ موره خه ی ۷۹/۵/۲۰ که تاریخی ئیمزاکه ی ۷۹/۷/۲۶ یه که له لایه ن سازمانه وه به تیژازی ۱۰۰۰۰ دانه ئیجازه ی چاپی ئه و قورئانه کوردی یه به بلاوکی ئاداب له چاپخانه ی جیهان له مه شه هه د، ئه ملاولا دراوه، هه روا رای گه یاندوه که غهیره مोजازله چاپخانه ی پیروز و هه ندی که س له م لاو له و لا له چاپ دراوه و له جه له سه ی ۸۱/۹/۲۵ له قوم ئه وه یان راگه یاندوه و کارناس رایگه یاندوه ئه و قورئانه به زمانی کوردی ۴ جار له تیژازی ۵۰۰۰ و ۳ جار له تیژازی ۱۰۰۰۰ جه لد، که به تیکرا له ۵۰۰۰۰ نوسخه له چاپ دراوه و سازمان مه جبور بووه به پیتی سه نه دی که تبی دیان به و په نجا هه ژار چاپ کراوه دا بنی و ههروه ها کارناسی ناو براو ئه وه که واتای نایه تی ۶ سوره ی مائیده له بابته وضو و ده سنو یژه وه له چاپی ئه وه ل به پیتی بیرو پر وای مو ته رجیم ئاغای دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل) ئوستادی زانکو ی تاران که ئه هلی ته سه نونه، له چا دراوه و له چاپی دوه مدا، واتا که ی گو پر دراوه و له گه ل چاپه که ی ئه وه ل یه ک ناگری ته وه به مافی ویراستاران نه بووه که خویان به ناو به مو حه ققی داناوه، ئه وان، نه شه رعه ن نه قانونه ن حه قی ده سکاری واتای ئه و نایه ته یان نه بووه و له باتی ئه وه خویان به شیوه ی بیرو رای خویان قورئانیان ته رجه مه بکر دای ئه ک ده س له سه رمایه ی فیکری مو ته رجیم بده ن. عه لی بیانی فهر کلناسی ره سمی وه زاره تی دادگوسته ری ریشه ی کیتب و کیتب داری ۸۱/۱۰/۳ ژماره ی نامه ۸۱/۵۴ مو ر و ئیمزا. ■

شەپۆل / ۲۲۶

❑ ئەو مەبەستانە (شەپۆل) لە گەرشە کوردستاندا نوسێوەنی:
➤ ۱- رێبازی گەرشە کوردستان

۲- ئەلف و بیی بۆار کراوی کوردی بە کوردی و پارسێ وە ھەروا نیشان دان بە وێنە و پەنگ.

۳- ژن لە ئیسلاما. ۴- گۆران. ۵- کار و کردە وە. ۶- نەورۆژ. مانای گەرشە کوردستان. ۸- چیرۆکی نەچیر و نەچیرەوان. ۹- بانگەواز. لە ژمارە (۳ و ۲) گەرشە کوردستان دا ئەم مەبەستانە نوسێوە: ۱- نو ما یە کە لە مزگەوتی جامیە یا دارالاحسانی شاری سنە. ۲- بانگەواز بۆ یەکیەتی. ۳- وَ مِنْ آيَاتِهِ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتَلَفُ السَّتْكُمْ وَالْوَانْكُمْ... ۴- زوان و ئەدەب. ۵- ھەلبەست و قسە خۆش. ۶- ساز و ئاوازی موسیقای کوردی. ۷- شیعرو ھونەر و وێژاوەری. ۸- پەند و مەتەلی کوردی. ۹- ھەجیج داب و دەستوری باوی خەلکی گوندی ھەجیج... ۱۰- کتیی کۆزانی فەرھەنگی زمانی کوردی بەشی شوێنە واری باو لە کوردەواری داو میژوی یا ژمارە ۳ لە زنجیرە چاپە مەنێە کانی گۆفاری گەرشە کوردستان.

ئەو مەبەستانە و الە ژمارە (۵ و ۴) گۆفاری گەرشە کوردستان دا چاپ کراون وە کو: تەفسیری ئایە یا آیھا الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرمکم عندالله اتقیکم. ۲- کورتە یە کە لە بارە میژوی نە تەوێ کورد. ۳- پەند و مەتەل یا ئەمسالی کوردی. ۴- زوانی ھەلبەست. ۵- وێژاوەری. ۶- پەنجە تار. ۷- ھەورامان. ۸- ناودارانی نە تەوێ کورد: حاجی خەلیفە مەلامحەمەد. ۹- کابان و ژیان.

و ئەو مەبەستانە و الە ژمارە ۶ گۆفاری گەرشە کوردستان دا چاپ بون وە کو: ۱- بەیت المقدس. ۲- بەشی ئایینی. ۳- حق. ۴- زال و کەژال. ۵- چیرۆکی عەلی بەردە شانی. ۶- چیرۆکی ئەحمەد خان و وێژاوەری. ۷- چاوی کەژال. ۸- ھاو دەنگی و ھاو پەنگی. وە ئەو مەبەستانە و الە ژمارە (۵ و ۷) ی گۆفاری گەرشە کوردستانا چاپ بون وە کو: ۱- یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر: لیکولینە وە ی سیاسی. ۲- بەشی ئایینی. ۳- تاسیاوی لە تە ک بیجارا. ۴- پەند یا ئەمسالی کوردی. ۵- ناودارانی نە تەوێ کورد. ۶- دارە مرواری یا خانم و خاتونی ناوداری کوردە کە لە سالا کانی ۶۴۸ کۆچی دا بە سەر

میسرو ولاته موسولمان نیشینه کانا حوکمات و میرایه تی کردوه. به نه قل له: با وی کو مه لایه تی و میژ وی چاپی نه ورۆزی ۵۸-۱۳۵۷ هه تاوی نو سراوی شه پۆل نو سه ری ئه م گو فاره و د پیرانه. ۶- صلاح الدین ایوبی. ۷- به شی نامه ی خوینه ران. ئه و مه به ستانه ی و اه ژماره ی (۷ و ۸) گو فاری گر شه ی کوردستانا چاپ بون وه کو: ۱- وتاری ئایینی له بابته ئایه تی ۳۶ سوره ی به رائته ان عده الشهور عندالله اثنا عشر شهرا ۲- چیرۆکی دو خوشکه هیوا و بیزار. ۳- به شی نامه ی و دیاری خوینه ران. ۴- چیرۆکی مینه کازه رد. ۵- فه هه نگیه. وه ئه و مه به ستانه ی و اه ژماره ۹ ی گو فاری گر شه ی کوردستانا له سالی ۱۹۸۱ زایینی دا چاپ بون وه کو: ۱- سه ره تای رۆژنامه گه ری له کوردستانا. ۲- وتاری له بابه ت ئازاد بونی خویندن به کوردی له سوینگه ی هینانه وه ی په خشنا مه و رۆژنامه ی اطلاعات ژماره ۱۶۵۸۲ چاپی ۱/۹/۱۳۶۰ هه تاوی (شه پۆل).

زوانی هه لبه ست

ئه شی ئه م ناوه بو هه ندی که س هو ی سه رسورمان بیت و ئه م پرسیاره له بیرانابی، بوچی زوانی شیعر بیجگه له م زوانه وایی ده ناخوین شیتیه؟ بوته وه ی به م پرسیاره وه لام بده یته وه، ئه شی له سه ره تاوه دور یگای به کار هینانی زوان که له یه کترجیان، لیکیان جیا که یته وه و باش سرنجیان بده ین:

۱- زوانی وتار:

زوانی وتار شتی که بو دایین کردنی پتوه ندی له ناوته ک ته کی به ره ی یه ک کو مه لا، ئه مه ش به هو ی بیژه و بیژه که له وه مانای جو ره جو رگه ل که و اه بیریا به، بیخاته ناو میشکی که سانی تره وه.

زوانی نو سینیش به وگشته جیاوازی یه وه، که له ته ک زوانی وتاریدا هه یه تی بیجگه له نو سینی ئه م زوانه وتاری یه، به واتایی ترگورینی نیشانه گه لی بیستن به نیشانه گه لی بینین «دیتنی» شیتیه.

۲- زوانی شیعر و هه لبه ست

به خه يالى خوى زهوى بهو هممووه هيزوكهش و فشهوه كه ههيه تى، بهدژ و دوژمنى خويى
 دانابو، خه يالى كردبو سهركهوت و زال بونى خويى به سهركشت زهويئا، دا بووه قهلم و بهو
 هوپهوه دلى خويى پر كردبو له شايى و خوشى و ههستى بهوه نه كرد واپى گه يپوه و پياوى لى
 ده رها تووه.

ميسالى تر: روداو هه ك كه له بهر به يانا روى داوه ته تهوى بو دوسى خوتى تاريى
 كهى، بهم جوړه دهس به قسه نه كهى: «كاتى شه و داها تو و پوژ هه لات و گزىنگى ره زدهى تاو داى
 له دم كه...» ته مه زوانى و تاره، چونكا له واهه و ينى خه يال نيه، به و اتايى تر كه لامى خه يال
 تاوى له وانپه، ئسته باهم قسه و نوكته به، له زوانى نيزامى گه نجهوى كورپى ره ئيسه كورده وه،
 بيسين: (سپيده دم چو و دم بهر زده سپيدى - سياهى خاند حهرفى نا ئوميدى - هه زاران
 نه رگس نه ز چه رختى جهان گهرد - فرو شود تا بهر ئامه ده به ك گولى زهرد).

ته مه هه نهو مانا بهيه: «كاتى شه و داها تو و پوژ تاو ابو...» شاعير ليره له وزه و هيزى
 خه يال يارمه تى وه گرگرتوه، كاتى نهو له نه رگس و گولى زهر دقه ته كات مه بهستى نه رگس و
 گولى زهردى دهرو دهشت نيه، كه له باخچه و كه ژو كوڊانه پروين و شين نه بن.
 به لكو مه بهستى نهو له نه رگس، ته ستيره وه له گولى زهرديش مه بهستى تيشكى پوژو
 خوړه تاوه، شاعير ئيمه ته با ته ناو گومى بىرو خه ياله وه. سپيه تى و بونى خوشى گولى نه رگس وه
 ههروه هاگولى زهردى جوانى باخچه مان ده هينته وه بىر، وه دهروازهى دنياى خه يال مان بو
 تاوا له، ده كاته وه.

كه وابو، بيزه گه له تهنيا بو دياردى كردن بو شتگه ل و كار و كرده وه به كار نابرين، به لكو
 نه بى حالت و خه يال گه لىك به خه نه ناو ميشكى ئينسانه وه.

به هووى وزهى خه ياله كه ئينسان داروه ك خوى نه بينى و ته زانى يان له ناودارا هه موى
 سروشت، وه له ناو ته نگوسى ئالاڊا كه له بان ميزدانراوه، قهراخ تا قهراخى به ك نيشتمان و
 زىدى خوى نه بينى و ههستى پىي ته كات.

به واتا بێ تر نه توانين بيزين شاعير به هه لخراندني بيروهي زي خه يالي ئيمه، باش تر نه تواني هه ست و نه نديشه يه ك كه گشت له ش و نه ندامي داگر تووه، بيه خاته ناويرو ميشكي ئيمه ما نه وه و له ئاكاما له توندو تيزي نه وه كه م كاته وه و دلي ئارا بگري.

كه وايي، هوي نه وه كه شاعير دهس ته كا به هونينه وه ي هه له ست يه ك نياز ي دهروني يه، نياز يكه سروشتي له گه ل خوڤن و ره گ و پست و ئيسقانيدا تيكلاو بووه و خو به خو بووه ته خوي خوي، هه كه سيك له كاتي خهم و خه فته و شايي و شينا، نه نواري و نه كه و يته بزوتنه وه تا هاوده نك و هاوړه نك و هاوړد و هاوړوانيك بوخوي په ياكات و له شايي و شيني خويدا به شداري بكات. شاعير به وزه ي يژه گه ل هيژ و تواناي خه يالي، ئيمه مان بيدار ته كاته وه و نه و ده مه ئا سوده نه بي و پشويه ك نه دا و له دهس خه فته رانه كا و وه نه وزيك نه دا و ئيمه مانانيش له خه وه نوچكه ي بي ئاگاي رانه چله كيني و بيدار مان ته كاته وه. وه زن و قافيه، يان شل و پاشل:

شاعير بوته وه بتواني خه يال و بيرو نه نديشه ي ئيمه مانان رانه چله كيني و ته كاني بي بدا. له دنياي رهنگاو رهنگ و نه خشينا، به ندو باو و ئاهه نك و ئاواز گه لي خه يالاوي بو ئيمه نه نويني و سرنجمان بولا ي نه وانه رانه كيشي، له وه زن و قافيه يارمه تي وه ره گري و خو يشي ته خاته نا و نه وه بنده وه. شاعير نه تواني بو به ياني كه ف و كو و هه لچوني دهروني خوي، له ناو، وه زنگه لي جوړا جوړي زواني كوردي، جو انتريني نه وانه بوخوي له بهر چاو بگري.

به لام يه كيك له هونه رگه لي گرينگي شاعير نه وه يه، كه به وه مه مووه كو سپ و قورته ي واديه سه ر پنگاي، رپنگاي خوي بيري و هونراوه كاني خويي، وه ها به زماني، و تارو زواني په خشان نيزيك بكاته وه، تو بلي و وابزاني هيج جوړه گري و گولي له كارانه بووه. له م با به ته وه، خو شيه ك روته كاته بيسار، هوي ههستي وزه و شاره زايي و ماشه ري جو لا ي جاوانانه وه و نواندنن كه لا ما، نيشاني داوه. دورست وه كه سه ما كاري كه هه رله و كاته ي و اخه ريكي سه مايه، زوروه ستايانه گشت له ش و نه ندامي خوي نه بزويني و دي و ده چي، ئاهه نك و بارستاري و بار ته قايي و وه زني موسيقاي، رهنگ و روي ئارام و بي پشو سواربوني خوي بنويني و بزه ي له سه ر ليوبي و بينه رانيش بخاته ناو ته م خه يال و بيره وه، كه ته كان وهات و چوي نه و، زوره ها. سان و له سه ر خويه.

تاقە ریبواری ئەم نیشە مامۆستا گۆرانە، کاتی بنوارینە هەرکام لەبەرگی دیوانە
 هونراوە کانی میسالگە لێکی فرە دیتە بەرچاومان بۆ ک ئەم هەلبەستی دەرونە شاعیری نەمرو
 مەزنی کورده واریه، عبدالله گۆران، ئەو هونەرە کە لە جوانی پەرەستی داتاکی کەمە و واژە لە
 دەسیاوە ک میوه، دلتەرو خوش خەیاڵ، ناسک بینە، بەهونەر شارەزاو شەرەنگینە...

هەلبەستی دەرون

هەرچەن ئە کەم، ئەوخەیاڵی پیتی مەستم، بۆم ناخزیتەناو چوارچێوەی هەلبەستم!
 لێک دانەوێ دەرون، قسە زمانم بۆچی وەها دورن لە یە ک نازانم؟!
 ئەم وێست دەرون بکرایەو، وە ک توومار دەرکەوتایە، دنیای، جوانتر، لەبەهار،
 دەرکەوتایە: ئاوات، هیوا، خەوینین پڕشنگدارتر لە ئە ستێرە قوبە شین!
 دەرکەوتایە: مانای مانگی دەریایی، کە نەرمە با، لەروی ئەدا ئە سپایی،
 دەرکەوتایە ئەو دنیایە کە شیعری بی فرمیسکەو زۆرتەر لە فرمیسک ئە گری
 زەرەدە خەنە بی ئاوی ئە دەم و چاو تیزگی ئە دا روناکترە لە هە تاوا!
 بەلام ئە فسوس! کە ئە وشیعەرە جوانانە بالدار یکن، جی ناهێن، هیلانە
 لەناو وە ئە جریوین، ئە خوین هەرگیز قەلم بە کاغەز ناھێن!
 هاودلی وهاوزمانی

هونراوە لە راستیا، کاتی بە ئەو پەری دواپلە خۆی ئە گات کە بتوانی هەست و بیرو
 خەیاڵیک، کە لەوا هەیه بە باشترین ڕیگابە خەلکی تر پراگەیینی، ئەوێ هونراوە لە میسکی ئینسانا
 هەلخزینی، چ یە ک هەستی جوانی، بان ناشیرین و دزیو، یایە ک هەستی دەرونی هەلچوانە، وە
 کەف و کولانە یا یە ک دەرد و رەنجی بەر دەوام بیت. بەلام مەرجی بنەرەتی وەرگرتنی
 هونراوە شتی ترە، شاعیر هەرچە ن زیادەلەناو بەرەوی مرۆف داهاو دەرد پەیاکات
 هەربەو ئەندازەش قەدری وەرگرتنی قسەشی زیاتر ئەبی. جالەبەر ئەمە یە کە نابێ تەنیا بودلی
 خۆی، وە بۆلابردنی تەنیا دل تەنگی خۆی هونراوە بهوێتەو.

کام مرۆفە کە نە یەوی هاودەنگ و هاو پەنگی بۆخۆی پەیاکات؟ هاودەنگی کە ریزی
 ئەو بزانی و ئەویش بەو جۆرە واهەیه بناسی؟ هەر ئەم هەستە یە و اشاعیر بۆهاودەنگی و هاو
 دەردی و هاو رەنگی رائە کیشی.

شه پۆل / ۲۳۲

ئەم ھاورەنگیە خۆی گەورەترین مەرچە بۆھاو دەنگی، چونکا، کاتی شاعیر زوانیکی
ناشناو نەناسیاو یا، مەرموز، یا، نامۆ و خۆنە گری ھەبی، ئەدەردی خۆی وە ئەدەردی کەسانی
تر ئە توانی بەیان بکات.

نیشانی ھۆنراوێ باش ئەو ھە کەلە بیستن و خۆیندەوێ مەرۆف ھەست بکات و
وابزانی ئەو ھە و اشاعیر ئەیلی دەرد، یا، بیرو ئەندیشە یە کە، ناسراو و ئاشنا، کە ھۆنەر،
بەبەیانیکی ھۆنەر مەندانیە را زاندو ھە تەو ھە گیانی کردو ھە، بەبەریدا.

ئەری وایە: تا شاعیر نەچی بەتان و پۆی ژیان و ژینی بەرە ی مەرۆفدا وە دەرد و رەنجی
گەل و ھۆزی خۆی نەزانی ناتوانی لەناو ئەوانا ھەرد و ھاورەنگ بۆخۆی بدوزیتەو ھە، تازە
نایش توانی لەدل و ھەناوی ئەوانا شوینی ھەبی. ھۆی سەرکەوت و پیروزی بونی ھەندی
لە ھۆنەران کە تەنانت دوا چەندین سەتە وە لەولای چەندین کە و شەن و سنورە وە لە گیان و
لەشی مەرۆف داشوینی ھەبە، ئالیرەو ھەبە واتوانیوانە بچە ناو دل و گیان و لەشی خەلکەو ھە،
کاتی دەرد و ئۆف و ئیشی رویان تی بکات، ئۆفی کە ھەمو کەسێ ناو ھۆزی پیتی بزانی
بەبەیانکیان ھەبی ئاشناو ھۆنەر مەندانی و روناک و راست و راستەو خۆ و بی گری و گۆل و
خۆمانە و دوستانەو خۆمانیانەو ھۆزەواریانە و کوردانە و مەردانە.

کا کلە ی و تار:

بە کوردی و کورتی، زمانی ھۆنراو ھە، زمانیکی تەر و پارا و بزار کراو ھە و ورد و ھارراو ھە
سرنج را کیشە و لەو دا، ھیچ جۆرە تەو زەلی و چا و نو قاندن و لاری و کویرە ریی تیدانییە،
چونکا ھەم مەبەست و ھەدەف و ئامانج، لە ھۆنراو ھە و ورد ترو بەرز تر لە زمانی و تار و پەخشانی،
تازە چا و ھەناری خۆینە ران و بیسیاران لە ھۆنراو ھە زیاترو پترە، ھەر لە بەر ئەم وردی و
جوانکیانە، یەتی یە، والە سەر دل ئەنیشی و لەبیرەو ھە رید، ئەمینیتەو ھە، وە ھەر لە بەر ئەم ھە
واشوینیش ئە کاتە سەر زمانی و تار و پەخشان.

ئەشی سرنجی ئەم بەدەین کە بیژە وە ک کراسەو ماناش وە ک ئەندامی ھۆنراو ھە. ئەم
مانایە بە لەش و گیانیشت نویندراو ھە، بەرگی جوان لە ئەندامی ساغ و مۆتەناسب باش ئە کالیتەو ھە،
کاتی بیژە ی لینیج و لیتی و نامۆ رەمە کیانە، بۆبە یانی، مانا گە لی زۆربیلیندو پایە بەرز لە بەر چاو

بگرن، یا، مانا گهلی هیچ و پوچ له گول بهرگی بیژه گهلی پتهو و جوان بنۆینن، کاری ناره و امان کردوه، چونکا بهم ئیشهی خویمان یا لهشمان له پۆشینی بهرگی کورت و ته سک و تهنگ ره نجانده، یا، پارچهی بهنرخ ورهنگیمان، به فیرو داوه و کرد و مانه به بهر بهژن و بالایه کی لار و ویرا، وه ئهم ههردوکاره کرده وه به کی بی ئاوه زانه به گورپی له رهخنه گیران و ناقدانی قسه له بهرزتری بیژه به سه زمانادا، چه نه درژیان کردوه، کوپری تریش له بهنرخ تر بونی بیژه به سه زمانادا چه نه ویرغه یان کردوه، به لام ئه وهی واراسته و خودیته بهرچاو، ئه وه به که بیژه و مانا ههردوک لقی به کترن و بارستایی و بار ته قایی له نیوان بیژه و مانادا هه به.

ئه وانه، که ته نیا له بهر بیژه گهلی جوانتر به بهرزتری هونراوه به ک، به سه هونراوی تر حوکم ئه کهن، وه ک کهسانی ئه چن، که کاتی دیان و مروفتیک بهرگی باشت و جوانی تری له بهر دایه له خه لکی تری به باشت بزانی، ئه وهی وازانداوه و سه لمیندراوه ئه وه به، که هوی پیک هینانی بار ته قایی له نیوان بیژه و مانادا هه بونی چه شه و چیشکه به، ئه ویش چیشکه ی پینوک کراو، که وزه ی ده رکی ئهم بار ته قایه ی هه بی.

ویژاوه ری

ئیمه ئه مانه وی شتگه لیک به ئینه کایه وه که خۆینده وارانن روناک بیرپیان خوش یت، به وردی، له بهر یکه وه، له مانای ویژاوه ری: «ئه ده بییات» به تیکراو شیعر، به تاییه ت ورد، ده بیته وه به وردی، مهیدانی، مه به سته گی لی جوړ به جوړ که ئه ده ب و شیعر، بآلی به سه را کیشاوه، ده خه یه، بهرچاو، ئامانجی هونراو و ئه ده ب بهر پر سیاو و مه سه ئولیه ته و ئه رکی سه رسانی شاعیر و ئه دب و ئهم جوړه شتایه، چ به وی و نه ته وی شوین و ئه سه ری، دیار و نا دیاری، هه مو که لێن و قوژنی ژبانی کو مه ل و نه ته وهی هه رمه ل به ند و جی و شوینیکی تیاد یاره، ده هیئته ژیر رکفی قه له م، جا:

قه لم قوربانی نوکت بهم ده بیره شورش و گوفتار لوه کو حاته م، دبشکینه خه زینه ی جه و هه ری ئه سرار.

به لکی ئیمه تی ده کوشین کالای ئال و والای وابه ئینه ئهم بازاره وه تا کړ یارانی به زه وق و دش په سه ند که ئیوه ی زیرک و نوکته سه نج بن، ئاوړیکی لی بده نه وه و لایه کی لی بکه نه وه... با

شه پوډل / ۲۳۴

بروین نه کادوای تم هم موهو و هو و هه ی هه یه، سه وقاته که مان، ناله کوک بی و بهس!
هیوادارین بتوانین روبه ندوتارای سور له سهر رومه تی بیرو نه ندیشه، لاده یین وه زولفی
وتار له سهر شانوی تاریک به نوکی قهلم لاده یین و موی ئالوزا و؛ شانه که یین و سهر کوک و بنوکی
جیا که یه وه و به کاری ساکاری خو مان بی رازینه وه؛ تائیوه ی جوانی دؤس و جوان په سهند،
په سهندی بکه ن...

جا، بانه خته نه خته دهس به که یین به کوئینه وه و لیک دانه وه ی مانای وتی تم چه ن
قه و باسه یه:

«ویژه - نه ده ب؟» چیه؟ «هونراو - شاعر» - به چ قسه یه ک ده لئین؟ «هونه ر - شاعیر»
کامه؟ هه روه ها له مهش ده دوین که ئایا هه ر که سی هه ر به مه، که ده سی دایه پینوس و قهلم و پی
نایه مهیدانی وتار نه رکیکی له سهر شان ده که وی؟ جاته گه روایه ته لبه ته قهلم به دهس
له به رانه رکیو و چای به رزی شاخوای و زه ر داته عه هودو لی پسر او ی هه یه، راوه ستاوه،
سه باره ت به گهل و نه ته وه و دین و پروای خو ی؛ وه به لکو، سه باره ت به ئینسان و ئینسانیه ت
دیاره، که ده ردی دوینی شی بو وه، به رهی مروف چاوه ری ده رمانی بون، ئابا یزاین ده رمان،
به دهس کیه؟ ئایا جگه له خاوه ن بیران و قهلم به ده ستانه! نه وه ی که ئیمه له شوینی ده گهرین؟!
واته ئه ی ئینسان:

تا، ته نورت، گهر مه نانیک ی بکه تا، نه بویته، کو تی پی، کو لکی پنه.
به لی: کاری ژبان گه رانه به شوین نه وه ی که ئینسان ده یه وی و لی نادیاره؛ جاری ده زانی
چی یه و جاری نازانی، به لام وادیاره که ده بی له پیشدا، چرای هه ل که یین و به شوین
ئینسان دهشت و دهرو شارو دیار بدینه پی وه، جامه گه ر «ئینسان» هه ر نه وه یه، که له سهر دو پی
را ده وستی، یا، ده روا و قسهش ده کات؟ نا، نا، «ئینسان» نه و که سه یه، که به زمانی خه لک و
بو خه لک و له بهر خه لک نه دوی. ده نابو و «دیوژن» فله سوفی گه وره، به ئالوزاوی و سهر لی
شیواوی، به پروژی پونا ک، چرای هه لکرد بو و تم سوچ و قوژن ده گه را نه و له تاو سوچ و
گوناحی زورداران و سته مکاران گیانی به لیوی گیشته «روح گه ییشته و سهر نوکی لوتی»
توره و قهلس و جار زیبو و له نیو «تن» هادا خو ی ته نهاده زانی بیان گوت: «ئوستاد! نه وه چت لی

شه پوئل / ۲۳۵

ون بووه؟» وه لآمی دانهوه: «ئینسانم لی ون بووه» گیانم خهستهی ده ستی دهستهی دیوو درنج
بووه و ئاره زوی ئینسان ده کهم...

دی شیخ با چراغ همی گشت گرد شهر

کز دیو و دد ملولم و انسانم آرزوست

گفتند: یافت می نشود جسته ایم ما

گفت: آنکه یافت می نشود آنم آرزوست

هه رده ئی حه کیم مه له وی کورد به چرای سۆزی گهرم و ئاهی ساردی، شه و چهره ی دیوه خانی
دلی سازده کاو به شوین «شه مام ته ویله یی» دانه گری، به لآم ئهم له کوئی و نه و له کوئی!
خوینده واراننی به ریز «ئه ده ب» وه ها که ده زانن واژه و وشه ییکی کۆنه له زمانی
عه ره ب دا که ئیستا به تیکراله هه مو ناوچه ی ئیمه که زمانی عه ره ب شوینی تیا کردوه، هه ره بو
مانایه، به کارده بری، له زمانی تورکی، پارسی و له زمانی کوردیشدا، ئه ده ب به مانای: «ده فرو،
ئامان و، خووان» ه چونکا ئینسان خواره مه نی و پیی خو، ده کاته نیو زه رف و ده فرو ئامانه وه،
ههروه ک فیکرو بیرو نه ندیشه و زانستی. خوئی له سه ر سفره و ده قی و تار، داده نی تابه واته ی:
به یان به یان بکات و نشان بدات، نه وه یه که له زمانی عه ره بی دا به سفره ش ده لئین: «مأدبه»
نه وه ی که به تابه ت له ئیراناده لئین: «ادیات» له خودی زمانی عه ره ب دانیه، به لکو ئهم بیژه و
که لیمه یه، ئه دیبانی تورکی عوسمانلی دایان ناوه، جاعه یی چییه؟ خو زمان و نه ده ب مولکی
کسیک نییه، به لکو وه کو، چهن شتی تر، هی هه موانه، بزانی ده توانین بیژین: نه ده ب و
ئه ده بییات، و بیژه و و یژاوه ری بو پیوه ندی نیوان ئینسان و فیکرو نه ندیشه ی به ره ی مرو شه
وه ئهم هه ودا هه وریشمین، یه ک یه کی، ئه فرادی کو مه ل به یه که وه ده به ستی، که وایه، و بیژه و
ئه ده ب، هو یه، نه چۆن یه ت، به لکو چۆن یه ت، وا له مانای «هونه ر» دایه، جا دوستانی ئه ده ب
دوست و تی گه ییشتو، ئه مانه ی واته مرو و سبه ینج گو تراون و ده گو ترین، به یانی ساده ی زمانی
عیلمی نه مرو ی دنیا یه، که به چه شنیکی تازه و رونا که له باسی به رچاوی ئیمه ده کو لیته وه و
ته حلیلی وردی وای ده کات که ئیمه بزانی مانای ئه و شتانه ی که له عه ینی موشکل بونا
هه موروزی له پیش چا ومانه و له گه لی کارمانه، چییه! تابه م جو ره چینی خوینده واره و

شەپۆل / ۲۳۶

خویندکار و قەلەم بە دەس خوێان بناسن و ئەرکی سەر شانیان، دییارە گرینگترین قوناغی ژین و بونی ئینسان، «خوئاسینه» و ئیمە بە تاییەت لە بەرخوئەناسین زوورشتمان ئەناسیوه! تەبارە که لاھو جەلەل خالیق، حەزرەتی محەممەد پیغەمبەری مەزنی ئیسلام چەن شرین و کورت فەمویەتی:

هەرکەس خوێ باش بناسی خودای خووشی باش دەناسی واتە ئەگەر مروف خوێ باش بناسی ئیتر بوکەس سەرنا چە می نیتەو، خوێ بوخوێ و خزمەت کردن، بو بەرەوی موسلمانان تەرخان ئەکات و بەس و تەنیالە راست خودا و بەدی هیئەری جەهانانە سلیم ئەبی. ئەوێش کە ئە فلاتون و تویەتی: پرو، خوێ بناسە هەر ئەمە، دوپات، ئە کاتەو و اتا: خوێ بوخوێ بە تالە کزی و کەسای و ژیرچە پوکە ی نەفسی ئامارەرزگارت بی..... نوکتە: واتای ئەدەب

ئەدەب: بە واتای فەرھەنگ، زانین، ھونەر، جوان لە گەل خەڵکدا ھەستان و دانستن، شەرم و حەیا، حۆرمەت، پاراستن، بیدارکردنەو ئەدەب دان. زانین و عیلمیکە، زانایانی پیشو بە داگری ئەم زانیانە یان زانیو: لوغەت، صەرف، نەحو، مەعانی، بەیان، بەدیع، عەروز، قافیە، قانونی خەت، قانونی خویندەنەو، ھەندێ ئیشتیاق، (قرض الشعر) ئینشا، تاریخ: میژو، کە ئەمرو بەو زانیانە دە لێن:

ئەدەب «ئە دەبیات، ئاداب: «وێژاوەری. کوێ ئەدەب ئادابە، نە ک ئەدەبیات. کە ئەدەب ئەمانەش دە گریتەو: ئەدەبی کە سبی، دەرسی، کە بە دەرس خویندن و لە بەر کردن و بیر کردنەو بە دەس بیت، ئەدەبی نەفس، ئەدەبی تەبعی، ئەخلاق: خوێ ئاکاری چاک، پەسنی چاک، تەرکی تەماع و... دوکتور محەممەد صالح ئیبراھیمی (شەپۆل) مۆتەرجمی قورئان بە زمانی کوردی یاخو بە خێری میوانی ئازیز بە روژی بە ھار بە شەوی پاییز ئەم فۆلکلۆرە کوردی بە جوان میوانداری و میوانگری نەتەوێ کورد، دە گەینی. شەپۆل: دوکتور محەممەد صالح ئیبراھیمی ئەندامی ھەیتەتی عیلمی زانینگە (دانشگاه مذاهب اسلامی) لە تاران.

چيروكى نه چيرو نه چيره دان

ئەم چيروۆ كه يە كېڤە لە چيروۆ كه جسن و ڤه سەنە كان كه توانج و تەشەريشى تېدايه. هەر وەها كه خوتان دەزائن نه چيره وانی لە كورده واریدا زۆرباوه و كوردان زۆر زۆرحەزله ڤاو و شكارو نه چيرگرتن ده كەن. لە ڤۆژگارانی هەرە كوئەوه ڤاو و شكارو نه چيرگرتن ونه چيره وانی لە نيۆنه ماله كانی شوينه كوردنيشینه كاندا باوبوه و ئیستایش ئەو داب و دەستوره هه رماوه، جاسه بارهت به مە ئیمه دەمانهوی لەم بەشه دا به سەرھاتی نه چيره وانیتان بوڤگيرينه وه.

روژيک لە روژان نه چيره وانیک بو ڤاو وشکاری مەل و بالنده چوه كه ژو كيۆ. دولاو دۆل گه ڤاتا گەيشته چیمەن و سه وزه زاريك مەل و بالنده ييكي زۆري ليو وەخهريكي هەلفرو دافرين بون، نه چيره وان زۆر به زيره كي تۆري بالنده گري ئاماده كردو سهريكي به بنه دار يكه وه گریداو كه ميکيش گەنم و هه رزن و گال و گارتي و شيتواي به وشوینه دا ڤرژاند و سهري ته و به نهيش واده بو له کاتی خويدا ڤاي کيشي وه توره كه ي پيو يک بيني و خريکاته وه گرتي به ده ست خو به وه، ئينجا چەن ههنگاو يک له توروداوه كه دور كه وته وه وله بن گژو گياو گول و ڤرژو ڤلاژاخوي شارده وه و كه ميکيش بهرگي گول و گياو سه وزه ي خرکردوه به سه ر خويدا دا خويي دا پوشي و خويي له پيش چاوان بزکردوته كانی له خويي ڤري و به چاوه نواري ڤاو وشکاری مەل و بالنده ههستي له خويي چني.

له ولاره بالنده يكي تيزبال و تيز ڤه ڤه كه له دوره وه ديمه ني جوان ڤه نگيني ئەو چيمەن و سه وزه زاروكاني و ئاو و ئەو سه وزه لانه ڤردارو درخته ي ڤه جاو کردبو به چه تريکان و بال ليکدان خويي لول کرد وله نزيك نه چيره وان نيسته وه به چينه و دنوك له زه وي دان و سه وزه ڤرتانندن له دانه ده گه را. تانزيك دانه يوه وه، نه چيره وان تيشي و پشمي (يان پشكي) بالنده كه زۆر هه ستيارو و شياربو، تيگه يي كه وا مرو و ئادميزاديك لەم شوينه دايه، وتي: ته وه ده نگی پشمه ي ئينسان بو هاته گويم، مل و گه ردني به رز کرده وه و جوان سرنجي ئەم لاو لای خويدا ته ماشاي کردوا کابرايه ک به گژو گيا خوي دا پوشي وه خويي کز کرده، ئەو به كه ميک دور كه وته وه ڤرويي کرده نه چيره وان كه و ڤرسياري ليکرد وتي: هو ي اکابراي سه وزه پوش تو کيي؟ و لەم نيوه وه لم سه وزه لانه دا چده کيت؟

شه پۆل / ۲۳۸

نه چیره وان له وه لاما وتی: تووچت له من داوه چ کارت پیمه تو خودا وازم لئی بینه دهستم لیمه ده، من مرویه کم کولول و ههزارو عاییدو زاهدو له خواترس، خوم له دنیا دارنیوه و دنیايش منی له خوویی دارنیوه، خوم له خه لکی بزر کردوه، ده مه وی لیره دا پشویه ک بدهم و خه ریکی خودادوژی و عبادت بم. مهل: قسه یه کی تازه و سرنج راکیش ده بیستم له که ژوکیو!! نه ویش بهم جوړه! له ژیرگژو سه وزه گیادا خوشاردنه وه، چلوڼ ده توانی نیوی بنی عبادت و خواپه رستی؟ من لام وایه ته رکی دنیا و ریا زت کیشان کاریکی زور باش نیه، تازه عبادت کردن نه مه ی پیی ناوی خو پکه ی به ژیرگژو گیاوه و بینه ی که ژوکیو و چول و بیابان و خوت له خه لکی تهره که مه و ته ریک پکه ی توده توانی له گوندو ناوایی و له نیو شاری خوتانو له و شوینه ی و له پیشالی ده ژبای بمینته وه و خه ریکی عبادت و نیش و کاری خوشت پکه ی و ژینی خوت به پاکی و دروستی و تیری و ته سه لی که ههم به کاری خوت بی و ههم به کاری خه لک. بیست بده یه سه رورایی بویری.

ته مه ل و ته وه زه له هاتوی لیره کاتیډا دانشتوی و نیوی ده نیی: عبادت کوره! نامه ردت نه که نه هه سه بر و سه رکار و نیشی خوت نه چیره وان وتی: وادیاره تو بالنده و مه لکی ساده و خوش باوه ری، خه لکی ته م روژگارت باش نه ناسیوه خه لک خراپ بووه و ژبیانیان له خه لک خراپ و له خه لک تال کردوه، نایه لن ناسوده دانشین خه لکی زورزان و فیله زانن، له یه کتری فیلان ده که نه هه مو وان له بیر خر کرده نه وه ی مال و دراوان، من دل ناسکم و که میکیش جنگزبوم، توانایی دیتی ته م جوړه شتانه م نه ماوه، منیش له تافی جوانی خودمداچه و سانه وه و ته ق و چه فی روژگارم زوردیوه و نیش و کاریشم زور کردوه و که لکیشم بو خه لکی بووه، ئیستا پیربوم، په کم که وتوه، هیزی ته ژنوم نه ماوه، له مه زیاتر ناتوانم گویم له هه راو هورایی خه لکی بی و ئیتر ده مه وی ناله و نکه ی ژن و مندال و قاژه و قیژه ی خاو خیزان نه بیسم و ته م چن روژه ی دوا ته مه نم به عبادت و بیرکرونه وه له قه برو قیامت رابویرم و به خوراکی گژو گیاقنیات ته که م وله بهرگ و گه لای داریش لیاس بوخوم سازده که م، به سمه ئیتر له دنیا تیربوم و چی دیم ناوی، تاکه ی له بیری مال و دراوی دنیا دابم چی لیده که م و بو کوی ده به م؟

مهل: له وه لاماوتی: وایه ئەمانە ی وت گشتیان دروستن، بەلام مردوت مری
خو تو حە یوانە کیوی نیت، ئادەمیزاد تازیندوه دەبی له نیو کۆمه لا بژی و له گەل خەلکا مال و حالیک
بو خویی پیکه وه نی و رابویری، خەلک خراپن تو چاک به، تاوه کو خەلکیش چاو له تو کەن و
له تو وه چاکه فیڕبن و بینە سەر هیل: تو جوان بیری لیکه وه ئە گەر و اچاک بی وهه مو خەلکی
بیانه وی وه ک تو خویان له ئیش و کار و خەلک بدز نه وه و پرون له گو شه یه ک دادانیشن و خویان
له دنیا و خەلکی تریک و تەرە که مه کەن کار و باری دنیا ده شیوی و به ندو شیرازه ی ژین تیک ده
چی وله به ریه ک به لا و ده بی.

ئەمه هەندی بو له وت و ویژی مهل و نه چیره وان، وایه ئەمانە ی وت راسته به لام
باخه لک چاو له تو کەن و بینە سەر پیکه ی راست

من لام وایه کاری چاک ئە وه یه که هه مو خەلک و بکرا هه میسه له سه ری
برون و جیی به جیی کەن. ئەمه ی تو له بهر چاوت گر توه باش نییه و عبادەت و انابی که توده لی.
عبادەت ئە وه یه خیر و بیڕت بو خەلک هه بی، فه قیر و هه ژار له سایه ی تو دا و چانیک
بدەن و بحه سینه وه، له تو وه خیر و خوشیان پی پگات عبادەت ده بی به شیوه ی گشتی بی و
هه مو که سیک له ده ستی بی و ژینی باش له دنیا دا پیک بیئت و کۆمه ل بخاته خیر و خوشی یه وه.
نه وه ک دنیا له خویی تاریک پکات و دنیا له بهر چاوی بیته شه وه زه نگ و هه مو شتیک به خراب
بزانی و خویی له دنیا بدز ته وه و خوی تەرە که مه پکات تو! بیر پکه ره وه ئە ولیا و ئە نبیا و زانا یان و
پسپورانی دنیا و پیاو چاکان له گەل خەلک و کۆمه لا هه ستاون و دانیشتون، پیکه وه ژیاون و غەم و
خه فه تی یان بو ئاده میزاد خوار دوه، تویش ده بی وابی و چاو له وان که یت تو تائیتا بیستوته!؟
که یه ک مروی چاک و به که لک و لیها تو بجی له نیو کۆ و گیای که ژو کیوا خویی پشاریته وه و
ته نیاله بیرو باوه ری خۆیدا بی و نیوی خۆیشی بنی مروی چاک ویان بتوانی بلی: خود الیم
رازی یه! من تائیتا شتیکی وام نه بیستوه. ئەم کاره نشانی له خو رازی بون و خو به زل زانیه که
ئادەمیزاد ته نیاله بیری خۆیدا بی و گو ی نه دا ته ژینی خەلک و خویی لاسارکات و ته نیاله بیری

شه پوئل / ۲۴۰

قهبرو و قیامه تی خویدابی و خوئی تهریک پکات و له خیر و بیر خه لک خؤ ده راوی و
خؤ بدزیه وه!

نه چیروان وراوکه رله وه لا ماوتی: ئه ی مهل تو خودا وازم لئی یته، لیم گری بابه ده ردی
خۆم دا که وم و تاویک بیر له خؤ پکه مه وه بزانه چم به سه ردی! من زۆرم چاکه و خراپه و
چهرمه سه ری دیوه و تالی و سویری رۆزگارم زۆر کیشاوه، خیرم له کهس نه دیوه چاکه م له گه ل
هر که سیکا کرد خراپه م وه ریگه هات، تازه یه کیک له ده رو جیرانه کانه به ره حمه تی خودا
چووه مردنی نه و دراوسیه م بو من ده رس و په ندو عبیره ته، من ناتوانم له بیر مردانه بم بیرو
باوه یم گوپاوه، وزه ی جارانه نه ماوه، شتیکی سه یرو سه رسو رهینه ره و ئیستا ده م کؤ
توخه ی و له هه راو هوریا ی خه لک و له ناله و نوزه و زرمه جیلی ژن و مندال رزگار بوم
که چیتو لیم بویی به ملۆزم، وه ک به لای ناگه هان لیم په یدابوی و وازم لینا هینی تو خودا! ئه ی مهل
برو بابه ده ردی خؤم دا که وم و تیر بنالینم.

مهل وتی: زۆر باشه! وازت لیدینم وامن ده رۆم به لām چهن پییه ک نه پرویشته و ته و نه له
کابرا دور نه که و تبه وه که تو بتوانی مژیک له جگه ره بده ی مهل له و شوینه دا چاوی به گه نم و
هه رزن و گال کهوت، ته ماشای کرد و «دانه رزاوه»! لای سه یرو له بن لچه وه وتی: خودایا! خو له
نیوسه وزه لāن و چیمه ناگه نم و هه رزن په یدا نابی ئه ی! ئه م هه مه وه گه نم و گاله چیه! والیره
رۆکراوه و هیندیکی پرش و بلاو بووه ته وه، مهل جیکلدانی خالی بو ده ی و یست لئی بچیه
پیشه وه و دوسی دنوک گه نم و هه رزن بچیته وه به لām هیشتا قسه ی نه چیره وانی له گو ی دا
ده زرن گایه وه: ده نگ و باسی خودا و عبادت و مردن و قبر و قیامت گو ی پر کردبو وزاتی
نه بو و نه ی ده ویرا بو گه نم و هه رزنه که پروات له ترس ئه وه ی نه وه کو کابرای نه چیره وان و سه وزه
پوش ده نگ بادت و ئابروی بری و هه ره شه ی لیکات، ئه وه بو گه رپاوه و له کابرای پرسی وتی:
قوربان ئه و گه نم و دانه ویله ی ئیه یه؟ نه چیره وان له وه لاوتی: نا هی من نییه من جه وāl و تبه
ره من نییه تا گه نم و گالی تیکه م من شتیکم نییه تا گه نم و هه رزنم هه ی. به لām تائه و جیگه ی و
ده زانم ئه مه هی دوهه تیوی بی با ر بگه دایکه، دین ده ی به ن ئامان ده خیلتم نه چی به لای دا
توده توانی چینه پکه ی و خؤ تیرکه ی نه چی له و گه نم و هه زرنه بخو ی بو تو حه رامه مه گه ر؟

هه ژارو لیقه و ماویک په دایې و زوړیشی برسی بیت و له برسان دلی ئاو پکات ته توانی
 که میکی لیبخوات، به لام من کارم به سه ریوه نه داوه خوټ ته زانی به من چی؟
 مهل له برسا «ئاوله لالغاوه ی ده ته کا خواری» و جیکلدانی له برسا زوری بو هینابو وزه ی
 برابو و نه ی ده توانی واز له و گهنم و گاله بینی کار له وه ترازابو لای «شتیکی مفت و مهرحه بابو» به
 کا برای وت: من وره م بهرداوه و زوړیشم برسیه لام وایه که سیک و ه ک من برسی بیت «حه رامی
 بوحه لاله». نه چیره وان تی: من نازانم خو من قازی شهرع و دین نیم چم له مانه داوه خوټ باشر
 ته زانی «هرکه س دهردی خوئی باش ده زانی» وه بالی خوټ به ته ستوی خوټ به لام ته گهر
 موسته حق نه بی خواردنی بو تو هرامه و نه گهر بچی بیشی خوئی که سیش ده نگت نادات و
 که س نییه ریگه ت پی بگری! مهل بیری کردوه و له وه لا ماوتی: ئیستا که وایه ته چم چهن
 ده نکیک ده چنمه وه و ده ی خوټ تاپریک تینم بیتوه به رخوم نه بادا له برسان دلده رد بگرم و
 توشی نازاره جیکلدان بم ته مه ی وتو و پوی کرده گهنم و هه زرنه که ده ستی کرد به خواردن
 به لام هه رکه ده نوکی برد ده نکیک هه لگریته وه به سه ریپوه بو و سه ری چوبه داوا هه رچی باله
 پرژی کرد سودی نه بو و نه ی توانی له نیو تور و داوه که دا خوئی رزگار پکات تی گه بی (ثم
 هه موه راوه ریوی به بو که ولی مام ریوی بو) ناچار خوئی مات کردو بیری له به فریو چونی
 خوئی ده کردوه، نه چیره و انیش که زانی و مهل پیوه بو ته پی داسه ری بیگری مهل وتی: ته مه سزای
 خوش باوه ری به که پیاو فریوی قیل بازو ته له که ساز بخوات من نهم ده زانی ته نانه ت له م
 ریگه یشه وه خه لک به فریو ده بن. - نه چیره وان وتی: ته مانه و اتو ناویان ده به ی من نایان ناسم
 لیره یشدا ته نیامن و توهه بوین و منیش قسه ییکی ناحساییم به تو نه وت تابه فریوت
 بهرم من وتم ریازه ت کیشم توش وتت موسته حقم وت و ویزی من و تو له مه زیاتر نه بو ئیستا
 توزیانیت کردوه و گهنم و هه رزن و گالی خه لکت خواردوه، منیش له توله دا گوشتی توده خوټ
 که توله و پاداشی ریازه تی خوټ وه رگریته بلام ده بی بزانی ته ماعکاری خوټ بو به فریوی
 بردی و توشی ثم پوژه ره شه ی کردی هه ر که سیک توشی به لا و داو ته بی له بهر ته ماعکاری
 خوئی ته تی. ته گهر منیش نه پشمی باییم و تو منت نه دی بایی و قسه ت له گه ل من نه کردایی
 هه رده چوی گهنم و هه رزنه که بخوټ و به داوه وه بی، ده بو له پیشابیرت بگردایه ته وه ولیکت

شه پۆل / ۲۴۲

بدایی ته وه که له ههر شوینیک دان هه بی داویش هه به مریشک خویی خۆل به سهر خویدا نه کات
که س ناتوانی خۆلی به سهرداپکات، نه مه، نه زیله ی پیشینه و دهرسیکی زۆر باشه بو مروی ژيرو
وشیار. خوشک و برا خوشه و یسته کان له خودای مه زن تکاده که م که هه رگیزاو هه رگیز توشی
داو و تهنگ و چه له و کو سپ و قوورت. نه پنه قل له گر شه ی کوردستان ژماره ی ۱ سالی ۱
چاپی تارانی سالی ۱۳۵۹ هه تاوی یه که م ژماری گر شه ی کوردستان له ۱ - ۱۹۸۱/۳ - ز - له
چاپ دراوه و نه و تاره بو رادیو کوردی ئاماده کراوه و له کاتی خویدا خویندر اوه ته وه
دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل)

بو شینی باو کم خوالی خوشبو مه لای ئیبراهیم:

پلدم دیده بسویت نگرانست هه نوز
آنقدر مهرو وفا بر همگان کرده ای تو
غم نادیدن تو بار گرانست هه نوز
نام نیکت همه جا ورد زیانست هه نوز
خود برفتی زجهان کی برود آثارت؟
دیده از دوری رویت نگرانست هه نوز
رفتی از دیده و داغ به دل ماست هه نوز
هر کجا می نگریم روی تو پیدا است هه نوز
خانه را نوری اگر بود زرخسار تو بود
ای چراغ دل ما از چه تو خاموش شدی.
ئـاخ و داخ و زوخ و زام و خـهم
هه ر پهنج له هیجری دهرون بیهن جهم - شه پۆل.
تبسم زیر لعلش گر نشان پرسد غبارم را

بیوسد تا قیامت بوی گل خاک مزارم را

شیعرو هونه

له من بو شه پۆل سه لامی بهرن	دوای ریز و حورمهت په یامی بهرن
بلین ئه ی نوسه ری دلسوز و چاک	ئه ی نوسه ری نیشتمان یی و پاک
دور له هه را ئه ی فه ره نگ پاک	پارێزه ری باوی کوردی چاک
هه ربژی ئه ی ئازاو نه بهز	خزمه تکاری زمان له نیو قه فهز
تو له ییباکان و دل چاک یی	به غیرهت بو گهلت زور چاک یی

شه پوډل / ۲۴۳

شه ويارو شه وېو

خوينده وارانې خوشه ويست ټه بې بزانيڼ كه ټم قسه و باسانه ي والهم چهن دېراندې بوتان
ټه گېرپينه وه، زور سرنج را كېشه و كوښه لايه تېشه، هه ركه سيك باش دلي بورا گري، زور باش،
كه لك و سودي ليوه رده گري، هه روه كه ټه زانيڼ: پېشه ي كردو چنين و تهنين، له نيو، گه لي كورد،
دا زور له ميژه، باوه و ماوه، ليره دا: شه ويار، روده كاته شه وېو، پي ده لي: چاوه راسته كه م!
من پيم خوشه تاويك، گويم، بورا گري!

تا، مه به ستيكي خوش و پرسودو سرنج را كېشت بو بگيرمه وه...

شه ويار ټه بيژي: شه وېو گيان! چنين و كردو تهنين يه كيكه، له و ئيشانه ي و به رهي مروف
بو دابڼ كردني يه كيكه، له پيوسته كاني، ژيان، وه بو پېشكه وتن و دامه زراندي بنه رهي به
خته وه ري خوي و به رهي داهاتو به دريژاي ميژو. وه له كه و نارا دا فيري بوه وله م به رهن گازو
رېگه وه، بو خويان، جلك و بهرگ و رانك و چوخه و جاجم و پلاس و به روه گوره وي و
پوزه وان و ده سكيش و ده سرازه و كلاو، سهركلاو، وه يان مافوره و قاليچه و شتاني تري وه ك:
گوريس و په شكه ي كا كېشان و كه ژو، سهركه لله و رېشوه، وه بوراو و شكاريش تور و شتويان،
بو كه لك وه گرگ تن ته نيوه و سازيان كرده.

شياوي، زانينش، ټه مه يه و چيرو كه كه ي ئيمه ش، ليره وه، ده س، پيده كات. وه ټه بې،
بزانيڼ كه: كردو بافت و تهنين و چنين، ته نيا، كارو كرده وه و هونه رو به رهمي، به رهي مروف
نيه و به س به لكو هه نديكيش، له جرو جان هه رانيس، له ئيش و كاري تهنين و چنينا
زور شاره زاو پسپورن.

شه ويار ده لي: شه وېو گيان! من، له م، جوړه، جان هه رانه دوانيان زور باش، ده ناسم لام
وايه، تويش ديتوتن و ئه يشيان ناسي، يه كيكه له م جرو جان هه رانه، ناوي كرمي
هاوريشمه و ئه وي تريشان، ناوي (جولا ته نه) يه، كه داپيرو شك و كا كله ميشان
و جالجالو كه شي پي ده لين. وه هه ركام له م، دو، جان هه رانه، به پي خو و ئاكار و سروشتي
خويان. له كارو ئيشي كردو بافت و تهنينا، كه زوريش تيا شاره زاو پسپورن، مه رام و نيازكي
تايه تيان هه يه. جالجالو كه له شويني ته رو نماوي و تاريكا، له كه ل و قوژبن و درز و قه له شتي

دارو دیوارا، وه یان له تیوان دوده سه که داری بان میچا که بریک قور ماوی و دوژنه نگ دار
 بیت یان له کونج و که لینی کادینه کوڼ و به ره یوانی لار و خواو و قلیشه به ردو داری هوډه و
 مالی پردزو کون کوناده س ته کات به داو نانه وه و خه ریکی بافت و کردو جولایی ته بی، جاهر
 له بهر ته مه یه له کورده واریدا بهم جان هوره ده لین: (جولانه نه) ټاکارو و خوی جالجالو که وایه:
 له پاش ته وه له تیش و کاری بافت و کرد و داو نانه وه به وه، لهو داوه و تازه ناویه ته وه، دور
 ته که ویته وه و ده چی له سوچیکا که تاریک و تنوک بی خوئی ملاز ته داو چوار مشقی هه ل
 ته تورشکی گشت گیانی ته بیت چاو و زور به تیژی، چاوان ده پرته داوه که ی و چاوه نواره داخوا،
 که ی جر و جان هورانی وه ک: میث و مه گه س ده چن و پیوه دهن، جا به دبه خت و
 چاره ره ش ته و جر و جان هورانه یه که ریگیان لیه ته بی و به و تیزیکانه دابین و بچن چونکه
 بی شک زویان دره نگ، که وه ک چاوی خیل به راست و چه پ و خوارو ژورا ده پری، خو یان
 له و داوه ده خن و تیر هه رگیز زرگاریش نابن، چونکه هه رچی زور تر باله ته پی و په له قارې
 پکه ن و ته کان له خو یان بدهن و بنقین و زور بکه ن له خو یان تال و پویی ته م داوه، که لیکاوی دمی
 جالجالو که یه باشترو زیاتر به په رو بال و ده س و پی یانه وه ده لکی و ده نوسی و گیریان ته دا
 و به ته و او ی گیر ده خون.

جا، له و کات و چاخه دا جولانه نه له لان، وه ک تاژی (تاجی) شوین، که رویشک، دهر
 ته پری و به سهر هشت پای به ند به ندو دریژو لوق لوقی و بلندی خویدا که وه ک فنه ز وان
 هه روه ک سوره دوکله و په شه بای ته جهل به دارو دیوارا هه لده چی و هه لده گه ری و بوی
 سهرده که ویته سهری، جوړیکی و به سهر ته و تاله لیکاوانه ی خویدا ته روا ته نانت ته وانه ی و،
 بیجان خانم، ته گیرن و کارو نیشیان ته ناف بازی یه، ته گه رله و کاته دا چاویان به داپیر و شک
 بکه وی له شاره زایی و مه هاره تی ته و جان هوره مات ته بن وده لین: ته وه؟! چلون؟ و به تالو-
 که و به له ز ته توانی و به سهر ته و تاله باریکانه دابروات و خوئی وابه گورجی بکه یینته
 نه چیره که ی و بیگری و خوینی بمژی و بیخوات، ته گه رچی گشت کار و بار و هاتو چوی جالجا
 لو که له روی سروشته وه یه، به لام شه و بو گیان! له کاتی منالیمه وه، که من ته م جان هوره م دیوه
 و ناسیومه و سرنجم داوه وله کاتی رویشتنادیتومه و اتیگه یوم که ته م جان هوره، هه رله دو قه نه

شه پۆل / ۲۴۵

کیشا جاریک (به پیتی کات ژمیر) چووه سه ری وله وداوانه که والهم سوچ و نهوسوچا ناو به ته وه
 بوئه وه ی بزانی تابا نه چیریک پیوه بوه یان خه یه؟ به و جوړه ی واله بیرم ماوه هه رده میک چاوم
 به جالجا لو که یه ک که وتبی که واله سوچیکا خویی ملازدابی و هه ست و ته کانی له خوی چینی
 واتیکه یوم که خه ریکی که لاله گرتنی نه خسه کیشانیکی تازه یه که له کوئی داویکی تازه بنیته وه،
 من له منالیا له نیو تاوایی یه کانی موکوریان و مه رگه وه روته گه وه ورو برادوستا جوړه
 داپیرو شکیم دیتبو، که ئیستا ناوه که ی نازانم وله بیرم چوه ته وه و خوشت باش نه زانی
 که خانوبه ره ی برا کورده لادی یه کانمان چونکه پره له درزوتیره ک، دیوار له م
 جوړه جرو جانه وه رانه ی زوړلی په یاتنه یی. نه مجوره جالجا لو که ی وامن له و شوینانه چاوم بیان
 که وتوه تابللی ناماشه لا خوراو زوړن به جوړیکی وامرو ناتوانی ناوی یه ک یه کیان له بیرو
 زه پنی خویدا راگری، چونکه له هه زار جوړه ن باوه نا که م نه وانه وامن دیتومن هه روا سوک و
 ئاسان بتوانین بلین: هه مویان کا کله میشانن، چونکه هیندیکیان وه ک مه شکه دره وان به لام
 چونکه شه و بوگیان ئیمه نامانه وی توانج و ته شهر، به وانا بده ی و پلاریان بو بخین و بیان
 نه نگین هه روه ها من لایشم وانییه، که ئم واته، بوئه و جوړه جانه وه رانه ی وامن له و کویره
 دیبانه ی لای خومان چاوم بیان که وتوه و ئیستا ناچمه وه سه رشوینان و ناوه که یان نازانم و له
 بیرم چونه ته وه توش بیت، چونکه هه رچو نیک بیت ناوی گشتیان له بنه ره تا «جولانه» یه -
 شه و بوگیان باوه رم پیپکه نه مه ی بوت ده گیر مه وه راسته: شه ویکیان له گوندیک میوان بوم، هه
 روا له خو مه وه ته ماشای بن میچی نه و ماله خانه خوی به ی خو مم ده کرد - له دیواره که دا له
 نیزیکی میچه که درزو کونج و که لین زوړبون جرو جانه وه رانی وه ک داپیرو شک زور به له زو
 تالو که، له و درزو دیوارانه وه سه رده که وتن وله وقه له شتانه دا وه ک (ودوده) هه رهاتو چویان
 بو، دت وت خولخولت له بهر پیی داو بو یه کانی ناتوانن تاویک راوه ستن، شه و بوگیان باوه
 رم پیی بکه دت گوت: شاره میلوره یه وابه کومهل و توپهل توپهل جرو جانه وه ران دینه ده ری
 وه ته قالا نه دهن بوژین، له و دهم و چاخه دا و اچاوم به و کونج و که لینا نه وه بو چاوم به
 «جولانه» که وت جوان حالی بوم و تیگه یشتم که له و درزو که لینانه دامیش و مه گه سیکی زوړ
 له ویدا جله و ریز کراون، نه وانه گشتیان مردون و له قه ناره دراو نه لام که جوان ورد بو مه وه و

شه پوډل / ۲۴۶

جوان سرنجم دان دیتم که واهیندیکیان وزه و زیان دی و دس و بال لیک ته دهن و ته قالا ته دهن به لکو ته نیشتا و ته نیش بکن ویان به ره و روبکه ون، به کورتی بلین: ته و درزانه م وه ک نه خوشخانه ی جرو جان وهران هاته بهرچاو، بریک مات بوم ویرم ده کرده وه خاوهن ماله کیش له پیشان پی و تبوم، که ته مانه نه مردون و زیندون، به لام بیهوشن، وه ته م جولاهه نانه ش له شوینکی دیکه به فیل ته م جرو جان وهرانه یان خستو ته نیوداو و گرتویانن، ته م جولاهه نانه به شیوه یه کی تاییه ت پشت ملی نه چیره کانیاں ده گرن و ده ی گه زن به جوریک ی و، که نه مرن و نه یان کوژن به لکو، بیهوش، نه بن، له پاشان، به کیشان کیشان رایان ته کیشن و نه یان، هینن، بو ته م جوړه جیگاتاییه تیانه و بهریر وه ک مری سهر به شوان جهله یان، ته کهن و ته م جرو جان وهرانه تازستانی داهاتو، به م جوړه، هروا، نیوه گیان ته مینه وه وه کاکله میشانه کانیش له زستانا دینه جه سته یان وه ک زارو خوینیاں ده مژن و هه روه ک سه گ ته که ونه ناوکه لاکیان. شه و بو گیان! له بیرمه له وده مانه دا به خاوهن ماله که م و تبو: ماشه لاهم جولاهه نانه چهن به سه ليقه و خوران، ته وسا باشر حالی ته بی که ته مانه له کاتی خویدا بو ته وه ی نه چیره کانیاں زونه مرن و ویشک هه لنه یه، به شیوه یه کی تاییه ت ئاوو خوراک به م جرو جان وهرانه ته دهن تابریک ته بوژنه وه و دوباره بیهوشیاں، ته که نه وه، وه تازستان کارو ئیشیاں به م جوړه یه. منیش روم کرده خانه خوویه که م، پیم وت: خاله گیان! من لام وایه بو ته وه ماله که تان پاک و خاوین بیت و توشی نه خوشی و ناساگی نه بن. باش وایه ته و درزو که لینانه بگرن باشه ماله که یشان جوان ماله سواخ که ونه به گله سپیه ئاو و گلی که ن تا دل که میک تیا خوش بیت. و مرو بتوانی پشویه کی تیابدات. به لام «شه و بو گیان» خاوهن ماله که له قاقای پیکه نینی داو له وه لا ماوتی: شه و یارگیان: وایه که تو ده لی ته م جولاهه نانه «له هه مالیکا هه بن و دمیان هه یه و به به ره که تن ته نانه ت هیندی مال لایان وایه ته گهر خانوبه ره که یان کون و که لی تیانه بی - ته بی درزو که لینی تیپکه ن تا «جولاهه نه ی» لی پیایی و خهریکی داو نانه وه بی، چونکه لایان وایه ته م جان وهره به یومنه وله هه مالیکا هه بن یومنی باشه و ده لین: بونی له نه بونی باشره، به لام شه و بو گیان! من لام و انیه چونکه «جالجالوکه» جان وهریکی خوین مژه و داعبایه کی گوشت خوړه به لام کرمی ئاوریشم کاری کردو و بافته که ی ئاوریشمه و داعبایه کی بی دس و

شه پوئل / ۲۴۷

پیی وهه ژاره، وه ک دهر ویش وایه بی نازاره «شه وبو» گیان! کرمی ئاوریشم لهو، چر و جان وه ره
 گوشت خوړو خوین مژانه نیه نازاری بو گیان له بهران هه بی به لکو به گزو گیاقه نیات ته کات ته
 نانه ت له نیوئه وه موگزو گیایانه ش - تانیا ئیشتیای له گه لای دار تو وه، له وکات و چاخه دا،
 وا کرمی، هاو ریشم خه ریکی کاری ته نینه، مروخه یال ده کا، وا ده زانی ته وه دهر ویشه و
 زیگری خوا ته کات یان وانه زانی ته وه عاشق و ئه وینداری که و به شیعو هه لبه ست به و که
 سه ی وا به دل و داوئه ی پرستی پییدا هه لده لی وه ک پرستار به ده ورو به ریادی وده چی -
 کرمی هاو ریشم به لیکاوی زاری پاک و خاوینی خوینی که زور جوانیشه وده م و زاریشی وه ک
 چوړی شیر سپیه به ده وری خویدا هیلانه یه کی بی ده رک و په نجه ره سازده کات شتیکی سرنج
 راکیش ته مه یه، تهو ماله ی خوئی به وینه گه لکه سازده کات، کرمی هاو ریشم، له نیو هیلانه که
 یدا، به جوړیکی وا ده خه وئ که خه ون به وه وده بینیی، به لکو بیته، په روانه و په پوله و بال
 بگری و هه لفری. له خه ودا، بال ده ردینی و په رو پوده رته کات و ده بیته، په پوله، جائه گهر
 له وده م و چاخانه داله دهر فته و خولی خویدا. له خه و هه سته و بجولی ته وه که میک ته کان
 له خویدا، زور به ئاسانی ده توانی (رکه): که قه فزو قوزاخه و پیلای هاو ریشمینی خوئی کون
 بکات و تامی بالداری و هه لفرین بچیژی و پروا، به سهر به سی و به مه سته، بجیته لای لفی
 خوئی و ماچیکی پر به دلی لیوهر گری و بمری، ته م دنیا یه، به گشت گه لا دار تو ه کانیه وه که له
 زه ماننی ژینیا مه گیرانی پیی ده کرد، به میرات بوئه وه و نه وه زاکانی، به جی بهیلی به لام
 شه و بو گیان! به ره ی مروث لهو په پوله زوتر راده پهرن و تهو قوزاخه و هیلانه به په پوله کانه وه،
 که و له نیویا خه و تون، زور به گرجی هه لده گرن و ده بان خه نه نیو مه نجه لی ئاوی کو لیو و به م
 جوړه په پوله کان و اتا: «تهو کرمه هاو ریشمانه»، ده کوژن و تاله هاو ریشمه، ته نراوه کانیش، که
 پیکه وه نوساون نه رم ته بنه وه. ته وانه ی واله به ره هم هینانی هه و ریشم دا شاره زان سهری هه و
 دا هاو ریشمه که ته دوز نه وه، هه لی ده که نه، سهر شتیکی، وه ک ته شی و شتیوا، خه لکی ده لین: له
 هه رهیلانه یه کی، کرمی هاو ریشما که په پوله که ی تییدا خنکابی و، مرد بی و، سوتابی،
 هه زار گه زالی ئاوریشمی لی په یا ته بی و، له م تاله ئاوریشمانه، ده سمالی حهریر و روسهری
 توړی و پارچه ی ناسک و پره نگین و. شت و مه کی ئاوریشمی لی ساز ده که نو. ده ی ته نن و
 ده ی چنن.

شە پۆل / ۲۴۸

دوباره «شەویار» روده کاته (شەوبو) و پێی دەلی: دوسته خوشه ویسته کهم: ئە گەر بە دەس خۆم بایه که بیمه جانەوه ریک متولات وایه کامیان بومایه، باشتربو؟ ئایا جولانه نه بومایه، یان کرمی هاویشم باشتربو؟

شەو بوگیان، من پیم خوشه، کرمی هاویشم بم؟ وخۆم بسوتینم وکه لکم بو بهرهی مروف بێ وه ک شاعیری مهزن «شیخی سه عدی» دهلی: و شه پۆلش کردویه ته کوردی

من ئەو میرولم، والە بهر پێدا دەم مالن

زەرگه ته نیم له ئیشی چوزهم بنالن

«شەوبو» گیان! من هه رگیز نامهوی هه شت پێی بلیند و، بهند بهند و، فههر مانه ندم هه بێ و. له شوینی نماوی و: ته رو تاریکا له که لینی درزی دارو دیواراو لای تۆ ته لاشه داری بن میچا، تۆر ته نم و داو بنیمه وه و بروم له سوچیکا خۆم وه شیرم و خۆم له ته مال مات دەم و چاوه نواربم، گیان له بهران توشی کو سپ و قورت بکه م و بیان خه مه نیو ته له و داو، «شەوبو» گیان! من گهره کم نییه خورتوم و چوزهی ژه هراویم به گوشتی په له وه رانی بیز مانا که م، من نامهوی ئیتر خوینی کهس و ناکهس بمژم، من له م جوړه خواردانه بیزارم باوه رکه زۆر بیزارم «شەوبو» گیان! من ناشمه وی له م باره یشه وه بۆ له و خوته یش به سه رکه سا بکه م، من نامهوی وه ک «جولانه نه» وایم تازه لایشم وایه - ئە گەر بشمه وی وایم ناتوانم و بۆیشم نالوی وایم که وایو شه و بو گیان! ئە چمه سه ر خووخدهی کرمی هاویشم وه ک ئەو چلون؟ به لیکاو ی زاری پاک و خاوین و ده می سپی و بێ لکه قوزاخه و پیلای هاویشم ساز ده کات، منیش هیلانه یه ک وه ک چوژی شیری سپی یان - باشتربلیم هیلانه ک! وه ک دلی بیگه ردی خۆم، به ده ورو بهری خۆما بچنم، که وه ک قوزاخه و هیلانه و پیلای هاویشم هه زار گه ز پتر هاویشمی خاوی لێ په یایی و له و نیو هیلانه یه دا بۆی بنوم، ئە ری؟ «شەوبو» گیان! وایکه م چاکه، توش وات پێی چاک نییه؟ «شەوبو» چاوه راسته که م ده مه وی خۆم وایکه م خه ون ببینم که وایال و په رم دهر کردوه و منیش بومه ته په پولهی به هه شت، به هه شی ئاره زو وه شان به شانی

شەپۆل / ۲۴۹

پەپولە كانى نىو بەهەشت دەس ئەكەم بە بالە فرى و بەم جوړه خوځم بوخه ونى خوځ و شیرين،
بە شیرینی یارمەوه که نازادی یه، بوخوم و بوگه له قاره مانه کورده کهم ئەبینم.

تەنانت ئەگەر نهش توانم له دەر فەتا به خه بهر بيم و تکان بخوم و قوزاخه و قهفهزو
هیلانه تەنگ و تەنک و تاریکی، هاوړیشمینی، خوځ کون کون کهم لێ و ده رکەوم نیگه ران
نیم. چونکا شهو بو گیان دنیا هه روانایی که جیگای ژبانی هوڙم کوز کوزو گه لیشم بێ هوځ
بیت. روژو باوی ئیمهش دی. شهو بو گیان! هه رته و نه وائیتا چاوم له به ژن و بالای تو یه و
گیانم تیدایه و به ماچی دەم و زاری پر له پیکه نینی، تۆمه ستم و لیوت به قهس که زتم به سمه،
جائه گهر بشمرم، بیشم سوتین زۆرم پێی خوځه، چهن خوځه بهو ههزار گهزه تاله هاوړیشمانه
وه، ده سمایی توږی سه رت بم. تاله گهل تالی زولفی خاو و بلاوی تو تیکلاویم ئەمه بو، ده مه ته
قیی و بیرو رای نیوان شهو یارو شهو بو، هیوادارین به دلتان بێ و که لکی لێ و هه رگن.

چوڼ بژی مه رج و شهرته، نه ک چهنده بژی (پوشکین).

که سی نه توانی یارمه تی خوی بدا، هیچ کهس ناتوانی یارمه تی بدا
(گاندی).

به خشه رو به خشه نده، ئەو که سه یه، که ئەگەر به لیتی دا، جیی به جیی بکاو
ئەگەر، ده سه لاتی هه بو، لیبورده بی.

پاراستنی حق و مافی مرو، باشتین و بهر زترینی مرو فانی و ره سم و
قانون و یاسا، یه.

نافه شين:

گيايه كه به ويته ي داره بچو كيكه، خوله ميښي كه ۱۰ تا ۳۰ سانتي ميږ بهر زده يته وه و له ته واوي ناوچه گهرمه كان، كه تيشكي روژي لي بكه وي شين ده بي، ته نانه ت له كيو وچيا له نيو درز و قهله شتي بهر دوزه رد، دهر وي و سه وز ده بي.

هه روا له نيو باغچه و باغيشدا، ده چه قيډري و ساقه ته كه ي وه ك داره و پر شاخ و گه لاو بهرگي باريك و راسته، گوله كاني ريزو گه لاي گه وره وپان و سوره تي و وه نه و شهره نك و سپين، گوله كاني له ئاخري به هارا تا سهره تاي پايز، ده پشكوڼ و دهم ده كه نه وه.

نافه شين بو سهرگيڙه و ميگران و ئيستريس و دله راوكي و (ئيستيراب) په ريشاني و تيكچون (: ته شهنوج) ي له ش و لار باشه و دهرمانه بو فراموشي و له بيرچوون و به هيركردني يرو حافيزه، كه له گه ل ههنگوين تيكه لي بكه ي يا به ويته ي دهم وزار پي شوتن، نافه شين سه خت دزي نهنگه له، كه به ويته ي دهم كردن و خواردنه وه بيخون.

ئيز تيراب: (دله راوكي) و ريگاي زال بون به سهريدا

ئيز تيراب (دله راوكي): دله خورپي (نه كړي به ترسي ناديار، ترس له نائه مني و نيگه راني له رهفتاري خوټ پي ناسه ي بكه ي، دياره واتا و ماناي، ديكه شي هه يه. وه ك ترسي له وه ي كه يه كي له ري و رهسمي ئاداب و روسومي، مرو له زياندا كه وتيسته، مه ترسي.

سله مينه وه له مه ترسيه ك، كه وجودي نيه و به نه قلاتايي. مه ترسي و نيگه راني كوتو و پرو دل په ريشاني يه ك، كه هو ي نه وه نادياره. حاله تيك عاتيفي و دهروني، كه له وا، شتهايه كي ناديار كه، مه ترسيه ك له تي بيني روداوه يه كي، نابه دل، به بيروخه يالا ديي و ده بيا. هه ستيكي ناخوش و بزاندن له راست روداني مه ترسيه كي نيريك له ري گه يشتن به ئامانج.

ناره‌حه‌تیکێ پرله‌ده‌ردی بیروزیهن که له‌تێ بینی له‌بابه‌ت هه‌ره‌شه‌ یاروداوه‌یه‌کی ناخۆش.

و توویر و دله‌ ته‌په‌پێ و دله‌ راوکی به‌ رده‌وام و جیگیر، له‌شتی ناسراو، که نه‌گوره‌، بو‌تاک په‌یدا بووه‌ یا له‌ حاله‌تی رودان دایه‌. مه‌ کووړیکه‌ خراوه‌ی بیه‌داشته‌ی جیهانیش له‌ پێ ناسه‌ کردنی ئیزتیزاب ده‌لی: کو‌مایه‌ که، له‌ ئه‌ندامی مرو‌که‌ له‌ گیان و ره‌وان، دا، خو‌ ده‌نویتی، که مرو‌ ناتوانی پالی‌بدا به‌هیل خه‌تی دیاری کراو، حاله‌تیکه‌ مرو‌ ئازار ده‌دا، وه‌ ک ئه‌وه‌ی چاوه‌روانی روداویکه‌، به‌لام شتی روناداو ناقه‌ومی و ئه‌و چاوه‌روانی‌یه‌، ئه‌و مرو‌یه‌ تا ده‌می مردن، را ده‌کیشی.

جو‌زه‌کانی ئیزتیزاب و دله‌ راوکی کامانه‌ن؟

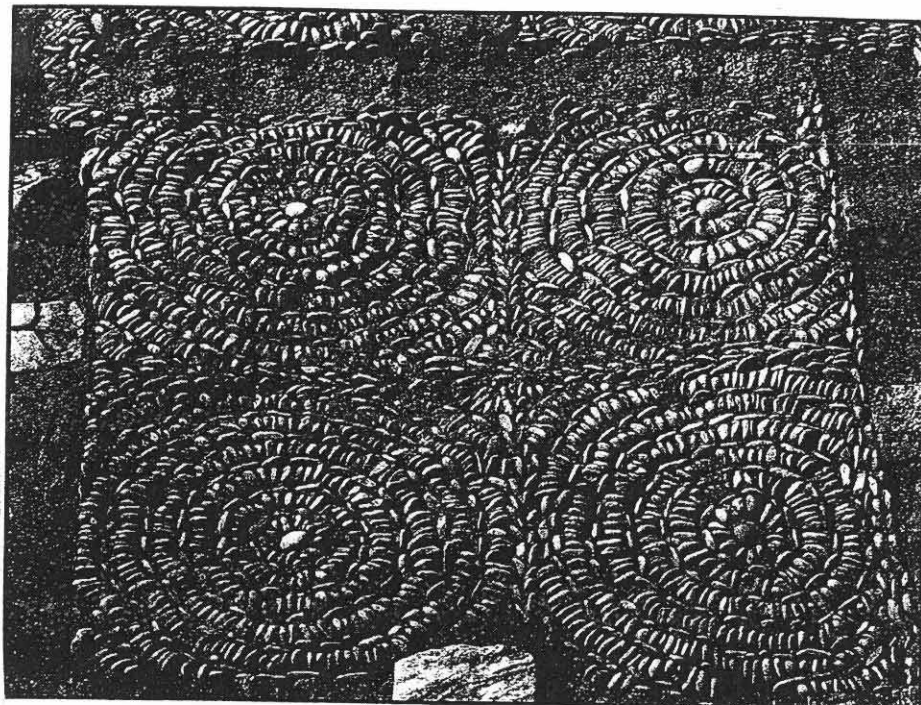
۱- دله‌ راوکی و ئیزتیزابی که له‌ کیشه‌کیشی مه‌ترسییه‌کی به‌ راستی و پره‌ره‌شه‌ سه‌ر هه‌ل ده‌دا.

۲- و توویر و دله‌ ته‌په‌پێ که له‌ گیروگرفتی ئاره‌زو‌ه‌کانی دل و ده‌رونی مرو‌، سه‌رچاوه‌ ده‌گرێ و حاله‌تی عه‌سه‌بی هه‌یه‌.

۳- ده‌له‌ ته‌په‌ی خو‌و ئه‌خلاقێ که له‌ شه‌رم و تاوانی و یژدانه‌وه‌، سه‌ر هه‌ل ده‌دا. چلۆن بیرکه‌ینه‌وه‌ که ترس و له‌ رزی و توویر و دله‌ راوکی: ئیزتیزاب به‌ سه‌رماندا زال نه‌بی. ئه‌شی ئاگامان له‌ بیرو هزری خو‌مان بی، چونکا ئه‌وه‌ بیرو هزره‌، که ترس به‌دی دیتی.

ئاگامان له‌ کار و کرده‌وه‌مان بی تاره‌وه‌ندی سه‌ر هه‌ل‌دانی مه‌ترسی و ئیزتیزاب و دله‌ راوکی، به‌دی نه‌بی. شه‌پۆل ۳

شده پول / ۲۵۲

سردشت، کاوشهای محوطه باستانی ربط، نمایی نزدیک از سنگفرشها با دواير متحدالمركز.

سردشت، کاوشهای محوطه باستانی ربط، تصاویری از نقوش گیاهی.

سال نوینی روداوہ کان

۴۰۰ ی، بہرلہ زایین، نہ تہوہی کورد: لہوئی یوٹانیہ کان، شہوئی خوشیان رابوارد و خواردن و خواردنہ وہی فرہیان گیرہات، یوٹانیان لہ بابہت تہو سہختی و کھندو کوٹسبانہی بہ سہریان ہاتبو، قسہیان بوہ کتر، دہ کرد، یوٹانیہ کان سہرزہوی کوردہ کانیان لہ ماوہی حہوت (۷) روژدا بری و لہو ماوہدا بہ قونہ شہر، لہ گہل کوردان، دہ جہنگین و بہدہس نہ تہوہی کوردہو، توشی دہ ردو رنج و سہختی فرہی ہاتن. کوردہ کان بہ جوئی وہ ہاہیرش کارانی. یوٹانیان، توشی سہخلت و توشی و درد ہ سہری کردبو کہ پاشای ئیران و تیسافہرینی سہر داری تہو؛ نہیان توانیبو، ناوہا، قہیسہری، لہ یوٹانیان، بکہنہ کونای مشک (گہرانہوہی ۱۰ ہزار سوارہی یونانی گزنفون ۴۰۰ بہرلہ زایین).

_____ لہ ہیچ کات و ساتیکدا نہ تہوہی کورد ئیتاعہتی تورکیان نہ کردوہو ناکہین (بہ ہائہدین بیوگرافی نوی سولتان صہلاحہدین تہیوبی).

_____ دوا ی تہوہی کورد، کورشی بانک کرد تابچیہ ئیکباتان، نہ تہوہی کورد، قافیہی دوراندو لہوہولا لہ ئیراندا تاواوہ تہوہ و ہہرچی کورد، کردویہتی بوئیرانیان کردوہ (تاریخی نایہ تو لالاشیخ محمہد کوردستانی بہرگی ۲ پہرہی ۱).

۳۵۸۔ لہ ناوہ راستی سہدہی ۴ مانگی، حہسنہوہیہ کوری حوسین دینہوہری، ہہوای سہلتنہت کھوتہ، سہری و لہ گہل حہسنہ بن بوہ دوم پاشای ئالی بوہلہ ۳۵۹ و کوری عہمیدی و ہزیری ناشتی کرد و دوا ی مردنی حہسنہوہیہ بہدر - ی کوری کہ ۲ سال دوا ی باوکی لہ ۳۶۸ مانگی، لہ بان تہختی بہختی حوکومہت دانیشٹ و لہ ۳۸۸ فرہ ناوی داخست و لہ دیوانی بہغاوہ،

بہ ناز ناوی (ناصر دہولہ) ریڑی لی نریاو ہمو ناوچہ ی ولاتی دینہوہر تائہ
 ہواز و ناوچہ کانی خوزستان و ناوچہ کانی بروجرد ونہ ہاوند (نوح ئاوند:
 جیئی تہختی نوح پیغہ مہر) و ہمو ناوچہ کانی ئہسہ داوای. خستہ بن
 دہسہ لاتی خوئی، کہم کہم، خہلفی سہربہ خوئی و ئازادی دوبارہ لہ
 بیرومیشکی نہ تہوہی کوردا، چہ کہہی کردو بہ خویداہات و شکوفہ و گولی
 کرد و ہیژو وزہیی فرہی پیداکردو روژ، بو روژئ نہ تہوہی کورد و
 کوردستانیان بہ خوداہات.

۵۵۵ لہ نافینی سہدہی شہ شہمی مانگی سولتان صہ لاحہ دینی ئہییوبی (: ئال
 ئہییوب) ئالای زہردی کوردایہ تی ہلدا کہ بازیکی سورلہ ناوہ راستیدا، نہ
 خشابوو^(۱) وبہ شانازیکی پرلہ فہخر، میژو شایہدی بوڈہدا، کہ سولتان
 صہ لاحہ دین نہ تہوہی کوردو کوردایہ ئی کردنی بوژاندہوہ و بہ راستی
 دہوہری سولتان صہ لاحہ دین، سولتانی کورد، دہبی بہ دہوہری بوژاندہوہی
 ژبانی پروتہژی لہ فخر و شاناری نہ تہوہی، دابنری، کہلہ باشوری قہفقاز
 تاسہنعا و یہ مہن، لہ باکورہوہ بوباشور و لہ دہشتی ئاوی (دہجلہ) وہ لہ تہرا
 بلس (: غہربہوہ)، لہ روژہ لآتہوہ بو روژاوا، بہ شیوہی سہر بہ خو لہ بن
 دہسہ لآت و ہیژو وزہی سولتان صہ لاحہ دین، سولتانی کوردا بوو و سہلتنہ تی
 ئہییوبیان (: ئالی ئہییوب)، لہ سالی ۵۵۵ی مانگی تا ۸۶۰ی مانگی بہردوام
 بووہ، ئہوہ یہ کہ حاجی شیخ رہزا تالہ بانی لہ پہسنی ئہوزاتہدا بہ شیعی

۱. سہرنج راکیشہ ئہردہ شیر-ی بابہ کانی کورد، ئالاکہی بہدہس: (ژہنگہ شاوہران) فہرماندہی
 جہنگ دابو بالندہ یہ ک بہناوی ہومای لہ ناو راستی ئالاکہدا نہ خشابوو، ہوہ کوئالای پارٹی
 دیموکرائی کوردستان بہرا بہری بارزانی، دیارہ ئہردہ شیرکوری ساسان، کوری بابہ کہ، کہفہری
 ئیژہدی ہہبوہو زنجیرہی ساسانیانی دامہزرا ندوہ.

کوردی فەرموێه تی: (فەرەنگ ئینکاری فەزلی ئۆه ناکەم ئەفزەلن ئەمما /
 صەلاحەدین کە دنیای گرت لە زومرە کوردی بابان بوو / عومومی
 شەهریان و سەلاتینی فەرەنگستان / لەر و عبوسە توەتی ئەوشیرە داگشتی
 هەراسان بوو)، (بروانە تاریخی ئایەتەللا، مەردوخ هەر ئەوێ) - دیارە دەبی
 واژە / شیعەر کە، فەرەنگی، نە ک عەرب، چونکا عەرەبی وە کو صەدام و
 ئەسەد و بەشار - ی زەرەفە و مەرەفە. ییجگە لە کورد کوشتن و مل بەرز
 کردنەو و خوێه لمان، شتی تریان، نە کردو و ئەو، فەرەنگ، کە بەرقی
 دۆزیو تەو کە دایکی هەمو تیکنیک و تیکنۆلۆژی یە و توانیوانە ئوتومبیل،
 تەلەفون، فرۆکە و بالگرد و تلویزیون و رادیو و تەلەفۆنی گیرفانی؛ ساز بەن
 و دنیا پرێکەن لە شتی نایاب و بە کەلک و موفید، نە ک عەرەب و تورکی
 و سمانی و... دیارە ئە گەر داگیرکە رانی کورد و کوردستان ئاوازه بروزەنگیان
 لە کورد، ئە دابا، نە تەوێ کورد، دەیتوانی، شان بە شانی فەرەنگ برواتە
 پێشەو، چونکا نە تەوێ کورد، شادن و باوەریان، بە ئازادی و دیموکراسی و
 عەدالەت و بە رامبەری، هەیه.

۱۸۸۰ یا (۱۳۳۰) راپەرینی مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلا، ئەهری شاهی شەمزین
 یە کەمین راپەرینی کوردایەتی نە تەوێ کورد؛ کە لە ئەهری کوئکرە یە کی
 بوچارە سەری کورد، سازداو ۲۲۲ کەس لە سەرانی کورد، لەوێ بە
 شداربوون.

۱۹۱۸-۱۹۱۴، جەنگی نیوگەلانی یە کەم.

۱۹۲۰ ز - راپەرینی سمکۆی مەزن لە رۆژە لانی کوردستان، کە تا سالی ۱۹۳۰ ز -
 بەردەوام بوو مەحمود - ی ئە فشار و ئیعتیلاو لمولک و والا حەزەرەت
 تەیمور تاش و... لە ئێران، دەیان وت: بابەرەبری سمکۆ دەوڵەتی کوردی

ساز بدری تالہ شہری تورکی وہ سمانی رزگارمان بیی و تہنات عہسای
مورہ سہ عوفہر مانی حوکومہ تی سہرحہ داتیان بوتاردوہ. بہ لām فروغی
خیانہ تی بہ کورد و سمکوئی مہزن، کردو بہ داخوہ سمکوئی مہزن لہ ۲۱
ژوئینی ۱۹۳۰ر- لہ شاری شنوبہرہ شہ کوژی شہ ہیدکرا. (برواننہ
حہو تہ نامہ ی سیروان و ہہروا گوڤاری ئیرانمہر، پەرہ ی ۷۹ و ۸۰ چاپی
مانگی گہ لاریزان و سہرماوہز - ی سالی ۱۳۸۴ ی ہہتاوی بہ قہلہمی
(شہ پوئل) بہ زمانی کوردی.

۱۹۲۴ (مانگی مارس) راہہ پینی شیخ سہ عید پالو لہ باکوری کوردستان.

۱۹۲۶ سنوری ئیستای نیوان تورکیہ و عیراق نیشانہ گہری کرا.

۱۹۲۷ راہہ پینی مہلیک مہحمود حہفید: بہرزنخی لہ باشوری کوردستان و لہ
۱۹۳۱ز، راہہ رینہ کہ توندوتول تریوو

_____ راہہ پینی سالی کوردانی باکوری کوردستان بہ ہوئی ژہنرال ئیحسان نوری
پاشاکہ تا ۱۹۳۰ز- پەرہ وام بوو.

۱۹۳۰ راہہ پینی کوردانی روژہ لاتی ئاناتولیہ ژہ تیوہ کانی ئہ تاتورک، ئینکاری
نہ تہوہی کورد، لہ روژہ لاتی ئاناتولی دہ کەن و کورد، بہ تورکی کیوی
ناودہ بہن.

۱۹۳۱ز - راہہ پینی شیخ جہ عفر، لہ روژہ لاتی کوردستان و حوکومہ تی ئیران
دہلی: موشکولی بہ ناوی مہسہ لہی کورد، وجودی نیہ.

۱۹۳۵-۱۹۳۱ز - راہہ پینی کوردانی بارزانی

۱۹۳۲ (مانگی ئوکتوبر) قہیمومہ تی ئینگلیس بہ سہر عیراقد، دوایی ہات.

۱۹۳۴ بردنہ دەرہوہی نہوتی عیراق دہسی پیکرا.

۱۹۳۶ (۲۸ ئوکتوبر) کوڈیستای نیزامی لہ عیراق بہ راہہری ژہنرالی کورد،

بہ کرصہ دیقی.

۱۹۳۷ راہ پرینی کوردان لہ ناوچہ ی درسیم و یارمہ تی کوردانی باشوری روژاوا بہ وان.

۱۹۳۹ دەس پئی کردنی جہنگی دوه می نیوگہ لانی.

۱۹۴۱ ئەوہ لی ئاوریل: کوڈیتای دژ بہ ئینگلیس لہ بہ غذا بہ راہری، سہروک و وزیرانی

عیراق: رەشیدعالی گەیلانی لہ رەگەزی حەزەرەتی غوسی ئەعزەم شیخ

عەبدولقادر گەیلانی کوردی گەیلانی روژہ لاتی کوردستان.

۱۹۴۱ (۱۸ ئاوریل) ہیزی شہروانی ئینگلیس لہ عیراق دابەزی و جیگیربون.

۱۹۴۲ (لہ ۱۶ سپتامبر) لہ شاری مہاباد لہ روژہ لاتی کوردستان خیزی کوہ لہ ی

(ژیکاف) سازدراوہ.

۱۹۴۲ لہ مانگی ئوکتوبر خیزی هیوا لہ باشوری کوردستان سازدرا.

۱۳۳۲ ی ہەتاوی مەلا سەلیم و شەہابەدین و عەلی ئامان لہ ولاتی بدلیس لہ باکوری

کوردستان بہ دژی تورکی وەسمانی راہہ ریون و سەرەنجام مەلا سەلیم خو

دەخاتە کوئسولگری روس تا جەنگی نیوگہ لانی لہ ویتی رای دەبویری.

۱۹۲۰ حە کیم مەلا ئیدریس بدلیسی بووہ ہو تا شائیسماعیل صەفەوی کورد، لہ

چالدران تی بشتکی و ئەو روداوہ لہ میژوی تورکی وەسمانی بہ کیلی

سەرکەوتنی تورکی وەسمانی لہ ئاسیای نافیندا، ناودە بری. دیارە سولتان

سەلیم ی تورک لہ ریی حە کیم ئیدریس بدلیسی، عەہد نامە یە کی مۆروئیمزا

کردبوو کہ ۱- ئەمیرانی کورد، لہ سەر حوکومەتی میراتی خویان بەردەوام بن و

حوکومەتی تایبەت بہ خویان ہەبی ۲- ہەرکاتی، دەولەتی تورکی وەسمانی

لہ گەل یە کی لہ دەولەتە گەورە کان بہ شەرہات ئەمیرانی کورد، بہ سازو بہرگی

جەنگی خویانەوہ بچنە یارمەتی حوکومەتی عوسمانی ۳- حاکمانی کورد،

سالیانہ بہ ناوی ہیدبە، شتی بدەن بہ دەولەتی تورکی وەسمانی و لہ نہ تیژەدا

سولتان سہ لیم دہ سہ لاتی خوئی بہ سہر ۴۰ ئہ میرنشینی کورد، داسہ پاندو
 بو فریو، دیاری بہ ئہ میرہ کوردہ کان داو بہ حہ کیم ئیدریس بدلیسیش شیرک موره
 سہ ع و دوازده ہزار حوقہ تہ لآ و فہرمانی خہرج و باجی روژانہی پیدآ.
 ۱۳۲۰ عہدو رہ حمان پاشای بابان لہ سلیمانی سہری ہلدا و گولی کرد
 ۱۳۳۱ ئہ حمہد پاشای بابان ہرازای عہدو رہ حمان پاشای بابان سہری ہلداو
 گولی کرد

۱۲۳۹ - کوردانی زازا بہ دژی تورکی و ہسمانی راہہ رین.
 ۱۲۴۰ مانگی ئہ میر بہ درخان لہ تہ مہنی ۱۸ سالیڈا بووہ حاکمی جزیرو بوتان و
 خہریک بوو زیاتر پەرہ بہ خاکی بن دہ سہ لاتی خوئی بدا ئازادی و سہر بہ
 خوئی کوردو کوردستان، راہگہ ییتی و نویتہری بہ دنیا دا نارد تامہ سہلہی
 کورد بو جیہانیان بہ بیان بکھن تہ نانہت لہ سہرانی وان کہ سانی و ہ ک مستہفا
 بہ گ، دہرویش بہ گو مہ حمود بہ گ ولہ سہرانی ہہ کاری کہ سانی و ہ ک
 نوروللا بہ گ و فہ تتاح بہ گ و لہ سہرانی خیران کہ سانی و ہ ک خالد بہ گ ولہ
 موش کہ سانی و ہ ک شہریف بہ گ سہروکی خیلّی فارس و لہ ئاجار کہ سانی
 و ہ ک حسین بہ گ کہ جوزوی یہ کیہ تی کورد بوو بہ سہر و کایہ تی بہ درخان
 پاشا، لہ زانایانی موسل زاتی و ہ ک شیخ محمہد و لہ زانایانی زاخویش کہ سی
 و ہ ک شیخ یوسف لہ دہوری بہ درخان پاشائالابون و بہ سودی راہہ رینی
 کورد، دہ سیان کردبوو بہ تیکو شان و زانا کانیش خہ لکیان بو یہ کیہ تی و یہ کبون
 بو کوردایہ تی کردن بانگ دہ کرد. زور بہی سہرانی کورد، تہ نانہت
 خوسرہ خان ئہردہ لآن کورپی ئہ مانہ للآخانی ئہردہ لان والی کوردستان
 چووہ، نیو یہ کیہ تی کورد و کوردستان بہ راہہری ئہ میر بہ درخان پاشاولہ
 ۱۲۴۸ تا سالی ۱۲۵۸ لہ ناوچہ کانی ہہ کاری، رہ واندز و تورعایدین شہری

تورک و کورد، دەسی پئی کردو بوو بە لām بە داخەوہ لە بەر نەبوونی بەرنامەیی گشتی وریک و پیک و نەبوونی گارکە ی چە ک و چۆل سازدان و کەمی چە ک و تەقەمەنی و خەیانەتی عێزەدین شیر، بزای بەدرخان پاشای کوردیش ئیشکا. - و میری رەواندز میر محەمەدی گەورەش هەرلە و کاتانەدا راپەری.

۱۲۴۹ شەریفخان ئەمیری بدلیس بەدژی تورکی وەسمانی راپەری
 ۱۹۴۳ (مانگی ژوئین) ژەنرال مستەفا بارزانی لە باشوری کوردستان، لە مەلێکدا لە سلێمانی کە لە ۱۹۴۲ز - لەوێ لە مالی خوێ دەس بەسەر بوو خوێ دەرباز کرد.

۱۹۴۳ مانگی ژولای کوردانی باکوری کوردستان بەرابەری شیخ سەعید بیروکی بە دژی تورکی کۆتە وەسمانی راپەریون و چەندین خێلی کورد، پشتیوانیان لەو بزەوہ دەکردو داوای خودمۆختاریان دەکرد.

۱۹۴۳ لەمانگی ژولای - ئۆکتۆبر لەچیاکانی باشوری کوردستان جەنگ و راپەڕین بە رەوam بوو.

۱۹۴۴ نوری سەعید سەرۆک وەزیرانی عێراق دەچیتە ناوچە ی کوردستان
 ۱۹۴۴ ماجد مستەفا یەکی لەوەزیرە کوردەکانی نوری سەعید لەمانگی ژانویه، بەریی کرا، بو ناوچە ی کوردستان

۱۹۴۴ کۆمەڵە ی ژیکاف ئالای سی رەنگی کورد و کوردستانی سازدا.
 ۱۹۴۴ لەمانگی ئوت دا نویتە رانی کوردانی بەشی باکورو بەشی باشور و بەشی روژ هەلات لەچیا ی دالانپە رلە بابەت یەکیەتی کوردو لەبابەت کەرکوک و ناوچە ی بالیو، کە لە کوردستانی بن دەس سوریه، دەچیتە سەر دەریای مەدی ترانە، قسەیان کردو.

۱۹۴۵ مستہ فا بارزانی را بہری کہبیری کورد، لہ فوریه حیزی ئازادی لہ ئہفسہ ران و کاربہ دەستانی کورد، کہ لہ نیۆدە لەت بون سازداو لہ ۱۲ی فہوریہ لہ بہ یانیہی خویدا فہرموی: مہ بہست لہ م حیزبہ تازہ، بەدی ہیثانی هاوکاری و هاوودە نگیہ لہ نیۆ خیلہ کانی ناوچہی بارزان و یہ کیہ تی ہەمو ہوزہ کانی کوردستانہ.

۱۹۴۵ لہ ۱۰ی ئوت را بہرینی مستہ فا بارزانی گہ یشتہ ئہ و بہر.

۱۹۴۵ سیتامبر - ئوکتوبر: حەزەرەتی مستہ فا بارزانی، ہیژی شہروانانی عیراقي تیک شکاندن و خوئی گہ یاندە روژ ہەلاتی کوردستان بو یارمەتی دانی کوّماری کوردستان

۱۹۴۵ پیّشہ وا قازی محەمەد لہ گەل ہەندی لہ کہ سایہ تیہ کوردە کان لہ مانگی سیتامبردا چووہ شوّرهوی و یہ ک ماشیتی چاپی و ہرگرت

۱۹۴۶ لہ ۲ی ریّہ ندانی ۱۳۲۵ی ہەتاوی و ریکەوتی ۲۲ی ژانویہی ۱۹۴۶ز- لہ کوّبونہ و ہ یہ کی گہ و رہی سہرانی کورد و خەلکی شاری مہا بادی، پیّشہ وا قازی محەمەد کہ جلکی نیزامی (: ئوتیفورم) ی ئەر تەشی شوّرهوی لہ بہر دابوو میژہری مہ لایەتی لہ سہر دابوو، کوّماری سہر بہ خوئی کوردستانی، را گہ یاند، کہ لہ ۱۱ی فہوریہی ۱۹۴۶ز- بہ سہر کوّماری کوردستان، ہەلبژێردا بوو.

۱۹۴۶ لہ سہرە تای مانگی مارسدا حەزەرەتی مستہ فا بارزانی بہ سیّسەد (۳۰۰۰) سواری پیادە ی شہر وانانی خوئی بە شە قامە کانی مہا بادی، ہاتن و چوون و ہیژی پروہزی نیزامی خوئی نشاندا و خەلکی کورد، لہ خوشیان کردیانہ چہ پلہ ریژان و فەخریان بہ بارزانی دە کرد.

۱۹۴۶ لہ ۳۱ی مانگی مارسدا مستہ فا بارزانی بہ پلہی ژەنرالی لہ لایەن دەوڵەتی کوردستان لہ مہا بادی ہەلبژێردا ہەرچەن لہ ہەندی سہرچاوہ، نوسراوہ کہ سپای شوّرهوی پلہی ژەنرالی بہ مستہ فا بارزانی داوہ کہ بارزانی لہ جہنگی

کوره قارہمانی نوواندوہ، روژنامہ ی ئیعماد پەرہ ی ۴ ژمارہ ی ۷۶ دەھەمی
سپتامبری ۲۰۰۲ ز - چاپی تاران -

۱۹۴۶ لە دیسامبرا ژەنرال مستەفا بارزانی و شەر وانەکانی لە بەرە ی جەنگی شەقزدا،
لە جەنگی مامەشەدا لە پوشیەری سالی ۱۳۲۵، بارزانی یە کان زیاتر لە
(۲۰۰) کە سیان لە شەر وانانی ئیرانی بەفەرماندەیی سپەه بود رەزمارا، کوشت
و بریندار کرد و فەرماندە ی بارزانی یە کان سەرھەنگ ۲ مستەفا خوشناو بوو
تەنیا کەسێ بە ناوی خەلیل خوشەوی کە لە نێژ یکانی مستەفا بارزانی بوو لەو
شەرەدا کوژراو و لە ۲۲ ی مانگی مەھچەندین شەروانی ئیرانی کەوتبۆنە
کە مینی بارزانی یە کان و بەدیل دە گیردرێن و بە یەخسیر دیان بەنە مەھاباد و
ئەو، ئەو نە ی تر بوو، هۆی شکوو قەدر و حورمەت بو بارزانی یە کان بە
رابەری ژەنرال مستەفا بارزانی.

۱۹۴۶ لە ۱۶ ی دیسامبرا بە داخەوہ کووماری کوردستان لە مەھاباد ھەرەسی ھیناو
تیاجوولە دیسامبر مەلا مستەفا چووہ شاری نەغدە و لە ۱۰ خاکە لبوہ ی
۱۳۲۶ وریکەوئی ۳۱ مارس ی ۱۹۴۷ ز - پێشە واقازی محەمەد و بەرێژ
ئەبولقاسم صەدری قازی برای پێشەوا و ژەنرال محەمەد حسین خان سەیفی
قازی برازای پێشەوا، لە چوار چرای مەھاباد بەقەنارە بە دەسی رەشی
حەمەرەزا پە ھلەوی شەھید کران.

۱۹۴۷ لە ۲۷ مانگی مەھدا مەلا مستەفا بارزانی لە گەل ۵۰۳ کەس لە بارزانی و
پەیرەوانی بەرەو روسیە وەریی کەوتن و لە ۱۵ ژوئی ۱۹۴۷ لە ناوی ئاراز
پەرینەودو چوونە خاکی شورەوی و حەماسەیان خولقاند و بووہ هۆی سەر
سورمانی پسپورانی سپایی جیھان، کەس گومانی، لە ھەلکە و تەیی بارزانی
نەماو حوکومەتی ئێران و تورکی کوئە وەسمانی و عیراقی دراند. بەلام بە

داخہ وہ (مستہ فا خوشناو، عیڑت عہدولعہ زیز، محہ مد مہ حمود و خہ یزوللا عہدولکەریم) حوکومہ تی عیراق شہ ہیدی کردن.

۱۹۴۶ لہ مانگی ئوت دا حیزبی دیموکراتی باشوری کوردستان بہ راہری مہ لا مستہ فا بارزانی سازدراو لہ دوایدا کرایہ حزبی ئیتحادی دیموکراتی کوردستان.

۱۹۵۸ ز- لہ ۱۴ ی ژولای عہدولکەریم قاسم کوردی فہیلی بہ کودیتا بووہ سہر کۆماری عیراق و رایگہ ئند کہ عیراق ہی کورد و عہر بہ و کورد ہاویہ شہ.

۱۹۵۸ لہ ژولای ۵۸ مہ لا مستہ فا لہ پراک بوو دواہ ہاتنہ سہرکاری قاسم، مہ لا مستہ فای بارزانی بانک کرد تابگہ ریٹہ وہ عیراق و ئہ ویش لہ ریگای گہرانہ و ہدا لہ قاہیرہ، چاوی بہ جہ مال عہدوناسر، سہرکۆماری میسر کہ وت و دواہ و توویژیی تایبہ ت و ماوہیی مانہ وہ لہ قاہیرہ، لہ ئوکتوبر دا، بہ ریژہ وہ قارمانانہ، بہ فروکہ گہ رایہ وہ بہ غذا و پیشواریی فرہ گہ ژوگوری لی کراو حہ شیمہ تی فرہ ہاتبوونہ پیشوازی ژنرال مستہ فا بارزانی و ہہ روا ۸۵۰ کہ س لہ بارزانیہ کان کہ لہ شورہ وی بون بہ گہ می روسی لہ بہ ندری بہ سرہ پیادہ بون و لہ ۱۶ ئاوریلی ۱۹۵۹ قارہ عامانہ پیشوایان لی کرا.

۱۹۵۸ لہ ۱۷ ی ژولای حیزبی ئیتحادی دیموکراتیکی کوردستان لہ قاسمی ویست خودموختاری بہ نہ تہ وہی کورد، بدالہ سہرہ تای ئوت دا قاسم ہیژی بہر خودانی نہ تہ ویی سازدا و لہ ۱۹ ئوت حیزبی ئیتحادی دیموکراتیکی کوردستان کہ داواہی بلاو کردنہ وہی روژنامہ یہ ک بہ زمانی کوردی، کردبو، رہ دی کردوٹہ وہ.

۱۹۵۸ لہ ۱۶ ئوکتوبر مہ لا مستہ فا بہ ناوی دہبیرکوللی حیزبی ئیتحادیہی دیموکراتیکی کوردستان لہ یہ کیہ تی شورہ وی دہ گہ پیٹہ وہ.

۱۹۵۹ عیراق بہ را بہری قاسم لہ ۱۴ ئاوریلی ۱۹۵۹ لہ پیمانی بہ غذا ہاتہ دہری و لہ

۲۱ی ئوتی ۱۹۵۹ز - ناوەندی ئەو پەیمانە برا ئەنقرە و ناوە کە کرایە، پەیمانی ستۆ - هەرلە ۱۴ ئاویری ۱۹۵۹ز - حیزبی ئیتحادیهی کوردستان، ئیجازە لە چاپدان و بڵاوکردنەوێ روژنامە (جەبات) ی وەرگرت و لە پاشان چەن گوڤارو روژنامە دیكە بە زمانی کوردی بەریتویتی مەلا مستەفا بارزانی بڵاو کرایەو.

۱۹۶۰ لە ۶ ژانویهی ۱۹۶۰ز حیزبی ئیتحادیهی دیموکراتیکی کوردستان کرایەو. حیزبی دیموکراتی کوردستان و لە ۳ نوامبری ۱۹۶۰ مەلا مستەفا بۆ بەشداری کردن لە سالروژی راپەرینی ئۆکتوبر، بچیتە شوێنەوی بەلکو شوێنەوێش دنا بەدا تا عێراق وادار بکا خودمۆختاری زیاتر بە کوردەکاندا، بە تایبەت کە شوێنەوی لە رادیوکانیدا دژایەتی سەبارەت بە قاسم باس کردبوو، بەلام مەلا مستەفا خێریکی لەو سەفەرە نەدی و لە ۱۳ ژانویهی ۱۹۶۱ گەراوە بۆ بەغداو زانی تەنیا، وە تەنیا دەبی کورد، پشت بە خۆی و یەکیەتی و رابەری دروستی خۆی بیهستی و نە ک ئەم و ئەو.

۱۹۶۱ مەلا مستەفا لە مارس ۱۹۶۱ روی کردە، چا کانی کوردستان و راپەرینی کورد بۆ ئازادی و راپەرینی بە رابەری ژەنرال مستەفا بارزانی دەسی پیکرد و قاسم لە ۲۴ سێتامبر، رایگەیاندا بارزانی بە راپەرینی خۆی نوونیویەتی $\frac{1}{3}$ سیوهمی خاکی کوردستان، بخاتە، بەردە سەلاتی خۆی. - لە ژوئین - ی ۱۹۶۱ مەلا مستەفا و حیزبی دیموکراتی کوردستان داوای مافی نەتەوێ و کوردیان کرد. - بەلام قاسم شەری بە بارزانی فرۆشت و لە ۲۳ سێتامبر قاسم بە قسە حیزبی دیموکراتی کوردستانی بە نارهسمی دانا و کە سەکانی کومە یتهی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە بەغدا وە خویان بۆ کوردستان دەرباز کرد و مەلا مستەفا لە پاشەکشە هیژی شەروانی عێراق، کەلکی وەرگرت.

۱۹۶۲ لہاوینی ۱۹۶۲ دازیاتر لہ (۳۰۰۰) کەس لہ ئەر تەشی عیراق هاتنە دەری و چوونە لای بارزانی.

۱۸۶۳ لہ ژانویە ۱۹۶۳ سالم عەبدوللایوسف نویتەری کورد، لہ گەل عەلی صالح سەعدی بە عەسی دیداری کردو نویتەری بە عەس بە لیتی خودمۆختاری بە گەلی کورد، داوکورد، لہ تیاجوونی، رەژیمی قاسم شادبوون، هەر چەند لہ روخانی ئەوابە شدار نوبوون - کورد فەرمویەتی: لہ کاتی نیاز، دوست و دوژمنی خۆت باش. دەناسی، دوابە دوای روخانی قاسم هەم رەژیمی عارف و هەم موخالیفانی رەژیمی عارف، دە کۆشان کوردە کان بۆلای خویمان بەرن بە لام فەرماندەیی ئیقلاب پێش دەسی کردو لہ ۸ فەوریە ۱۹۶۳ راپەرینی کوردی بۆ ماف خوازی پرشکۆناوبردولە ۴ی مارس ۱۹۶۳ یە ک دەسەلە بە عەسی عیراقی کە ۲ وزیر کورد بە ناوی (فوناد عارف وە زیری نیوخواو بابە عەلی وە زیری کشت و کال - ی کابینە ی بە عەسیشیان لہ گەلدا بوو، بۆ دیداری مەلا مستەفا بارزانی چوونە کوردستان، لہ دواییدا عەلی صالح سەعدی بریکار: موعاونی سەرۆک وە زیرانی بە عەسی بە غدا، لہ گەل نەتەوہی کوردا سازاون.

۱۹۶۴ لہ ۵ ژوئیی ۱۹۶۴ دەسەیی بە سەرپەرستی تاهیر یەحیا سەرۆک وە زیرانی دەولەتی عەبدوسەلام عارف چوونە رانیە تا لہ گەل ژەنرال مستەفا بارزانی مەرا بەری کورد و کوردستان دیدار و وتووێژ بکەن. مەلا مستەفا لہ ناوہ راستی سێتامبر - ی ۱۹۶۴ ز - کۆنگرە یەکی گەورە و پەرەداری لہ رانیە سازداو بارزانی لہ و کۆنگرە دازیاتر پشێوانانی پەیدا کرد تا راپەرین باشتەر بە رێوہ بەری و لہ ۴ ئۆکتوبر - ی ۱۹۶۴ مەلا مستەفا بارزانی لہ رانیە کۆنگرەیی گەورە تروپە ردارتری سازو رایگە یاند، چون حوکومەتی بە عەس بە لیتە کانی ئەنجام نەداوہ، یە ک مەجلیسی قانون دانەر بە ئەندامبوونی ۴۳ کەس و شواری

فہرماندہیی جہنگی بو بہ ریوہ بردنی جہنگ و یہ ک کومہ یتہی ئیجراہی کہ
 ۱۱ کہس ئەندامی بو، سازی داو مہلا مستہفا خوئی، نوینہرانی لہہر جیہ ک
 مہیلی بوو، دایناو دواہی چہن حہوتو، دہولہ تی خودموختاری کوردستانی
 ۱۵ مہ رزاند، لہ ناوچہ یہ کدا کہ تا $\frac{3}{4}$ ی مہمو خاکی کوردنشین بوو ناوچہی
 خودموختاری کردہ، پینج بہش - ی ئیداری و ہہر بہ شہیش فہرمانداری
 نیزامی و بہرپرسی مالی و ماف و حقوقی تایبہت بہ خوئی بوڈانا.

۱۹۶۵ لہ ۲۲ ئوکتوبری ۱۹۶۵ عہدو رہمان بہزاز سہروگ و ہزیری حوکومہ تی
 بہ عسی بہدو سہلام عارف، چووہ قاہیرہ و لہ ۲۴ ئوکتوبر ۱۹۶۵ ناصر - ی
 میسر دہستوری دا تانویٹہری کوردہ کان لہ میسر، دہر بہکن.

۱۹۶۶ لہ ۱۳ ئاوریلی ۱۹۶۶ عہدو سہلام عارف بہدا کہ وتنی ہیلی کوپتیر مردوئو
 رہمان عارفی برای بووہ سہر کوٹماری عیراق، لہ مانگی مہ - ی سالی
 ۱۹۶۶ بہ ۴ ہزار شہروان و زیاتر لہ ۱۰۰ فروگہی جہنگی ہیرشیان بردہ
 سہر، پیشمہرگہ، تالہ ریگای رہواندز ۲ کیوی ہتد رین و زوزک. کہ بہ سہر
 جادہی رہواندزا دہیان روانی، بیگرن و بہ خیال جہرگی کوردو پیشمہرگہ،
 مہلدرن، مہلا مستہفا لہ ۱۱ و ۱۲ مانگی مہہ، پیشمہرگہ کانی خستہ بن
 فہرمانی خوئی و ہہر وہ کوہہ ورہ بروسکہ و ہہورہ ترشیقہ، دای بہ سہر یہ ک
 تپی شہروانانی عہرہ بی عیراقی کہ لہ نیو شیوو دولی ئو ۲ کیفہدا بوون و
 مہلا مستہفا شہل و کوتی کردن و بہ پیی ہہوالی (رنہ موریس) زیاتر لہ
 (۲۰۰۰) شہروانی لی کوشتن و کہ لاکیان لہ وی کہ وتبو و ژماری فرہ چہ ک و
 چول و کہرہستہی شہریان لی بہ جیماو کہوتہ دہس پیشمہرگہی کورد.
 جہنگی ہتدرین زہندہقی شہروانانی عیراقی برد و تیشکانی حوکومہ تی
 بہ عسی عیراق ئو رہمان عارف و ئو رہمان بہزازی و ہہا ترساند کہ

ناچار بوون سه ريان بو ژهنرال مستهفا بارزانی دانه واندو ئه و ره حمان به زار سه روک وه زيری عراق له ۲۹ ژوئینی ۱۹۶۶ز- ته رحی ۱۲ مادهیی حوکومهت بوئاشتی له گهل نه ته وهی کورد، به رابه ری ژهنرال مستهفا بارزانی، رایگه یاندو بارزانیش ئه و ته رحی قه بول کرد، تابه لکو ئاو به ئاورا کرئ و شهر وه ستا. کاتی عه بدولکه ریم قاسم له عراق سه رکه وت، رایگه یاند که عراق هی کورد و عه ربه، به هاو به شی. ته رحی ۱۲ مادهی به زاز به کورتی ئه مانه ن، ۱- لامه رکه زی به ره سمی بو کورد، ده ناسرئ و له قانونی بنه رهی جیگیرده کرئ ۲- زمانی کوردی وه ک زمانی عه ربهی ده خویندرئ و ده نوسرئ ۳- ناوچهی کوردنشین شورای تاییهت به خوئ ده بی که کورد بن ۴- کار به ده سان له کوردستان ده بی کورد زمان بن. ۵- کورد به نیسه تهی جهمعیه تی خوئ له مه جلیسدا، له هه یئه تی حوکومه تدا، خزمه تی ئیداری، کاروباری قه زایی، سیاسی و نیزامی به شدار ده بی ۶- کورد، ئازاده، حیزبی سیاسی، روژنامه ی خوئ هه بی ۷- ئه و کوردانه ی که ده سیان له کاروباری نیزامی و ئیداری و پولیس به رداوه، ده گهریندرینه وه سه رکاری جارانیان ۸- ئه بی کوردستان بازسازی بکرئ و قه ره بوی زیان لی که وتوان بکرته وه ۹- له مانگی ئوکتوبری ۱۹۶۶ز- ئه و ره حمان عارف سه رکوماری به عسی عراق چوووه کوردستان بو دیدار و وتووئژ له گهل ژهنرال مستهفا بارزانی - و رایگه یاند، که بارزانی پشتیوانی له حوکومه تی عراق ده کا و ئیمه یش چند کورد، دینته نیو کابینه ی ده ولت و مه لا مستهفا له مانگی ئوکتوبر، کونفرانسیکی سازدا و رایگه یاند که چاکسازی له گوردستاندا ساز دراون.

۱۹۶۷ له ۵ ژوئین تا ۱۰ ژوئین- ی ۱۹۶۷ شه ری ۶ روژه ی عه ربه و جوله که،

دەسی پێ کردو ههروه ک بهرق هات و لهو ۶ رۆژه دا جوله که سپای میسرو ئۆردۆن و سوریهی دابلوسی و شپو وری کردن و ئەو سێ حوکومه تهی سست کردو تیکی شکاندن، وزه ربهیی فرهشی له پینگهی ههواپی ئیج ۳ی شهروانی عیراق دا که ۲۲۰ فروکهی جهنگی لیو، کههیچ و زهیان نه هات و حوکومه تی به غدایش ته نیا ئاگاداری نامه یه کی ساخته چی بلاو کرده وه و هیچی دی، لهو سه رده مه وه عه ره ب له راست جوله که دا ناویری بلی: له ل که چی بو ق کردنی نه ته وه ی موسولمان و نه حیپی کورد، که نه وه هه مووه خزمه ته فره هنگی و ئابوری و سیاسی و جهنگیه ی به عه ره ب کرده، کلکیان له بان شانیا چه قاندوه و هه ر وه کو دو پیشکه ره شه به رۆله کانی سولتان صه لاهه دینه وه ده ده ن.

۱۹۶۸ له ۱۷ ژولای نه و ره حمان عارف لادراو ژهنال حه سه ن به کر هاته سه رکار و عه بدوره زاقنایف له ۱۹ی ژولای کابینه ی سازدا و ۳ وه زیری کوردی به ناوی (ئیحسان شیرزاد، موحسین دزه یی و موسلیح نه حشه ندی) دانا به لام ئه وان نه چونه سه رکاروله ۳۱ ژولای نه حمه د حه سن به کر، حوکومه تی سازدا و ۲ وه زیری کوردی به ناوی: (ئیحسان شیرزاد و موحسین دزه یی) دانا وه ۳ی ئوت شورای تازه ی عیراق - ی، رایگه یاند: ته رحی ۱۲ ماده یی به زاز به ریوه ده بری و له ۵ ئوتی ۱۹۶۸ دا حوکومه تی عیراق - ی رایگه یاند. ته واوی ئه و کوردانه ی له پۆست و کاری ده وله تی هه لآتون، عه فوده کرین وه سه ر کاری جارایان داده مه زریته وه زیاتر له ۳۰۰ زیندانی ئازاد، ده کرین و له ۱۹۶۹ حوکومه تی عیراق به ۶۰ هه زار شهروان به توپ و تانگ و فروکهی جهنگی له خه ت و هیللی ره واندزه وه هیرشی کرده، سه رکوردوله ۹ ئاوریلی ۱۹۶۹ به ره شه کوژی هیرش کرایه سه ر مه لا مسته فا بارزانی که ماشینه که ی

لہ کہ مین کہ و تبو، بہ لآم سہرنہ کہ وتن.

۱۹۶۹ لہ ژوئیتی ۱۹۶۹ حوکومہ تی بہ کر لہ بیروت پیتہ ختی لوبنان لہ گہل نوینہ رانی نہ تہ وہی کورد، بہ ناو بژی گہری میشل عہ فلہ ق دہ بیرکوللی حیزبی بہ عس، ووتویژئی ئہ نجام درا تا ۱۲ مادہی تہ رچی بہ زاز بہ ریوہ ببری و ئہ و وتوویژانہ، بہ نہیتی ئہ نجام دراوہ، بہ لآم رازی لای خہ لک ئاشکرا کراوہ و حوکومہ تی بہ عس رایگہ یاندکہ لہ سالی ۱۹۶۹ سی لہ سہ دی بودجہ ی گشتی ولآت بہ فیرو خہ رچی شہری کوردستان کراوہ و بی ئاکامیش ماوہ و پول و خوین و دراومان، دوړاوہ ولہ پایزی ۱۹۶۹ زیاتر لہ ہزار قوربانیمان داوہ کہ زیاتریان لہ جاشہ کان و بہ کرئ گیراوانی تالہ بانی بون (برواننہ جونبوشی کورد، ئیدگار ئوبالاس، تہ رجہ مہی ئیسماعیل فہ تتاحی قازی پەرہی ۲۲۹ چاپی ۱۳۷۷ ہہ تاوی موئہ سہ سہی بلاوکی نیگا، تاران، و حہ سہن بہ کریہ کی لہ وہ زیرہ کانی کابینہ ی بہ ناوی (فوائد عارف) کہ کورد، بوو ناردیہ لای مہ لا مستہ فا بارزانی، مہ لا مستہ فا بوڈلنیا بوون لہ بہ ریوہ بردنی یہ یمانہ کہ، فہ رموی دہ بی واتای پہ یمانہ کہ لہ سازمانی نیوگہ لانی سہ بت بکری و حہ سہن بہ کرہ رہ د کردنہ وہی فہ رمودہ ی بارزانی، صہ دام حسین تہ کریتی موعاونی سہر کو ماروریہ ری حیزبی بہ عس - ی راسپارد تا بہ سہر پەرستی دہ سہ یی و توویژکەر لہ گہل نوینہ رانی مہ لا مستہ فا بارزانی، بگریئہ ئہ ستو، مہ لا مستہ فا بارزانی ئاغای دوکتور مہ حمود عوسمان دہ بیرکوللی نویسینگہ ی بہ ریوہ بہری کوردستان - ی بہ سہروکی دہ سہ ی و توویژکەر لہ گہل صہ ئدام حوسین، دیاری کردو ہہ روا محہ مہ د مہ حمود - یشی دیاری کرد کہ لہ بہرا لہ ناوچہ ی رہ واندز فہرماندہ ی پیشمہرگہ بوو.

لہ ۲۱ ژانویہ ی سالی ۱۹۷۰ز - ژہنرال عہ بدغہ نی راوی کودیتای کرد و

تیشکاو له ۲۲ ژانویه شورای فەرماندەیی عیراق بە ئاشکرا رایگه یانندکه
 تەرحی ۱۲ مادەیی سالی ۱۹۶۶ز، بەرپۆه دەبری و مەسەلە ی کورد، بە ناشتی
 چاره دە کری و بۆدلیایی کورد، هەمو ئەو شەروان و کەسانە ی نیزامی نە
 بوون و بە گز حوکومە تا چون عەفوی کردن و دوا ی و تووژیی پروچرله نیوان
 نویتەرائی کورد و صەدام و عیراقیان، له ۱۱ مارس ۱۹۷۰ زاینی قەراردادی
 ناشتی مۆروئیمزاکراو ئیدریس بارزانی و مەسعود بارزانی کورانی مەلا
 مستەفا بارزانی بە نوریتەرایەتی کورد ئیمزا و مۆزکراو بۆروژی دوا یی حەسەن
 بە کر رایگه یانند: کە حوکومەتی عیراق خودمۆختاری فەرەهنگی و بەرابەری
 ماف و حقوقی نە تەوا یەتی بۆگەلی کورد، بە رەسمی ناسی و دیانی پیدا ناو
 ئەو پەیمانە کە لە سەر بنەرەتی تەرحی ۱۲ مادەیی سازدرا بوو کە دارای ۱۵
 مادە بوو خودمۆختاری تەواو کە مالی بۆ نە تەوای کورد، تەزمین و گارانەتی
 دە کرد، یەکی لەو مادانە ئەو بوو کە موعاونی سەر کومار، دەبی کورد بی و
 زمانی کوردی بە ناوی یەکی لە ۲ زمانی رەسمی ولات، بناسری و کورده کان
 بە نەیسبەتی جەمعیەت، لە حوکومەت، ئەرتەش، پولیس، قووەی موقەننە و
 لەزانکو کان ئەندام بن و حەسەن بە کر، رایگه یانند، ئەو ناشتی یە ناشتی یەکی
 هەمیشەیی دەبی. ئەو ناشتی یە، هیرویروردی و نیشتمان ویستی و کورد حۆشە
 ویستی حەزرەتی ژەنرال بارزانی نیشان دەدا کە چلۆن توانی سەر بەو
 دیکتاتۆرە، مارزانە، دانە ویتی و مافی رهوای نە تەوای کوردی دابەشکرا و،
 بهوان بە رەسمی بناسیتی کە ئیستایش له ۲۰۰۸ز- کورد، هەر ئەو نە ی بە دەسە
 کە حەزرەتی مەلا مستەفا بارزانی بە زۆری بیرو ئەندیشه و راپەرینی خوی له
 زالمانی ئەستاند. ئەو یە، دەبی پر بە دل بلیین: ژەنرال مستەفا بارزانی روژه و
 کورد و کوردستان لە هەر هەل و مەرجیکدا بی، سیبەری رەحمەت و بەرە کە تی

ئەو زاتە پاکە، ھابەسەر کورد و کوردستانەو و نوروتیرێژ بە سەرکورد و کوردستانا، دە باریتی، ئافەڕین و ھەزاران ئافەڕین لە روڤ و گیانی پاکی ئەو رێبەرە گەورە و نەمرە (شە پوئل). - لە سالی ۱۹۲۴ ز - سولتان عەبدولحەمید، لە کار لادراو رەژیمی (۶۰۰ سالە ی) پاشایی نەماو نەتەوێ کورد، بو سەر بە خوینی بە رابەری شیخ سەعید، رابەری.

تورکان بە رابەری مستەفاگەمال بە ۳۵ ھەزار شەروانان ئاوقە ی رابەری بوون و ۲۵ کەس لە سەرانی کورد، زاتی وە ک شیخ سەعید پیران کور ی شیخ عەلی ئەفەندی و شیخ عەلی عەبدوللا و دوکتور فوئاد، گیران و لە سالی ۱۹۲۵ ز - لە قەنارە دران.

صەلاحەدین کور ی شیخ سەعید پیران کە لە زانستگە ی ئەفسەری بەغدا دەرسی تەواو کردبوو لە دواییدا لە گەل ئەنجومەنی دوستانی کورد و دە یویست تۆلە ی خوینی باوکی بستی ی کە ئەویش لە ئەنکارا گیرا و زیندانی کرا.

۱۹۳۰ لە ۲۰ ژوئینی ۱۹۳۰ ز - کوردانی جەلالی رابەری.

عەبدوللا ئو جەلان (: رابەر ئاپو)، لە خوێندنی زانکۆ ی زانیە کانی رامیاری لە بەر زولم و زوری تورکان دەسی بەردا و لە سالی ۱۹۸۴ ز - دە سی بە جەنگ بە دژی تورکی کە و نە وەسمانی کرد و ئیستایش، دیسامبری ۲۰۰۸ ز - جەنگ و بەر خودان بەر دەوامە و ھەروە ک سیبەری مەرگ پیکە کە و رابەر ئاپو، بە سەر تورکی ئەنکارا و ن تۆلە ی چەن سەد سالە یان لی دەستینەو و سەر بە خوینی نەتەوێ کورد، نێزیکە، کورد، فەرموێ تە: (ئاش بە نورە یە / نورە ی ئیمەیش دی ئێر بە یەقین (شە پوئل).

سولتان صه لاهه دین ئه ییوبی: یوسف کوری نه جمه دین ئه ییوب له ۵۳۲ مانگی له دایک بووه و له ۵۵۹ له گه ل شیرکوی مامی، له هیرش بوهر میسر به شدار بووه مرویانی و لیها تویی و له جهنگ زانی و له کارزانی خوئی فره شیواونه. نشان داوه و دواي مردنی شیرکوی مامی کرایه سهروک وه زیرانی میسر و سپه سالار و فه رمانده ی هه موهیری شهروانانی ئه و ولاته.

له ۵۶۷ که عازید خهلیفه ی میسر مرد، صه لاهه دین، به فه رمی بووه پاشای ولاتی میسر و له ۵۶۹ مانگی که نوره دین مه حمود حاکمی شام مرد. سولتان صه لاهه دین له ۵۷۰ بانگ کرایه دیمه شق و له ئاکامدا شام، جزیره به عله به ک، حیمس و حه مات و حه له ب که وته بن ده سی. له ۵۷۴ عیژه دین فه روخشای برازای سولتان صه لاهه دین حاکمی دیمه شق بووه و له ۵۷۸ حه ران (هه ران) و سروج و نه سیبه یین و موسل و ئامید (دیار به کر) که وته بن ده س صه لاهه دین و له ۵۸۴ سولتان صه لاهه دین بو به رگیری کردنی هیرشکارانی خاجدار له میسر هاته دهرو له ۵۸۳ شه ری قورس له ته به ریه، روی دا.

۵۸۳ له شهوی ههینی ۲۷ ره جهب له ۵۸۴ سولتان صه لاهه دین بوقعه ی (مسجد الاقصی) یان له ده س خاجداران رزگار کرد، دواي ئه م سه رکه وته صه لاهه دین چووه (سوروته رسوس و ئه تناکیه و کوک و که ره ک و سه ره نجام له روژی ۸ زیحه جهی ۵۸۳ چووه قودس و نویری جه زنی قوربانی له (مسجد الاقصی) خویند و له روژی ۱۱ چووه عه سقه لان و عادل شای برای نارده سه ر (که ره ک) و له عه سقه لانه وه چووه (عه کا) و زیاتر له ۴۳ سال به سه ر میسر و سوریه دا حوکومه تی کرد، سولتان صه لاهه دین که له ۵۸۹ له به یته لموقه ده س بوو، نه خوش که وت و له به ره به یانی روژی چوار شه مه ۱۷ ی سه فه ره له سالی ۵۸۹ مانگی وه فاتی کرد. خانه دانی ئه ییوبی

له سالی ۵۶۴ تا ۶۴۸ مانگی سه لته نه تيان كردوه. بپروانه كتيبي سولتان صه لاهه دين نه يوي به زماني كوردی به قه له می د (شه پۆل) چاپی سال ۱۳۸۷ هه تاوی و ۲۰۰۸ زاینی تاران.

بابه ك يا باوه ك كوری ساسان، كوردو موبیدی په رستگهی ئانا هیه (ئانا هید) له ئیسته خر بووه. بابه ك كیزی حاكمی ناوچه ی خوی ماره كرد و به كودیتا حوكومه تی له دهس ده رهینا و خوی بووه فه رمانره وا، بابه ك. باوكی ئه رده شیر ی یه كه مه كه زنجیره ی پاشایی ساسانی (: ساسانیان) كوردی دامه زران، جاله به رته وه ی ئه رده شیر ی كورد، كوری بابه ك بووه، به رده شیر ی بابه كان ناوی ده ر كردوه. دانیشتی بابه ك له بان ته حتی فه رمانره وایی به تاریخی تازه دانراوه كه له (۲۰۸ ی زاینی) روی داوه. بپروانه فه رههنگی فارسی موعین به رگی ۵ په رهی ۲۲۳ و ۲۲۴ چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲ هه تاوی تاران. شیلیا (: بیت المقدس)، عومه ر خه لیفه ی دوهم له ۱۷ مانگی بی شه ر چووه (بیت المقدس) و گرتی و له ۴۹۱ مانگی خاجداران له و په ری ده ریا كانه وه هیرشیان كردو ته سه ر بیت المقدس و داگیران كردوه و مسجد الاقصی و قبه الصخریان كردو ته، ته ویله ی به رازان و ۹۱ سال بیت المقدس له بن ده سیان بووه، سولتان صه لاهه دين نه يوي له ۵۸۳ مانگی، رزگاری ده كاو ئینگلیسیه كان، به ئیجازه ی عوسمانی یه كان، ده سیان كرد به تویرینه وه له ئاسه واری شاره كه و له ۱۸۶۴ ز. جوله كه كان له لایه ن عوسمانیه كان هه ندی زه ویان پیدراو به ئیجازه ی ئینگلیس كوچیان كرده ئه وئ و جوله كه كانی ئوروپا له ۱۸۹۷ ز. له (باریتن) له سویس كوئفه رانسکیان به ناوی كوئفه رانسی سه هیو نیستی نیوگه لانی هه وه ل سازداو له جوله كه كانی جیهانیان ویست به په له بچنه بیت المقدس و چوون.

_____ بابە ک (باوه ک) ی کورد خورەمدین: عەبدوللا باوه ک لە کاتی لاویدا لە ئەردوھ پۆل لە خزمەت جاویدان دابوو و لە کاتی خێلافەتی مەئمون، بەدژی زولم و روژی ئەو. راپەری و پەیرهوانی فرە لە دەوری باوه ک ئالان و لە سالی ۲۰۱ تا ۲۲۲ ژمارێ فرە لە سپای زوڕوێژی مەئمونی، لە ناوێردو باوه ک لە گەل مازیار-ی بن قارەن بوو هاپە یمان و یە کیان گرت.

خەیزەربن کاووس ناودار بە ئەفشین لە لایەن موعتە سەم خەلیفە عەباسی، چوو، جەنگی باوه ک و بە فروفیل باوه کی گرت و ناردیە لای موعتە سەم خەلیفە بە غداو بە سەختەین دەردوورەنج باوه کی شەهید کرد (سەرچاوهی بەرو، هەرئەوی و هەروا بروانە کتیی سیمای راستە قینە ی بابە کی خورەم دین بە قەلەمی شە پۆل بە زمانی کوردی؛ (شە پۆل) بنوسەر، روژنامەنوس، لیکۆلەر، ئوستادی زانکۆی تاران، دامەزریتر و سەرۆکی ئەنجومەنی زمان و فەرھەنگ و هونەری کورد و هەروا دامەزریتر روکوئسە ی سەرۆکایەتی کوئکار :) (جامعە) ی کوردانی تاران کە ۵ بەرگی کتیب بە کوردی بە ناوی کوئمەل و تارێ: وارگە و ناودارانی کورد و... نویو.

_____ بابە تاهیر عوریان، لە شاعیران و خواناسانی نافینی سەدە ی پینجەم و هاو سەردەمی تو عزل سەلجوقی بوو. دەلێن کاتی تو غزل لە ۴۴۵ ی مانگی دەچیتە هەمەدان لە چیا ی خدر-ی زیندە. دە چیتە زیارەتی بابە تاهیر و بابە جەعفەر و شیخ حەمشات، بابە تاهیر نەسحەتی تو غزل دە کا و سەر لولە ی ئاقتاوه ی کە چەن سال دەسنوێژی - بیی گرتوو و شکاوه، هەروە ک ئەنگوستیلە لە قامکی تو غزلی دە کاو دەلی مەملە کە تی دنیام دادەست، داد گەری، بابە تاهیر لە ۴۱۰ وەفاتی کردو، شیعەرە کانی واژە ی لوری و لە کی و تويسرکانیشی تێدا، (هەروا بابە تاهیر زاراوه ی کورتی بە عەرەبی هەیه وەو)

وه حید دهستگردی که به زمانی کوردی ناسیاو نهبووه واژه کوردی و لوری و له کیه کانی بابه تاهیری گۆریوه و کردویه ته فارسی و ئه وه بش خه یانه ته. (بروانه سهر چاوه ی بهرو هه رته وئ و هه روا بروانه روژنامه ی سروان ژماره کانی ۳۴۸ و... سالی ۱۳۸۴ و کۆمه له و تارێ (وارگه و ناودارانی کورد) به قه له می (شه پۆل) بهرگی ۴ که له ژیر چایدايه.

رادیو به زمانی کوردی له سالی ۱۳۲۵ ی هه تاوی له تاران به زمانی کوردی مه بهستی بلاو کردو ته وه. و هه روا له جهنگی دوه می نیو که لانی له لوبنان رادیو به کورده و تارێ بلاو، کردو ته وه.

حه مدوللا موسته و فی له سالی ۷۴۰ ی مانگی له ناوی کوردستای قسه ی کردوه و فره جوان سنوری نشان داوه.

گزنفون سهررداری یوتانی له گه رانه وه ی دا که به دهس کوردانه وه، رهنجی فره ی دیوه له ۴۰۰ ز- له گوتی: کۆرتی: کورد، ناوی بردوه.

ل. ه. فلورانس له کتیی (الاجناس) ده لی: کوردستان له ناوچه ی ئاسیادایه، چیا و دهشتایه کی فره پان و بهرینه و له نیوان تورکیه، ئیران، عیراق و سوریه، دابهش کراوه و چهن موسته عمه ره له (قوقاس) له سه ره و خواری یه کانی چیا کانی ئه رمه نستانی شوره و ی بهرودایه.

له فرههنگی جوغرافیای کوری عومران، بهشی ۵ نوسراوه که ده لی: کوردستان له غه ربی ئیراندایه که کورد له وئ ده ژین و سنوره که ی له سه ره تای خه تی راست له دوندی ئارارات بۆلای خواری ده کشی و له وئوه بۆزاگرووس و پشتکیف درێژ ده بیته وه، ئه وسابۆلای روژاوا تاموسل (باشوری کوردستان - ی سه ره به خو) ده کشی، له موسلیشه وه به هیلی راستی تربۆلای بهشی باکوری کوردستان، تا ده ربای ئیسکه نده رون و له وئوه بۆلای خو ره

لآت تا ئەرزه رۆم ده کشی و ئه وه تاراده به ک سنوری کوردستان دیاری ده کا که زیاتر له ۴۰۹۶۵۰ کیلۆمتری چوار گوشه به (برواننه کوردستان و کورد، نوسراوی د.ح. قاسملو به عهره بی که به ریژ عه بدوللا حه سه ن زاده، ده بیرکوللی چیزی دیموکراتی کوردستان کردویه ته کوردی و گراهام لیکۆله ری ناوداری غه ره بی ده نوسی: خاکی کوردستان پترله ۵۰۰ هه زار کیلۆمتری چوار گوشه به وه گشت خاکی ولاتی ئینگلیس، هولهند، سوئید، بلژیک، دانمارک و سویس پان و به رین تره.

کورد، له گوئی: کۆرتی به و یه که مین نه ته وه یه که که گهنمی دوزیوه ته وه و شاهه نشانی ماده له ۷۲۷ تا ۵۵۰ به رله زاین به رده وام بووه.

هیری دۆت له کتیبی ۱ به ندی ۶۹ داله په سنی ماد، نوسیویه تی: نه ته وی، کورد، نه به زانه به گژئا شوژیانی داگیر که ردا، هاتن که ۵۰۰ سال بوو حوکومه تیان، ده کرد، ماد بووه سه رمه شق بوخه لکی ترو دیا کو یه که م پاشای کورد و ماد بو که کورد و ماد و پارسی یه خست و شاری هه مه دان: (هه گمه تان، ئه مدنه، ئیکباتان) که به واتای جیی کو بونه وه یه و له خاکی مادایه، کردی یه، پیته ختی خوئی و میژوی سازدانی ئه و شاره ی به ۱۱ سه ده به رله زاین داناوه، که چی سازدانی رۆم به سه ده ی ۸ ی به رله زاین داناوه و میژو، دیانی پیداناوه. (برواننه دیا کو توف. ا.م. تاریخی ماد په رهی ۱۶۸ هیری دۆت).

زۆربه ی نه ته وه ی کورد، موسولمان و سوننی مه زه بن، به لام کوردی شیعه مه زه ب به تاییه ت له کرماشان و ئیلام و خانه قیندا هه ن و ئه یزدی و یارسان (ئه هلی حق) و عیسه وی و موسه وی و زه رده شتی له نیوکوردانا، هه ن. نه ته وه ی کورد، به دین و مه زه ب، خوئی به سه رخه لکی تراهلنه کیشاوه و په یره وانی گشت ئایینی لای نه ته وه ی کورد، به ریژه و کوردایه تی بوته ته وه ی

کورد، گرینگہ و بو نازادی راہہ ریوہ و بزادہ کا۔

_____ ساسان میڑی لہرہ گہزی کوڑتی کورد، لہنیوہی دوه می سہدہی ۲ی زاینی ژیاوہ و کچیکی لہ خانہدانی بازرنگی کورد بوخوی مارہ کردوہ و سہروکی پەرستگہی ئاناہیتا (: ناہید) بووہ لہ ئیستہ خری لای شیراز و باوہ ک یا پاوہ ک باوکی ئہردہ شیری بابہ کان کوڑی ئہم ساسانہ بووہ و خانہدانی ساسانی (: ساسانیان) دہ چنہوہ سہرئوہ، زنجیرہی پاشایانی ساسانی کہ لہ ۲۲۴ تا ۶۵۲ی زاینی سہلئہ نہ تیان کردوہ و ئہشکانیانان، لاداوہ، دہ چنہ و سہر ساسانی کوری باوہ کی، باوکی ئہردہ شیری بابہ کان۔ سپاسالاری ئہردہ شیر ناوی ژہنگہ شاوہران بووہ و لہنیو ئالای ئہواندا۔ بالندہیی بہ ناوی ہومای، نہ خشابوو، ہہروہ کو ئالای پارٹی دیموکرات بہ راہری بارزانی و ئاینی زہ ردہشت پیغہ مہبری کورد، ئاینی رہسمی ئہوان و پیغہ ختہ کہیشیان تیسفون بووہ کہ عہرب بہ مہدائین ناویان بردوہ۔

_____ ئہردہ شیری بابہ کان، سہر زنجیرہی ساسانیان لہ ۲۳۷ ز۔ شاری نہ سیبہین و ہارانی گرتووہ۔

_____ ئہنہوشیرہوانی ساسانی لہ ۵۳۱ لہ بان تہختی پاشایی دانیشٹووہ و لہ ۵۷۹ی زاینی مردوہ و بہدادگہر ناودارہ۔

_____ ئہنوبانی نی anubanini نہ خشی زہ قہلہ ۲ نوسخہ لہ سہروی تاشہ بہ ردی لای سہریٹل زہاوا، لہ روی تاشہ بہ ردی ہلکہ نراوہ و ویتہی پاشای لولویی نشان دہدا، بہریشی دریز و چوارگوشہ، کلای خری لہ سہرہ، کراسی کورت و چہ کدار بہ کہوان، کہ پیی خوی لہ سہر دوژمنی داناوہ کہ لہ سہر ئہرد تخیل بووہ و لہ بہرانبہ ریدا، رہ ببونہ و عی نی نی راوہ ستاوہ بہ کلای بلیند و کراسی پہشمینہ کہ گہیشٹونہ سہریپی، کہ دہسیکی بولای شادریژ کردوہ و بہ

دہ سہ کہی تری سہری تہ نافیکی گرتو وہ کہلہ نسخہ ی لای سہری ۲ دیل ولہ
نسخہ ی خواری ۶ دیل پیکہ وہ گری دراون و ہہ مویشیان روتن و دہ سیشیان لہ
پشتہ وہ بہ سراوہ و نوسراوہ کہی بہ زمانی ئہ کہدی یہ (برواننہ سہرچاوہ
بہروہہ رتہ وی).

صہ فہ وی یان لہ زاروکانی صہ فہ دین ئہردہ ویلّی، کہلہ سالی ۹۰۷ ی مانگی تا
۱۱۴۸ وریکہ وتی ۱۵۰۲ تا ۱۷۳۶ ی زاینی لہ ئیراندا حوکومہ تیان کردوہ و
لہ بنہرہ تا کوردن و لہ ژہ نگارہ وہ لہ ۱۲۰ کیلو میتری غہری شاری موسلہ وہ،
ہاتونہ تہ ئہردہ ویلّی و کوردو شافعی مہزہب بوون (برواننہ صہ فو تو صہ فا بہ
نہ قلّ لہ مہزاوی پەرہی ۴۹ و تصوف و تشیع پەرہی ۳۷۲ و حمد اللہ
مستوفی، دہ لی: ئہردہ ویلّی لہ ئیقلمی ۴ دایہ و ہہ موخہ لکہ کہی شافعی
مہزہب موریدی شیخ صہ فین، نہ ہزہ تولقو لوب پەرہی ۹۲ و صفوۃ الصفا
دہ لی: شیخ صہ فہ دین ئیسحاق ئہردہ ویلّی کوردی سنجار و شافعی مہزہب بہ
برواننہ صفوۃ الصفا ئین بہ زاز نسخہ ی خہ تی کتیبخانہ ی مہلیک ژمارہ ی
۳۸۹۴ و کتیبی دین و مہزہب لہ عہ سری صہ فہ ویدا پەرہی ۴۱ و ئہ حمہد
کیسروہ ی لہ کتیبی شیخ صہ فی و تہ بارہش پەرہی ۴۸ چاپی سالی ۲۵۳۵
شاہنشایی دہنوسی: باب و باپیرانی شیخ صہ فی و پاشاکانی صہ فہ وی لہ کوردانی
کورد سنان و لہ سنجار و دوروبہری ئہویوہ بوون و فیروژشا یافروزی
مہ شرقی لہویوہ ہاتوتہ ئہردہ ویلّی و ناوچہ کانی تری ئیران و صفوۃ التاریخ و
حہرہ کہ تی کورد بوخو راسان پەرہی ۳۵ چاپی ۱۳۶۳ بہرگی ۱ تہ و حودی
کانیمال۔ سہر زنجیرہ ی صہ وہ فہ وایان شائیسماعیلہ کہ لہ ۹۰۷ ی مانگی بو تہ
شالہ ئیراندا. کورد فہرمویہ تی نان ئہ ونانہ کہ ئہ مرو لہ خوانہ، صہ فہ ویہ کان
بیجگہ لہ زہ روزیان شتی تریان بو کورد، نہ بووہ.

_____ کہ ریمخانی زہند، دانہری زنجیرہی زہندیہ، کہ ریمخان له ۱۰۱۹ له بان
 تہختی ئیران دانشتووہ و له ۱۱۹۳ ی مانگی وەفاتی کردوہ. کہ ریمخان زہند
 کوری ئیناق و له تایفہی له ک و له خیلّی زہندہ.

_____ ساروویہ کوردی خەلکی بانہی کوردستان کہ باوہری بہوہ کردوہ و، کہ
 جہنگی چالدران، جہنگیکی نیشتمانی و نہتہوہیی، نہ ک جہنگی مہزہبی
 بویارمہتی دانی شاسمایل صہفہوی کورد، بہناوی سپاسالاری جہنگ بہ زیاتر
 لہ ہزار شہروانی کورد و لورہوہ لہ شہر دابہ شداری کردوہ و شہیدکراوہ و
 بہسہرہاتہ کہیشی بہ کورتی بہمجورہیہ: ساروویہ سپاسالاری، شاسمایل
 صہفہوی کورد، لہ جہنگی چالدران دا ساروویہ کوردی خەلکی بانہیہ و باب
 و دایکیشی گوندنشین و راوچی (نہچیرہوان) بووہ، ساروویہ له ۱۶ سالیدا
 خوشہویستی ہموخەلکی بانہولای بانہبووہ و بہ (زوراب) ی زہمانہ ناویان
 بردوہ. چون فرہچوست و چالاک و بویر و مروّ دوست و پاک و ناکار چاک و
 نہترس بووہ، له ۱۵ سالیدا بہ مروّیی گہورہ خوئی نیشان داوہ و قہد و بالاجوان
 و بلیند بالآ و خوش ہیکل بووہ، لہ کاتی لاویدا کالہی لہ پیتی کردوہ و
 چوتہماسی گرتن و لہ پاشان، دہچووہ چیاو راوی مہرہ کیوی و بزہ کیوی
 کردوہ، نہتائەت ورچ و بہرازیشی گرتووہ و چہن جاریش لہ کیفی ئارہ باو بابہ
 نوس بویرانہ ئاوقہی پلینگ بووہ تہوہ، باوہ کو تہواوی جلکەکانی بہچنگالی
 پلینگ دراو و بہ دہنیشی روشاوہ و چنرال چنرال کراوہ و شہلالّی خوین بووہ،
 ہیماں نہ بہ زیوہ تا سہرہنجام پلینگہ کہی کوشتووہ و لہ پیستہ کہی جلکی بو
 خوئی دروست کردوہ، جاہەرلہ بہر ئوہ، لہ نیو خەلکدا بہ پلینگہ پوش ناودار
 بووہ. شاسمایل کہ ناو بانگی بویری ساروویہ دہ بیسی لہسہفہر بو ناوچہی
 موکریان دہخوازی بچیتہ نیو سپای ئوہ، دہلّین: ساروویہ فرہلہروّ ستم کلاو

چه رمینه و قوربان قهره باغی و نه حمه دخان نه رده ویللی که له سپای شاسمایل دا بون چاونه ترس تر بووه.

سارو بیره نه له فیترگه و زانینگه، ده رسی خویند بوو، له نیو شاخ و داخی کورده واریدا دهس و بازو لهی به فنه و فنونی گرتنی نه چیر و جانه وهرانی درنده، راهاتبوو که له فریدانی خنجیر و ههلسورانندی شیر و تیروکه مهند هاویشن و سوار چاکی، ده رتانی به دوژمن، نه داوه و شهر کردن به شمخال فیتریبو (شمخال له ئارپی چی ده چو، هه رچهند چه کی سه رتایی بو، به لام قورس و لوله یی دریر و نه ستوری هه بو و ده بو که سائیکیش هه بن هه میشه سوربو باروت بکه نه نیو لوله ی شمخاله که، بوئاگر دان به سهر دوژمناندا و نه و که سه ی شمخاله که ی ئاگر داوه به (قورچی) ناوبراوه و ده بو و افیربویی که تیری ۱ و ۲ سه رنه کا و له دوژمن دری. سارو بیره و نه وانه ی له گه لیدا بون فیتری نه و هونه ره ببون.

سارو بیره و یارانی له جهنگی ئۆزه ک و قه ققاز و هیرات؛ ماوه رای نه هر (؛ واوه ی زه ریا) به شدار بون.

شاسمایلی سه فه وی مروی چالاک و له مردن نه تر ساوه و هه میشه له پیشه وه ی شهر و انانیدا بووه و شهر ی کردوه، چون کورد، بووه و سارو بیره ش هه میشه له ده سه راستی نه و داگه رمی شهر بووه و پر به ده نگ نه راندویه تی و دوژمنی ترساندوه و به زمانی کوردیش به یارانی خو ی و تووه (؛ هه رو کوره هه رو لی بهن له و حه یوانانه، ها به قوربانی چاوو بم، هاده ی، ها). (برواننه په ره ی ۲۰ حه ماسه سازانی گوم نیو نوسراوی حه بیوللا تابانی به فارسی چاپی ۱۳۸۱ ی نیگای سه وز، تاران).

له شهر ی کدا، شاسمایلی که له بان گردیکه وه جه نگیوه، سارو بیره دهروانی وانیزیکه، له پشته وه، به تیر شابکوژی، سارو بیره هه روه کو هه وره بریسکه خو

دہ گہ ییئہ کابرا و دہرہ تانی پی ناداو بہ تیر لہ گہ ردنی ٹوزبہ ک دہ سرہ ویئہ کہ تیرہ کہ گہ ردنی سوارہ ی ٹوزبہ ک کوناو دیو، دہ کا، کاتی شاسمایل دلّسوزی و چاپوکی سارو بیرہ ی دی کہ شای لہ کوشتن رزگار کردوہ، ئیتر روّ و ئیمانی لای سارو بیرہ بووہ و کردوہ تہ ہمہ کارہ و دلّسوزی خوئی و سپاسالاری ولّاتی بہ سارو بیرہ داوہ و زیاتر لہ ہزار شہروانی کورد و لوپو رومیلو-ی لہ بہ ردہ سابوہ (رومیلو کان یہ خسیر و خہ لکی تورکیہ و مریدی شیخ صفہ فی صفہ وی بون و بو شہرہ اتونہ تہ لای شاسمایل).

— رہ فیکانی کوردی بانہ یی کہ لہ گہل سارو بیرہ دابون وہ کو: مام ئہ حمہ د، مہ حمود حاجی عہبوی (: ئہ بو بہ کر) ہمیشہ لہ پیش شہروانانہ وہ بوون و چریکہ و چیروکیان؛ لہ ئازاییدا ئافراندوہ، زوربہ ی شہروانانی لوپ-ی بن فہرمانی سارو بیرہ لہ گو پالی دارہ بہ لوت و دارہ گوپڑو جوڑی دار، کہ لہ کوردہ واریدا بہ دار (شیلان) ناوبراون کہ قورس و قایم و پتہ و بوون، جہنگیون. شہروانانی (ئیچ ئوغلان) ی عوسمانی بیرہ و ہری یہ کی پر مہ تر سپان لہ و گوپالہ دارانہ و لہ و لوپانہ، ہہبووہ، لہ شہری شاسمایل و عوسمانیدا، چہ کی کوردو لوپ و رومیلو، قوچہ قانی، شیر و نیڑہ و تیرو کہ وان و ئہ و گوپالہ دارانہ بووہ.

— باوہ کو ہزاران کیڑ نارہ زویان بووہ، تابنہ حہ لّی سارو بیرہ، بہ لام ئہ وکچی ئہ لّایارخانی ہہ وشاری ہیئاوہ، کہ یہ کی لہ ناواناداران و گہورہ پیوانی دہرباری شاسمایل صفہ وی بووہ. - جہنگی چالدران بہ مجورہ قہ و ماوہ سولتان سہلیم. تورکی عوسمانی کاتی زانیویہ کہ شاسمایل صفہ وی لہ ۹۰۷ لہ بان تہخت دانیشووہ و خہریکہ ہیڑووزیی زیاتر بگری لّی تر ساوہ، بہ تایبہ ت کہ ویستویہ تی برہ و بہ شیعہ گہری بدا، عیڑہ ت چاپان کہ ناسیاویی فرہ ی بہ کاروباری ئیرانی ئہ و دہم ہہبووہ و مین شہروانی سپای عوسمانی بووہ و

راوته گبیری پیکرد که چۆن بچنه جهنگی شاسمایل به و به یانووه که (جهم) که خووی به بایه زیدی ۳ ناو ده بابه نای به شاسمایل بردوه و عیژه ت چاپان به پول و دراوی فره وه، ده نیریتته نیو هوژه کانی ئازربایجان و کوردستان تائختیلاف له نیویاندا سازیدا و خویشی به سپایی هاته شه ری شاسمایل و خووی گه یانده (قهره باغ) له وسهرده مه دا (وان و دیار به گر: ئامید و فره باغ) به شی له ئیزان بوون، وان و ئامید ئاسان خویمان دا به دهس عوسمانی به وه، به لام (محمه دقهره باغی) له قهره باغ، خووی نه دابه دهسه وه، شاسمایل که له وکات و ساته دا، له همه مه دان بووه، به له ز خو خرده کاته وه و خو ده گه بییته ته وریژ و دهستوری خربونه وهی سپاو عه شایرده داو به راوته گبیری فره مانده کانی، که سانی وه ک: ساروبیره، سولتان محمه خان ئستاجلو و محمه دقهره باغی و... وایان به باش زانی، بهر له وهی سولتان سه لیم بگاته ناوچهی ئازربایجان (ئاتروپاتان) پیشی پی بگرن و بهره و شاری خویتی به شه روانا نه وه، بووی ئاروژتن، له شویتی به ناوی (چالدران) که ۲۰ کیلومتر له خو دوره، هه ردو سپای عوسمانی و شاسمایل صه فه وی ئاوقه ی به کتربوون، سپای به نی چری به کان: (یه خسیره ئا موسولمانه کان) و ئیج ئوغلان (فه رید موئه زین زاده) ی تورکی عوسمانی به شمخال و توپی سوک و قورسه وه هیرشیان بو سپای شاسمایل، به سه ر کرده یی حه سه ن به گ له له و ئه میرباقی و ئه سلان فره مانده ی هوژی ساروقامیش هیتا، ساروبیره ئاوزهنگی له ئه سپی بوژه دا، که ههروه ک بهرق خووی کرد به نیو سپای وه سمانیدا و دادپ داری پی خستن و سپاکه شی که کورد و لور و رومیلو (یه خسیرانی تورک) بوو، به دوای ساروبیره دا ئاوقه ی شه روانانی وه سمانی بوون و فره یان له سپای وه سمانی کوشت و ساروبیره ئه وشیره کورده، رکیقی له ئه سپه که ی داتا خوبگه بییته سه ر تو به کان و داغیان

بکا، گوللہ توپیٰ لہ دہ سی دا و پہ راندی و گورزہ کەیشی لہ گەل دہ سی دابرد و ساروئیرہ بہ و حالہ شہوہ کە خوین لہ باسکی قەلپەزہی دہ کرد، بہ پەلہ ییٰ خوئاسایی روئی و بہ دہ سە ساغہ کە ی گورزہ کە ی ھەلگرتەوہ و ھەلّی کوتایہ سەرتوٓپ و چەن توٓیچی شروور کرد و توٓپہ کەیشی لہ کارخست. بہ لām بہ داغەوہ، لہ دورەوہ بہ تیر، تیربارانیان کرد تا شەھید کرا (ئەشتین میتزو بارە ک) دہنوسی: سولتان سەلیم لہ نہ ترسی و بوٓیری (ساروئیرہ) تاریفی دہ کرد و یە کیٰ لہ شەروانانی وە سمانی کە دہ یوست سەری ساروئیرہ لہ لہ شی جیابکاتەوہ، سولتان سەلیم ئەو نہ، لہ قارەمانی و میزانی ساروئیرہ خوٓشی ھاتبو، دہنگی دا کە کاری و ناشیا و، لہ بارە ی ساروئیرہ ئەنجام نہ دا، شاسمایل لہ بان گردی کەوہ، دہی روانیہ ئەو کارە ساتە، دلٔەزینہ بہ لām کە دیتی نہ یان ھیشت سەری ئەو پالەوانە، وە تەن خوشەویستە، سەری بپردری، دلّی ئارامی گرت، میژو دہلّی: ئە گەر دہ سی بہ توٓپ نہ بپردایی لہ وانە بوو، بیباتەوہ. دوا ی تیشکانی شاسمایل لہ جەنگی چالدران ۱۸ ئە یالە تی کوردنشین دو سوم (۲/۳) خاکی کوردستانی گەورە کەوتە بەردەس تورکی عوسمانی و لہ سالی ۱۶۲۹ زاینی دوا ی واژو کردنی پەیمانی ناشی لہ نیوان سولتان مراد-ی ۲ خەلیفە ی وە سمانی و شاعە بیاسی دوە می صەفەوی ھیلی سنوری دہس کردی (ئیران و وە سمانی) بہ نیو خاکی کوردستاندا راکشا و تائیسٹایش (ژانویە ی سالی ۲۰۰۹ ز) ئەو ھیلّە دہس کردە، ھەرماوہ. شوکر نیریکە، ئەو ھیلّە نہ میٓی و کوردستان ئازادی.

لہ سەدە ی ۱۲ ز- دا سولتان سەنجەری سەلجوقی لہ خاکی پاکی کوردستاندا، ئە یالە تی گەورە ی جیا کردوہ و . بہ تەنیا ھەر ئەوہ ی لہ نوسینگە ی باج و خەراجی حوکومە تیدا، بہ کوردستان ناو بردوہ.

لە شەری یە کە می نیوگە لانیدا، کوردستان نوٓشی و یرانی بوو تورکی عوسمانی

کوردانی درسیمی به رابه‌ری شیخ‌ره‌زا درسیمی قه‌تلی عام کردو ته‌نانه‌ت مه‌رقه‌دی شیخ‌ره‌زایش، شورت و گومکراوه و نه‌وه ده‌بی به‌ژینۆساید، بیته ژمار. — تورکانی عوسمانی دوا (قه‌تلی عامی نه‌رمه‌نیه‌کان) له‌ سالی ۱۶۱۵ زاینی چهند صه‌د هه‌زار کوردی بۆلای روژاوا‌ی تورکیه، شاربیه‌ دهر کرد و فره‌یی له‌وان له‌ ریگادا مردن و کورد، کرایه‌ گوشتی قوربان‌ی.

— نه‌ته‌وه‌ی کورد، قه‌ت هه‌رش‌ی بو‌سه‌رمال و خاکی که‌س نه‌بردوه‌ و له‌سه‌ر خاکی باو باپیرانی خو‌ی به‌رگیری و دیفاعی له‌ خو‌کردوه، ویته‌که‌ی ژهن‌رال مسته‌فا بارزانی‌یه، که‌ به‌ دریا‌ی ته‌مه‌نی موباره‌کی قه‌ت مال‌ه‌ عه‌ره‌ییکی ویران نه‌کردو ته‌نیا بو‌داین کردنی مافی‌ره‌ و شه‌رعی کورد و کوردستان، به‌رگیری و دیفاعی کردوه.

۱۹۲۰ دوا‌ی جه‌نگی نیوگه‌لانی و دابه‌ش کردنی کوردستان له‌ نیوان تورکیه و ده‌وله‌تی عیراق و سوریه‌ی ده‌سکرد و... ده‌وله‌ته‌ ئوروپا‌یه‌ کانی سه‌رکه‌ و تو له‌ په‌یمانی سو‌یر له‌ ۱۹۲۰ ز - دا به‌لشی ئازادی نه‌ته‌وه‌ی کوردیان دابوو. به‌لام که‌مال ته‌تاتورک به‌یارمه‌تی فه‌رانسه‌ و ئینکلیس له‌ لو‌زان پشت گو‌ی خراو کوردیان، ته‌نانه‌ت له‌ مافی شارۆمه‌ ندیش بی‌به‌ش کرد.

— له‌ودابه‌ شکرده‌دا هه‌ندی له‌خاکی کوردستان که‌وته به‌ره‌نه‌نستان به‌لام ده‌وله‌تی نه‌رمه‌نی به‌رگیریان له‌ خو‌ندن، به‌زمانی کوردی نه‌کرد و مرو‌یانه له‌ گه‌ل کورد بزوتنه‌وه (دیاره‌ کوردو نه‌رمه‌نی ئاموزای په‌کن).

— له‌ کازا کستانیشدا کورده‌کان به‌ کوردی ده‌خو‌ین به‌لام کوردی ناوچه‌ی ئارالی شوره‌وی سابق که‌ خو‌یان به‌ بارزانی ده‌زانن و کوردانی کورواسی زوانه‌که‌یان له‌ کزی داوه‌ به‌لام خو‌یان به‌ میراتگری گلگمیش به‌ کورد، ده‌زانن.

— ئوستانی کرماشان، سه‌هی کوردستان، لو‌رستان، ئیلام و به‌شی به‌رفره‌

لہ ئازربایجانی غہربی، ھەمەدان، زۆربەیی شارویدی، ئێھوئ خاکی کوردە و بە کوردستان دەناسرئ، دیارە بیجگە لەزاگرووس کە خاکی پاکی کوردە، لە خوراسان، قوچان، گیلان، مازندەران، تاران، قوم (گۆمی خوئ)، سیستان، کرمان، فارس، خوزستان، بوشەھر، بە شا کورد، کوردیچال، ھەسەن کیف، ناوچەیی کە جور، رودبار، ەمارلو، منجیل، قەزوین کوردی فرەو بە ربلآو، و کوردی کووہ ئیئەیی پاکستان کە بی ئەزیر بوئۆی پاکستان خوئ بە کورد - ، ناو بردوہ، ھەن.

کوردی سەر بە کەریمخانی زەند کە دایکی کوردی زەنگەنە بوو، بە تایبەت خیلئ زەنگەنە، دوای نەمانی زەندیە لە خوراسان. ھیرات، خوزستان، لە نیو بەختیاری، بەزارجان، بوشەھر، فارس و کرمان بلآو کراونەتەو و کوردانی وەند و زەنگەنە و کەلھور بلآو کراون.

۷ بنە مالا کە داریوشی گەورەیان کردە شالە کوردانی زەنگەنە بون.

۷ خانەدانی گەورەیی سەردەمی ئەشکانی کورد، بە پێئ ئەسمای یوش لە کوردانی زەنگەنە بون.

ساسانیی کورد، لە تایفەیی کوردی شوانکارەن.

لە ئاخرو ئۆخری پاشایانی صفەوئ شیخ عەلیخانی زەنگەنە سپاسالاری جەنگی ئێران بوو و زیاتر لە ۳۰ سال صفەدرئەعزەمی شاسلیئمانی صفەوئ بوو.

دوای پاشایانی کوئرتی، کوردی، ماد، ھەخامەنشی و ئەشکانی و ساسانیان، کورد. نەخشی بەرفرەیی ھەبوو و ھوکومەتی بە دەس بوو. ئیتەر نەخشی بەرچاوی نەماگە، بەلام تا ئاخرو ئۆخری قاجار، ئەیلال تەکانی کوردستان جوئۆی خود موختارییان ھەبوو، تەنانەت مالیاتیشیان کەمتر بە ھوکومەتی

ناوه نندی داوه. به لām بو شه رو به رگیری له و لآت به دلخواز، یارمه تی حوکومه تی ناوه ندیان داوه، حاکمانی ئه رده لآن و حاکمانی زه ننگه نه له کرماشان و ئه بوقه داره له پشتکو (نیلام) له باشوری کوردستانی به شی ئیران، به ته واوی ئازاد بون. یارمه مه دخان کرماشانی و حوسین خان کولاهی و خیل زه ننگه نه و رابه رانی شه هیدی زه ننگه نه که سانی وه ک: حوسین خان ئه عزم ده و له حاکمی کرماشان و کوره بویره که ی: حهیده رخان فه خیم سه لته نه، ئو پوزسیونی ئیرانیان، یارمه تی داوه، له کاروباری مه شروته دا.

که سانی وه ک: ره شیداغا، محمه داغا، نه زه رسولتان، ئه کبه ره به گ و ئه بولحه سه نخانی زه ننگه نه که له گه ل زالمان و سالار ده وله، به ره نگاریان کردوه له بابه ت مه شروته وه، نه خشیان دیاره و ده وله تی کاتی (موهاجرانی) ئیران، به هوئی مه شروته خوازان و رونا ک بیرانه وه له کرماشان سازدراوه.

خالو که ریم خانی کورد، خالو قوربانی برای، بابه مراد، میرزا مراد، زه کی و قازی محمه دخانی زه ننگه نه یارمه تی میرزا کوچکخانی حه ننگه لیان داوه و ئیستایش دوکتور سوهرابی زه ننگه نه ده بیرکوللی حیزبی پان ئیرانیست بو لای کورد و کوردستان جار به جار، ده له کورکی ده کا.

مه لا خه لیل گو رامه ری به بوته جلکی کوردی له ۱۳۰۷ هه تاوی په دژی ره زاخانی ئالاشتی په هه له وی رابه ریو و کوردایه تی کردوه.

له سالی ۱۳۱۵ هه تاوی له روژگه یینی ۹ مانگی گه لاویژ، سیلاوی توند به شی له شاری مه هاباد و بازاری بردوزیانی فره ی مالی و گیانی له خه لکی داوه.

۱۹۲۴ ز- عه لی قولیخان صارم سه لته نه کوری والی پشتکو (ئه بوقه داره) که له

دوایی دا به جه نگی (رینو) ناسرا رابه ریوه و بوته والی پشتکو.

۱۹۵۴ رابه رینی جوانرو.

_____ راپهرینی هۆزه کانی هه ورامان به رابه‌ری کهسانی وه کو: مه‌حمودخانی دزلی و محهمه‌د ئەمین له‌هۆتی به‌دژی حاکمانی زالمی ئێران. - تیریتز هاویتی ریکخراوی مۆدیرنی راپهرینه کانی کوردی رۆژه‌لاتی کوردستان، بو ئامانج و سازدانی ده‌وله‌تی کۆماری کوردستان له مه‌هاباد به‌روناکی له کوردستاندا خه‌لکی گهرم و گورتر کردوته‌وه.

_____ ره‌زاشا په‌هه‌له‌وی که له‌گه‌ل ئەلمانی نازی پیوه‌ندی گرتوو، ئینگلیس شار به‌ ده‌ری کردوه و له‌ژو هانسبورک مرد.

۱۹۴۱ شوره‌وی و ئینگلیس به‌ جوتە ئێرانیان داگیر کرد. - له‌ رۆژی ۵ شه‌مه‌ ۵ خه‌رمانی سالی ۱۳۲۰ هه‌تاوی فروکه‌ شه‌رکه‌ره‌ کانی شوره‌وی شارکا مه‌هایادیان گولله‌ باران کرد و زیانی مالی و گیانی له‌خه‌لکدا و له‌ رۆژی هه‌ینی ۶ مانگی خه‌رمانی سالی ۱۳۲۰ سپای خزنده، مه‌هاباد.

_____ له‌ ۲۵ گه‌لاویتی سالی ۱۳۲۱ هه‌تاوی و ۱۶ سپتامری ۱۹۴۲ ز-له‌شاری مه‌هاباد که سانی وه‌ کو حوسین زیرینگه‌ران ئەوره‌ حمان زه‌بیحی و ئەوره‌ حمان ئیمامی و محهمه‌د نانه‌وازاده‌ و مه‌لا عه‌بدوللا داودی و... کۆمه‌له‌ی (ژیکاف) یان دامه‌زراند، ئەندامانی کۆمه‌له‌ ده‌بو له‌دایک و باوکی کورد، بن به‌لام ئاشوریانی که باوکیان کورد و دایکیان ئاشوری بوایی له‌ ژیکافدا، وه‌رده‌ گیردران و ئەمه‌یش نیریکی ئەمروێ نیوان کورد و ئاشوریدا به‌ جوانی نیشان ده‌دا (کۆمه‌له‌ی ژیکاف مه‌به‌ستی ئازادی و سه‌ر به‌ خوێی کورد و کوردستان بووه‌ و سه‌ر به‌هیچ یه‌ک له‌ ده‌وله‌ ته‌زل هه‌یه‌ر کان نه‌بووه‌ و داخوازی له‌ هه‌موان کردوه‌ تا یارمه‌تی بده‌ن تا ده‌وله‌تی کوردی له‌ کوردستانی یه‌ک گرتوو، سازبده‌ن، به‌لام که کرا به‌ حزبی دیموکرات، کرایه‌ سه‌ر به‌ شوره‌وی (شه‌پۆل) و له‌ نوامبری ۱۹۴۵ ی زاینی کۆمه‌له‌ی ژیکاف به‌ ئاشکرا، ده‌سی به‌ بزاو کردوه‌.

(بروانہ کوٹاری کوردستان له مہاباد، ئارچی روژوئلٹ (: کور) ۲ ژوئیهی ۱۹۴۷ز گوٹاری میدیل ئیست ژورنال (روژھه لاتی نافین).

۱۹۴۴ ز- له ۲۵ی گه لاویژی یا ۲۶ سهرماوه ز: (سیخوار) ی سالی ۱۳۲۴ی هه تاوی و ریکه وتی ۱۹۴۴ز. به دهستوری پیشه واکازی محهمه د کوئمهلای ژیکاف، کرایه حیزبی دیموکراتی کوردستان، وه ک ئه وه، به یانیه ی گورانی ژیکاف به موروئیمزای قازی محهمه د و ۱۰۵ کەس له سهرناسانی کورد، بووه و یستویانه کورد خودموختاری، زمانی کوردی ئازادی و...

له ۲ ریه ندانی سالی ۱۳۲۴ و ۲۲ ژانویهی ۱۹۴۶ز- پیشه دا قازی محهمه د که زوربه ی هوژه کورده کان و خه لکی فره زورکو بیونه وه و حه زه تی مسته فا بارزانی و زاتی وه ک سولتان العرفا حاجی سه یید عه بدوللا گه یلانی زاده و سه یید عه زیری کوری و حاجی بابه شیخ و عه للامه حاجی مه لا حوسین مه جدی، کوٹاری کوردستانی له ۴ چرای شاری مہاباد، راگه یاند و له و کاتانه دا گوٹاری ئیشتمان، کوردستان، هاوار، هه لاله و... به زمانی کوردی له چاپ ده درا.

۱۹۴۶ ز- له سالی ۱۳۲۵ و ۱۹۴۶ز- شهروانی شوره وی له ئیران چونه ده ری و له کوٹاری کوردستان، پشتیوانیان نه کرد، پیشه واکوئمهلای کوردستان بهری خوین ریژی بگری به ناچار چوو ه میاندوا و خوئی دابه ده سه وه وله ۲۱ی سهرماوه زی سالی ۱۳۲۵ هه تاوی ساعه تی ۱۰ی بهر له نیوه رو، سپای شهروانی ره ژیمی حه مه ره زاشای ده رکراو، خوئی خزانه شاری مہاباد و له ۱/ ۱۰/ ۱۳۲۵ قازی محهمه د زیندانی کراو دواي ۱۰۰ روژ زیندانی کران به داغه وه حه مه ره زاشای بی فیه ری ئیران له ۱۰ خاکه لیوه ی سالی ۱۳۲۶ هه تاوی و ۱۹۴۷ز- پیشه دا و صه دری قازی و حه مه حوسین خانی سه یفی

قازی له چوارچرای مہاباد، له داردا و شہیدی کردن.

_____ ئه میر سه یفوده و له؛ سالار زهرزایی له خیلّی زهرزاو فہرماندہی سپای سہمقان بن ئہر تہق حاکمی قدس بووہ، کہ ماوہ بیکیش ئوستانداری ئیسکہندہریہ بووہ. کوری ئہسیر له میژوہ کہی خویدا له زیمنی روداوہی سالی ۵۴۷ مانگی له و ئہمیرہ ناوی بردوہ و دہلی: له و میژوہ دا له لایہن مہلیکشا محمەد سپای بولای حیللہ، رەوانہ کرا کہ ئہ و کوردہ زهرزایی یہ فہرماندہی بووہ و مروی بویر، پرهہبہت و بہ قودرہت و بہہیمہت بووہ (وہ فہیاتی کوری خہ لکان چاپی میسر بہرگی. پەرہی ۳۷۱، ئہ لکامیلی کوری ئہسیر بہرگی ۱۱ پەرہی ۷۲).

_____ مہلیک عادل زهرزایی، سہ یفہ دین ئہ بو حہسەن عہلی بن میر سہ یفہ دین سالار، زهرزایی، له منالیہ وہ له مالی پاشاکانی میسر پەرہ و ردہ کراوہ و بویر، شیاو، له کارزان، زیرہ ک، خاوہن زانست و رامیار بووہ و فرہزو بہ سہر ہاوسالانیدا سہرکە و تووہ و لہرہ جہبی سالی ۵۴۳ مانگی بو تہ سہروک و وزیرانی زاہیر عوبہیدی لہ قاہیرہ و بہ مہلیک عادل ئہ میر لہ شکر مولہ قہب کراوہ و وزیرئ پیر زاناو لہ قاہیرہ مزگہوت و فیترگہیی فرہی دروست کردوہ بو شافعی مہزہبان و لہ ئیسکہندہریہ یش فیترگہییکی سازداوہ کہ زاناو ناودار حافظ ئہ بوتاہیر ئہ حمەد سہلہ فی شافعی لہوئ دہرسی و توتہ وہ.

عادل کہ مروئ خوچاک و نا کارباش و وہ زیرئ دادگہر بووہ لہ راست تاوانیاران سہخت راوہ ستاوہ و لہ تاوان نہ بوردوہ و سہرہنجام لہ سہرئہ و خووہ لہ روژی ۵ شہمہ ۶ موحرہمی سالی ۵۴۸ مانگی بہ دہس نہسر - ی بن عہ بیاس کوری ژنی خوئ شہید، دہ کری (وہ فہیاتی کوری خہ لکان چاپی میسر، بہرگی ۱ پەرہی ۳۷۰).

_____ ئه میر سه ده قه ی ورمیی، عه لی بن سه ده قه، له رۆزگاری مه نسور خه لیفه ی عه بیاسی (خیلافه ت له ۱۳۶ تا ۱۵۸ مانگی) له گه ل خه لکی و رمی شه ری کردوه و داگیری کردوه، له پاشان خو ی و برا که ی له ورمی خانو به ره یان سازداوه، سه ده قه له زه مان ی پاشایی هارونه ره شید: (دانیشن له بان ته خت ۱۷۰ و مردن له ۱۹۳ مانگی) ژیاوه.

_____ ئه میر سه ده قه ی ۲ خه لکی ورمی کوری عه لی که به ناوی باپیری یه وه کراوه و به سه ده قه ناوبراوه و به ئه میر (زریق) یش ناودار بووه، رۆزگاری به سه ر ناوچه کیفاویه کانی ئیوان موسل و ئازربایجان حوکومه تی کردوه و قودره ت و شان و شکویه کی هه بووه. له سالی ۲۰۹ مانگی مه ئمونی عه بیاسی ئه وی کردۆته والی ئازربایجان و ئهرمه نستان و شه ر کردنی له گه ل بابه کی خو ره مدین - ی کوردی. به و سپاردوه. کوری ئه سیر ده نوی زه ریق له ته ک سه ید کوری ئه نه س حاکمی موسل به ینیان باش نه بووه و سه ره نجام زه ریق به ۴۰ هه زار سپاوه، چوو شه ری سه ید که سه ید کوژرا و کاتی مه ئمون ئه وه ی بیست، فره خه فه تی خو ارد و محه مه دین حه مید توسی کرده والی ئازربایجان و فره مانیشی پیداله موسله وه بر و و زه ریق له ناوبه ری، محه مه د له سالی ۲۱۲ چوو موسل و دوا ی شه ری خو یناوی زه ریقی یه خسیر کرد و ناردیه، به غذا و خو یشی چوو ئازربایجان، ئیتر له وه به دوا هه والی له زه ریق نه ما (بروانه شاریارانی گوم نیو کیسه روی به شی ۲ په ری ۳۳ و ۴۰ و ئه لکامیلی کوری ئه سیر.

_____ هه ران: هاران شاریکی که ونارای ناوداره. له جزیره، له ۳۵ کیلومتری باشوری ئورفه له به ستیی نه هر-ی جلاب، دایه. ئیستاوه ک جاران ئاوه دان نیه، تاریخنوسانی رومی ئه و شارهیان به ناوی کاره. (carrfnae) ناو برده،

لہ سہرہ تہای ئیسلا مدا ئہم شارہ ئاوہ دان بووہ و دہ سہ یی لہ ناوداران لہ وئی
سہریان ہلداوہ، ہندی لہ حکمت زنان و پزیشکانی ہاران خوین بہ صابی
زانوہ و زورینہی دیلمانجانی کتبی فلسفہ فی و پزیشکی عہرب خہ لکی
ہاران بون (موعین ہہرئہ وئی).

_____ حلوان holvan چومیکہ لہ تہخت گرا (تاقی کیسرا) لہ ۱۹۰۰ متری دایہ و
لہ کاتی ہاتنہ خوارہ وہی ئاوہ کہ، لہ کیفہ کانی یاتاق (زاگروئس) لہ ماوہی چہن
کیلومتری بہ ئہندازہی ۱۲۰ متر دیتہ خواری و لہ پانایی دہشتایی یہ ک،
ئاوایی عہلی گردہ، ئاوہ دا و لہ تہنگایی کیفی پیشکان رہد، ئہبی و لہ دہشتایی
سہرپیل زہا و، قہ سری شیرین -ہوہ، دہروا و دہچیئہ، دیالہ، شہری نیوان
عہرب و کورد و ئیرانیان لہ حلواندا روی داوہ و ئینستایش شاروچہ یہ ک،
لہ وئی بہ ناوی حلوان ئاوہ دانہ و ہہ یہ (سہرچاوہی بہرو).

_____ شیخ عہلیخانی زہنگہ نہ، وہزیری شاسلیمان صہفہ وئی (نیوہی دوہمی سہدہی
۱۱ مانگی) ئہ و مرویہ، وہزیری سیاو، لہ کارزان و پاکداوین بووہ و
تائہندازہیی لہ کاری نابہ جیی شاسلیمان بہرگیری دہ کرد (سہرچاوہی بہرو).

_____ شیخ عہلیخانی زہند، سہداری بویری کہریمخانی زہند (نیوہی دوہمی سہدہی
۱۲ مانگی) کہ لہ جہنگہ کانی روژگاری کہریمخان: زہند - ی، بہ شدار بووہ،
بہ لام خانی زہند بہ قسہی ۲ زمانان، کوپرونابینای کردوہ. (سہرچاوہی بہرو).

_____ عیشقی (میرزادہ: محمہد رہزا کوری حاجی سہید ئہبولقاسم کوردستانی،
شاعیر کہ لہ سالی ۱۲۷۲ لہ شاری ہمدان، لہ دایک بووہ و لہ ۱۳۰۳ ہتاوی و
۱۳۴۲ مانگی لہ تاران شہید کراوہ، ہوگری ئہدہب و شیعربوو پربہ ہہستی
ناسکی بو بہ بیان کردنی واتای و تہن پەرہستی و نازادیخوازی و چاکسازی
شیعری دہوت.

نه ترس و بیباک و کۆلنه دربو و له شه ری یه که می نیوگه لانی چوو و لانی
عوسمانی و له دار و لفتونی نه وی دهرسی خویندوه و له تاران روژنامه ی سه ده ی
بیسته می بلۆ کردۆته وه، که پر و ته ژ ی بووه له قسه و و تاری توند و تیژ، به دژی
ده سه و دايره ی حوکومه تی ئیران و هه رله به ره وه به هو ی ۲ که سی نه ناسرا و،
له تاران کۆژ و له بابویه نیژ راوه. عیشقی له ئۆ په رای ناوداری: «هه ستانه وه»،
هه ستانه وه ی پاشا گه و ره کانی ئیران، نیشان ده دا، که یه که یه که، دیتنه نیو شانوک و
بوئاله باری ئیران خه فته ده خو ن و شانازی و شکۆی رابوردوی کورده واری و
ئیران ده خه نه وه بیرو هزری مرو، تابلۆکانی «ئیدئال» و کفنی ره ش» هه ری که یان
ره خه له باری ناله باری کۆمه لایه تی ئیران ده گری، دیوانه که ی چه ندین جار له
چاپ دراوه و بلۆ کراوه ته وه (بروانته زانیانی کورد، به رگی ۵ به قه له می
(شه پۆل) ناماده ی چایه.

_____ گه نجعه لیخان زیک له کوردانی لای کرمانه و بو ته حاکمی کرمان و سه رزه و
یه کانی شه رقی ئیران و تا مردن حاکمی نه وی بووه و گه رماو، نه باراوی نه و
ئیستابۆته شوینه واری که و ناروا پارێژ راوه و ته ختی نه باراوه که ی به سورب
ته خت (: که ف) پوشی کراوه، بوئه وه ی ئاوه که نه ده ئیته نیو عه رزه که و له وی
ئاوه که، کو، بکاته وه، هه رواخانی زیک له به رافه رمانده ی سپای ئیران
بووه.

_____ بودا قخان چگنی حاکمی قوچان و خوژاسانی با کوری بووه و ⁴حه نعه لیخان - ی
برای حوسین عه لیخانی کوردی چگنی حاکمی بستان بووه و دوا ی مردنی نه و
برا که ی: به یرامعه لی سولتان چگنی له لایه ن شاعه بیاس صه فیه وی کرایه
حاکمی بستان.

_____ میرزا ته قیخان نه میرکه بیر - ی کورد، حاجی قوربان کوری تیه ماسب به گی

کرماشانی چوتہ نیو دام و دہ زگای میرزا عیساخان باوکی قائم مقام فہراہانی و
 ناشپہزی کردوہ و ناشپہزی چاک و پاک بووہ و لہ پاشان بوٹہ ناشپہزی تایبہت
 لہ دہرباری قائم مقامی فہراہانی و فرہجی باوہ و ریژداربووہ و کورہ کہی
 کہ ناوی تہقی بووہ و لہ پاشان بوٹہ میرزا تہقی خان تہمیرکہبیری ئیران، لہ
 دہرباری قائم مقام فہراہانی پەرورده کراوہ و پیگہ ییوہ. (بروانسہ و تاوی
 ئورسول بروگیش وزیر موختار - ی پروس کہ میرزا تہقی خان تہمیرکہبیری
 بہ کورد، داناوہ، نہقل لہ تہمیرکہبیر و ئیران فہرہیدون ئادہمیہت، بلاوکی
 خوارہ زمی پەرہی ۲۰ چاپی ۱۳۵۴ تاران).

تہمیرنیزام حہنعلیخان کوردی گہروس کہ ہمہ کارہی عہباس میرزا نایب
 سہلتنہ بووہ فرہسہرنجی داوہ تہ تہمیرکہبیر و لہ پیگہ یاندنی تہمیرکہبیردا
 نہخشی بہرچاوی ہہبووہ، دہلین: سہرہرای جہوہہری زاتی تہمیرکہبیر،
 کوردبون و ہاو زہ گہزی شویتی بووہ لہ سہر تہمیرنیزام گہروسی، یا تہوہ کہ
 میرزا تہقی خان تہمیرکہبیر، کاتی گہیشتنہ پلہی و ہزارہت، سہرنجی تایبہتی بہ
 تہمیرانی کورد، داوہ، بہ تایبہت کہسانی و ہ ک سہردار عہزیزخان سہردار و
 سام خان ئیلیخانی زہ عفرانلو قوچانی، تہنانت ؛ کیژی خوتی لہ سہردار
 عہزیزخانی موکری سہرداری کوللی ئیران مامرہ کردوہ، میرزا تہقیخان
 تہمیرکہبیر لہ گہنجیدا چوتہ دام و دہسگای ولیعہد لہ تہوریزو لہ ۱۲۴۴
 مانگی چوتہ ولاتی بروسہ و تہمیرنیزام زہنگہ، خوشی لہ تہمیرکہبیر ہاتوہ و
 لہ گہل ناصرہدین میرزا ولیعہد بویدار لہ گہل تہزاری روسیہ، ناردویہ تہ
 (تہوج کلیسا) و لہ ۱۲۶۳ کراوہ تہ سہروکی سپای نازربایجان و دوا۱ مردنی
 تہمیرنیزام زہنگہ کہ لہ مہزنتین مروفی سیاسی دہورہی قاجار بووہ،
 تہمیرکہبیر کراوہ تہ پیشکاری نازربایجان و سہرپہرستی ولیعہد و دوا۱

مردنی محہمہ دشا (۱۲۴۴) میرزا تہ قیخان ئہ میر کہ بیر، ناصرہ دین میرزا، دہ باتہ تاران و لہ بان تہختی پاشایی دایدہ نی و خوئی بہ ناوی صہدر ئہ عزم - کاروباری ئیران، دہا بہ ریوہ، مالیات و سپای شہ پروان ریک دہ خاو لہ گہل دہولہ تاندا بہ یوہندی، تابوری، کوئمہ لایہ تی و سیاسی سازدہ دا، ئہ میر کہ بیر دارولفتونی لہ تاران دامہ زراندو بہ ہیتیانی فیرکارو دہرس بیژانی ئوروپایی، بنچینہی فیربون و خویتدن و فہرہنگی تازہی لہ ئیران، دانا. کہ بہ داخوہ بہ شہیتانی، شہیتان و شوفاران و بہ خیل و حہ سودان ئہ و مروفہ گہورہ و دلسوژہ، لہ حہ مامی کاشان بہ خویتی رہ گ بہردان لہ ۱۲۴۸ی مانگیدا شہید کراوہ. مہلیک شوہرای بہ ہار لہ ۱۲۶۶ مانگی لہ دایک بووہ لہ ۳۳۰ (مانگی و ۱۸۶۶ - ۱۹۵۱ ز - ئہ وزاناکوردہ، مردوہ، بہ ہار شاعیر، لیکولہر، روژنامہ نویس، ئوستادی زانکو، رامیارو خوی سہبک ناسی بہ فارسی یہ.

خانۂ دانی کوئینیل محہمہ د تہقی پہسیان کوری روستہم بہ گ پہسیان لہ کوردانی پہسیانی قہققازن (پہس + یان - یانی کوران، کورگہل، پہس، بہواتای کور - ہ، ہرہ کو پسمام، پسختلی یانی کورپمام، کورپور (کوری مام کوری پور). شہری ئہرمہنستان و ئازربایجان دواۓ روخانی شوہوی زیاتر لہ سہرخاکی کوردانی پہسیان و گولبجار، ئاخکەندو شاروچکە کانی لاچین و قورت و قہرہباغ بووہ و بوٹہ ہوئی مال ویرانی و ئاوارہ بونی کورد، ہرہوہ کوشہری ۸ سالہی صہدام و ئیران زیاتر کہ لہ سہرخاکی کورد بوو و بوہ ہوئی مال ویرانی و دہر بہدہری کورد چ لہم دیووچ لہ و دیو، وہینہ کہی ہلہبجہیہ، ہلہبجہی سوتاوہیر و شیمای کوردستان و شاری سہردہشت (زہردہشت) لہم

دیوہ

عہلی قولیخان و حہیدہر قولیخان پہسیان خزمی کوئینیل محہمہ د تہقی

پہ سیانن کہ دہنوسی: له ۱۲۴۳ / کاتی قہقاز کہ و ته پەردەس روسی تەزاری
 ئیمە هاتینه ئێران و من: کولینیل محەمەد تەقی پەسیان له ۱۳۰۹ مانگی له
 تەوڕێر له دایک بوم و له ۱۳۱۷ تا ۱۳۲۳ له وی خویندومه و له ۱۸ چومادی
 سالی ۱۳۲۴ چومە فێرگە ی نزام و دوای ۵ سال خۆندن بە پله ی ستوان دوهمی
 له ۱۳۲۹ مانگی وەر گیرام و له راستیدا باب و کالی ئیمە هەموگولی سوری
 مەردانی ناوداری وە کو میرزا تەقیخان ئەمیرکەبیر و حەسەنەلیخان
 ئەمیرنزامی گەروس و... ن. که ئیشاره به کورد بونی خوئی کردوه. و
 ویستویه تی ئە یالە تی خۆراسان سەربەخۆ بکاو خوئی (کولینیل محەمەد تەقی
 پەسیان) بیته سەرکوواری، (گوفاری دانشمەند سەماوەزی ۱۳۵۸). هەروا
 نوسیویه تی: هەموکوردانی پەسیان و حەمادینلو، قەرە پەپاخ - ی کورد و
 کوردی شکاک: (شوقاق) و دونبولی و باجیان و ۱۰۰۰ سوار له سلیمان - ی
 پەسیان و شوکورلو و خوکانلو و قەرەچۆرلو و زیلان و میلان، له شەرەکانی
 سالانی ۱۲۴۰ تا ۱۲۴۴ بە سودی ئێران بە شدار بوون، جادوای هاتنی ئیسلام
 و دەسەڵانداری عەرەب بە سەر کوردستان و ئێران و نەمانی پاشایانی ساسانی
 کورد و هێرشی تورکان له سەده ی ۴ بۆ سەر کوردستان و ئێران و حوکومەت
 کردنی تورکان، غەزنەویان، سەلجوقیان، خوارەزمشاهیان، جەلایریان و
 مەغول و تەیموریان، قاجاری تورکەمەن و تورکە رەشە، بە سەر ولاتی
 کوردستان و ئێراندا، زیاتر له هەزار سال درێژە ی کیشاوە و زمان. داب و
 دەستوری خەلکیان گۆریوه و بەشی له خەلکی ئێران و کورد، زمانە کەیان
 بوو تە تورکی، تەنانەت ئەو داگیرکەرانی، ناوی کیف و شاخ و داخ و دار و
 بەرد و گوندو ناوی ئاوی چەم و زەریاشیان گۆریوه (برواننە ریشە ی نێزادی
 کورد و پەییوەستەگی نێزادی و تاریخی ئەو پەرە ی ۱۳۱ د - رەشید یاسەمی

کوردی کرماشان و شهرفنامه به فارسی ئەمیر شهرففخان بدلیسی که له سالی ۱۰۰۵ی مانگی تەلیفی کردوه و تاریخی کورد و کوردستان په‌په‌ی ۸۳ به رگی ۱ ئایه‌توللا شیخ محهمه‌د مه‌ردووخ کوردستانی و کورد، له دراوسێکاندا ئەولیا چه‌له‌بی و سه‌فه‌رنامه‌ی خوسره و میرزا، په‌په‌ی ۵۹ که قه‌ره‌په‌پاخه‌کانی به کورد، داناوه.

بنه‌ماله‌ی عه‌لیخان صه‌با، قاتانی شاعیر و مه‌لیک شوعه‌رای به‌هار، ئاغای ئەمیرانی هه‌لسورینه‌ری گوٚفاری خوانده‌نیه‌ها له تاران که شاو ئەشه‌ره‌ف و ده‌رباری په‌هله‌وی، ده‌دابه‌ر پلار کوردبوون (پروانته و تاری دوکتور مه‌حمود ئەفشار لکاو به‌کتیی کورد و په‌یوه‌سته‌گی نیزادی و تاریخی ئەو، د - ره‌شید یاسه‌می په‌په‌ی ۳۷ چاپی ۱۳۶۹ و زه‌به‌یحوللا مه‌نسوری نوسه‌ری ناودار، کورد بووه (پروانته‌هه‌ره‌که‌تی تاریخی کورد بو‌خو‌راسان، به‌رگی ۵ په‌په‌ی ۹۷ تا ۱۰۳ چاپی ۱۳۷۷ هه‌تاوی.

له‌روژی ۵ شه‌مه ۲۵ دیسامبری ۲۰۰۸ زاینی و ۵ به‌فرانباری ۲۷۰۸ کوردی و سالی ۱۳۸۷ هه‌تاوی، سه‌ره‌نجام له‌تلویزیونی TRT ی (۶)ی حوکومه‌تی تورکی ئەردووغان به‌زمانی کوردی، زمان، ئەده‌ب و هونه‌ری کوردی بلاو کرایه‌وه و ۲۴ ساعه‌ته‌یشه، که له‌زه‌مانی مسته‌فاکه‌ماله‌وه، زمانی کوردی قه‌ده غه‌کرا‌بو، دیاره‌کرانه‌وه‌ی ئەو تلویزیونه، به‌زمانی کوردی، له‌سو‌نگه‌ی به‌ر خودانی کورد و گریلای کورده، که خوینی بو‌ر ژاندوه و حوکومه‌تی تورک ده‌بی دیان به‌هه‌مو، مافی ره‌وای کوردا بنی، ناچاره‌مافی نه‌ته‌وه‌ی کورد، بناسی، ده‌نا وه‌کجاران بو‌ی ناچیتته‌سه‌ر، (شه‌پۆل). - به‌سسام - ی کورد، هاوسه‌رده‌می یاقوب بن‌له‌یس (۲۵۴ - ۲۶۵ مانگی، یه‌که‌م شاعیری کورده، که دوا‌ی ئیسلام شیعی به‌فارسی و کوردی نویسه‌وه و شیعه‌کوردیه‌کانی وندا

کراون (موعین پهری ۲۶۸ سہرچاوی بہرو).

بہ شا کورد، یہ کیٰ لہ گوندہ کانی کہ ہنوجی شارسٹانی جیروفتی تہ یالہ تی کرمانہ و ناوچہ یہ کی کیقاوی و چرہ و کیقہ کانی بہ ناوی بہ شا کور، ناودارہ. (بہ شا) کورمانجیہ، یانی بہش: پشک. چیا ی باریز، تایفہ ی باریز، بارزان، بارجان لہ دہورہ ی ساسانیان، لہوئی لہ نیوکیقہ کانی باریز، بارزان، بارچی چیا ی بارجان، ہوژی کوفج، قفص، کوفج یا کوچ، ہوژی بارزان، لہوئی ژیاون و نیستایش ہن و لہوئی دہژین.

کہ تہردہ شیر ی بابہ کان چوتہ جہنگی تایفہ ی بارزان لہ چیاو کیقہ کانی جیروفتی کرمان (کیسرہ وی تہ حمہد پهری ۴۹، صادق ہدایہ ت پهری ۲۴ و ۲۵ و تہ بہری، نیعماد سہلتنہ، عہلی رہ زمارا، پهری ۱۴۶ و یاقوت و تہ لکامیل بہ نہ قل لہ پهری ۱۲۵ و ۱۲۶ ی دانشنامہ ی جیہانی نیسلام حہرفی بی چاپی ۱۳۷۱ ہہ تاوی تاران.

تہ میرنیزام حہ سہنعلیخان بن محمہد صادقخان گہروسی، سہرتیب، سیاستزان، تہدیب، نوسہر، خہت خوش و ناوداری دہورہ ی قاجار، لہ ۱۲۳۴ لہ بیجار لہ دایک بووہ ولہ ۱۳۱۷ یا ۱۳۱۸ مانگی لہ کرمان مردوہ و پلہ ی سہرتیبی فہوجی گہروسی بہ میرات لہ باوکیہوہ، پنی براوہ ولہ شہری ہیرات بہ فہرماندہ بی حیسام سہلتنہ، تہو یہ کہمین کہسی بووگہ، کہ خوئی خزاندوتہ نیو قہ لای ہیرات. لہ سہفہری یہ کہمی ؛ ناصرہ دین شای قاجار، بوئوروپا لہ سالی ۱۲۹۰ مانگی، بہ پلہ ی و ہزارہ تی فہوائیدی گشتی یہ کیٰ لہ ہاوریانی شا بووہ، تہ میرنیزام گہروسی بو ماوہ یہ کیش پیشکاری موزہ فہرہ دین شا بووہ، لہ کاتی و ہلیعہ ہیدی تہو، کہ لہ تہوریزر بووہ. لہ پاشان بوتہ و ہزیر موختار لہ فہرانسہ و ٹینگلیس و ماوہ یہ کیش حاکمی کرماشان بووہ ولہ

سالی ۱۳۱۷ بوټه والی کرمان و له وی مردوه و له قهبرستانی شانیمه توللای
 وه لی له ماهان نیټراوه همز اغای مهنګور، بریکاری سهرداری راپه رینی
 ۱۸۸۰ ز. به رابه ری مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین له
 سابلانغ (: مه هاباد) ی موکری به گزی و سویتدبه درو خواردنی نه میرنزامی
 گه روسی، نه و مروگه و ره شه هید کراوه. نه میرنزام گه روسی، نوسه ری بیرورد،
 خهت خوش و ئینشا چاک بووه و نوسراوه کانیشی نه مانه ن: کتیب و مونشات،
 په ندنامه ی یه حیه وی که به خه تی جوان بو کوری خوی نویویه تی. (موعین
 په رهی ۱۶۴۸ به رگی ۶ چاپی ۵ سالی ۱۳۶۲ تاران).

لا په رهی کتیب وه ک شاپه ره که روحی ئیمه
 بولای نورو روناکی ده خاته هه لفرین: ویلتیر.

هه رکه سی فهره نګ و زانین به دهس یینی
 ره حمهت و به ره کهت به سهر خویدا ده بارینی (شه پوئل)

هه رکاتی ده چمه په رلانه خه فته تمه؛ که ته مهن، چهن
 کورته، بړکه لک و ه رگرتن له و سفره ره نګینه (شه پوئل).

وه ره با هه مومان ناله مان یه کخه یین
 به لکو به و عیشه نیشتمان سهرخه یین

گه‌ریانیک به‌ریواری به‌دۆلی شیخانی مه‌نگوراندا:

روژی چوارشه‌مه، به‌که‌می ره‌زبه‌ری سالی ۱۳۷۷ی هه‌تاوی و ۲۳ی سپتامبری ۱۹۹۸ی زانی و ۱/۷/۲۶۱۰ی کوردی له‌کات ژمیری چواری سه‌رله‌ئواره، له‌گه‌ل چهن که‌س له‌کورانێ خواڵیخوشبو حاجی محهمه‌د مۆره‌کی، له‌شاری تارانوه، به‌ره‌ و شاری مه‌هاباد، وه‌له‌ وێه به‌ره‌و هه‌ریمی ئاوابی شیخانی مه‌نگوران به‌جاده‌ی دهم سه‌دی مه‌هاباد، دارویشتن له‌سه‌ر رینگا له‌لای ده‌سه‌ چه‌په‌وه‌ دیی (هه‌مزوا) له‌بان گرديکه‌ وه، دیار بو، هه‌رواکه‌ ده‌ رویشتن له‌ پردیکه‌وه‌ به‌ لای ده‌سته‌ راستا لمان دا و ماشین که‌وته‌ سه‌ر جاده‌ی خاکی و رینگا به‌نیویری بو، به‌لام زور ناخوش و پرو ته‌ژی له‌که‌ند و له‌ند بو، هه‌رجویری رویشتن، له‌ رینگا له‌ ده‌سته‌ راسته‌وه‌ شوینه‌ واری دیی کوئی (ئینجه‌ ده‌ریی) یان نیشان داین که‌ له‌ دۆلی شیخان دایه، له‌ کورده‌واریدا ده‌ لێن: ئینجه‌ ده‌ریی له‌ کاتی ئاوه‌دان بوندا تاجل په‌نجاکی په‌لکه‌ ئاوریشمی لێها تۆته‌ ده‌ریی و ئه‌م قسه‌ خویی نیشانه‌ی ئاوه‌دانی و هه‌شیمه‌ت زوری ئه‌و دیی کوئه‌ ، راگه‌ینی.

هه‌رواکه‌ به‌و جاده‌ ناخوشه‌ خاکی به‌داده‌ رویشتن. له‌م لاو له‌ ولای رینگا و بانه‌ که‌، بارسنجو، سوره‌بان یان نیشان ده‌داین، سه‌رته‌نجام گه‌یشینه‌ ئاوابی سیلم، به‌لام ئه‌و روژه‌ نه‌ مان توانی بچینه‌ سه‌ر ئارا مگه‌ و زیاره‌تی خواڵیخوشبو (بابالی) ناچار گه‌راینه‌وه‌ بوشاری مه‌هاباد، بو‌روژی هه‌ینی ۱۳۷۷/۷/۲ سه‌ر له‌ نوێ به‌ره‌ و مه‌ نگوران به‌ شوینه‌ که‌ی روژی پینجشه‌مه‌دا رویشتن، له‌ رینگا باخه‌و انه‌ که‌ی مالی خواڵیخوشبو حاجی محهمه‌د مۆره‌کی که‌ له‌ به‌رشاره‌زابون به‌ رینگا و بان له‌ گه‌ لمان هاتبو، له‌ رینگا له‌ دوره‌وه‌ ئاوابی گو‌مه‌لیان، داغه‌، چۆمی گه‌وره‌ی لای داغه‌ی نیشان ده‌داین. که‌ ئه‌م چومه‌ له‌ لای قازی یاواوه‌، ده‌رژیه‌ نیو به‌ره‌به‌ندوسه‌دی شاری مه‌هاباد، له‌ سه‌ر رینگا به‌ لای ده‌سته‌ راسته‌وه‌، چاکی (به‌رلانک) له‌ دهم رینگا بو، به‌ ئیمه‌ نیشان درا، هه‌روا به‌و جاده‌ خاکی و ناخوشه‌دا ده‌ رویشتن له‌ ئاوابی (باگردان bagerdonی خواری و سه‌ری ره‌د بوین تاگه‌یشینه‌ دیی (شیخان) و له‌وێ چوینه‌ مالی (مام‌خدر) نیویک، زوری به‌ خیره‌اتن کردین و نانی نیوه‌ رو (فراین) له‌و ماله‌ خوارد، جادوای نان و چا خواردنی نیوه‌رو، بو‌رینوینی براهه‌کی خوی به‌ نیوی مام ره‌سول بانگ کرد. ئه‌م مام ره‌سول و مام

خدره له کوته ئاشناو کوته شوانانی حاجی محهمه د بون، زوربان ریژ لیگرتین و دیاربو قه در و حورمه تی حاجی محهمه دیان لایو، به راستی مام خدر پیاوی وریا و ژیرو نیشتمان ویست ده هاته بهرچاو، میوانگر و نانخوش و به ئاوه ز بو، مام خدر و مام ره سول له دوره وه که لاتی شا، یاقه لاتی شا، یان نیشان داین، ههروه ک ده گیر نه وه قه لاتی شا دارای ساختومان و خانوگه لیککی جوان و سه رهنج راکیشه، ههروا دیواری له بهردی تاشراو، وه پلیکانی ژیرزهوی له بهرده تاشراو بۆ ساز دراوه له نیه راستی مهبدان و گۆره پاندا گۆلاو به بهردی ته شوێ تاش بۆ ساز دریاوه، شوینه واری عه مبارای هیمان به جوانی دیاره و ئاسه واری دیاره و به راشکاوی شارستانی و تهمدونی ماد به ریجوارانی خوی نیشان ده دا.

به لای که لاتی شای نیو مه نگوران خانوو ئاسه واری کوئی نه ته وه ی ماد و کورده. وه که مچی له خوار تره وه قه لاتی مسته فا به گ، وه لهو ریشه دا قه لاتی هیلم ههیه. (۱) دیی

(۱) له کتیی کار نامه ی ئه رده شیر بابه کان دانوسراوه: ئه رده شیر چووه شه ری کوردان شای ماد - له و یوه چووه ته سه ر بارزانی - بارزانیان له جیروفت لای کرمان، کیوی به نیوی بارزان، بارزانی بارجانی ههیه که بارزانی لهو ناوه بووه و له پاشان بۆ بهرگری له هیرشی دوژمن چونه ته ئه م مهلبه نده ی ئیستای بارزان، که تهفسیری ابن کثیر له بن ئایه تی (...الی قوم اولی باس شدید) سوره ی فتح ئایه تی ۱۶ - ده لی پیغه مبه ر فه رمویه تی ئه م ئایه ته له په سه ندی هۆزیک دا هاتوو که ئازاو نه به زن و کاله کانیا ن له مووه و کوردن و بارزانی - سه رچاوه: تهفسیری ابن کثیر، تهفسیری روح المعانی، تهفسیری المیزان، ته رجه مانو لقورثانی عه للامه حوسین هیندی، بیان الاثمه - کتیی زه مینه سازان، کتیی به عقوب لیث په ره ی ۲۲ نوسراوی دوکتور باستانی پاریزی. کارنامک نوسراوی ئه حمه د کیسه وه ی چاپی ۱۳۴۲ په ره ی ۴۹ - کوواری ئاوینه ژماره ی ۱۷ و ۱۸ چاپی ۷۳ و ئاوینه ی ۱۳۷۴ ژماره ی ۹۰ به قه له می شه پۆل. یا بازان - ی کورد که له لایه ن پیغه مبه ره وه کراوه ته فه رمان ره وای یه مهن، دوا ی مردنی بازان، شارکوری بازان بووه

شیخان، ئاوايه كه، له ۲۵/۵ كیلومیتري با شوری روژاواي شاری مه هاباد و ۱۰۵ كیلومیتري بو شاری سه دهشت هه لکه و تووه، خه لکه که ی کورد و سونین، کاری خه لکی، مهرو مالآنداری، جوت و گاو هه نگوین به عه مهل هینانه، کار دهستی ژنان گوره وی چین و پوزه وان و به رمال و ده سکیش و ره شک و جاجم و شتیوايه.

گوندی باگردانی سه ری که له ۲۴/۵ كیلومیتري باشوری روژاواي شاری مه هاباد و ۱۳۰ كیلومیتري سه دهشت دایه، جاکه له شاره وه، بۆی ده رۆی، له دهسته راستی ریگای خاکی دایه، خه لکه که ی کورد و سونین. له چۆم ئاو ده خۆنه وه، له و دوله دا بو ماوه ی یه ک كیلومیتري دو ئاوايی به نیوی باگردان bagerdonی خواری و سه ری هه یه، که له ۲۴/۵ كیلومیتري باشوری خوژاوی شاری مه هاباد و له ۱۳۰ كیلومیتري سه دهشت دایه، جاکه ده رۆی له دهسته راسته وه له پشت باگردانی سه ری گردیك هه یه و له بان ئه و گرده، ئارامگهی خوالیخوشبو (بابالی) پایره گه و ره ی حاجی محمه ده مۆره کی، لی سازدراوه، ئیستا پیگهی پاسداران له سه ر ئه و ته پۆلکه دانریاوه، ده بی بیژین: مروف کانی به و جاده خاکی به دا ده رواو ده روانیته باری ژبانی ئه و خه لکه بیچاره و مه زلومه، واده زانی که ئه مانه وه ک به سه دان سال به ر له دنیای ئه مرو بژین وایه، چونکا دور له شارستانی و خۆبنده واری و ئاودانی و ژبانی خوشی ئه م سه ده یه، ئه م خه لکه موسلمانه هه ژارانه راگیراوان و قه تیس ماوان و له خیر و به ره که تی ئه م قهرنه بی به ش کراوان، هیچ جوړه ئاوه دانی و بوژانه وه یه ک له و نیوه نیوانه دا له نیو مه نگوران کار نه کراوه.

→ حاکمی یه مه ن. شارکوری بازان به یارمه تی پیروزی کوردی ده یله می ئه سوه د. ی کوشت که پیاوی چه چول بو. پیغه مبه ر فه رموی: فاز فیروز: فیروز سه رکه وت. وله سه رقه بری ئه بو حه نیفه دینه وه ری کرماشان له به غذا نو سراوه (لوکان العلم بالثريا لتناول رجال من ابناء جبال. المسند گردو کوئی المسند به نه قل ابو هزاره احمد بن محمد بن خه لیل چاپی ۱۳۱۳ ی مانگی میسر ئایه تی ۵۴ ی مائده (... فسوف يأتي الله بقوم يحبهم و يحبونه اذلة على المؤمنين، اعزة على الكافرين له په سنی کورد نازل بووه. و ئایه تی ۲ و ۳ سوره ی جومعه له بابته کورده (... و اخرين منهم لما يلحقوا... پیغه مبه ر فه رمویه تی. شنبه پر

بنه ماله‌ی خوالیخوشبو حاجی محهمه‌د مۆره کی

هه‌روه‌ک له‌ خه‌لکی ئه‌و ئاوابی یانه‌مان ده‌یست خوالیخوشبو بابالی ئه‌ علا
جه‌دی بنه‌ ماله‌ی به‌ ریزی مۆره‌کی پیاوی بووه‌ خواناس، دل و ده‌رون ئاوا، مه‌رو
مالآندار، ده‌ وه‌ مهن‌دی کات و زه‌مانی خوی و زۆر به‌ ریز و سه‌خی ته‌بع و میوانگر
بووه‌. بابالی پیاوی بووه‌، مهن‌دو ماقول، به‌ مشور و ئینسان دو‌ست و ئینسان خو‌شه
ویست، له‌ نیو خه‌لکدا زۆر به‌ قه‌درو حورمه‌ت؛ و د ئازا، سوارچاک، ره‌شید و خانه‌واده
دار.

بابالی ئه‌وه‌نده‌ دیندا رومه‌شه‌ور بووه‌ ده‌لێن: باپیره‌ گه‌وره‌ی ئیلخانیه‌ کانی لای
بوکان چۆته‌ نیو مه‌نگوران بۆ دیداری؛ خوالیخوشبو بابالی له‌ به‌شی کوردستانی گه‌رمێن
(باشوریه‌وه‌) هاتۆته‌ نیو مه‌نگوران و دولی شیخان. هه‌روه‌ک و تویانه‌: بابالی ئه‌ونه‌ له‌ خوا
ترس و به‌ته‌قوا بووه‌ دوای وه‌فاتی، موسولمانانی ئه‌و هه‌ریمه‌ چونه‌ته‌ زیاره‌تی
ئاوامگا که‌ی و ته‌نانه‌ت چل دانه‌شیان له‌ سه‌رگر تۆبه‌وه‌. ده‌لێن: له‌ کاتی خویدا باوه‌ کو
ریگاوبان سه‌خت و ئاسته‌م بووه‌، به‌رد تاشان به‌رده‌ مه‌رمه‌ری تاشراوی ریک و پیکیان،
هیناوه‌ و بوکیل له‌ سه‌ر ئارامگه‌ی بابالی یان داناوه‌.

حاجی محهمه‌د مۆره‌کی کوری ره‌حمان وه‌ سولاله‌ی بابالی به‌، خیزانی حاجی
محهمه‌د مۆره‌کی نیوی حاجیه‌ عایشه‌ خانم و کچی سه‌عید بابانزادو له‌ خانه‌دانی به‌به‌ زاد
(بابان) له‌ هۆزی بابانی گه‌وره‌ی کورده‌، که‌ حوکومه‌تی کوردیان به‌ده‌سته‌وه‌ بووه‌.

□ حاجی ره‌حمان باوکی حاجی محهمه‌د مۆره‌کی له‌ تافی لاویدا له‌ مه‌لبه‌ندی
شیخاته‌وه‌ دیته‌ سابلّاع (مه‌هاباد) حاجی ره‌حمان مرو‌فیککی به‌ کار، کو‌شا، دیندار،
سه‌خی، نان‌به‌دو دلاواو ناسیاوی خاس و عام بووه‌، ده‌گیر نه‌وه‌: روژیک به‌ کێ
له‌ جیرانه‌ کانی که‌ بی ئه‌نوا ده‌بی، دیی له‌ هه‌وشه‌ی مالی حاجی ره‌حمان چه‌ندم‌ریشک
ده‌گری و ده‌بیا، خیزانی حاجی ره‌حمان گازنده‌ ده‌ کاوده‌لی: فلانه‌ که‌س چه‌ندم‌ریشکی
دزی و بردی، حاجی ره‌حمان ده‌لی: مه‌لی دزی، ئه‌وه‌ نه‌داره‌، هه‌ژاره‌، بۆ شه‌وی، حاجی
ره‌حمان خوی به‌ ک هه‌له‌بی رو‌ن و به‌ ک کیسه‌ برنج ده‌باوده‌یدا به‌و ماله‌ هه‌ژاره‌ی دراو
سیان و به‌ده‌یان جار بۆ خوی کیسه‌ ئاردی بۆ هه‌ژاران بردوه‌ و به‌خیر پی‌داون. ده‌گیر نه‌وه‌

له مزگه وتی هه باساغا که خه لک بۆده سنوژ گرتن ده چونه ئه ویی و بالته و بارانی خویان له سهر دیواره نزمه کان دا ده نا، حاجی ره حمان به نهیانی پۆل و دراوی ده خسته گیرفانی بالتهی مروڤه نه داره کان، بی ئه وهی بیلێ کهس به و چاکه ی بزانی.

ده لێن بابالی ئه علاجه دی بنه ماله ی مۆریکه ، که ئیستا ئه و تابه فه له لاجانی سه ره به سنو و له بهری سنور بۆلای کوردستانی که رمین کوردستانی باشوری له لای چۆمان بنه ماله ی مۆریک یا مۆره کی هه ن و له ونیوه دا بلاو بونه ته وه.

□ ههروه ک له کتیی کورد و کوردستان نو سراوی پروفیسور محهمه د ئه مین زه کی کورد به زمانی کوردی که به ریز (حبیب الله تابانی) به نیوی ته حقیقی تاریخی له باره ی کورد و کوردستان کردویه ته فارسی و له سالی ۱۳۷۷ له چاپدراوه، له پهره ی ۲۶۳ ی ئه م کتیه، دا نیوی هۆزیک براوه، به نیوی مۆدکی یا مۆتکیان، وه کۆیستایکی دور و دریزیش، هه ره به نیوه هه به که خه لکی کورد زمان هه ره و نیوه، نیوی ده بن که به رواله ت له هۆزی زازان، وه ئه م شاخانه یشی لیده یته وه: کیبوران، بوبانلی، کوسون روچابه، که (ئهم چوار هوزه زازان) زیدان، ئه ریکلی، پیرموسا، (ئهم هوزه ش کوردن) وه کۆتترین و که و نارترینی ئه وان هۆزی (بوبانلی) یه کانن - دوریش نییه که بابالی له بوبانلی یه کان، بی و ئال و گۆر به سهر واژه و نیوه که داها بیتی.

یا مۆدکی خوی بویته مۆره کی، گۆران به سهر واژه و نیوه که داها بیتی، به لکو روژی له روزان له سۆینگه ی کۆلینه وه و پیا چونه وه دا، مێژوه که ی رون بکریته وه

شه پۆل: دوکتور محهمه د صالح ئیبراهیمی ئه ندامی هه یه ته تی عیلمی زانینگه (دانشگاه مذاهب اسلامی) له تاران.

شه پوّل / ۳۰۳

صفحه ۱۴

چهارشنبه ۱۹ اسفند ۱۳۷۷

۲۲ ذیقعدہ ۱۴۱۹ - شماره ۵۷۲۸ - سال بیستم

جمهوری اسلامی

تقدیر جمعی از نمایندگان استان کردستان از

مترجم قرآن کریم به زبان کردی

این نامه را نمایندگان مردم پیرانشهر و سردشت، مهاباد، سنندج، دیواندره، کامیاران، قروه، سقز و بانه، پاوه و جوانرود و ایلام امضاء کرده‌اند.

لازم به ذکر است ترجمه قرآن کریم به زبان کردی سورانی توسط استاد ابراهیمی از علمای اهل سنت کردستان چند سال پیش انجام پذیرفته و با استقبال قابل توجه کُردزبانان سراسر جهان مواجه شده است.

بخش خبری: جمعی از نمایندگان کُردزبان مجلس شورای اسلامی ضمن نامه‌ای از محقق علوم قرآن جناب استاد، دکتر محمد صالح ابراهیمی (شه پوّل) مترجم قرآن کریم به زبان کُردی تقدیر و تشکر کردند. در نامه این عده از ترجمه قرآن به کُردی به عنوان تلاشی سترگ و عظیم یاد شده و این اقدام ناشی از روحیه سرشار از عشق به خدا و ایمان به کلام جانبخش الهی دانسته شده است.

شماره ۳۰۴ /

صفحه ۱۴

شنبه ۱۶ آذر ۱۳۸۱

۲ شوال ۱۴۲۳ - شماره ۱۷۵۴۳

کیمسان

برای اولین بار در ایران و جهان

قرآن کریم به زبان کردی ترجمه شد

وی در ادامه گفت: این کتاب - در داخل کشور پنج بار و در میان کردهای خارج از ایران نیز دوبار تجدید چاپ شده و در کردستان عراق هم این کتاب با اشتیاق مخاطبان مواجه شده است. وی در خصوص مدت زمان کاری که روی ترجمه این قرآن انجام گرفته بیان داشت: در سال ۱۳۶۶ ترجمه قرآن را به اتمام رساندم و در سال ۱۳۷۶ این کتاب چاپ شده و دلیل این وقفه طولانی هم می توانست مشکلات مالی و مسائل دیگر باشد که من خیلی در جریان آنها قرار نگرفتم. وی در خصوص سیاست های دین زدایی در گذشته خاطر نشان کرد: رژیم گذشته نمی خواست به هیچ شکلی برای اسلام تبلیغ شود چرا که با دین داری و اسلام مخالف بود و واهمه داشت. خصوصا با اقدام ملی و محلی مخالفت هایی صورت می گرفت و رژیم نمی خواست به زبان آیین و سنت های آنان بها دهد.

برای نخستین بار در ایران و جهان، آیات قرآن کریم از عربی به کردی ترجمه شد. دکتر محمد صالح ابراهیمی محقق علوم قرآنی و مترجم این قرآن در گفت و گو با باشگاه خبرنگاران جوان با بیان این مطلب در خصوص اثر گذاری این ترجمه گفت: هرگز باور نمی کردم که این ترجمه تا حد بسیار زیادی بتواند مخاطب داخلی و خارجی جذب کند و به گفته برخی از ایرانیان کرد زبان این ترجمه توانسته است الفت آنان را با کلام خدا عمیق تر کند. وی افزود: البته پیش تر از این قرآن کریم به زبان کردی اما با خط لاتین که ویژه کردهای مقیم ترکیه است ترجمه شده بود. وی در خصوص تأثیرات انتشار و مطالعه این ترجمه در بین کرد زبانان تصریح کرد: تأثیر مطالعه این ترجمه بر تقویت علاقمندی مردم به قرآن تا آنجا که بررسی کرده ام قابل توجه بوده است.

هه‌له‌بچه‌ی شه‌هید هیروشیمای کوردستان

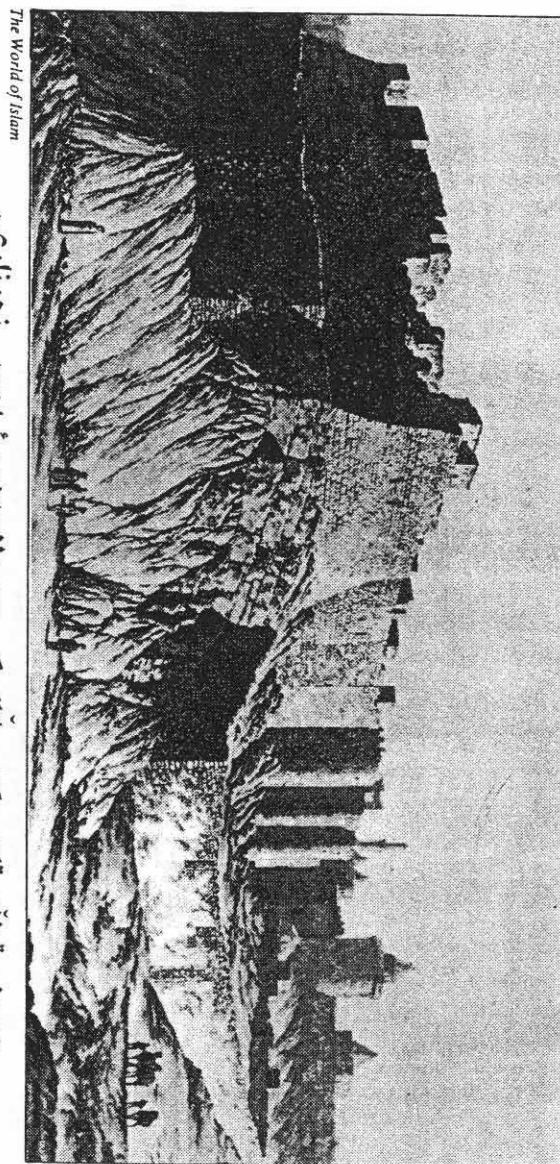
شه‌پۆل / ۳۰۵

بو هه‌له‌بچه هیروشیمای پر برین
ده‌بنه‌زانا و پسرۆر بو زامی برین
که‌نجان و لاوان هاتون به ئاواز
کوردی به شخوراو، دینه پیکه‌نین
نوره‌ی ئیمه‌یش دیی ئیتربه‌یه‌قین
ئیتربه‌زانین میژوی خوی ده‌کاره‌نگین
بوژینه‌ره‌وه‌ی ژبان یاگیانه

شه‌پۆل پیتی ناوی شین و گرین
چونکا که‌وی نیو رکه به‌پۆل هه‌لفرین
بو زامی برینی کوردی لانه‌واز
به‌زه‌بری عیلم و ژیری و زانین
کورد ده‌لی ئاش به‌نوره‌یه
هه‌ر او نه‌عه‌ته‌ی کوره‌کوره‌ی کورد
یا خوا ئاواپی ته‌م کوردستانه

شه پوئل / ۳۰۶

دیمه نئی قه لای قاهره که سولتانی کورد: صه لاجه دین شه بیوی زه زاری،
له سه دهی شه سه مداسازی داوه و مه مالیک نه و ده یان کامل کوردوه (شه پوئل).

نەو رۆژ: دەم و کاتی وردبۆنەو و پیا چۆنەو یە، لە رابوردو، ھەروا بەرنامەدانان بۆ دوا رۆژ، بە ھیوام کە لە سالی تازەدا [۲۷۰۳ - ۲۰۰۳ ز - ۱۳۸۲ و ۱۴۲۴] ئەم شتە کە دەبۆسین لە ژياندا بیکرنە بەرچاو. وە بە کاری بێن لە ژین و ژيانندا: -

۱- کات و ساتی بۆ بە دیهینانی خەو نە کانتان، تاییەت بکەن تاگیانتان بگاتە ئەستێرە کان.
۲- دەم و چاخی بۆ کارکردن تەرخان بکەن، چونکا دەبێتە ھۆی سەرکەوتن و پیکە یشتن و پیکە و تن.

۳- چەن دەمی بۆ بیرکردنەو دەبۆن چونکا بیرکردنەو بئاوان و سەر چاوی وزە و ھێرە.

۴- دەم و ساتی بۆ کایە کردن دەبۆن چونکا دەبێتە ھۆی ھێر و جوان بوونەو.
۵- کات و ساتی بۆ خۆتەندەو لە بەرچاو بگرن چونکا مۆتالا کردن سەرچاوی عیلم و ھونەر و زانیە.

۶- دەمی بۆ پیکە نین بگرن بەر چاو، چونکا کەند و کوئسب کەم رەنگ دەکا.
۷- دەم و ساتی بۆ ساغی و سلامەتی و بێھداشت تەرخان بکەن، چونکا لەش ساغی گەنجینە ی ژیانە.

۸- کات و ساتی بۆ پارانەو و عیبادەت کردن دەبۆن، چونکا تەپو توژی ئەنبوژنی و ماددی لە چروچاوتان دەسپێتەو و لە خوا نێریکتان دەکاتەو.

۹- دەم و کاتی بۆ رابواردن لە گەل دۆست و یاران، دیاری بکەن. چونکا دەبێتە ھۆی شادی و خوشی.

۱۰- دەم و ساتی بۆ نیشان دانی خوشەو یستی لە بەر چاو، بگرن چونکا ھۆی لەزەت بردن لە ژین و ژیان، پیک دیتی. (فیلیپ ھمبریت) وەرگێر بە زمانی شیرینی کوردی: دوکتور محەمەد صالح ئیبراھیمی (شەپۆل).

دونیر donery زاناو بیروردی ئوروپایی دهلی [گرینگترین هوکه ئوروپا به نیوی کیانی موته جانیس و شویتدانه، که به خویدا هات و ده رکهوت و سه رکهوت به مجوره بوون: ۱- هه بونی زمانی لاتین ۲- نه ده بیاتی کون ۳- روناک بیران یا ئییلجنسیا، که له سه دهی سێردهی زاینی یه وه، له زانکوکانی هاوویته دهسیان کرد، به ده رس و وانه گوته وه. منیش دیتم زمان و شیعری عه لی عه ریری و حه کیم نه حمه دخانی، مه لای جزیری و بیسارانی و حه کیم مه وله وی کورد و حاجی قادرو... زاناو نوسه رو ماموستای ده رس بیژی زانینگه و زا کومان هه یه، قورئانم هینابه سه ر زمانی شیرینی روژباوی کوردی، تا زمانی کوردی بیته، زمانی قورئان و له نیو خه لکدا قیداسه ت په یدا پکاو که س نه ویرئ زمانی کوردی قه ده غه بکاو نه وانه ی هوگری قورئانن له ریگای قورئان خویندنه وه، باشتر هوگری زمانی شیرینی کوردی بین و له و ریگا یه وه، زیاتر په ره به زمانی کوردی بدرئ.

دوای پرس و راله گهل دوستان وه ختی چاوپیکه وتنم له گهل ئاغای په هلبود، زاراوی حه مه ره زا شو وه زیری فه ره نگی نه و سه رده م، وه رگرت و قوئانه کوردی یه که ی خوّم و کتیی که دوکتور سه عیدخانی کوردستانی ئینجیلی وه رگرتا بووه سه ر زوانی کوردی که له سالی ۱۳۰۹ هه تاوی کلێسه ئی له شه قامی قه واموسه لته نه له تاران به ناوی مزگانی نه زانی به کوردی بوّی چاپ کردبو و پێشه کییه کی وردی پرواتای به فارسی بوّو نوسیوو بر دم و جومه لای په هلبود، له پێشدا ئینجیله کوردی یه که م داده سی و پیم وت:

نه مه کلێسه له چاپی داوه، دیاره خه لکی کورد، که نه مه بخوێته وه، هوّی گری بوّ دینی حه زه ته ی عیسا په یدا ده کا، منیش قوئانم هیناوه ته سه ر زمانی کوردی تا خه لکی باشتر له قورئان حالّی بین و له سه ر دینی خوین زیاتر سورین، په هلبود، فره به پله چاویکی به سه ر، پێشه کییه که یدا، گیراوته ماشای کوردی یه که یشی کردو دانیاو قورئانه کوردی یه که ی لیوه رگرتم و ته ماشای کرد له پاشان، له سه ر میزی به رده می خوّی دانیاو منیش و ثم بوّی هاتوم لوتف بکه ی بوّم له چاپ بدهن، له وه لāmدا وتی: ئیمه ناتوانین قورئان به کوردی له چاپ بدهین، چونکا کوردی گویشه (: بن زاره) نه گهر قورئان به کوردی له چاپ بدرئ و بلاو بیته وه، کوردی په ره ئۆ قه وی ده بی و نه وه یش زه ره ر و

زیان بە زمانی فارسی دەگەینێ و هەرچی شیرو ریویم بوھیتایەووە کەلکی نەبوو بە دل ساردی لە لای هەستام و لێمدارویشتم.

شوکر بوخوا بە پێی پەرۆندە کلاسه ۴۸۱/۴/۸۲ و ژمارە ی دادنامە ی ۲۵۶ شوعبە ی ۳ دادگای تەجدید نەزەری ئوستانی تاران لە ۱۳۸۵/۶/۷ هەتاوی مەتەئید نەزەری کارناسی رەسمی وەزارەتی دادگۆستەری (ەلی بیانی فەر)، ریشتە ی کێب و کێب داری و بە ریعایەتی مەوازینی شەرع ی و قانونی و تەشریقاتی دادرەسی بە ئیستینادی ماددە ی ۳۵۸ قانونی دادگای بەدەوی ستادی مەنتەقە ۲ سازمانی تەبلیغاتی ئیسلامی مەحکوم و رای قەتعی دراو و جێی قسە نەماو. جێی ورد بونەووە یە کە کارناسی (ەلی بیانی فەر) لە راپورتی ۸۱/۱۰/۳ خۆیدا، بە پێی نامە ی ژمارە ی ۳/۲۳۵۱۳ مۆرەخە ی ۷۹/۵/۲۰ کە تاریخی ئیمزاکە ی ۷۹/۷/۲۶ یە کە لە لایەن سازمانەووە بە تیراژی ۱۰۰۰۰ دانە ئیجازە ی چاپی ئەو قورئانە کوردی یە بە بلاوکی ئاداب لە چاپخانە ی جیھان لە مەشەھەد، ئەملاولا دراو، هەروا رای گەیاندووە کە غەیرە مोजاز لە چاپخانە ی پیروز و هەندی کەس لەم لاو لەو لا لە چاپ دراو و لە جەلەسە ی ۸۱/۹/۲۵ لە قوم ئەووە یان راگەیاندووە و کارناس رایگەیاندووە ئەو قورئانە بە زمانی کوردی ۴ جار لە تیراژی ۵۰۰۰ و ۳ جار لە تیراژی ۱۰۰۰۰ جەلد، کە بە تیکرا لە ۵۰۰۰۰ نۆسخە لە چاپ دراو و سازمان مەجبور بوو بە پێی سەنەدی کە تەبی دیان بەو پەنجا هەزار چاپ کراوە دا بنێ و هەروەها کارناسی ناو براو ئەووە کە واتای ئایەتی ۶ سورە ی مائیدە لە بابەت وضو و دەسنۆژەووە لە چاپی ئەووە بە پێی بیروبروای مۆتەرجم ناغای دوکتور محەمەد صالح ئیبراھیمی (شەپۆل) ئوستادی زانکۆ ی تاران کە ئەھلی تەسەننە، لە چادر اووە لە چاپی دووەمدا، واتاکە ی گۆر دراو و لە گەل چاپە کە ی ئەووە لە یە ک ناگرتەووە مافی وێراستاران نەبوو کە خویان بە ناو بە موحەقق داناو، ئەوان، نە شەرەن نە قانونەن حەقی دەسکاری واتای ئەو ئایەتە یان نەبوو و لە باتی ئەو ی خویان بە شیوہ ی بیرورای خویان قورئانیان تەرجمە بە کردایی نە ک دەس لە سەرمایە ی فیکری مۆتەرجم بەدن. ەلی بیانی فەرکاناسی رەسمی وەزارەتی دادگۆستەری ریشتە ی کێب و کێب داری ۸۱/۱۰/۳ ژمارە ی نامە ۸۱/۵۴ مۆر و ئیمزا.

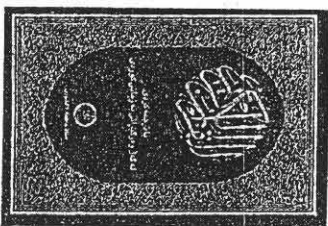
شبه پوئل / ۳۱۰

گفت و گو با دکتر محمد صالح ابراهیمی نخستین مترجم قرآن به زبان کردی

کاری سترگ نیازمند حساسیت ناشر

کتابخانه
سید ابراهیم شاه

● دکتر محمد صالح ابراهیمی: ترجمه قرآن به زبان کردی از محدوده ایران فراتر رفت و در کشورهایی مانند عراق و سوریه پخش شد، حتی با نسخه های تکثیر شده غیر قانونی و با کیفیت نازل

حسینیت این گریه آنکه در رسم الخط شکل تلفظ و سبیل مربوط به آن بسیار زیاد است و چه بسا یک حرف اشتبا یا یک اعراب نامجا تملی معنای یک عبارت را تغییر دهد و اثر ناخوشایندی ناخواسته موجه کند. دکتر محمد صالح ابراهیمی دارای تالیفات و ترجمه های دیگری به زبان کردی است از جمله: گنجینه ی فوهمنگ و زلین، باری کرده و ولای، تفسیری فاتحه الحلقب کورانی و در همگی کوری کوری، تلوه مهنگ، پینسل و پروا زبندی کوری. پیدار زبوری زلین و... که به چاپ رسیده اند.

پارتاب اثر دینان طیف خوشنویسان ایرانی و غیر ایرانی کرد چگونه بود؟

استقبال شگفت انگیز بود، بیشتر از آنچه تصور می شد کتب از محدوده ایران فراتر رفت، در عراق و سوریه پخش شد و در مطبوعات آن کشورها منعکس گردید اما آنچه را که بیشتر در دست خوشنویسان می یافتیم، نسخه های تکثیر شده و غیر قانونی از این ترجمه قرآن بود که با کیفیت بسیار نازل و قیمت چند برابر به فروش می رسید. نمی توانم شید اشکال کو را عملکرد ناشر بر دزدی پس از آن نیز گریبانم از بیخ بدار. تجدید چاپ و توزیع شده است بدون این که مرا مطلع کنند، به هر حال به نظر می رسد که توزیع کتب و تبلیغات بر آن به هیچ وجه مناسب نبوده است، به خاطر همین بود که دیدگاه منسجمی تکثیر شده در جایی مثل سوریه مرا به حیرت وا داشت.

نحوه فرود و واگذاری کتاب چگونه است؟ اعتبار کامل آن را فروخته اید یا در هر چاپ حق ترجمه دریافت می کنید؟

من در آغاز تنها در اندیشه چاپ اثر بودم، بنابراین صحبت فراداد با ناشر نکردم و ناشر هم چیزی در این باره به من نگفت، تنها پس از چاپ اول چنین جلد از کتب را برام فرستادند اما چاپ اول کتب غلطها و نارساییهای زیادی را در خود داشت و امر واگذاری به مردم و ارائه دادن اما مجله غیر معقول ناشر در چاپهای بعدی به من مجال رسیدگی به آنها را نیز سلب کرد و کتب با همان غلطهای چاپی چند بار دیگر عرضه شد، بدون بازداشت کردن، خواهرم و اصنام اصلاحیه ها اکثر این کتب را به ناشر دیگری نمی توانم بسپارم زیرا سلطان تبلیغات اسلامی نشان خود را بر این کتب زده است و ناشر آن دیگر لاحظه حقوق ناشر را می کشد. دفعه اصلی من، انجمن انکسای اثر است، اما جا داشت ناشر مستحرم را در جریان چاپهای مکرر بعدی اثر قرار می دادم تا هم حقوق ناظم محفوظ بماند و هم اثر اصلاحیه مقبل و مهم می نتیجه رها نشود، چرا که

نا داشت، در این گریه موارد به ترجمه های فارسی آن مراجعه می کردم، ترجمه های فارسی در اغلب موارد از عهده کار برآمده بودند، این بود که ترجیح می دادم صورت اصلی کلمات را عیناً منتقل کنم و توضیحات مربوط را به حواشی و شرح ضمیمه آن واگذار کنم، با توجه به این که این اثر نخستین ترجمه قرآن به زبان کردی است، پهرش آن در میان ناشران چگونه بوده است؟

هر ناشری طبعاً در ورطه نخست، به محدوده بازار و طیف خوشنویسان اثر توجه می کند، این گریه اثر، آنهم به زبانی به سبب قومی و اقابمی بسیار محدود، گستره اندکی از مخاطب علم و حتی خلی را در بر می گیرد.

در ابتدای امر رسمی کردم توجه چند تن در دستن کرد خود را که از لحاظ مضامین ملای و معنوی، اشکالات قابل توجهی را در اختیار داشتند جلب کردم که البته کاری پیاده بودند، چرا که برای آنها تصور پذیری این

کر اثر افق بود با نحوه بازگشت سرباز و بیعت بعدی آن در همان دوران بود که با پیگیری مداوم و طاقتور سار و مساهلی مسند امام ابرو و خوصاً حوزه میری سرانجام سازمان تبلیغات اسلامی کر ناشر کتب را بر عهده گرفت، حدود سال ۱۳۷۶

تا به امروز کتب آسمانی قرآن به بیش از ۵۰ زبان زنده دنیا ترجمه شده است که شماری از آنها زبانی رسمی، ملی و برخی زبانها و گویشهای محلی و بومی اند. زبان کردی با پیشینه غنی فرهنگی و با آن وسعت و گستره ای، این بار خود را در کر کشور ترجمه قرآن کریم از بوده است.

دکتر محمد صالح ابراهیمی نویسنده و مترجم پژوهشگر علوم قرآنی و معارف اسلامی و مدرس دانشگاهها و مراکز علوم اسلامی، این عرصه خطیر را پیروده و به انجمنی دیگر رسانیده است. ابراهیمی صاحب تألیفات متعدد در زمینه های گوناگون دین، تاریخ، فلسفه، دین و نیز پژوهشهای علمی و مقبول در زمینه گستره بومی و فرهنگی را از آگاه خود گردانست است.

خاستگاه ذهنی او در اجزای این طرح عظیم به سلفی پیش بزمی رود. آن هنگام که به عنوان طلبه و در محیطی محدود و در شبح و تفسیر موضوعی و ساختاری قرآن می می یافت.

اسال بود که عشق و دغدغه من برای شرح و تفسیر قرآن مجید برای نمود پیدا کرد، زمانی که در جمله طلوعی و در محضر استادانم در مهاباد بودم، در دوران تحصیلم در دانشگاه در جست و جوی منابع و منابع معتبر تر و جالبتری برای شرح مفاهیم قرآنی برآمدم. در همان دوران بود که مقالات علمی و فقهی، مستشرق خود را بر تفسیر «عوامل» «المسار» «الکوره» و کشف و چند منبع غیر تفسیری دیگر به انجام رساندم و ترجمه قرآن را کامل کردم. اولین انقلاب بود که این کار به سر رسید و پس از یک دوره کوتاه وقفه، بازگشت به بیعتی تفسیر «المیراث» و «فهم» «صورت» گرفت و ترجمه و تفسیر قرآن به زبان کردی با ملاحظاتی افزوده ای، بسیار نسبت به دست نوشته های اولیه آماده چاپ شد.

چون ترجمه قرآن به زبان کردی با چه مشکلات و دشواری روبرو بود؟

بسم الله الرحمن الرحيم

شه پۆل / ٣١١

بعد التحية والسلام

لقد هدّينا الله الرحمن الرحيم الى الحق وبفضله تعالى وكرمه العميم ورحمته الكريم وفقّنى وقادرنى الله على ان أترجم القرآن الحكيم باللغة الكردية من أوّله الى آخره بصورة كاملة واعطيت هذه الترجمة السيد كاظم مصلح زارابادى احد من سلالة سادات الكرام النهري و هو صحفى و يكتب لمجلة الكردية باسم (ناويته: المرأة) المتعلقة (بسا زمان تبليغات اسلامي - ستاد منطقه ٢) في طهران بعاصمة ايران للتعاون على الطبع وفي شهر رمضان المباركة في عام ١٤١٧ هـ قى لقد قامت المؤسسة المذكورة بطبعة الاولى وبعد الطبع لقد وقفت ورايت ان فيها اخطاء في طباعة الترجمة الكردية و ارسلت رسالة اليهم وافهمتهم واعلمتهم ان تدارك الاخطاء في الطبعة القادمة ولقد قامت المؤسسة المذكورة ايضا في طباعة المرة الثانية في عام ١٤١٨ هـ قى وشاهدت ان فيها اخطاء طباعة الاولى وغيروا معنى آية السنة في السورة المائدة العربة بالوضوء وحولوا الترجمة على عقيدة اهل الشيعة فهي وذيلة اخلاقية لانهب ولا تعف من هذه المداخله الغير الاخلاقية فهي خيانة في الامانات ولقد شاكوت منهم واضفت لماذا غيروا في طباعة الثانية معنى هذه الآية المباركة و غيروا معنى الذي وفق ايماني و غسل الارجل اراء اهل السنة و ارجل - طبع بفتح اللام بخط عثمان طه في هذه النسخة المبسوطة مع الترجمة الكردية ولكن لخبيس طبتهم خانوا في الامانات. - فبعد الشكوى لقد صحّحوا بالاجبار في طباعة الثالثة في شهر رمضان ١٤٢١ هـ قى ولكن بالكيد والافساد صحّحوا اخطاء الطباعة في جداول في آخر القرآن وقالوا ان في معنى وتفسير هذه الآية روايات مختلفة ولكن المترجم فهو شافعي المذهب و ترجمه على نهج مذهب الامام الشافعي (رضي الله عنه) يعنى: ومه سحى سدرتان بكن و بيتان تاكويزينگه كانتان بشون. ولا بد هذه الترجمة ذيل الآية لافى آخر القرآن بهذه الصورة. - وفي رجب المرجب عام ١٤٢٤ هـ قى و ٢٠٠٣/٥/٦ م وشهريور ١٣٨٢ شمسي. سافرت الى مملكة السعود لزيارة ابني المقيمين هناك و واجعت الى السفارة المباركة العربية السعودية و كتبت كتابا الى السفير المحترم وفصلت كل الوقايح له واخذتني مجلدة من ترجمة الكردية لقرآن الكريم و وعدني ارسال تلك الترجمة اليكم لتجديد الطباعة او التعاون معي في تجديد طبع هذه الترجمة بصورة صحيحة على وفق المذهب الامام الشافعي و اهل السنة ولكن لم يك لي جواب والآن لقد وفقني الله المشرف لزيارة مكة المكرمة والمدينة المنورة وحصل لي وقت ان اواجهكم و ازركم و انمّني و اطلب منكم التعاون بطباعة ذلك الكتاب الكريم بصورة صحيحة هنا عنكم أم في طهران هنالك بمسؤولتي و اقدمكم هذه النسخة الواحدة عندي. و تسعدني ان اتقدم بخالص الشكر لتعاونكم على البر.

اسمى الكامل: محمّد صالح ابراهيمي محمّدي (شه پۆل) ابن المرحوم المغفور الملائ ابراهيم ابن الحاج ملا محمد (بها) ابن الملا سعيد الكبير ابن الملا حاج عبدالكريم ابن الملا عبدالرحيم الكبير، كلهم من علماء الدين ولهم تأليف قيمة في الثقافة الاسلامية ولهم ديوان اشعار باللغة الكردية والفارسية والعربية. ولدت في ٢٨ ذي الحجة المباركة عام ١٣٥٨ هـ قى بمدينة مهاباد في كردستان ايران وانتمى الى قبيلة شوانكاره و هي عشيرة كردية و بدأت دراسني الابتدائية عند المرحوم المغفور الملائ ابراهيم وعند اخي الملا سعيد وعند عتي الملا طه واقتطعت اثمار العلوم الاسلامية عندهم وعند عدة اخرى من نخبة ممتازة من علماء كردستان المباركة. وفي عام ١٣٨٣ هـ قى التحقت بالاختيار بالجامعة، كلية الشريعة بطهران وتخرّجت منها عام ١٣٩١ هـ قى بدرجة الدكتورى في المعارف الاسلامية وبعد عينت استادا للأدب الفارسية والآن متقاعد ونشاطي الثقافي والادبي الكردي في طهران.

ترجمة القرآن الكريم الى اللغة الكردية

على القيام بهذا العمل.
س - كيف تمت طباعة القرآن الكريم الى اللغة الكردية؟
ج - لقد تمت طباعة القرآن الكريم المترجم الى اللغة الكردية عن طريق مؤسسة الاعلام الاسلامي. ولا بد ان اقول : انه لولا الظروف المعنوية التي وفرتها الجمهورية الاسلامية الايرانية لم يكن في الامكان القيام بهذا العمل. وبعد مضي عدة سنوات وفي الذكرى السنوية لتأسيس مؤسسة الاعلام الاسلامي تمت طباعة هذه الترجمة في هذه السنة بـ ٥٠٠٠ نسخة وبطباعة جيدة واثيقة. وكان لهذا العمل الاثر الكبير في منطقة كردستان بين الاخوة الاكراد: حيث لقي ترحيبهم.
س - هل ارسلت الترجمة الى خارج ايران؟
ج - بالاضافة الى منطقة كردستان الايرانية اهديت نسخاً من هذا القرآن المجيد الى الكتاب الاكراد وخاصة الذين يكتبون مقالات في صحيفة «أوينه» التي تصدر باللغة

لقي كتاب الله المجيد منذ قرون عديدة اهتمام الاوساط الشعبية والثقافية في ايران الاسلامية. فأخذ المهتمون بدراسة القرآن الكريم وترجمته الى اللغة الفارسية واللغات الأخرى التي يتكلم بها ابناء الشعب الإيراني. وحتّى ترجمت الفارسية للقرآن الكريم اهتماماً كبيراً من لدن المترجمين الملمين باللغة العربية. وصدرت خلال السنوات الماضية ترجمات كثيرة للقرآن الكريم الى اللغة الفارسية ولكن ترجمة القرآن المجيد الى اللغة الكردية حديثه: اذ جعل أحد الاخوة الاكراد في الجمهورية الاسلامية الايرانية يهتم بذلك: فبادر بهمة الى ترجمة القرآن الكريم الى اللغة الكردية.
الاستاذ محمد صالح ابراهيمي ابن ملا ابراهيم قام اخيراً بترجمة القرآن الكريم الى اللغة الكردية ، وقد التفته «الوفاق» في منزله وأجرت معه حواراً مطولاً حول هذا العمل الكبير. فسألناه أولاً عن ثقافته

الاستاذ محمد صالح ابراهيمي مترجم القرآن الكريم الى اللغة الكردية مع مندوب الوفاق

ونشاطاته الثقافية فقال: ولدت عام ١٩٣٧ الكردية. كما ارسلت العديد من النسخ الى من عائلة دينية وترعرعت فيها حيث تلقيت الطلاب الاكراد في الدول الاوروبية.

منه» لكي يهدوها الى اصدقائهم وذويهم ومن المقرر طبعه بـ ٥٠ ألف نسخة اخرى.»
س - هل قمت باعمال اخرى في مجال الترجمة أو التأليف؟

ج - نعم قمت بترجمة كتاب «الانسان والايمان» للاستاذ الشهيد مرتضى مطهري من الفارسية الى الكردية؛ وذلك تقديرًا وعرفانًا للجهود التي قام بها هذا الشهيد الكبير في حياته، كما ألقت كتابًا بالكردية بعنوان «سيرة العلماء الاكراد في عالم الاسلام» الصادر عام ١٩٨٥، حيث تتلمذ فيه احوال المفكرين والشخصيات الكردية التي خدمت الاسلام والشعوب الاسلامية.

الافتاء من وزارة التعليم العالي. وكان ذلك في عام ١٩٥٨، ومن ثم بدأت التدريس ومارست عملي خطيباً وإماماً للجمعة والجماعة في تكية نهري بمدينة مهاباد.

وخلال هذه الفترة انشغلت بالتدريس في مدرسة العلوم الدينية التابعة لمسجد مهاباد.

س - متى بدأ تم العمل في ترجمة القرآن الكريم الى اللغة الكردية؟

ج - في سنة ١٩٥٤ حيث كنت طالباً في المعشورم الدينية المختلفة وبدأت اكتب ملاحظات حول آيات القرآن الكريم التي أقوم بانتخابها وترجمتها؛ ومن ثم تدوينها.

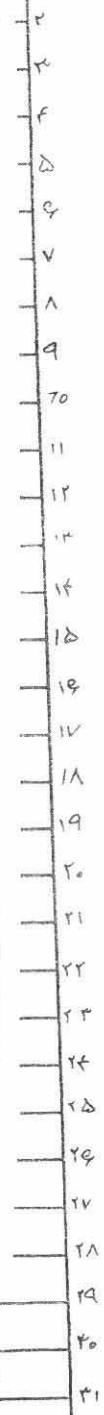
تأليفات الاستاذ محمد صالح ابراهيمي باللغة الكردية

سواء في النحس، لاعداء المنطقة أو الخرافة. كما ألقت مجموعة اخرى باللغة الكردية منها «الدين والادب» في عام ١٩٨٢ وكتبت مجموعة «بحوث عن الفلوكلور الكردي» طبع عام ١٩٧٩ و«تفسير فاتحة الكتاب» عام ١٩٨٧ ومجموعة مقالات باسم «المجمع الثقافي» كتبت عام ١٩٨١، وكذلك «العبرة والامثال القرآنية» في عام ١٩٨٢، كما نشرت مقالات متنوعة منها مقال عن الشيخ عبد الله النهري في العدد الاول من مجلة أويته ومقالات عن الدراسة الكردية وأهميتها لاطفال كردستان.

س - هل تقومون حالياً بنشاطات اخرى؟
ج - في الفترة الحالية اعمل أستاذًا في الجامعة الحرة في طهران أقوم بتدريس قواعد اللغة العربية عن طريق «كتاب قطر الندى وبل الصدى» لطلبة اللغة العربية. عبدالصاحب بازرگان

وواصلت العمل حتى عام ١٩٦١ حيث تابعت الدراسة في كلية الالهيات والمعارف الاسلامية في جامعة طهران وحصلت على شهادة الماجستير وقمت بمواصلة الدراسة حتى حصلت على شهادة الدكتوراه. وخلال هذه السنوات كنت اتابع العمل في ترجمة القرآن الكريم وكان لذلك الاثر الكبير في الاندفاع نحو تكملة ترجمة كتاب الله العزيز الى اللغة الكردية.

وبعد الثورة الاسلامية عام ١٩٧٩ حيث ازداد كثيراً الاهتمام باللغة العربية؛ وصلت اعداد كبيرة من الكتب من البلاد العربية وخاصة عن طريق اقامة معارض الكتاب في طهران، وكذلك الكتب الموجودة في الجامعات وبكتبة ملك في منطقة البازار في طهران، كل ذلك كان له الاثر الكبير في الرغبة الى العمل على الترجمة الكاملة للقرآن الكريم وكان قبل ذلك كله عون الله تعالى الذي ساعدني

نه خشه‌ی کوردستانی گه‌وره

پیرست

په‌ره	مه‌به‌ست
۱	سه‌ره تا
۱	به‌شی یه که م
۱۷	به‌شی دوهم ریازی زانان
۲۵	به‌شی سیۆهم ته‌فسیر زانان
۴۴	به‌شی چواره‌م فه‌رموده زانان
۵۶	به‌شی ۵ ژنانی کوردی فه‌رموده زان و
۷۱	به‌شی ۶ عارف و خواناسانی کورد
۷۷	به‌شی ۷ فه‌یله‌سوفان
۸۷	فیرگه
۹۱	مه‌ستوره خانمی کوردستانی
۱۲۱	سال نوینی روداوه کان
۱۳۴	ناوی پیروزی
۱۵۹	نه‌روژ
۱۶۸	خزمایه‌تی ئینسان و سروشت
۱۷۷	به‌هار
۱۸۵	زمانی کوردی هونه‌ره، به‌خه‌تی لاتین
۱۹۰	زوان و ئه‌ده‌ب
۲۰۳	شعر و هونه‌ی کوردی
۲۱۰	شعر و هونه‌ر و ویتراوه‌ری
۲۲۰	نوکنه: گۆرانی و ستران بوۆ لوتفعه‌لیخانی زهند
۲۲۴	دوئیر
۲۲۷	زوانی هه‌لبه‌ست
۲۳۷	چیروکی نه‌چیره‌وان
۲۴۳	شه‌ویار و شه‌بوۆ

پێڕست

پەڕە	مەبەست
۲۵۰	ئافەشین
۲۵۳	سال نویتی روداوێ کان
۲۵۵	جەنگی نیوگە لانی یە کەم
۲۶۷	لە ۱۷ ژولای
۲۷۱	سال نویتی روداوێ کان
۲۷۱	سولتان صەلاحەدین ئەییوبی سولتانی کورد
۲۷۲	بابە ک
۲۷۴	رادێو
۲۷۵	کوژی
۲۷۷	صەفەوی
۲۷۸	ساروێرە
۲۸۶	۲۵ گەلاوێژ
۲۸۸	مەلیک عادل زەرزی ایی
۲۸۹	ھاران
۲۹۱	میرزا تەقی خان ئەمیرکەبیر
۲۹۳	پەسیاوی